häftig kamp härom. Man räddes att bref skulle sedermera förkomma, och, det är sannt, bref hafva sedan förkommit, men det hade också förut, före postchartornas borttagande, varit fallet. Genom registreringen tror sig mången hafva vunnit en trygghet, som dock blott är inbillad; ja fastmer, så mycket mindre, än utan registrering, som denna tvärtom hos speculanter väcker frestelsen att, hvad lätt låter sig göra, tillegna sig just dessa bref.

Då den nu föreslagna afgiften för sluten recommendation, i motsats till tryggheten, är så obetydligt större än vid registrering, yrkar jag på grund häraf bifall till Herr Liljenstolpes motion.

Doctor **Hoberger**: Hof-Predikanten Wahrenberg har, enligt mitt omdöme, på ett klart och tydligt sätt ådagalagt, att s. k. registrering af bref, hvad säkerheten om brefvets rigtiga framkomst beträffar, innebär ingenting annat, än en vilseledande illusion. Och derföre böra ock Rikets Ständer, som ju äro Svenska folkets representanter, våga att i denna sak uppträda i någon mån som folkets förmyndare.

För min del vill jag åtaga mig bevisa, att genom registrering icke allenast icke vinnes någon säkerhet i nyssnämnde afseende, utan att densamma t. o. m. medför osäkerhet, ty opålitliga brefdragare, äfvensom annat oärligt folk, som uti postcontorens förstugor studerat de uthängda chartorna, lockas att tillgripa registrerade bref i den tro att dessa framför andra innehålla penningar. Utsigten att ett registreradt bref skall komma adressaten ordentligen tillhanda är derföre mycket mindre, än med oregistrerade, dem ingen misstänker att innesluta saker af värde.

Vidkommande den af Doctor Ternström anförda sats: "Superflua non nocent," vågar jag, vid tanken på dess användande å förtärandet af spirituosa, betvifla dess allmängiltighet; äfvensom sanningen af talesättet: "mundus vult decipi — mundus decipiatur."

På grund häraf yrkar jag för min del att Ståndet, med ogillande af Utskottets förevarande hemställan, måtte bifalla Herr Liljenstolpes motion.

Hof-Predikanten **Wahrenberg**: Jag ber endast få anmärka, att, ehuru jag för närvarande ej kan prestera några documenter till intyg om rigtigheten af min uppgift om registreringsafgiftens uppgående till 12 öre, jag dock fullt och fast tror denna uppgift icke vara origtig utan öfverenstämmande med verkliga förhållandet.

Doctor **Ternström** Huruvida det är tillständigt att lägga en ord i munnen dem han aldrig yttrat, må hvar och en

en döma. Jag sade icke i mitt förra anförande: "mundus vult decipi" &c.; men väl sade jag: "superflua non nocent;" det sade jag dock icke om spirituosa; ty derom är icke nu frågan, så framt de icke utöfva sitt inflytande på den talaren sjelf; utan jag sade det med tydligen tillkännagifvet afseende på den ifrågavarande saken. Att statsmakterna böra, såvidt ske kan, undanrödja "stötestenarne," må vara en sanning; men om det, som för den ene är stötesten, för den andre är en förmån, så kan jag icke medgifva, att den sanningen här är tillämplig; ty brefregistrering är ingen stötesten, utan en förmån; och *att* den det är, vill jag bevisa med ett exempel: Om jag insänder ansökningshandlingar till Dom-Capitlet, och de icke inkomma intra fatalia; men jag med bevis från postcontoret, till och med blott om brefvets registrering, kan styrka, att brefvet afgått i rättan tid, så måste Dom-Capitlet, om de ock inkomma extra fatalia, likväl upptaga dem till pröfning. Och ett sådant bevis kan, mot lösen, utan svårighet erhållas. För öfrigt får jag upplysa, att post-taxan verkligen bestämmer 12 öre för registreringen, hvilken afgift dock icke ingår till postverket, utan är en ersättning för postförvaltarens besvär.

Doctor **Runsten**: Då jag såsom ledamot af Utskottet medverkat till dess beslut, ber jag att få instämma i hvad af Doctorerna Sandberg och Nordlund i frågan anförts.

Af de anförda skälen mot registreringen följer åtminstone så vidt vidkommer brefs uttagande af obehörig person ingenting annat än att postchartorna ej borde i postförstugan uthängas.

Då det ofta för afsändaren är tillräckligt att ega bevis om brefs inlemnande å posten och denna fördel obestridligen genom registreringen vinnes, så yrkar jag att Ståndet utan afseende å Herr Liljenstolpes motion ville bifalla Utskottets ifrågavarande hemställan.

Doctor **Nordlund**: De talare som yrkat afslag, hafva utgått från tvänne förutsättningar, nämligen, att registrering först förleder afsändare till oförsigtighet, och vidare lockar folk i frestelse att uttaga andras bref. Hvad nu den förra vidkommer, så gifver postverket i detta hänseende lika mycken upplysning om hvad riskeras genom registrering, som hvad genom recommendation vinnes. Vidkommande åter den omtalade frestelsen, så är hon säkerligen icke större här än annorstädes. Och lär man för öfrigt väl ej hafva något att befara från våra för synnerlig redbarhet kända posttjenstemän. Man har anmärkt att registreringen vore en gammal qvarlefva från den äldre postordningen. Om så ock vore, hindrar det icke att denna qvarlefva kan vara

af synnerlig nytta. Det gifves andra bref af vigt än penningbref och utfåendet af recommenderade bref är alltid förenadt med besvär, synnerligen på landet, dit man vanligen får sådant efter först särskild underrättelse och sedan på förhand lemnadt qvitto. Jag finner sålunda intet skäl att till Utskottets hemställan neka bifall.

Prosten **Melén**: Saken tyckes visserligen vara af ringa vigt, men då den här så lifligt discuteras, tillåter jag mig, som endast tvänne gånger tillförene under denna Riksdag med anföranden besvärat Högvördiga Ståndet, att yttra några ord.

Någon säkerhet måste väl dock, oaktadt allt hvad deremot blifvit yttradt, registrering af bref medföra, då man derigenom har bevis, att brefvet verkligen blifvit afsändt, och adressaten, som har bref att vänta nog lär, liksom det sker i Universitetsstäderna, passa på och sjelf utfordra sitt bref från posten, innan mycket omtalade "bedragare" kunna desamma uttaga och tillgripa.

För alla dem, som begagna s. k. lösväskor, medför registrering af bref en obestridlig fördel, enär postmästare aldrig utlemnar sådana bref, som en gång äro bestämda att med lösväska befordras, utan alltid låter inlägga dem i vederbörliga tillästa väskor, hvartill postmästaren har ena och adressaten andra nyckeln.

På grund af hvad jag anfört, vågar jag tillstyrka bifall till Utskottets hemställan.

Prosten **Lundholm**: Jag är förekommen af den föregående talaren, som tydligen visat, huruledes man, åtminstone på landsbygden, har all önsklig trygghet för registrerade brefs rigtiga framkomst. Hvar och en som har väska och postbok, kan ock vara viss att ordentligen erhålla sin post.

Kyrkoherden **Otterström**: Det är obestridligt att genom registrering en förmån vinnes för brefafsändaren, men ännu större är den förmån, som vinnes genom sluten recommendation. Ståndet hade nu bifallit en nedsättning i afgiften för sluten recommendation, hvaraf följer en förlust för postverket af 50,000 R:dr. En sådan nedsättning har naturligtvis bort beviljas endast på grund af det antagandet, att nu så mycket flera bref skulle recommenderas i stället för att registreras, hvarigenom den nämnda förlusten ersättes. Jag får derföre yrka bifall till Herr Liljenstolpes förslag.

Domprosten **Sondén**: Jag ber om ursäkt, att jag i afton lika ofta tager till ordet som min ärade granne under hela Riksdagen.

Utan tvifvel bör man skilja mellan den trygghet som vinnes genom registrering och den som vinnes genom postbok och postväska.

Det skulle vara någon förmån att registrera, om man, utan ytterligare afgift erhölle bevis öfver registrering. Men då nu lösen härför också måste erläggas med 12 öre, så blir ju kostnaden densamma som för sluten recommendation. Att ett sådant bevis kan vara af fördel för brefsändare, inses lätt. Det har händt i dessa dagar, att ansökning tillföljd af inträffad snöyra förblifvit liggande på jernvägen och ej, åtminstone i tid, framkommit. Man har då sedermera särskildt fått söka intyg öfver dess inlemnande å posten. Afgiften för registreringen var 12 öre; nu särskild lösen för intyget härom också 12 öre; tillsammans 24 öre. Hade nu genast recommenderats, så hade utan vidare recommendationsbeviset kunnat sändas.

Doctor **Moberger**: Jag anser mig böra börja liksom föregående talare med en ursäkt för det jag ånyo i denna fråga vågar uppträda; men jag vill allenast anmärka, med anledning af Doctor Nordlunds yttrande "att posttjenstemännen äro särdeles redbara", att jag aldrig bestridt denna sats, utan endast talat om brefdragare, hvilka knappast torde kunna till posttjenstemän hänföras.

För att visa hvarthän den medgifna registreringen af bref leder, ber jag att få för Högv. Ståndet omnämna, att i staden W. verkligen händt, att en yngling, som skulle kringbära bref från Post-Contoret, företog sig, att, för att åtkomma det förmodade värdefulla innehållet, tillegna sig *alla* registrerade bref, hvaremot han till de respective adressaterna riktigt framlemnade icke registrerade bref.

Prosten **Melén**: Jag har begärt ordet endast för att bemöta Domprosten Sondéns påstående, att samma säkerhet skulle vinnas genom att begagna postbok, som genom brefs registrering. Ja, detta är nog sannt, men endast till hälften, ty genom postboken kan bevisas att bref verkligen å ett Post-Contor blifvit inlemnadt, men deremot icke att desamma ordentligen till viss postanstalt framkommit, hvilken sistnämnda fördel genom registrering vinnes, enär Postmästare är skyldig efterse att alla å chartan uppförda bref äro ordentligen ankomna.

Contracts-Prosten **Lundberg**: Jag är af dem som anse att någon fördel följer af registreringen, ty så mycket är mig åtminstone försäkradt, att brefvet framkommer till angifvet Post-Contor. Det kan nu ock hända, att det är af

större

större fördel för mig att brefvet är registreradt, än om det vore recommenderadt. Jag får nämligen, i det sednare fallet, först avis för att sedan först med ett följande postbud qvittera och utfå detsamma.

Doctor **Ternström**: Blott ett enda litet ax skall jag ännu be att få upptaga på det afbergade fältet. Domprosten Sondén mente, att kostnaden för registrering och sluten recommendation skulle blifva ungefär densamma; att den omtänksamme correspondenten följaktligen snarare skulle begagna den sednare, hvarföre den förras qvarstående i författningen vore öfverflödigt. Under vissa undantagsförhållanden kan detta väl blifva fallet, t. ex. om bevis skall lösas om brefvets afgång under registrering, hvilket dock väl blott sällan kommer i fråga. Men som det tillgår efter reglen, fruktar jag, att Domprosten begått ett misstag; ty om jag betalar sluten recommendation med 24 eller, såsom det nu är, med 35 öre, så får jag efter brefvets vigt betala särskildt portoafgift.

Efter härmed slutad discussion och sedan *H. H. Erke-Biskopen och Talmannens* proposition å bifall till Utskottets hemställan blifvit med blandade Ja och Nej besvarad, begärdes votering, hvarvid följande voteringsproposition framställdes och godkändes:

Den, som bifaller Utskottets förevarande hemställan, röste Ja; den det icke vill röste Nej. Vinner Nej, har Ståndet beslutat, att s. k. registrering af bref icke vidare kommer att ega rum.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 28 *Ja* mot 16 *Nej*; hvadan Ståndet stannat i det beslut Ja-propositionen innehåller.

Tredje hemställan å sidan 4.

Bifölls.

§ 6.

Föredrogs ånyo och *bifölls Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 61, i anledning af väckta motioner, åsyftande reglering i vissa provinser af roteringsbesväret.

§ 7.

Föredrogs ånyo *Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 62, i anledning af väckt motion om föreskrifter, rörande rättigheten att erhålla skjuts, m. m.

Doctor **Runstén** begärde ordet och yttrade: Jag ser att min hedervärda landsman väckt motion om inskränkning i

rättighet till skjuts, och jag instämmer med honom deri, att något härvid bör göras. Rättigheten till skjuts bör inskränkas. Förr, då pass kräfdes, hade denna i och med dem en gräns. Nu gifves ingen. Det är blott några drag ur verkligheten, att 14, 15, 16 ynglingar, komna från ett dansnöje, kräfva skjuts; likaså i Norrland skaror af arbetare från Wermland, och det behöfver icke nämnas huru jordbruket häraf betungas. Nu anför Utskottet såsom skäl för sitt afstyrkande, att passkyldigheten upphört. Alldeles i motats till Utskottet anser jag att tvärtom, just derföre att passkyldigheten upphört, några mått och steg måste vidtagas till jordbrukets skyddande mot missbruket af rättigheten att erhålla skjuts. Detta innebär onekligen ett slags våld mot jordbruket och jag är öfvertygad, att Utskottets slutsats att den väckta motionen om inskränkning i rättigheten att erhålla skjuts, ingen åtgärd från Riksens Ständers sida bör föranledas, icke hos Högv. Ståndet skall vinna bifall. Mitt bifall åter tillhör den nämnda motionen.

Sedan discussionen förklarats slutad blef, uppå af *H. H. Ærke-Biskopen och Talmannen* framställd Proposition förevarande Betänkande *bifallet*.

§ 8.

Föredrogs ånyo och *bifölls Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 63, i anledning af väckt motion om meddelande af undervisning uti husliga göromål och handaslöjder vid Rikets Seminarier för fruntimmer.

§ 9.

Föredrogs ånyo meddeladt Utdrag, N:o 141, af Vällofl. Borgare-Ståndets Protocoll den 1 dennes, med inbjudning till de öfriga Riks-Stånden att förena sig i Borgare-Ståndets, vid behandling af Stats-Utskottets Utlåtande N:o 51, angående regleringen af utgifterna under Riks-Statens Fjerde Hufvudtitel, med afseende på 50:de punkten, i fråga om casernbyggnad för Svea Artilleri-Regemente, fattade beslut.

Doctor **Söderberg** erhöll på begäran ordet och yttrade: Det är visserligen likgiltigt för frågans utgång, som genom trenne Stånds beslut redan är afgjord, hvad Högv. Ståndet för sin del härutinnan besluter, men då det kan utgöra ett kraftigt stöd för Regeringen vid dess blifvande åtgöranden i ednna sak, att samtliga Riks-Stånden deruti varit ense, yrkar jag, som redan vid frågans förra behandling inom Ståndet, yttrade mig i öfverensstämmelse med hvad nu uti ifrågavarande inbjudning föreslås, att samma inbjudning måtte antagas.

Efter härmed slutad discussion, beslöt Ståndet att nämnda inbjudning *antaga*.

§ 10.

Föredrogs ånyo meddeladt Utdrag, N:o 138, af Höglofl. Ridderskapet och Adelns Protocoll den 2 och 3 dennes, innehållande bland annat, inbjudning till de öfriga Riks-Stånden att förena sig uti Ridderskapet och Adelns vid behandling af 49 punkten i Stats-Utskottets Utlåtande N:o 51, angående regleringen af utgifterna under Riks-Statens Fjerde Hufvudtitel, fattade beslut, hvarigenom sistbemälda Riks-Stånd, med afslag å Utskottets hemställan, anvisat 3,000 Riksdaler till Kongl. Maj:ts disposition för att användas till förhyrande af lämplig gemensam skollocal för samtliga Garnisons-Regementena, jemte bekostande af tjenlig undervisnings-materiel.

Domprosten **Sondén** begärde ordet och yttrade: Då frågan angående Kyrko- och Skol-byggnad för Garnisons-Församlingarna i Stockholm först i Ståndet förevar, förordade jag anslags beviljande för byggande af både kyrka och skolhus, men då nu genom trenne Stånds beslut all fråga om anslag till kyrkobyggnad för närvarande förfallit, ville jag inskränka mig att yrka bifall till Ridderskapet och Adelns förevarande inbjudning, om ej inom Utskottet upplysts, att medel ej saknades för hyrande af lämplig skol-local.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Ehuru saken är särdeles behjertansvärd, nödgas jag tillstyrka afslag å ifrågavarande inbjudning, emedan frågan onekligen genom tre Stånds deruti fattade beslut redan är afgjord.

Sedan discussionen förklarats slutad beslöt Ståndet, som icke fann skäl att förevarande inbjudning antaga, att *lägga* ofvanberörda Protocolls-Utdrag *till handlingarne*.

§ 11.

Föredrogs ånyo och *bifölls Banco-Utskottets* Memorial, N:o 17, angående afskrifning af åtskilliga vid Discont-Contoret upptagna discontlån, äfvensom derstädes balanserade öfverräntor å dylika lån.

§ 12.

Föredrogos ånyo och *bordlades andra gången Banco-Utskottets* Utlåtande, N:o 18, i anledning af väckta motioner om emottagande och invexling i Rikets Ständers Bank af Enskilda Bankers sedlar, m. m.;

Banco-Utskottets Memorial N:o 19, i anledning af Riks-Ståndens beslut i fråga om Betänkandet N:o 10, med förslag

till reglering af Bankens låne- och creditiv-rörelse samt om användande af upplupen bankovinst;

Lag-Utskottets Memorial, N:o 32, i anledning af återremiss af Lag-Utskottets Betänkande N:o 11, öfver väckt motion om arfsrätt för efterlefvande maka;

Sammansatta Lag- samt Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets Betänkande N:o 3, i anledning af väckt motion om antagande af ny Kyrko-Lag;

Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets Memorial, N:o 64, i anledning af Riks-Ståndens skiljaktiga beslut vid förehafvande af Utskottets Betänkande N:o 36, angående väckta motioner i fråga om ej mindre Norrmäns och Danskars än äfven andra utländningars rätt att i Sverige idka handel, handtverk och andra yrken;

Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets Memorial N:o 65, i anledning af Riks-Ståndens skiljaktiga beslut vid förehafvande af Utskottets Betänkande N:o 43, angående väckt motion om tilldelande åt Ordföranden i Communal-Styrelse af ett exemplar utaf Svensk Författnings-Samling;

Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets Memorial N:o 66, med förslag till voterings-proposition i anledning af Riks-Ståndens fattade skiljaktiga beslut vid förehafvande af Utskottets Memorial N:o 46, innefattande förslag till sammanjemkning af Riks-Ståndens beslut i anledning af Utskottets Betänkande N:o 12, angående väckt motion om upphörande af de så kallade prebende-pastoraten; samt

Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets nedannämnda Betänkanden N:o 67, i anledning af väckt motion om revision af Taxan för trafiken å Trollhätte canal- och slusslinier;

N:o 68, i anledning af väckt motion i fråga om skyldighet att deltaga i byggnad af hus för s. k. småskolor å landet;

N:o 69, i anledning af dels Kongl. Maj:ts nådiga Propositioner (N:o 51) till Rikets Ständer, i fråga om förändrad grund för utgörande af fjerdingsmans aflöning, dels ock enskild motion om ändring i föreskrifterna rörande bestridandet af fjerdingsmansbefattning i capellförsamling;

N:o 70, i anledning af väckt motion om tillåtelse för åboer å hemman, som Bergverken fått af Kronan skatteköpa, att till sig lösa skatterätten; och

N:o 71, i anledning af väckt motion om förändring af pastoratens indelning.

§ 13.

Föredrogs ånyo och *lades till handlingarne Lag-Utskottets* Memorial N:o 33, i anledning af återremiss af Utskottets Betänkande N:o 13, öfver dels Kongl. Maj:ts nådiga Proposition till Rikets Ständer om antagande af en Författning

angående arfsrätt för oäkta barn, dels ock enskild motion i samma ämne.

§ 14.

Upplästes och *lades till handlingarne* från de respective Med-Stånden ankomna Protocolls-Utdrag, nemligen från Höglofl. Ridderskapet och Adeln N:ris 139, 140, 142 och 143, från Vällofl. Borgare-Ståndet N:ris 143—155, samt från Hedervärda Bonde-Ståndet N:ris 172—185.

§ 15.

Till företagande af resor till hemorten i enskilda angelägenheter, begärdes och erhölls ledighet från Riksdagsgöromålen under trenne veckors tid, räknad från den 28 dennes, af Contracts-Prosten Rabe, samt från den 27 innevarande månad af Doctor Almqvist.

Ståndet åtskiljdes kl. ½ 9 e. m.

Ut supra.

In fidem

S. H. Almqvist.

Den 17 Mars 1866.

Plenum kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades Protocollet för den 7 Mars e. m.

§ 2.

H. H. Erke-Biskopen och Talmannen förklarade sig vilja af förhandlingarne vid gårdagens Talmans-Conferens meddela Ståndet följande:

Till nämnda sammanträde hade äfven de särskilda Utskottens Ordförande blifvit kallade, för att lemna redogörelse för de ärenden, som på Utskottens behandling ännu vore beroende, hvarefter kunde bedömas, huru länge Riksdagen komme att räcka. Och inhemtades af denna redogörelse, att, om man undantoge 2:ne Afdelningar inom Stats-Utskottet, arbetet inom samtliga de öfriga Utskotten så fortskridit, att det ansågs kunna inom loppet af 4 eller 5 veckor vara af-

slutadt. Hvad deremot anginge göromålen inom Stats-Utskottet, förde de upplysningar, som deröfver meddelades, till ett helt annat resultat med afseende på Riksdagens varaktighet. Väl troddes Inkomst-Afdelningen snart kunna få rent bord, men inom Utgifts- och Riksgälds-Afdelningarna återstodo till behandling så många ärenden, att de Betänkanden och Utlåtanden, som deröfver borde afgifvas, icke förrän om 6 eller 8 veckor kunde vara till Stånden inlemnade; och då den slutliga behandling, som ärendena der skulle underkastas, efter vanliga beräkningar ansågs erfordra en tid af 4 veckor, så skulle, efter hvad nu visade sig, Riksdagen komma att fortgå ytterligare omkring trenne månader och således afslutas ungefärligen den sista veckan af Juni eller den första af Juli månad. Då det emellertid alltid vore tänkbart, att oförutsedda hinder mellankomme och vållade uppskof, kunde möjligen den sålunda beräknade tiden komma att öfverskridas. Med afseende härå yttrades dock både af Conferensens medlemmar och de särskilda Utskottens Ordförande den goda föresatsen, att hvar i sin stad skulle söka befordra ett så skyndsamt fullgörande af Riksdagsgöromålen, som med vinnandet tillika af ett godt och ändamålsenligt resultat vore förenligt; och hade *H. H.* all anledning förmoda, att denna föresats äfven komme att hållas.

Vidare hade Talmans-Conferensen, vid betraktande deraf, att nästa Lördag är Helgdag och att Påskhelgen snart derefter inträffade, ansett lämpligt bestämma arbetstiden för Stånden under de närmast kommande veckorna så, att Plena skola hållas nästkommande Onsdag, vidare påföljande Måndagseftermiddag, och, derest sådant för ärendenas fortgång erfordrades, Tisdagseftermiddag; samt derefter nästkommande Onsdagsförmiddag och eftermiddag, om så behöfdes. Dermed skulle arbetet inom Stånden hvila till efter Påsk och då taga sin början den 4 April. Genom denna anordning trodde sig Conferensen hafva satt Utskotten i tillfälle att oförhindradt fortsätta sina arbeten.

§ 3.

Föredrogs ånyo *Banco-Utskottets* Utlåtande N:o 18, i anledning af väckta motioner om emottagande och invexling i Rikets Ständers Bank af enskilda Bankers sedlar m. m.

Kyrkoherden **Otterström** begärde ordet och anförde: Jag har jemte flera ledamöter inom Utskottet, låtit anteckna mig som reservant mot dess beslut uti denna punkt af Utlåtandet. Som Högv. Ståndet af motionerna finner, hafva åtskilliga motionärer föreslagit, att Riks-Banken skulle vid liqvider äfvensom till vexling och inlösen emottaga enskilda Bankers sedlar och vexlar — med Banco-Fullmäktige förbehållen

rätt att vid dessa transactioner föreskrifva för Banken fullt betryggande vilkor. Att Utskottet icke lemnat sitt bifall åt motionerna uti denna vidd och utsträckning, är tvifvelsutan välbetänkt. Men med afseende på den stora allmänhetens beröring med Riks-Banken, för såvidt hon der har att verkställa liqvider och insättningar, har minoriteten inom Utskottet såväl som Banco-Fullmäktige, hvilkas utlåtande i frågan inhemtats, ansett det skola blifva af stort gagn ej mindre för allmänheten än Banken sjelf, att i dessa fall lemna fullmäktige obetaget, att, på sätt och under vilkor de sjelfva egde bestämma, tillåta emottagandet äfven af enskilda Bankers sedlar. Det torde här böra nämnas, att detta medgifvande icke derföre blifvit af Fullmäktige tillstyrkt samt af Utskottets minoritet ansedt önskvärdt, som skulle dermed åsyftas att bereda de enskilda Bankerna någon nytta. Deras fördel kan härigenom icke synnerligen befordras, helst Banco-Fullmäktige, efter hvad de sjelfva förklarat, aldrig skulle tillåta emottagandet af andra enskilda Bankers sedlar, än deras, som här i Stockholm hafva vexlingsombud, på det att Banco-Styrelsen måtte vara i tillfälle att hos vederbörande vexlingsombud aflemna Privat-Banks-sedlar omedelbart efter det de influtit, och i stället erhålla valuta i egna sedlar. Följden af det ifrågasatta medgifvandet skulle således blifva den, att Privat-Bank-sedlarne skulle dragas ur den allmänna rörelsen och återvända till egna Banker i samma mån, som de till Riks-Banken inströmmade. Deremot inses lätt, hvilken lättnad och fördel skulle beredas allmänheten, derest man finge, jemte Riks-Bankens eget mynt, äfven använda de i allmänna rörelsen ofta förekommande privat-bank-sedlarne, när man i Bankens Discont-Contor hade att uppgöra liqvider, eller ville der öppna upp- och afskrifnings- eller depositions-räkning. Äfvenledes hafva Fullmäktige visat, hurusom Banken går miste om de fördelar, som skulle uppstå, derest flera enskilde personer öppnade dylika transactioner med Banken i stället för att de nu finna beqvämligare att vända sig till privata bankinrättningar eller bankirer. Från denna synpunkt hafva Fullmäktige sett saken, och af samma skäl får jag nu yrka bifall till reservanternas förslag, "att på Fullmäktige må ankomma att tillåta emottagande vid liqvider och insättningar i Rikets Ständers Banks discont-contor, utaf enskilda sedelutgifvande Svenska bankers sedlar, under sådana vilkor, som Fullmäktige kunna för bankens betryggande mot förlust finna nödigt föreskrifva."

Contracts-Prosten **Palmlund**: Emot den siste ärade talarens anförande finner jag mig böra yttra några ord till försvar för Utskottets mening, hvilken jag biträder. Enligt min och pluralitetens inom Utskottet öfvertygelse, är det stridande

mot Riks-Bankens uppgift, att med de enskilda Bankerna inlåta sig i sådana transactioner som här äro i fråga. Riks-Bankens egentliga uppgift är att gifva stadga och säkerhet åt landets myntväsende; och så länge Grundlagen stadgar, att allenast Riks-Bankens sedlar må såsom mynt i Riket erkännas, så länge kan det ej vara för Riks-Banken lämpligt att inlåta sig i förbindelser med de enskilda bankerna — isynnerhet hvad angår deras sedelrörelse. Det är härvid tillräckligt att veta, att emottagandet i Banken af privatbanksedlar möjligen och under vissa eventualiteter *kan* leda till förluster.

Att de enskilda Bankerna icke skulle skörda någon synnerlig vinst deraf att, såsom reservanterna mot Utskottets beslut föreslå, deras sedlar emottogos i Riks-Banken vid liqvider och insättningar på upp- och afskrifnings- samt deposit-räkningar, är redan medgifvet. Hvad vidare beträffar allmänheten, kan ej heller dess fördel blifva synnerligen stor af den föreslagna förändringen, då, som bekant är, alla privat-banker hålla vexlingsombud i hufvudstaden. Slutligen skulle den för Riks-Banken ökade rörelse, som man anser skola följa af ifrågavarande åtgärd, endast komma att beträffa de rörelsegrenar, hvilka, efter hvad allmänt erkännes, inom Riks-Banken icke böra utvidgas utöfver hvad som redan är förhållandet. Upplysningsvis vill jag nämna, att vid den slutliga omröstningen inom Utskottet segrade den åsigt, hvilken nu finnes för Ständerna framlagd såsom Utskottets hemställan, med 20 röster emot 8, hvilka voro för reservanternas förslag. Jag tror derföre, att Ståndet bör bifalla hvad Utskottet här tillstyrker.

Prosten **Melén**: Sedan föregående talare anfört hvad i hufvudsaken kan anföras till försvar för Utskottets hemställan, uti hvilken jag till alla delar instämmer, är icke mycket att tillägga. Jag vill dock yttra några ord angående Kyrkoherden Otterströms påstående, att de enskilda Bankerna icke skulle hafva någon förmån deraf, att, såsom föreslaget är, deras sedlar finge emottagas vid liqvider och omsättningar i Riks-Banken. Tydligt är dock, att göromålen på deras vexlings-contor här i hufvudstaden skulle betydligt minskas, om den invexling af egna sedlar, som nu försiggår genom en mängd enskilda personer och flere gånger dagligen, kunde, sedan sedlarne influtit i Riks-Banken, verkställas endast genom denne och på en gång. Erinrar man sig tillika, att de summor, som på detta sätt gå i vexling, icke äro obetydliga, utan att härvid är fråga om millioner, inses lätt, att ett minskadt vexlingsbestyr icke är någon sak af ringa vigt. Jag anser visserligen, att man bör hålla Fullmäktige räkning för det förslag till ändring i Banco-Reglementet, som de

framställt. De hafva dermed åsyftat allmänhetens bästa; dock tror jag, att den lättnad i penningerörelsen, som de velat bereda, kommer endast Stockholms innevånare och större affärsmän, icke landet i allmänhet, till godo. I landsorten förekomma väl oftast privat-bank-sedlar, men den, som har att i Riks-Banken verkställa en inbetalning, skickar dem då till ett ombud, som utvexlar dem mot Riks-Bankens eget mynt, utan att derför begära annat arvode, än det vanliga af ½ procent af det insatta beloppet. Nu menar man, att landsortsboerna, om det föreslagna medgåfves, kunde vända sig directe till Banken. Detta är dock lättare sagdt än verkställdt. Innan några lånehandlingar i Banken emottagas, förekomma så många omständigheter, att det alltid blir nödvändigt för den enskilda att hafva en commissionär på stället. Jag såg för kort tid sedan en lånehandling, som casserades och återsändes icke derföre, att något var att anmärka mot de ifrågavarande personernas vederhäftighet, utan emedan de vittnen, som intygat underskrifternas behörighet, begagnat bläck af olika färg. Häraf synes, att det oftast blifver för den enskilde oundgängligt, att till de nödiga formaliteternas iakttagande hålla ett ombud. Härtill kommer vidare, att Banken skulle nödgas anställa en särskild tjensteman, som ombesörjde utvexlingen af privatbanksedlar, hvilket naturligen leder till ökade utgifter. Då således fördelarne af det ifrågasatta medgifvandet endast skulle träffa hufvudstadens affärsmän och de enskilda Bankerna, som kunde minska personalen på sina vexlings-contor, tror jag det icke vara skäl, att på dessa grunder frångå Utskottets förslag.

Doctor **Björkman**: Sedan föregående talare fullständigt utvecklat de skäl, hvilka vid afgifvandet af detta Utlåtande varit för Utskottet ledande, kan jag åtnöja mig med att instämma med denne. Jag vill likväl fästa uppmärksamheten på en omständighet, nemligen att icke Banco-Fullmäktige yttrat sig i fråga om beredandet af ersättning åt den eller de tjenstemän, hvilka, derest privatbanksedlar i Riks-Banken emottoges, ålades bestyret med vexlingen. Härvid heter det blott, att det må åt Fullmäktige öfverlemnas att, "till den utsträckning och under de förbehåll Fullmäktige bestämma", låta emottaga äfven enskilde bankers sedlar. Att daglig utvexling af dessa mot Riks-Bankens eget mynt skall förorsaka ökadt besvär för Riks-Bankens tjenstemän, är lika tydligt, som att nämnda besvär måste godtgöras. Men huru dermed skulle tillgå, omtala ej Fullmäktige. Icke heller kan man af deras utlåtande bedöma, till hvilken vidd och utsträckning emottagandet af privatbanksedlar skulle ifrågakomma, annorlunda än att det skulle medgifvas "vid liqvider till och insättningar i Bankens discontcontor." Stanna-

de den föreslagna förändringen dervid, innebure den i sjelfva verket intet annat än ett öfverflyttande af vexlingsbesväret från enskilda bankers vexlingsombud till Riks-Bankens cassörer. Äfven delar jag den redan uttalade åsigten, att den stora allmänheten icke skulle skörda synnerlig vinst af ifrågasatta förmån, enär vid penningars insättning i Riks-Banken enskilda commissionärer i alla fall ej kunde umbäras. Jag får derföre afstyrka antagandet af Fullmäktiges och reservanternas förslag, samt yrkar, att Högv. Ståndet måtte bifalla Utskottets hemställan.

Häruti instämde Contracts-Prosten *Janzon*.

Kyrkoherden **Otterström**: Jag tillåter mig anmärka, att jag, ehuru jag är ledamot af Banco-Utskottet, icke anser mig derföre vara så hemmastadd i bankaffärer, att jag icke i fråga om Riks-Bankens förvaltning esomoftast finner mig böra fästa synnerligt afseende på hvad Banco-Fullmäktige sjelfva önska. I allmänhet synes det mig, att Fullmäktige gjort sig förtjente af förtroende och tacksamhet för den omvårdnad, som de, isynnerhet på sednare tider, egnat Banken och dess organisation. Derföre tror jag ock, att om Banco-Fullmäktige finge sig medgifvet hvad de sjelfve anse lämpligt, skulle deraf uppstå icke någon våda men väl förmån för Banken och äfvenledes för den allmänhet, som med honom har beröring.

Nästföregående talare har funnit, att Fullmäktige yttrat sig väl obestämdt angående det sätt, hvarpå utvexlingen af inkommande privatbanksedlar skulle ordnas. Visserligen hafva de endast i korthet yttrat sig härom; men också har det icke varit deras afsigt, att Ständerna skulle meddela några detaljerade föreskrifter härutinnan. De önska blott, att dem medgifves rättigheten att i vissa fall emottaga privatbanksedlar under de vilkor och inskränkningar, som de sjelfve finna med Bankens förmån öfverensstämmande. En annan talare har sagt, att de fördelar, som af ett sådant medgifvande, enligt Fullmäktiges förmenande, skulle uppstå för den stora allmänheten, i sjelfva verket endast kommo Stockholms affärsmän till godo. Skulle ock så vara förhållandet, är det likväl klart, att, om man ej medgifver allmänheten i och omkring Stockholm denna förmån, dessa personer icke skola öppna upp- och afskrifningsräkning med Banken utan hellre vända sig till enskilde banker, hvarest de kunna deponera penningar, utan att behöfva förut springa omkring på flera ställen, för att få riksmynt. Men blir Riks-Banken i detta afseende förbigången, och är det en fördel för hvarje bank att få emottaga penningar på upp- och afskrifningsräkning, har man ju således hittills beröfvat Banken en stor förmån. — Vidare har man talat om det stora besväret för Bankens tjenste-

män att ena timmen emottaga och den andra till vexling bortsända — ofta kanske ej längre än tvärsöfver gatan — de enskilda bankernas sedlar. Detta besvär borde dock icke afskräcka någon från att medgifva den begärda förändringen. Äfven om af den skulle följa tillsättandet af en särskild tjensteman, lära nog Fullmäktige tillse, att icke en sådan anordning länder till Bankens skada. — Angående den stora fara, för hvilken Riks-Banken skulle utsättas, derest den inläte sig i förbindelser med enskilda banker, vill jag blott anmärka, att här icke är fråga om någon Bankens förbindelse med privatbanker, utan endast med allmänheten. Men om så är, kan vådan för Riks-Banken vid emottagandet af enskilda bankers sedlar ej vara större, än när lån utlemnas mot säkerhet af reverser med borgen, mot vexlar o. d. Jag kan således icke frångå, att Banco-Fullmäktige haft fullt skäl till hvad de tillstyrkt, och ehuru det icke är af alla kändt, har jag mig dock bekant, att Fullmäktige redan nu nödgas understundom medgifva mottagandet af privatbanksedlar. Då de förekomma i remisser från enskilde, som hafva omedelbar beröring med Banken, underkasta sig tjenstemännen ofta besväret med vexling.

Doctor **Almqvist**: Saken synes vara på väg att bortblandas, hvarföre jag ber det Högv. Ståndet observera, hvad här gäller. Man har talat om förslag, som skulle afse rättighet för enskilda Bankerna att öfverföra sina vexlingscassor på Riksbanken för att ge styrka åt förespeglingarne om fara i hvad Utskotts-afdelningen tillstyrkt i enlighet med den vid betänkandet fogade reservation.

Förhållandet är följande. I väckta motioner hafva förslag blifvit väckta, att Riksbanken skulle vid inbetalningar, vare sig för liqvider eller för insättning på räkningar, ej blott emottaga enskilda Bankers sedlar utan äfven åtaga sig de bestyr med vexling deraf, som nu bestridas af enskilda i hufvudstaden varande bolag eller bankirer. I af Utskottet, i anledning häraf, från Banco-Fullmäktige infordradt utlåtande hafva dessa icke tilltrott sig tillstyrka så vidsträckta affärsförbindelser med Privatbankerna, men deremot hemställt, att åt Fullmäktige måtte öfverlemnas, att vid liqvider till och insättningar i Riks-Bankens discont-contor medgifva vederbörande, att under de förbehåll, Fullmäktige egde bestämma, låta emottaga sedlar af sådane enskilda Banker som här hafva vexlingsombud.

Således är nu här ej fråga om att inblanda Riks-Banken i de enskilda Bankernas affärer, utan endast för allmänheten undanrödja de olägenheter, som uppkomma deraf att Riks-Banken ej tillåter sina gäldenärer att göra liqvider med Privatbanksedlar. Deraf kan ingalunda den förmån

uppstå för de enskilda Bankerna att deras sedlar skola erkännas såsom lagligt betalningsmedel, då det icke ens ifrågasattes, att mottagandet af de enskilda Bankernas sedlar skulle åläggas Riks-Banken såsom en skyldighet, utan endast ett medgifvande att sådant af Fullmäktige må medgifvas, när de så pröfva förenligt med Bankens trygghet, för att förekomma de många tracasserier och förluster, som för de enskilda skulle uppstå genom hittills gällande praxis. När man föreställer sig, att fördelen af denna tillåtelse endast ligger på Privatbankernas sida, innefattar detta ett fullkomligt misstag. Det visade sig inom Utskottet, att Privatbanksintressenterne uppfattade saken så, som skulle de enskilda Bankerna derigenom se sina sedlar hastigt dragas ur allmänna rörelsen och deras sedelemissioner bli underkastade en besvärlig controll. Den följd som blifvit under discussionen framställd skola uppkomma genom den medgifna tillåtelsen, att massor af Privatbanksedlar skola samlas i Riks-Banken, hvilar på okunnighet om förhållandet, som kommer att visa sig så, att de för hvarje dag inkomna Privatbanksedlarna samma dag eller den följande utvexlas hos ombuden. Ibland dessa finns en inrättning i Stockholm som drager betydlig inkomst af invexlingen och derföre skrattar i mjugg åt Riks-Bankens skuggrädsla eller afvoghet mot Privatbankerna.

När således här endast frågan gäller en så enkel sak som den, att meddela Fullmäktige rättighet på de vilkor de pröfva lämpligt föreskrifva, att vid liqvider och insättningar i Bankens discont-contorer emottaga enskilda Bankers sedlar — så synes en sådan förändring kunna medgifvas, då ej någon skyldighet inträder, blott ett medgifvande af Fullmäktige; hvarföre jag icke annat kan än yrka antagandet af Utskotts-Afdelningens förslag, uttryckt i den reservation, som åtföljer Utskottets betänkande.

Men om denna lilla reform till lättnad för allmänna rörelsen icke röner framgång inom detta stånd, hoppas jag på bättre tider af en blifvande Riksdag, då icke längre såsom hittills Statens inrättningar skola sakna samverkan och gemenskap. Då vill en större harmoni och tillmötesgående säkerligen inträda emellan creditanstalterna: till en början emellan Riksgälds-Contoret och Riks-Banken och sedan emellan den sednare och enskilda Bankerna samt Hypotheks-Banken, som alla skola finna sig hafva ett stort och gemensamt mål: hela landets lättade och betryggade penningerörelse genom gemensam samverkan.

Professor **Agardh**: Då jag vid denna frågas afgörande tillhörde pluraliteten inom Utskottet, vill jag ock med några ord angifva motiverna för min mening — äfven med risk, att såsom sjelf intressent i en enskildt bank anses tala

för egna fördelar, eftersom här blifvit yttradt att den föreslagna åtgärden skulle vara stridande emot de enskilta Bankernas intresse. Jag tror likväl, att de enskilda Bankerna hafva fördel af hvarje åtgärd, som åt deras sedlar bereder ökad credit och som på något sätt bidrager att göra dem i dagligt bruk likställda med Riks-Bankens eget mynt.

Enligt min uppfattning torde denna frågas afgörande blifva i väsentlig mån beroende deraf, huruvida man vid förslagets bedömande tager mera i betraktande fördelarne för det närvarande, eller möjliga olägenheter deraf under andra tidsförhållanden. Det är måhända fullt säkert att Riks-Banken skulle hafva fördelar af de med det föreslagna stadgandet åsyftade åtgärdernas genomförande. Men jag tror icke, att man i detta fall bör hufvudsakligen fästa sig vid dessa fördelar, utan snarare taga i betraktande, huruvida man icke genom denna förändring i reglementet möjligen för framtiden utsätter Banken för någon fara. Under lugna tider kan mycket utan olägenhet verkställas hvilket under brydsamma tidsomständigheter kan vara vådligt; och det tillhör väl banklagstiftningen att söka förminska dessa vådor. En författare, inom Bankvetenskapen uppgifver, att bland 2,500 Banker, som på de sistförflutna 200 åren blifvit anlagda, gifves knappt någon, som icke under loppet af en mansålder nödgats för längre eller kortare tid inställa sina betalningar. Enligt Bancoreglementets § 5 mom. g inberäknas såsom metallisk cassa beloppet af uppköpta vexlar, hvilka icke till liqvid förfallit och icke blifvit till incassering i utlandet försända. Under vanliga tider synes detta stadgande icke innebära någon som helst fara; men under svåra tider blir förhållandet annorlunda. I November 1857 var enligt 1858 års Revisions-Berättelse Banken innehafvare af redan protesterade vexlar till belopp af 1,472,000 R:dr — hvilken ändock enligt Bancoreglementet beräknades såsom metallisk cassa! Man torde således böra afse icke blott fördelarne för det närvarande utan äfven möjliga vådor för framtiden. Hvilken skulle nu följden blifva om en enskild bank här i landet stoppade sedan allmänheten blifvit vand att få i Riks-Banken inlemna dess sedlar? Riks-Banken skulle svårligen kunna undandraga sig skyldigheten att fortfarande inlösa den insolvente Privat-Bankens sedlar. I viss mån medgifves ock detta af Fullmäktige sjelfva, då de (sid. 7 i detta utlåtande) under förutsättning att Riks-Banken skulle öfvertaga det vexlingsbestyr som för närvarande är öfverlemnadt åt de enskildte Bankernas vexlingsombud, påpeka det klander, som skulle drabba Bankens Styrelse, om den sedan allmänheten någon tid tillåtits att verkställa inbetalningar med privatbankssedlar, skulle neka emottaga någon enskild Banks sedlar på den grund att den underlåtit insän-

da tillräckligt förskott. Då felet i detta fall vore den enskilda Bankens, hvarföre skulle Riks-Banken kunna rättvist klandras, om icke derföre, att Riks-Banken, genom emottagandet af den enskildta Bankens sedlar åt dessa beredt ett förtroende, som gjort allmänhetens egen uppmärksamhet på deras säkerhet öfverflödig. Och alldeles samma moraliska förbindelse skulle enligt min tro komma att vidlåda Riksbanken genom antagandet af det här föreslagna stadgandet. Såsom belysande exempel tillåter jag mig erinra om förhållandet år 1817 och 1818, då Disconterna i Göteborg och Malmö gingo öfverända. Ej heller då hade Riks-Banken någon juridisk skyldighet att hjelpa Disconterna. Men efter den urtima Riksdag, som hufvudsakligen med anledning af nämnde fallissement sammankallades 1818, utfärdades en Kongl. Kungörelse uti hvilken det heter: "Riksens Ständer hade, utan att medgifva någon Statens skyldighet i detta hänseende, likväl trott Staten ej böra för ändamålet vägra dess biträde, såsom enda utvägen att afhjelpa den penningeförlägenhet Disconternas fall medfört, och att förebygga de förluster, hvilka i annan händelse skulle träffa Disconternas både gäldenärer och borgenärer." — Bankens förskottssumma till denna utredning eller rättare förlust gjorde år 1826, 1,227,462 R:dr.

Om derföre också några fördelar för tillfället följde af tillåtelsen att emottaga Privatbankssedlar i Riks-Banken, torde å andra sidan denna tillåtelse kunna medföra vådor för framtiden,dem nödig försigtighet och omtanka för Bankens säkerhet bjuder att undvika; och jag kan således icke för min del tillstyrka att det af Reservanterna föreslagna stadgandet må i Bancoreglementet intagas, utan måste yrka bifall till Utskottets förslag.

Häri instämde Contracts-Prosten *Fant*, Doctor *Ternström* och Kyrkoherden *Englund* m. fl.

Doctor **Sandberg**: Utan tvifvel vore det en lättnad för enskildte att utan omväg med privatbankssedlar få verkställa sina liqvider uti Rikets Ständers Bank, och för Riksbanken skulle det också medföra den fördel att om privatbankssedlar der emottogas skulle insättningarne på upp- och afskrifnings- samt på depositräkning derstädes i betydlig mån ökas. Det synes derföre gerna kunna medgifvas vederbörande att på eget ansvar och äfventyr härutinnan gå allmänhetens önskningar till mötes, med vilkor att dessa sedlar genast utvexlades och att aldrig någon redovisning inom Banken eller någon utbetalning eller utlåning ifrån Banken finge ske med annat än Riks-Bankens egna sedlar eller metalliskt mynt. Sådant är icke heller förbjudet, och kan ju

ega rum, åtminstone försök dermed göras utan att dertill erfordras något Rikets Ständers beslut.

Men att härom fatta ett offentligt beslut och på grund deraf införa ett stadgande i Banco-Reglementet förekommer mig åtminstone medföra åtskilliga betänkligheter, dem jag icke bör förtiga.

Då fråga var om Landt-Ränterimedlens insättande i de enskilda Bankerna, syntes mig man icke borde sammanblanda Statsverkets medel med dessa enskilda inrättningar; och mig förekommer detta att sammanblanda enskilda creditsedlar med Riksbankens sedlar som gå och gälla såsom Rikets mynt, vara ännu betänkligare; ty det skulle visserligen gifva åt de enskilda sedlarne en jemlikhet med Riks-Banken, men också åt Riks-Banken ett moraliskt ansvar för de enskilda sedlarnas lika gällande värde. Det blefve visst en stor lättnad för affärsmän i och omkring Stockholm som hafva creditiver, upp- och afskrifnings-räkningar, vexeldisconteringar, discontlån m. m. i Rikets Ständers Bank att der få städse insätta privatbankssedlar, ty några andra ser man sällan i rörelsen: det blefve ock en stor lättnad för de hundratals commissionärer både ibland bankens lägre tjenstemän och andra i hufvudstaden att utan besvär af vexling få i Banken insätta alla från Landsorten inkommande privatbankssedlar. Rikets Ständers Bank blefve då i första hand en generalcommissionär för Rikets alla enskilda Banker.

Och huru skulle härmed tillgå? Jag föreställer mig att alla de privatbankssedlar som på en dag inkommit icke kunde samma dag skickas omkring på alla vexlingscontor för att utbytas mot Riks-Bankssedlar. Då skulle antingen cassören ega rättighet att för dagen redovisa med privatbankssedlar eller måste inom banken finnas ett vexlingscontor, der genast emellan kl. 2 och 3 utbyte kunde ske för redovisningens skull. Och hvilket besvär med all denna dubbla uppräkning hvarje dag af en sådan mängd större och mindre privatbankssedlar!

Vidare lärer väl sedan detta steg är taget och Rikets Ständer förklara det Banco-Fullmäktige ega att emottaga privatbankssedlar i liqvider till Banken det svårligen kunna undvikas, att dessa ju också skola emottagas i all slags allmän uppbörd, och det är ovedersägligt att Privat-Bankernas sedlar härigenom skulle få en längre omloppstid och en vida större användbarhet än de nu ega. Men huru skulle Riks-Banken gå till väga för att snart skilja sig vid dessa massor af Privatbanks-sedlar, som den icke får eller kan i sin rörelse använda?

Jag föreställer mig att dagen efter sedan de inkommit skulle de ånyo uppräknas och sorteras, samt pålitliga personer kringskickas på alla privatbankernas vexlingscontor

för att få dem utbytta emot Riks-Bankens sedlar. Antag nu att 100,000 R:dr af Smålands banks sedlar skickades till Herr N. N:s vexlings-contor, men der fanns för tillfället icke större behållning än 50,000 R:dr, som ersattes. Riks-Banken fick nu der en fordran på återstoden, som åtminstone icke för dagen kunde liqvideras. Dagen efter inkomma åter i Riks-Banken 50,000 R:dr af samma privatbanks-sedlar. Skall då Riks-Banken vägra att emottaga dem tills den förra skulden blef betald? Det blef då genast bekant, att Smålandsbankens sedlar emottagas icke längre i Riks-Banken: och hvad verkan en sådan vägran skulle hafva på denna enskilda *Banks credit*, är lätt att inse. Eller skulle Riks-Banken dag efter dag emottaga samma privatbanks-sedlar, i hopp om att framdeles få liqvid? Kanske tills summan blef så stor att den enskilda banken icke kunde anskaffa Riksmynt till dess inlösen.

Än vidare: om en sådan penningekris inträffar som 1857 och 1858, då Stockholms enskilda bank med möda kunde i en hast inlösa sina inströmmande creditsedlar, och Ystadbanken måste för samma ändamål anlita Riks-Banken om bistånd. Hvad kommer då att hända? Under en sådan, lät vara, panisk förskräckelse, skola alla privatbank-sedlar inströmma på depositions- eller upp- och afskrifningsräkning i Riks-Bankens discont-contor. Att Riks-Bankens Styrelse vid ett sådant farligt tillfälle skulle vägra emottagandet, skulle på ett förfärligt sätt öka den allmänna villervallan, och huru det skall blifva möjligt för Riks-Banken, att under en sådan allmän förskräckelse, genast få dessa privata creditsedlar utbytta mot Riksmynt, är för mig omöjligt att begripa.

Dessa Betänkligheter förekomma mig vara af den vigt, att jag nödgas vördsamt tillstyrka hufvudsakligt bifall till Utskottets förslag eller

att motionerna icke må till någon Rikets Ständers åtgärd föranleda,

och jag skulle dervid vilja accentuera orden Rikets Ständers åtgärd, på det beslutet icke må anses lägga hinder i vägen för Fullmäktige eller vederbörande tjenstemän i Banken, att på eget ansvar härutinnan undantagsvis underlätta liqvider i discont-contoret. Men jag fruktar, att om genom ett formligt Rikets Ständers beslut Fullmäktige blott lemnas rättighet att emottaga enskilda Bankers sedlar skall allmänheten, åtminstone flere, fordra såsom *sin rättighet* att få sina önskningar uppfyllda, då Fullmäktige dertill äro bemyndigade. Det skulle gå såsom med anspråket att alltid utfå hela Specier R:dr, då det begärdes. Jag vågar derföre för min del icke annat än bifalla Utskottets förslag med tillägg af orden *Rikets Ständer* framför ordet åtgärd.

Doctor *Söderberg* och Contracts-Prosten *Janzon* instämde.

Professor

Professor **Selander**: Till en början ber jag få anmärka, att hvarken Banco-Fullmäktige eller någon Stockholmsbo tagit initiativet uti denna fråga; samtlige i saken väckta motioner förskrifva sig från landsortsboer. Häraf kunde då synas, som man egentligen i landsorten kommit till erfarenhet om olägenheterna vid nu gällande förbud för Bankens styrelse att vid liqvider och insättningar i Riks-Banken tillåta emottagandet af andra sedlar än Bankens egna. Också har jag svårt att förstå, hvarföre upphäfvandet af nämnda förbud och tillåtelsen att verkställa inbetalningar i Riks-Banken med privatbankssedlar skulle, såsom man sagt, blifva en fördel hufvudsakligen för Stockholms innevånare; de hafva likväl ingen svårighet att tillvexla sig Riksmynt, då, som bekant, de enskilda Bankerna här hålla vexlingsombud. Och hvad angår de stora handelscontoren, om hvilkas fördelar häraf man äfven talat, kan jag icke tro, att de fästa synnerligt afseende dervid, om den contorist, som sändes att verkställa en inbetalning i Banken dessförinnan måste besöka ett par vexlingscontor eller icke. Deremot gifves det många exempel, att en från landsorten ankommen remiss uti privatbankssedlar icke hunnit blifva i tid utvexlad och till Riks-Banken aflemnad hvaraf åter följt, stundom att ett beviljadt lån ej kunnat omsättas, och alltid att ränteförlust uppstått. — Jag tager mig vidare friheten nämna, att Fullmäktige städse, i hvad på dem berott, sökt bereda lättnad och beqvämlighet för den allmänhet, som med Banken har beröring. Derom vittnar äfven nu ifrågavarande, med anledning af Banco-Utskottets förfrågan, afgifna förslag. Man må ej tro, att det för Fullmäktige blir något hvarken lätt eller behagligt åliggande att, derest förslaget antages, så tillämpa och sätta detsamma i verket, att det komme att lända Banken till verkligt gagn på samma gång, som hvarje våda deraf för närvarande och kommande tid tillika förebygges. För allmänhetens skuld har likväl Fullmäktige ansett sig böra tillstyrka denna förändring i reglementet. Men skulle det visa sig, att allmänheten är nöjd med hvad nu finnes stadgadt, tror jag visserligen, att Fullmäktige icke skola känna något missnöje. En del af Banco-Utskottets medlemmar hafva reserverat sig mot dess beslut och omfattat Fullmäktiges hemställan. Mot denna har här framhållits och något utvecklats de skäl, som i Utlåtandet finnas anförda. Det förnämsta bland dessa är en hos de enskilda bankerna befarad oförmåga att inlösa deras sedlar. Härvid har det väckt min förundran, att detta skäl nu anföres af samme personer, som i fråga om deponerandet i enskilda banker af för tillfället umbärlige medel i landtränterierna trodde sig kunna intyga och kraftigt framhöllo de enskilda bankernas

säkerhet. Nu åter anser man sig böra befara, att en enskild bank, om hvilkens möjligen inträffande obestånd ingenting försports, skulle blifva insolvent under loppet af en natt — ty längre än för dagen skulle Fullmäktige icke tillåta privatbankssedlars inneliggande i Riks-Banken. Om något dylikt skulle drabba en enskild bank, lärer det väl ej påkomma så hastigt, att man icke skulle hafva någon aning derom på förhand. Och för Fullmäktige, som väl icke få anses sakna all kännedom om de särskilda penningeinrättningarnes i landet ställning, återstår alltid den utvägen, att alltemellanåt tillkännagifva, hvilka privatbankssedlar i Riks-Banken emottagas. Härmed tror jag ock, att all verklig fara för Riks-Banken vore förebyggd, liksom den äfven vore befriad från hvad man kallat moralisk förpligtelse att emottaga äfven insolventa bankers sedlar.

Doctor Sandberg har förordat den modification i förslaget, att Fullmäktige skulle erhålla ett slags tillåtelse under hand att medgifva emottagandet af enskilda bankers sedlar. Jag vill dervid nämna, att man redan förut nödgats vid Lånecontoren i landsorten någon gång emottaga privatbankssedlar, emedan det ansetts bättre än att få inga. I Disconten deremot är emottagandet af sådana sedlar icke tillåtet och medgifves ej heller, oaktadt tjenstemännen derföre ofta utsättes för obehag och stundom otidigheter från de betalandes sida. Skulle för öfrigt hitintills någon af Bankens tjenstemän velat och kunnat på eget ansvar härvid tillmötesgå allmänheten, kunna Fullmäktige svårligen undgå att förbjuda äfven detta, om Rikets Ständer genom antagandet af Utskottets utlåtande förklara sin åsigt vara att inga undantag härvid böra ifrågakomma.

Jag upprepar än en gång att Fullmäktige, från hvilka initiativet till ifrågavarande förslag icke kommit, icke för sin del lägga synnerligen vigt vid dess antagande, men att de föranledts att förorda detsamma, derföre att det synes vara till nytta för allmänheten, för de enskilda Bankerna och för Riks-Banken. Allmänheten vunne derigenom lättnad och beqvämlighet i affärer med Banken; de enskilda Bankerna skulle hafva den fördelen, att deras sedlar blefve begärligare och lättare emottogos, då man visste, att de, finge användas äfven vid inbetalningar i Riks-Banken. Erhölle åter Riks-Bankens styrelse *rättighet* att medgifva detta — här är nemligen icke fråga om någon skyldighet att emottaga privatbankssedlar utan meningen är, att Fullmäktige skulle med lika frihet som enskilde kunna medgifva eller icke medgifva detta — så skulle utlemnade lån bättre gå in och sannolikt skulle insättningarne i Banken på upp- och afskrifnings- äfvensom deposit-räkning ökas. Visserligen har jag här hört, att detta slag af rörelse icke tillkommer Ban-

ken, som bör upprätthålla myntvärdet i landet, förmodligen vill man då, att den för öfrigt skall lägga händerna i kors och göra intet.

Jag kan ej annat än vidblifva den mening, som i Fullmäktiges utlåtande till Utskottet redan är uttalad, då jag tror, att förslagets antagande skulle medföra fördelar å alla sidor, och då jag icke kan hysa någon fruktan för realisationen af inflytande privatbankssedlar. Hvad Doctor Sandberg i detta afseende nämnde om stora på en gång inflytande sedelmassor från samma privatbank, är visserligen icke alldeles otänkbart, men står dock på gränsen af det härvid tänkbara, och de vådor, som den ärade talaren derefter framhöllo, blifva säkerligen blott inbillade.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Jag har med nöje hört den siste talaren upplysa derom, att Banco-Fullmäktige för egen del icke finna det vara af någon synnerlig vigt, antingen den ifrågasatta förändringen i Banco-Reglementet kommer till stånd eller icke. Jag kan nemligen ej annat än motsätta mig densamma. Lika naturligt som det är, att affärsförhållanden skulle, derest förslaget antages, verkligen uppstå mellan Riks-Banken och de enskilda penningeinrättningarna, lika obestridligt är det äfven, att dessa förhållanden möjligen kunna blifva trassliga. Man säger, att de enskilda Bankerna hitintills visat sig säkra; jag betviflar ingalunda att de nu förmå fullgöra sina skyldigheter, och hoppas, att äfven allt framgent så måtte blifva förhållandet. Likväl hindrar icke detta, att äfven hos oss kan; enligt hvad många exempel från främmande länder visa, genom oförutsedda händelser uppstå en så kallad panisk förskräckelse, genom hvilken den allmänna rörelsen blefve så förlamad och hejdad, att enskilda banker nödgades för någon tid inställa inlösandet af utgifna sedlar. Häraf skulle åter följa, att Riks-Banken finge oafslutade affärer med privatbankarne, utan att kunna med säkerhet veta, när detta skulle upphöra. Då det i länder, hvilkas affärsförhållanden äro bättre ordnade än våra, visat sig omöjligt att, vare sig beräkna eller förekomma dylika oförmodade tilldragelser, tror jag det icke vara skäl att, genom antagandet af reservanternas förslag, blottställa Riks-Banken, utan yrkar bifall till Utskottets hemställan.

Häri instämde Biskop *Hultman*.

Doctor **Sandberg**: Jag medgifver, att den summa, som jag ansåg kunna på en dag till Riks-Banken inströmma uti en enda privatbanks sedlar, möjligen var för högt tilltagen. Men äfven om denna summa antages blifva mindre, kan dock alltid inträffa, att den ifrågavarande enskilde Bankens om-

bud i hufvudstaden icke förmår med det lemnade förskottet invexla densamma,

Hvad beträffar det, att Riks-Bankens Styrelse skulle, liksom hvarje enskild, kunna vägra emottaga sedlar, utgifna af en enskild bank, till hvilken den ej ansåge sig kunna hysa fullt förtroende, så betyder likväl en vägran i Riks-Banken härvid något annat än en enskilds. Skulle en sådan åtgärd icke genast blifva bekant och gifva en svår stöt åt privatbankssedlarnes credit? Hvilken skulle väl följden blifva för en privatbank, hvars sedlar förklarades icke vidare kunna emottagas i Riks-Banken? I de enskilda Bankernas eget intresse böra derföre Ständerna afslå ifrågavarande förslag till ändring i Banco-Reglementet. Jag yrkar fortfarande bifall till Utskottets hemställan.

Doctor **Nordlund**: Jag hade icke tänkt yttra mig i denna fråga och ämnar ej heller upptaga till besvarande alla anmärkningar, som här blifvit framställda mot det Banco-Fullmäktiges förslag, hvilket reservanterne inom Utskottet omfattat; enär detta förslag i alla fall har ringa utsigt till bifall. Den medfullmäktig i Banken, som haft ordet och i hvilkens yttrande jag instämmer, har redan nämnt, att Fullmäktige icke lägga synnerlig vigt vid förslagets antagande; och till hvad han anfört angående Fullmäktiges förhållande till denna fråga, har jag endast något litet att tillägga.

Berörde förslag har sin grund i ett länge kändt och ofta framhållet behof af lättnad, dels för Bankens gäldenärer vid liqvider af deras skulder till Banken, dels för den del af allmänheten, som vill göra insättningar å upp- och afskrifnings- eller ock deposit-räkning i Riks-Banken. I förra afseendet har Discont-Styrelsen icke kunnat undgå att finna och erkänna olägenheten för de gäldenärer, som bo utom hufvudstaden, deraf att liqviden af deras skulder icke får verkställas ens till någon del med enskilda Bankers sedlar, utan uteslutande med Riks-Bankens. Remisserne från landsorten kunna vanligen icke göras med andra sedlar än enskilda Bankers, hvaraf följer att innan liqviden kan verkställas i Riks-Banken, vexling af de remitterade sedlarne måste ske, ofta på flera invexlings-contor. Härigenom försvåras och fördröjes lånens behöriga inbetalning, äfvensom ränteförlust och ökade kostnader förorsakas. I sednare hänseendet, eller då någon vill öppna eller fortsätta upp- och afskrifnings-räkning i Riks-Banken, eller derstädes insätta penningar på deposit-räkning, visar sig samma olägenhet, hvaraf följden ofta blifver att mången, som eljest velat insätta sina penningar i Riks-Banken, heldre än att underkasta sig besväret med förutgående vexling, vänder sig till enskild Bankinrättning, der sedlar af alla slag mottagas. Nu är dock

af icke så liten vigt för Riks-Banken, såvida densamma skall ega och bibehålla något starkare inflytande på den s. k. större rörelsen, att den insamlar ett betydligare belopp af de hos enskilde inneliggande, oplacerade medel. Vid det i hög grad stegrade behofvet af rörelsecapital och förlag, som i sednare tider inom vårt land visat sig, är nemligen för utöfvandet af nyssberörda inflytande Riks-Bankens egen lånefond i Handels-Disconten ingalunda tillräcklig. Tydligt är ock, att den lånerörelse, som afser att understödja och förlägga den större handeln och näringarne — nämligen belåningen af vexlar och löpande förskrifningar, äfvensom af publika papper och vågförda effecter — kan inom en bank bedrifvas vidsträckt och fördelaktigt, i samma mån som banken disponerar öfver stora på upp- och afskrifnings- samt deposit-räkning insatta medel. När nu, såsom erfarenheten visar, de enskilda bankerna alltmer draga till sig dessa transactioner med enskilda, och det måhända icke så mycket genom den något högre ränta å insatte medel, som de erbjuda, utan fastmer genom beqvämligheten vid liqvider, blifver deraf en följd att de enskilda Bankerna ock alltmer skola få ett öfvervägande inflytande på den allmänna rörelsen och penningemarknaden, samt att de i förhållande till sin ökade rörelse och vinst, skola öka — till hvad båtnad för landet, lemnar jag osagdt — den utelöpande massan af privatbanks-sedlar, under det att Riks-Banken blifver i samma mån utestängd från sin tillbörliga inverkan på penningecirculationen och affärsverksamheten inom landet. Från denna synpunkt och i betraktande af nu vidrörda omständigheter, eller för att i någon mån motverka omförmälda icke blott för Riks-Banken, utan för landet menliga förhållande och att deremot lätta och befrämja insättningar af penningar i Riks-Banken, hafva Fullmäktige trott sig böra understödja motionärernas förslag med de vilkor och inskränkningar, som Utlåtandet angifver. Lätteligen torde ock inses, att förevarande fråga icke saknar allt samband med Riks-Bankens hufvudsakliga ändamål, så vida nemligen som myntvärdets upprätthållande kan i någon mån bero af Riks-Bankens förmåga att i critiska tider inverka på penningemarknaden.

Vidare bör noga fasthållas, att här icke är fråga om någon föreskrift, som skulle ålägga Banken en ovilkorlig *skyldighet* att vid liqvider och insättningar emottaga privatbanks-sedlar; ej heller att mottaga sedlar, utgifna af hvilken enskild Bank som helst, utan endast de bankers sedlar, som här i Stockholm hålla vexlingsombud, slutligen ej heller att mottaga sådana sedlar till obegränsadt belopp. Jag kommer härmed att vidröra hvad föregående talare anmärkt, angående det obestämda sätt hvarpå Fullmäktige utlåtit sig i fråga om de närmare bestämmelserna vid förslagets verkställande.

Man må icke föreställa sig, att alla nödiga detaljföreskrifter äro genast funna eller kunna i förväg afgöras. Säkert är, att deras slutliga uppgörande fordrar större omtanka och försigtighet än den med förhållandena obekante föreställer sig. För öfrigt hafva Fullmäktige icke ansett vara påkalladt, att innan förslaget i det hufvudsakliga var antaget, egna tid och arbete åt detaljbestämmelser.

Den likhet mellan inbetalningar i Bankens discont-contor och den allmänna uppbörden, hvilken några talare framdragit, anser jag i sjelfva verket icke böra vinna afseende, då Kronans uppbördsmän utom hufvudstaden icke, så som här om Riks-Banken förutsättes, kunna sägas vara i tillfälle att dagligen förvexla privatbanksedlar.

Hvad slutligen blifvit anfört angående möjliga förluster för Riks-Banken, i händelse förslaget antoges, hvilar i allmänhet på den förutsättning, att Fullmäktige icke skulle iakttaga nödiga och tillräckliga försigtighetsmått. Nuvarande Fullmäktige vågar jag frikalla från någon förkärlek för enskilda Banker. Tillika har man dock medgifvit, att dessa förluster icke kunna ifrågakomma, så vidt ej någon allmän penningecris inom landet inträffar. Möjligheten af sådana criser lärer ingen förneka, särdeles under nuvarande förhållanden; men jag tager mig endast friheten erinra, att Riks-Banken, derest den skall uppfylla sitt hufvudändamål att upprätthålla myntväsendet, skall vid antydda olyckliga tillfällen äfventyra vida större förluster, än de här förutsatta, äfvensom att Riks-Banken vid sådana skiften eger intresse att, så vidt möjligt är och dess egen säkerhet medgifver, hålla sjelfva sina vedersakare, de enskilda Bankerna, uppe.

Doctor **Almqvist**: Jag hör hvad klockan är slagen, men kan ej ändå underlåta att bemöta Professor Agardhs yttrande, som hvilar på den förutsättning att Riks-Banken skulle uppträda såsom privat-bankernas vexlingsombud, i följd hvaraf han talat om svårigheterne för enskilda Bankerna att hålla tillräcklig vexlingscassa och i händelse af brist deri, nödvändigheten för Riks-Banken att fortsätta invexlingen för att ej åstadkomma förvirring i allmänna rörelsen.

Med något sken af sanning skulle sådana förvecklingar kunna påstås uppkomma, om Riks-Banken skulle åtaga sig skyldigheten att vara privat-bankernas ombud, och emottaga deras insättningar för inlösen af deras sedlar. I denna mening kan man tala om hvad som i farliga tider kan hända.

Men härom är ju alls icke fråga, utan endast om medgifvandet af liqviden i Banco-disconten åt Bankens gäldenärer med privatbanksedlar: detta medgifvande, af Fullmäktige med betryggande garantier omgärdadt.

Derföre hvila talarens förespeglingar antingen på miss-

förstånd — eller misstydning af den föreslagna åtgärdens beskaffenhet, som i sig innebär ett länge saknadt deltagande för Riks-Banken i allmänna rörelsen, utan någon våda. Jag tillstyrker fortfarande bifall till reservationen.

Sedan discussionen härefter förklarats afslutad, framställde *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* proposition å bifall till Utskottets hemställan, och då härvid hördes blandade Ja och Nej samt votering begärdes, uppsattes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som bifaller Utskottets förslag, röste *Ja*, den det icke vill, röste *Nej*. Vinner Nej, har Ståndet fattat beslut i enlighet med hvad reservanterne i öfverensstämmelse med Banco-Fullmäktiges förslag, tillstyrkt.

I sammanhang härmed afgjordes, att, hvad angingé den under öfverläggningen af Doctor Sandberg yrkade partiela förändringen i Utskottets förslag, skulle Ståndet, i händelse Ja-propositionen antoges, deröfver särskildt besluta.

Voteringen, som härefter i behörig ordning verkställdes, befanns efter sedlarnes öppnande och rösternas summering hafva utfallit med 43 *Ja* mot 8 *Nej;* hvadan Ståndet alltså stannat i beslut, som Ja-propositionen innehåller.

På härefter framställd proposition förklarade sig Ståndet icke kunna antaga Doctor Sandbergs ändringsförslag.

§ 4.

Föredrogs ånyo *Banco-Utskottets* Memorial N:o 19, i anledning af Riks-Ståndens beslut i fråga om Betänkandet N:o 10, med förslag till reglering af Bankens låne- och creditivrörelse samt om användande af upplupen bancovinst.

1:sta Punkten.

Bifölls.

2:dra Punkten:

Härvid begärde Doctor **Almqvist** ordet och anförde: Utskottets sätt att gå tillväga vid uppställandet af detta sammanjemkningsförslag kan jag icke gilla. Förhållandet är det, att tvänne Stånd, Preste- och Borgare-Stånden, hafva uti frågan fattat sammanstämmande beslut. De två andra Ståndens beslut äro så väl i förhållande till nyssnämnda beslut som sinsemellan af stridig beskaffenhet. Man kunde då väntat, att Utskottet skulle i sin förnyade framställning af ärendet upptagit den mening, om hvilken redan tvänne Stånd förenat sig, samt inbjudit de oliktänkande att deruti instämma. Så har likväl Utskottet icke betraktat saken, hvars lösning torde bäst vinnas derigenom att Ståndet vidblifver sin mening, hvilket jag yrkar.

Professor *Selander* instämde.

Doctor **Rundgren**: Den fråga, som Utskottet uti detta memorial ånyo hänskjuter till Ständernas beprövfvande och afgörande, synes mig redan vara afgjord. Ty hvad angår beviljandet af cassacreditiv i Riks-Banken åt solidariskt ansvariga Bolag, är detta redan medgifvet af Bonde-Ståndet och naturligen äfven af Preste- och Borgare-Stånden, som beslutat, att denna förmån skulle utsträckas till alla de bolag, hvarom här är fråga. Denna sak är således genom 3:ne Stånds sammanstämmande beslut af Riksens Ständer afgjord. I fråga åter om bolag, som äro bildade på grund af Kongl. Förordningen den 6 Oktober 1848, hafva visserligen Preste- och Borgare-Stånden tillerkänt dem creditivrätt, men hvarken Bonde-Ståndet, hvars beslut endast gäller solidariska bolag, ej heller Ridderskapet och Adeln, hvilket Stånd förklarat att ifrågavarande moment af Banco-Reglementet må bibehållas oförändradt, har delat de 2:ne förstnämnda Ståndens åsigt. Men då i frågor af denna natur 2 Stånd stanna mot 2, är frågan förfallen och får ej ånyo vid samma Riksdag upptagas. Jag vill derföre föreslå, att beslutet blifver, att Preste-Ståndet, som finner, att tre Stånd redan godkänt Utskottets förslag, anser, att detta förslag icke bort ånyo till antagande framläggas, men att Ståndet nu låter vid det af Utskottet gjorda förslaget bero.

Häri instämde Doctor *Sandberg* och Contracts-Prosten *Janzon*.

Contracts-Prosten **Palmlund**: Äfven vid denna punkt anser jag mig böra gilla och försvara Utskottets åsigt. Här är fråga om rättigheten att i Riks-Banken erhålla cassacreditiv. I sådant afseende hafva Preste- och Borgare-Stånden medgifvit denna rätt åt bolag i allmänhet, Ridderskapet och Adeln åt inga bolag, Bonde-Ståndet åt bolag med oinskränkt ansvarsskyldighet. Af denna sammanställning finner man, att Utskottets ursprungliga förslag i sjelfva verket vunnit 2:ne Stånds bifall, ty, efter hvad jag hört sägas, lärer det icke i vårt land finnas mer än ett par bolag, hvilkas delegare solidarisk ansvarighet är ålagd. Om Utskottet under sådant förhållande förnyat sin hemställan, synes det hafva rätteligen förfarit och kan så mycket mindre sägas vara obefogadt att framställa föreliggande inbjudning, som de Utskott, hvilka ega motionsrätt, icke gerna kunna sakna inbjudningsrätt. På Ståndets godtfinnande beror naturligtvis att antaga eller förkasta inbjudningen. För min del finner jag en anslutning till Utskottets åsigt här vara den lämpligaste åtgärden.

Kyrkoherden **Otterström**: Jag har betraktat denna fråga från en annan synpunkt än Utskottet. Mig förekommer det, att, när Utskottet föreslagit en förändring i Banco-Reglemen-

tet, denna förändring ock måtte i Utskottets förslag vara hufvudsak. Den förändring, som här åsyftas, gäller medgifvandet af creditivrätt i Riks-Banken åt bolag, hvilka icke förut egt åtnjuta denna förmån. Vid pröfning af Utskottets förslag hafva 3 Stånd bifallit detsamma och derigenom i sjelfva verket afgjort hufvudsaken. Sinsemellan hafva dessas beslut så tillvida varit olika, att 2:ne Stånd önskat den ifrågasatta rättigheten utsträckt till bolag i allmänhet och det tredje endast till bolag med solidarisk ansvarighet — i båda fallen de bolag undantagna, hvilka ega sedelutgifningsrätt. När nu Utskottet går att sammanjemka skiljaktigheterna i de beslut, på grund af hvilka det hufvudsakliga förslaget blifvit antaget, finner sig Utskottet böra gifva företräde åt den mening som närmast ansluter sig till det Stånds beslut, hvilket *förkastat* sjelfva hufvudsaken. Det är svårt att förstå, hvarföre Ridderskapet och Adelns beslut härvid behöfde tagas i betraktande på något sätt. Lämpligare hade väl varit att till grund för Utskottets förnyade hemställan lägga de 2:ne Stånds beslut, som biträdt den föreslagna förändringen och biträdt den till samma omfattning. Jag kan derföre icke se något skäl för Preste-Ståndet att frångå sitt med Borgare-Ståndets öfverenstämmande beslut.

Doctor **Nordlund**: Jag har begärt ordet, för att yttra några ord angående den af Doctor Rundgren framställda invändning, hvilken ännu ej blifvit besvarad. Den ärade talaren tyckes vilja hafva denna fråga behandlad på samma sätt som ett förslag från Stats-Utskottet i anslagsärenden. Blifver i sådana fall en större summa beviljad af 2:ne Stånd och en mindre af 2:ne, så anses Ständerna hafva minst beviljat den sednare. En sådan arithmetisk beräkning låter dock ej tillämpa sig på sakförhållanden. Det är nemligen ingalunda afgjordt att det Stånd, som beviljat creditivrätt i Riks-Banken åt *alla* bolag, anser lämpligt och rättvist att i detta afseende ändra Banco-Reglementet, om dermed blott skulle afses några få bolag. För öfrigt instämmer jag med den talare, som först yttrade sig i frågan, och finner ej skäl, att Ståndet skulle frångå sitt förut på goda grunder fattade beslut.

Efter härmed fulländad discussion och sedan *H. H. Erke-Biskopen och Talmannens* proposition om bifall till Utskottets inbjudning blifvit med blandade Ja och Nej besvarad, skreds till votering efter följande godkända voteringsproposition:

Den som med bifall till Utskottets förslag vill, att Ståndet antager dess inbjudning, röste *Ja*; den det icke vill röste *Nej*. Vinner Nej, har Ståndet, med afslag af Utskot-

tets inbjudning i denna punkt, förklarat sig vidhålla sitt i ämnet fattade beslut.

Efter sedlarnes öppnande befanns voteringen hafva utfallit med 21 Ja och 25 Nej, hvadan Ståndet fattat beslut i enlighet med Nej-propositionen.

Mot detta beslut reserverade sig Doctor *Sandberg*.

3:dje punkten.

Lades till handlingarna.

§ 5.

Föredrogs ånyo *Lag-Utskottets* Memorial N:o 32, i anledning af återremiss af Lag-Utskottets Betänkande N:o 11 öfver väckt motion om arfsrätt för efterlefvande maka.

Biskop **Flensburg** begärde härvid ordet och yttrade: Då Lag-Utskottets Betänkande angående arfsrätt för efterlefvande maka förra gången inför Ståndet föredrogs, tycktes detsamma icke mötas af några synnerligen lifliga sympatier. Några af Utskottets härvarande medlemmar ansågo sig derföre böra förorda en medelväg mellan nu gällande stadgande och Utskottets förslag, så nemligen att efterlefvande maka skulle, der ej någon finnes, som rätt till arf eger, få behålla qvarlåtenskapen — väl icke med full eganderätt, men med nyttjanderätt *för sin lifstid*. Denna mening vann Preste-Ståndets bifall, och blef till följd deraf Betänkandet återremitteradt. Då emedlertid nu blifvit ådagalagdt, att sistnämnda förslag skulle vid tillämpning framkalla högst invecklade rättsförhållanden och mötas af flera olägenheter, torde det vara klokast, att Preste-Ståndet, i likhet med Ridderskapet och Adeln, beslutar, att vid hvad i detta hänseende finnes i lag stadgadt, må förblifva. Och får jag sålunda för min del yrka afslag å Utskottets till Ståndet framställda inbjudning angående en motion, som i och för sig är temligen värdelös samt åsyftar ett i ytterst få fall tillämpligt stadgande.

Häruti instämde Biskop *Annerstedt* och Domprosten *Björling*.

Contracts-Prosten **Palmlund**: När detta ärende vid ett föregående tillfälle var föremål för Ståndets behandling, yrkade jag afslag å Utskottets hemställan. Ståndet stannade då i beslutet att återremittera detsamma. Vidblifvande den åsigt, som jag vid nämnde tillfälle uttalade, och åberopande då anförda skäl, får jag nu instämma i den föregående ärade talarens yrkande om afslag å Utskottets oförändradt förnyade framställning.

Då öfverläggningen härmed var slutad, beslöt Preste-Ståndet på i behörig ordning framställd proposition att *afslå*

det af Utskottet i Betänkande N:o 11 framställda och i förevarande memorial oförändradt upptagna förslag.

§ 6.

Föredrogs ånyo *Sammansatta Lag- samt Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 3, i anledning af väckt motion om antagande af ny Kyrkolag.

Härvid begärdes ordet af Doctor **Säve**, som anförde: Sammansatta Lag- och Economi-Utskottet har i likhet med 1853 års Lag-Utskott medgifvit behofvet af en revision af Kyrkolagstiftningen såsom ock denna i mer än hundrade år varit af Rikets Ständer önskad och begärd. Detta behof, om äfven minskadt genom efterhand utkomna nya Kongl. Förordningar och Kyrkostadgar, som i mer eller mindre mån förbättra eller supplera Kyrkolagen, har dock i andra afseenden blifvit större, nemligen genom rubbadt sammanhang med den äldre Kyrkolagstiftningens grunder och genom bristande öfverensstämmelse med de förändringar som sedan blifvit införde i både Civil- och Criminallagen. Man tänke endast på de förändringar, som skett i 1 cap. af 1686 års Kyrkolag om statsreligionen och i 7, 9, 10 och 18 capp. om kyrkodisciplinen genom religionsfrihetslagarne af 1860 och genom den nya strafflagen. Att här anföra exempel torde för detta Stånd vara öfverflödigt, och jag tillåter mig derföre i afseende på sammanhanget med strafflagen endast att hänvisa till Herr Biskop Brings nyligen utgifna skrift om kyrkotukten, som till detta ämnes belysning lemnar ganska upplysande bidrag. Detta förhållande gör, att icke ens 1846 års på Kongl. befallning utarbetade förslag till ny Kyrkolag nu skulle kunna tjena såsom tillfyllestgörande ledning. I dessa afseenden instämmer jag fullkomligt med det Sammansatta Utskottet, äfvensom deri, att Utskottet nu ej skulle kunnat ega tillräcklig tid för det omfattande och svåra ämnets förberedande utarbetning. Ett sådant arbete, omfattade det ock endast grunderna för ett nytt kyrkolagsförslag, har jag ej heller af Utskottet begärt. Min vördsamma motion, ehuru alternativt framställd, har, efter det som blifvit sagdt om det otillfredsställande i 1846 års förslag till Kyrkolag, närmast endast den syftning, att Kongl. Maj:t på grund af en genom Rikets Ständer afgifven underdånig skrifvelse, täcktes uppdraga åt "en comitté af sakkunnige män, att, med begagnande af alla hittills gjorda förarbeten, utarbeta ett nytt förslag till Kyrkolag och ordning för svenska församlingen, genom hvilket den nuvarande Kyrkolagens spridda stadganden skulle bringas till enhet, och hvilket nya förslag i sin ordning finge undergå kyrkomötets och Rikets Ständers behandling." Det är således en underdånig

skrifvelse och öfverlemnandet af sjelfva revisionsarbetet åt en af Kongl. Maj:t tillsatt comittés handläggning, som jag vördsamt förordat. Det Sammansatta Utskottet har afstyrkt denna åtgärd och velat hänvisa hela detta ärende åt ett blifvande Kyrkomöte. Men först och främst vet man ju icke, huru snart det behagar Kongl. Maj:t att sammankalla detta Kyrkomöte. Det kan dermed dröja ännu i 3:ne år. Under tiden blifva tvänne riksdagar och nya motioner i ämnet skola utan tvifvel väckas, äfven om de ej komma från ledamöter af detta Stånd. Men jag hade föreställt mig, att det Högv. Ståndet icke allenast ansåge detta ämne sig värdigt att upptaga, utan äfven angeläget, att förrän Ståndet afträder från den politiska skådeplatsen, sjelft föreslå den åtgärd, hvarigenom ärendet snarast och säkrast borde kunna bringas till ett önskvärdt slut. Vidare vet man ju, att enligt 10 § i lagen om kyrkomöte, mötet har att företrädesvis sysselsätta sig med de från Konungen hänskjutna mål, som åt detsamma öfverlemnas. Sådana mål skola ej uteblifva och det är ingalunda en öfverdrifven väntan, om då omsider till Kyrkomötets behandling hänskjutes det redan af Preste-Ståndet godkända förslaget till ny cateches, jemte andra hithörande frågor, som alltför väl kunna sysselsätta Kyrkomötet en hel månad. Det är således alls icke sannolikt att Kyrkomötet vid sitt första sammanträde skulle tillika hafva tid och lugn för ett så omfattande arbete, som revision af den äldre eller utarbetande af förslag till ny Kyrkolag. Men helt annat blir naturligtvis förhållandet, om Kongl. Maj:t låtit under tiden före Kyrkomötet genom ett utvaldt antal andlige och lagkloke män utarbeta förslaget, hvilket Kyrkomötet då endast har att granska och deröfver afgifva underdåniga anmärkningar. Ämnet blir då fullständigt förberedt och Kongl. Maj:t kan, sedan äfven dess Högsta Domstol blifvit hörd, öfverlemna förslaget till en kommande riksdags handläggning.

Den som derföre ser saken praktiskt och inom en icke alltför aflägsen tid vill komma till det för kyrkan önskliga resultatet af en ny eller reviderad Kyrkolag, han tillstyrker den underdåniga skrifvelsen om en särskild comittés nedsättande för utarbetande af ett sådant förslag: den som åter tilltror det blifvande Kyrkomötet kunna få tillräcklig tid och ledighet för detta företag, han röstar för Utskottets förslag. För min del kan jag ej annat än anhålla om proposition på afslag å Utskottets utlåtande och bifall till den af mig föreslagna underdåniga skrifvelsen af innehåll: *"att Kongl. Maj:t ville i nåder låta en comitté af sakkunnige män, med begagnande af alla hittills gjorda förarbeten, utarbeta ett nytt förslag till Kyrkolag och ordning för svenska församlingen, genom hvilket den nuvarande Kyrkolagens spridda stadganden skulle bringas till enhet och sammanhang, och hvilket*

nya förslag i sin ordning finge undergå Kyrkomötets och Riksdagens behandling."

Kyrkoherden **Ekelundh**: Då det ärende, om här föreligger, inom Sammansatta Lag- och Economi-Utskottet förevar till slutlig behandling, ansåg jag mig pligtig att anmäla min reservation mot Utskottets beslut. Den af motionären ifrågasatta reservationen af våra kyrkoförfattningar är sannerligen af behofvet påkallad. De mångfaldiga förändringar, som i Kyrkolagen uppkommit dels genom nya stadganden i denna lag dels ock genom andra på sednare tider utgifna förordningar, hvilka beröra kyrkliga förhållanden, göra det numera särdeles svårt för en ung prestman att med säkerhet afgöra, hvilka paragrafer i Kyrkolagen ännu ega bindande kraft; ej heller är det alltid för en äldre prest lätt att erinra sig hvilka stadganden i Kyrkolagen fortfarande äro gällande och hvilka icke. Också medgafs allmänt inom Utskottet behofvet af en omarbetning af hithörande stadgar, ehuru den närvarande tiden ansågs olämplig till företagande af en dylik åtgärd till följd af de många rörelser i olika riktningar, som nu visa sig på det kyrkliga området. Detta skäl kunde jag dock icke godkänna, ty skall den ifrågavarande åtgärden uppskjutas till en tid af fullkomligt lugn inom kyrkan, blir det ganska ovisst, när den någonsin kan företagas. Dessutom syntes det mig, som skulle tillvaron af dylika religiösa rörelser än mer visa nödvändigheten af att i de kyrkliga förhållandena införa all möjlig stadga. — Att Svenska statskyrkan numera skulle, såsom motionären tror, i väsendtliga delar blifvit en frikyrka, kan jag ej medgifva, utan hoppas, att hon fortfarande må kunna kalla sig en Evangelisk-Luthersk, om ock tolerant kyrka. Men för att hon må bibehålla denna egenskap, synes det vara af vigt, att hela vår kyrkolagstiftning reformeras i enlighet med 1686 års Kyrkolag, men icke enligt 1846 års lagförslag. 1686 års Kyrkolag är en dyrbar klenod inom vår kyrka, och jag är förvissad derom, att kyrkolagstiftningens omarbetning i enlighet med den djupa och sannt Christliga anda, som i hvarje dess minsta del förnimmes, skulle förmå vid vår kyrka närmare fästa mången prest och kanske äfven lekman. Slutligen kan jag icke gilla, att saken nu undanskjutes och kastas på Kyrkomötet, som till dess behandling saknar erforderlig tid. Jag får derföre förorda bifall till motionärens hemställan.

Doctor *Falck* instämde häruti.

Domprosten **Björling**: Då detta ärende förevar inom Utskottet, voro visserligen alla ense derom, att en omarbetning af vår Kyrkolag är nödig; men icke så i fråga om den

riktning, uti hvilken omarbetningen borde verkställas. I likhet med alla öfriga Utskottsledamöter, som tillhörde detta Stånd, önskade jag, att 1686 års Kyrkolag skulle läggas till grund för den nu ifrågavarande revisionen af våra kyrkliga författningar. Men då flertalet af Utskottets medlemmar icke ville afgifva denna förklaring; fruktade jag, att frågan derest motionärens framställning nu bifölles, lätteligen kunde få en falsk riktning, samt sökte derföre få ärendet tillsvidare uppskjutet och öfverlemnadt till kyrkomötets afgörande. Då jag fortfarande anser denna utväg vara för kyrkan mest betryggande, och då Kyrkomötet icke behöfver sjelft verkställa den blifvande omarbetningen af Kyrkolagen, hvartill det sannolikt skulle sakna tid, utan endast bör antyda grunderna för densamma, kan jag ej annat än tillstyrka bifall till Utskottets hemställan.

Häruti instämde Doctor *Sandberg* samt Contracts-Prostarne *Fant* och *Palmlund*.

Doctor **Petrelli**: Säkerligen behöfver jag ej frukta att inom Högvördiga Ståndet blifva missförstådd eller mötas af missnöje, då jag nämner, att jag vid behandlingen af denna vigtiga fråga inom Utskottet trodde mig enligt min pligt tjena Svenska Kyrkan i det jag yrkade uppskof med dess afgörande. Då inom Utskottet fråga uppstod om aflåtandet till Kongl. Maj:t af en underdånig skrifvelse angående tillsättande af en comitté för kyrkolagens omarbetning, kunde man icke komma öfverens om de närmare bestämmelser, som borde i skrifvelsen intagas. De Utskottsledamöter, som tillhörde Preste-Ståndet, önskade naturligen att 1686 års kyrkolag måtte framhållas såsom den för ifrågasatta omarbetning lämpligaste grundvalen. Härjemte framställdes likväl många andra åsigter, och då man dervid hörde talas om möjligheten att inrätta en kyrka utan bekännelseskrifter, symbola och sacramenter, visade det sig föga önskvärdt att Utskottet vidare lade hand vid åtgärder till kyrkolagstiftningens ordnande. I alla afseenden lämpligare syntes det derföre vara, att frågan för närvarande förfölle samt öfverlemnades åt ett kommande kyrkomötes verksamhet. Sedan den vigtiga förändring, genom hvilken nämnda institution infördes, blifvit vidtagen, borde man ock draga nytta af den och söka göra den fruktbärande. Genom antagandet af Utskottets förslag vinner man ej blott denna fördel utan äfven det goda, att Rikets Ständer afgifva ett dem värdigt förklarande att frågor, hvilka röra kyrkans hjerta, böra regleras af kyrkomötet. Att åter detta skall finna utvägar att afgöra och framställa grunderna för en omarbetning af kyrkolagen, derpå tviflar jag ej. — För öfrigt torde det ej behöfvas att vidare orda i denna sak inför Högvördiga Ståndet, och jag

hemställer derföre, att Utskottets förslag måtte antagas.

Prosten *Eurén* och Contracts-Prosten *Schmidt* instämde.

Doctor **Ternström**: Nog tror jag mig kunna trösta både motionären och oss allesamman med den utsigten att vi ännu länge torde få reda oss bäst vi kunna i den nuvarande labyrinthen; och jag ser egentligen intet ondt i det, eller, om det är ett ondt, så är det af två onda ting det mindre, hvilket man, såsom i alla dylika fall, enligt klokhetsskäl, alltid bör välja. Ty enligt mitt förmenande var väl ingen tid mera böjd för att stifta lagar; men mindre skickad att stifta goda lagar, särskildt goda kyrkolagar. Hvad vi ännu af vår gamla kyrkolag ha oförändradt i behåll, är godt och värderikt; hvad vi skulle få, om motionen bifölles, är problematiskt. Kanske skulle en kyrkolag framkomma, som kommer att alltför hårdt trycka ömtåliga samveten. Det är en annan anda, som nu går genom lagstifningen än 1686. Förhållandena hafva sedan dess väsendtligen förändrats. Härmed skall dock icke vara sagdt, att ju en revision eller omarbetning af kyrkolagen kunde vara af behofvet påkallad, så framt man kunde förmoda, att något godt och dugligt komme till stånd; hvilket jag för min del, efter min uppfattning af den närvarande tiden, högligen betviflar. Mig synes som skulle det åsyftade ändamålet på annat sätt kunna uppnås, nämligen genom en codifiering af de sedan 1846 utkomna stadgar och författningar, som röra kyrkoväsendet, och låta dem såsom en handbok åtfölja den större samling af kyrkolagar och laga stadgar, som den sist nedsatta kyrkolagscomittén vid sagde tid utgaf. Att nu begära nedsättandet af en dylik ny comitté fruktar jag icke vore lämpligt eller ledande till målet; ty först och främst skulle den behöfva lång tid för sina arbeten, hvarunder andra åsigter säkerligen komme att göra sig gällande, för att icke tala om de dryga kostnaderna, och sedan förslaget ändtligen väl vore utarbetadt, torde det, såsom det sist utarbetade, komma att lemnas åt glömskan, samt möda, arbete, tid och kostnad således vara onyttigt förspillda. I allt fall håller jag för, att Kyrkomötet i denna sak bör taga initiativet. Af dessa skäl tillstyrker jag bifall till Utskottets hemställan, att motionen må lemnas utan afseende.

Häri hördes flera af Ståndets ledamöter instämma.

Biskop **Björck**: Onekligen är den fråga, som här föreligger af stor vigt och betydelse för Svenska kyrkan. Med Utskottets förslag att uppskjuta dess afgörande är jag ganska nöjd, och hade ej heller ämnat yttra mig i saken, derest ej uti hvad här blifvit anfördt såväl å ena som andra sidan tycktes framskymta ett medgifvande, liksom vår kyrkolag

skulle vara i behof af en väsendtlig omarbetning äfven från principerna. Men om detta ock icke vore de föregående talarnes mening, då de tillika yrkat att 1686 års kyrkolag måtte läggas till grund för möjliga förändringar i vår kyrkolagstiftning, skulle dock i en tid, sådan som den nuvarande, hvarje omarbetning af de stadgar, som bestämma de kyrkliga förhållandena, lätteligen komma att träffa äfven grunderna för dessa. Sannolikt skulle likväl detta, vid betraktande af den otroström, som genomgår vår tid, icke kunna försiggå utan stora vådor för kyrkan. Jag har derföre trott mig böra uttala den åsigten att hvad Svenska kyrkan för närvarande behöfver icke är någon *väsendtlig* omarbetning af gifna lagar och stadganden utan hufvudsakligen en codifiering, hvarigenom man lättare lärde känna hvad vi redan ega. I detta afseende hafva vi dock redan att tillgå häröfver utgifna handböcker, så att det icke synes mig med fullt skäl kunna sägas, att den unge prestmannen måste vara i ovisshet om hvilka delar af kyrkolagen fortfarande ega giltighet. Skulle för öfrigt några förändringar i kyrkans stadganden befinnas nödvändiga, böra de vidtagas småningom och efter hand och i den mån förändrade förhållanden dertill ge anledning. Vidare måste jag äfven såtillvida instämma med Utskottet, att äfven jag anser Kyrkomötet vara den auctoritet, som i dessa frågor företrädesvis bör höras.

Hvad slutligen angår möjligheten att åstadkomma en rätt uppfattning af kyrkolagens innehåll, ville jag önska att vårt presterskap egde tillgång till flera sådana monografier, som den, hvilken Biskop Bring utgifvit om kyrkotukten. Om män med hans insigter och skarpsinne företoge sig att utreda särskilda delar af kyrkoförfattningen, skulle det blifva lättare att inse och verkställa nödiga förändringar, liksom ock månget uppslag till lärorik och nyttig öfverläggning vid Kyrkomötet skulle af sådana skrifter stå att hemta. Jag instämmer i de talares åsigt, som förordat antagandet af Utskottets hemställan.

Häri instämde Contracts-Prosten *Janzon*.

Kyrkoherden **Ekelundh**: Med anledning af hvad här sednast blifvit yttradt, vill jag blott nämna, att, ehuru jag ansett en revision af våra kyrkoförfattningar nödvändig, min mening ingalunda varit att dermed påstå, att Svenska kyrkolagen vore i behof af en väsendtlig omarbetning hvad anginge principerna. Dessa har äfven jag önskat bibehålla och särskildt uttalat min förhoppning, att 1686 års kyrkolag måtte blifva grundvalen för hvarje ny lagstiftning inom Svenska kyrkans område.

Sedan

Sedan discussionen härefter förklarats afslutad, blef Utskottets hemställan, på derom af *H. H, Erke-Biskopen och Talmannen* framställd proposition af Ståndet *bifallen.*

§ 7.

Föredrogs ånyo *Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Memorial N:o 64, i anledning af Rikets Ständers skiljaktiga beslut vid förehafvande af Utskottets Betänkande N:o 36, angående väckta motioner i fråga om ej mindre Norrmäns och Danskars än äfven andra utländningars rätt att i Sverige idka handel, handtverk och andra yrken.

Professor **Ribbing,** som härvid erhöll ordet, yttrade: Vid detta sammanjemkningsförslag synas mig 2:ne omständigheter förtjena anmärkas. Först och främst har Utskottet i orden förändrat sin förra hemställan så nemligen, att uttrycket "med flera" blifvit utbytt mot 3:ne särskildt nämnda yrken. *Den* punkten kan onekligen blifva föremål i Förstärkt Utskott. Derjemte och för det andra fortfar Utskottet att föreslå, att Norrmän *och* Danskar må under vissa vilkor vara berättigade att i Sverige utöfva läkares m. fl. yrke, ehuru, enligt hvad Utskottet sjelft erinrar, 2:ne Stånd stannat mot 2 i fråga om medgifvandet af ifrågavarande competens åt Danskar, och alla 4 Stånden bifallit frågan angående Norrmännen. Enligt min tanke hade Utskottet bordt förklara detta ärende i hvad det rör hit anförda punkt vara af Riksens Ständer afgjordt, och att det enligt 75 § Riksdags-Ordningen icke vidare utgör föremål för behandling vid denna Riksdag. Väl vet jag, att Utskottet velat försvara sitt åtgörande från den synpunkten, att då motionen afsåg både Danskar och Norrmän och Utskottet i samma Betänkande, uti klämmen af detsamma, yttrat sig angående begge ländernas innevånare — frågan om competens för Norrmän vore oskiljaktig från frågan om competens för Danskar. Men en tydning, enligt hvilken hvarje framställning, der 2:ne ord på papperet stå bredvid hvarandra, utgör ett verkligt och oskiljaktigt helt, synes mig ej böra godkännas. Jag får derföre — i öfrigt hänvisande till min reservation — yrka, att Ståndet, med vidblifvande af sitt förut i frågan fattade beslut, afslår Utskottets s. k. sammanjemkningsförslag i hvad det rör frågan om rätt för Norrmän eller för Norrmän och Danskar på grund att det strider mot 75 § Riksdags-Ordningen.

Häri hördes flera af Ståndets medlemmar instämma.

Då discussionen härefter förklarades slutad, yttrade **H. H. Erke-Biskopen och Talmannen**: Det har blifvit ifrågasatt, hu-

ruvida icke Utskottet vid afgifvandet af detta sammanjemkningsförslag handlat i strid mot 75 § Riksdags-Ordningen. Vore så förhållandet, tillkomme det mig att härå vägra proposition. Men då Talmännen togo denna fråga i öfvervägande, syntes det dem, som kunde Borgare- och Bonde-Ståndets bifall till ifrågavarande förslag vara lemnadt, endast för såvidt det afsåge Norrmän och Danskar gemensamt, hvarvid alltid vore tänkbart, att frågan icke vunnit samma bifall, derest den gällt blott ettdera riket, eller att de nämnda Stånden endast i så fall vilja antaga förslaget, att det erhåller denna utsträckniag. Om derföre Utskottet förklarades obefogadt att vidare återkomma med denna fråga, såsom varande redan afgjord, kunde derigenom Borgare- och Bonde-Ståndens mening blifva förkränkt eller misstydd. Talmännen ansågo således icke någon bokstaflig strid mot åberopade grunlags § här vara för handen, och jag finner mig derföre oförhindrad att framställa proposition angående Utskottets hemställan.

Och förklarade sig Preste-Ståndet, på härefter framställd proposition, *vidblifva sitt i frågan fattade beslut.*

§ 8.

Föredrogs ånyo *Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Memorial N:o 65 i anledning af Riks-Ståndens skiljaktiga beslut vid förehafvande af Utskottets Betänkande N:o 43, angående väckt motion om tilldelande åt Ordförande i Communal-Styrelse af ett exemplar af Svensk Författnings-Samling.

Bifölls.

§ 9.

Föredrogs ånyo *Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Memorial N:o 66, i anledning af Riks-Ståndens fattade skiljaktiga beslut vid förehafvande af Utskottets Memorial N:o 46, innefattande förslag till sammanjemkning af Riks-Ståndens beslut i anledning af Utskottets Betänkande N:o 12, angående väckt motion om upphörande af de s. k, prebendepastoraten.

Hof-Predikanten **Wahrenberg**: Då ingen af Ståndets ledamöter synes vilja begära ordet vid denna fråga, ber jag att få i korthet yttra mig öfver densamma. Det förefaller mig ganska besynnerligt, att Economi-Utskottet ansett sig böra ånyo framkomma med förslag till voteringsproposition, angående åtgärders vidtagande för indragande af prebendepastorat, då det likväl måste erkännas och äfven blifvit af samma Utskott medgifvet, att frågan om prebendepastoraten är af privilegii-natur. När Economi-Utskottets första hem-

ställan afslogs af Preste-Ståndet, borde dermed frågan hafva betraktats såsom vid denna Riksdag förfallen. Ett sådant yrkande framställdes ock, då Utskottet förra gången hemställde att Ståndet måtte frångå sitt ursprungliga beslut. Dervid uppträdde motionären med ett anförande, hvari han sökte visa skillnaden mellan att å ena sidan afslå motionen till innehållet, eller att icke vilja medgifva prebendepastoratens indragning, samt att å andra sidan ingå till Kongl. Maj:t med underdånig anhållan om förberedande åtgärders vidtagande för samma sak, hvilken sednare fråga icke vore af privilegii-natur utan en sådan, som af trenne Stånd kan afgöras. Jag bekänner, att jag icke riktigt förmår fatta denna skillnad. Ty om Högvördiga Ståndet förklarat sig på grund af sina privilegier icke kunna medgifva indragning af prebendepastoraten, vore det besynnerligt, om Rikets Ständer *emot* ett sådant förklarande från det Stånd, hvars privilegier äro i fråga, skulle med fullt berättigande kunna hos Kongl. Maj:t begära att få ärendet behandladt i en alldeles motsatt riktning. Det är möjligt, att jag icke rätt uppfattat förhållandet med denna fråga, men aldrig kan jag föreställa mig, att Preste-Ståndet kan tvingas, att uti Riksdagsbeslutet underskrifva en petition, hvari begäres, att Kongl. Maj:t måtte se till, om icke prebendepastoraten kunna indragas, sedan samma Stånd uttryckligen förklarat sig anse hvarje sådan indragning stridande mot sina privilegier. Jag yrkar således afslag å förevarande förslag till voteringsproposition.

Häruti instämde Biskop *Hultman* och Contracts-Prosten *Westin*.

Professor **Agardh**: Jag är hufvudsakligen af samma tanke, som den föregående talaren, och har förgäfves bemödat mig att finna några skäl, på grund af hvilka vore ådagalagd någon nödvändighet för Utskottet att framkomma med denna voteringsproposition. Ty antingen är frågan om prebendepastoratens indragning en privilegii-fråga, och i så fall är den redan genom Preste-Ståndets föregående beslut i saken afgjord; eller ock är den icke en privilegii-fråga och huru är då förhållandet? Det visar sig då, att 3:ne Stånd genom till en del sammanstämmande beslut i afseende på denna del afgjort frågan. Ty då tvänne Stånd bestämt sig för att ingå till Kongl. Maj:t med underdånig anhållan, att Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande om icke *alla* prebendepastorat kunde indragas, samt Ridderskapet och Adeln beslutat sig för en likartad underdånig anhållan med afseende på *några* prebendepastorat, så synes mig genom trenne Stånds såtillvida sammanstämmande beslut, i sjelfva verket frågan redan vara afgjord i den syftning som Utskottets nu framlagda Nej-proposition angifver.

Professor **Ribbing**: Då jag hörde den förste ärade talaren återgifva hvad jag yttrade förra gången, när detta ärende inom Ståndet förevar, fann jag hans framställning så fullständig och trogen, att jag ämnade afstå från ordet och instämma med honom. Men då han derefter af det sålunda anförda drog conclusioner begick han ett fel, vid hvilket jag tar mig friheten fästa uppmärksamhet. Alldenstund *prebendepastoratens indragning* strider mot presterskapets privilegier, så, förklarade talaren, kan Preste-Ståndet icke deltaga i en omröstning, till följd af hvilken det i Riksdagsbeslutet nödgades underteckna en underdånig *skrifvelse angående* nämnda åtgärd. Härvid må det tillåtas mig fråga: om Rikets Ständer aflåta en skrifvelse till Kongl. Maj:t i enlighet med endera af de propositioner, som Utskottet för denna omröstning föreslagit, hafva de dermed verkligen fattat ett afgörande beslut angående prebendepastoratens indragning. I sådant fall skulle i omröstningen voteras om prebendepastoratens upphäfvande eller bibehållande, och den ena af de 2:ne propositionerna skulle nödvändigt innebära och utsäga, att Ständerna för sin del beslutit prebendepastoratens indragande. Men vare sig att Ja- eller Nej-propositionen segrar — följden kan i intet fall blifva någon Ständernas begäran, att Kongl. Maj:t måtte bifalla och verkställa en indragning af dessa pastorat, utan på sin höjd en anhållan, att Kongl. Maj:t måtte framställa nådig *proposition om* indragningen. Och först då, när Kongl. Maj:t i händelse Ständernas underdåniga anhållan bifalles — framställt en sådan proposition samt Ständerna deröfver skola yttra sig, först då inträder frågan om prebendepastoratens indragning i det stadium, att de beslut, som deröfver fattas, kunna blifva stridande mot Presterskapets privilegier. När sålunda häraf tydligt visar sig, att här icke är fråga om åtgärder, som kunna komma att strida mot ett Riks-Stånds privilegier, utan om ett ärende, — nemligen en skrifvelse till Kongl. Maj:t, som väl aldrig kan kallas eller vara ett privilegium, — hvilket 3:ne Stånd kunna med Ständernas rätt afgöra, kan jag icke finna något skäl på grund af hvilket Preste-Ståndet skulle afslå en voteringsproposition, mot hvilken i öfrigt intet är att anmärka.

Biskop **Bring**: Jag gillar visserligen icke prebendepastoratens indragning och var till en början böjd för den åsigt att Utskottets voteringsproposition borde af Ståndet ogillas. Vid närmare eftersinnande har jag dock funnit, att Utskottets förslag grundlagsenligt icke kan afslås. Att indragandet af prebendepastoraten strider mot Preste-Ståndets privilegier, är onekligt; men uti Utskottets hemställan beröres väl denna fråga men framställes icke der till afgörande. När detta

afgörande förekommer, eger Preste-Ståndet eller i dess ställe Kyrkomötet att motsätta sig den ifrågavarande förändringen. Nu åter är fråga blott om aflåtandet af en underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t, och vidtagandet af en dylik åtgärd kunna trenne Stånd, äfven emot det fjerdes önskan, med Rikets Ständers rätt besluta.

Kan således Utskottets hemställan icke derföre anses obefogad, att den ånyo skulle upptaga en privilegii-fråga, som genom ett Stånds afslag borde anses förfallen, har å andra sidan blifvit ifrågasatt, huruvida icke, då Borgare- och Bonde-Stånden uttalat den åsigten, att hädanefter inga pastorat böra förblifva anslagna till prebenden, men hvarken Ridderskapet och Adeln eller Preste-Ståndet en sådan åsigt godkänt, de förstnämnda båda Ståndens beslut måste anses förfallet. Tager man likväl i närmare betraktande de ordalag, uti hvilka Ridderskapet och Adeln å ena sidan samt Borgare och Bonde-Stånden å andra sidan uttryckt sina beslut, visar det sig, att någon verklig motsats mellan dessa 3:ne Stånds uttalade meningar icke eger rum. Ty liksom en "vidsträcktare" indragning af prebendepastorat, än hittills skett, kan innefatta en indragning af alla sådana pastorat, så hafva de tvänne Stånd, som anhållit, att Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, "om" icke prebendepastoraten kunde indragas, icke dermed förklarat sig anse en indragning af hvarje dylikt pastorat oundgänglig. Det visar sig sålunda, att dessa 3:ne Stånd i allmänhet åsyfta detsamma, om ock det ena Ståndet uttalat sin tanke uti mera moderata termer, samt att de alla beslutat att uti en underdånig skrifvelse begära en undersökning af förhållandet med denna fråga. Just af denna orsak, eller emedan 3:ne Stånd fattat sammanstämmande beslut uti ett ärende, som de med Rikets Ständers rätt ega afgöra, men blott icke äro ense om den beslutade skrifvelsens formulering, anser jag, att frågan om denna formulering måste, på sätt Utskottet föreslagit, afgöras. Och finner jag mig alltså nödsakad att med min röst godkänna den framlagda voteringspropositionen.

Hof-Predikanten **Wahrenberg**: De distinctioner, som här blifvit iakttagne, och utvecklade mellan denna frågas innehåll och dess formella behandling, äro verkligen så fina, att man behöfde rätt mycket besinna sig på dem, innan de kunna fullt fattas. Fortfarande är det likväl för mig klart, att om man ingår till Kongl. Maj:t med begäran, att ett gifvet förhållande måtte uti viss riktning ändras, förutsätter sådant hos den begärande, att han verkligen vill hafva ändringen verkställd. Om nu Preste-Ståndet genom antagande af Utskottets förevarande hemställan, förklarar sig vilja deltaga i den ifrågasatta voteringen, så måtte, antingen ja- eller

nej-propositionen segra, följden blifva den, att samtlige Rikets Ständer — Preste-Ståndet såväl som de öfriga Stånden — gifvit vid handen, att de finna prebendepastoratens indragning önskvärd. Möjligen måste här iakttagas den formella distinction som föregående talare framhållit, men om Preste-Ståndet finner sig oförhindradt att deltaga i en votering, som går ut på att afgöra huruvida Ständerna skola hos Kongl. Maj:t förorda alla eller några prebendepastorats indragning, har man svårt inse, att Preste-Ståndet det oaktadt betraktar hvarje åtgörande i dylikt syfte såsom stridande mot dess privilegier.

Kyrkoherden *Simonsson* instämde.

Biskop **Bring**: Med anledning af den sista talarens yttrande, att deltagandet i en votering innebär ett bifall i sak, vill jag blott påpeka de förhållanden, som ega rum vid voteringar i förstärkt Utskott i allmänhet. Men på det att icke medgifvande af ifrågavarande votering måtte på något sätt få utseende af ett medgifvande till prebendepastoratens indragning, hemställer jag, att Ståndet, om voteringspropositionen godkännes, dervid uttryckligen förklarar sig vidblifva sitt i ämnet förr fattade beslut.

Dessutom återstår alltid utvägen att, genom en separat skrifvelse, inför Kongl. Maj:t uttala Preste-Ståndets tankar om de åtgärder, som Ständernas beslut åsyftar.

Häruti instämde Doctor *Ternström*.

Doctor **Moberger**: Efter den utredning, som ärendet genom Professor Ribbings och Biskop Brings anföranden erhållit, synes klart, för det första: att frågan om aflåtandet till Kongl. Maj:t af en underdånig skrifvelse icke är någon privilegiifråga; och vidare att 3:ne Stånd kunna med Rikets Ständers rätt afgöra denna sak. Jag föreställer mig derföre, att skrifvelsen till Kongl. Maj:t kommer att afgå, ehvad än Preste-Ståndet nu besluter. Men under sådant förhållande och då ett Stånds afslag å förevarande voteringsproposition på intet sätt inverkar på ärendets fortgång; finner jag intet hindra, att Preste-Ståndet vidblifver sitt förra beslut och afslår äfven denna Utskottets hemställan. Åtminstone skulle detta förfarande hafva fördelen af conseqvens och öfverensstämmelse med Ståndets förut uttalade åsigter.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Utskottets sätt att upptaga och behandla denna fråga är verkligen sådant, att det nära nog kan hänföras till de åtgärder, som äro i strid mot 114 § Regerings-Formen. Att ingå till Kongl. Maj:t med en underdånig skrifvelse, hvari begäres att förberedande åtgärder måtte vidtagas, hvarigenom en indragning af preben-

depastoraten framdeles blifver möjlig, är likväl ännu icke något beslut från Ständernas sida om verkställandet af denna indragning. Men på samma gång jag erkänner, att en sådan, om ock blott formel distinction här måste iakttagas och i likhet med Biskop Bring anser, att Ståndet icke kan afslå voteringspropositionen, när man betraktar saken från den synpunkten, att 3:ne Stånd kunna med Ständernas rätt besluta aflåtandet af en underdånig skrifvelse, kan jag icke underlåta att uttrycka min förundran deröfver, att detta förslag, oaktadt Preste-Ståndets föregående beslut, blifvit ånyo framlagdt till Ständernas pröfning, äfvensom uttala den förmodan, att ett dylikt steg redan af grannlagenhetsskäl skulle under föregående Riksdagar ansetts olämpligt. Derjemte önskar jag ock, att Preste-Ståndet, på samma gång det lemnar sitt bifall till voteringspropositionen, beslutar ingå till Kongl. Maj:t med en särskild underdånig skrifvelse i ämnet innefattande de grunder, som förhindrat Ståndet att för sin del bifalla det, som Med-Stånden i detta fall beslutat samt uppdrager åt sin enskilda Lag-Afdelning att snart utarbeta och till Ståndet inlemna förslag till nämnde skrifvelse.

Doctor *Arrhenius* instämde.

Doctor **Hoberger**: Till hvad jag nyss yttrade, ber jag få göra det tillägg, att jag inom Utskottet sökte göra den åsigten gällande, att föreliggande voteringsproposition icke borde till Ständerna framläggas derföre, att Preste-Ståndet icke ansåg prebendepastoratens indragning öfverensstämmande med sina privilegier.

Biskop **Sundberg**: Hade Högv. Ståndet vid något af de föregående tillfällen, då denna fråga var föremål för behandling, uttryckligen förklarat, att det ansåg förslaget om prebendepastoratens indragning afgjordt och förfallet genom detta Stånds vägran att antaga detsamma, vore det väl nu svårt att godkänna en voteringsproposition, genom hvilken åsyftas att bestämma ordalydelsen uti en skrifvelse, hvari begäres att Kongl. Maj:t täcktes taga samma förslag och möjligheten af dess verkställande uti öfvervägande. Under denna förutsättning hade Ståndet nu bort afslå voteringspropositionen, äfven om Ständerna icke destomindre beslutat aflåta nämnda skrifvelse. När Ståndet sednast fattade beslut i detta ärende, yrkades visserligen under den föregående öfverläggningen, att Utskottets hemställan skulle läggas till handlingarna på den grund, att den förevarande frågan borde såsom privilegiifråga anses förfallen. Emellertid finnes icke denna tanke inrymd uti sjelfva beslutet eller uti det protocollsutdrag, som med underrättelse derom aflemnades till Economi-Utskottet; detta protocolls-utdrag innehåller blott att Ståndet,

med vidblifvande af sitt beslut att förkasta förslaget, lagt Utskottets förnyade hemställan till handlingarna. Uti de beslut, som Ståndet angående denna sak redan fattat, ligger således intet hinder för voteringspropositionens godkännande. Deremot hafva nu blifvit anförda många skäl, hvilka tala för ett sådant godkännande, utan att Ståndet derföre kan anses på något sätt hafva afstått från sin rätt att få hufvudfrågan behandlad såsom privilegiifråga. Jag instämmer derföre uti de talares åsigter, hvilka yrkat, att voteringspropositionen måtte godkännas, och tror i likhet med Vice Talmannen, att Ståndet bör besluta att ingå till Kongl. Maj:t med en särskild underdånig skrifvelse angående detta ärende och vid första lägliga tillfälle verkställa detta.

Doctor **Nordlund**: Jag ber få fästa uppmärksamheten på en omständighet, hvilken ej förut under öfverläggningen blifvit vidrörd. Man har sagt, att huru än Ständernas beslut enligt förevarande voteringsproposition utfaller, skulle deraf blott följa aflåtandet af en underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t. Tager man nej-propositionen i närmare betraktande är dock lätt att finna, att den är så affattad, att Ständerna genom dess antagande i sjelfva verket hafva öfverlåtit till Kongl. Maj:t att, om så befinnes lämpligt, *verkställa* indragning af prebendepastorat. Då detta onekligen är ett beslut i sak, och då sålunda hvad Utskottet hemställt, rör Presterskapets privilegier, måste jag för min del instämma med Hof-Predikanten Wahrenberg.

Häruti instämde Doctor *Falck*.

Professor **Ribbing**: Då angående det formella i saken oförenliga meningar förfäktas, vill jag icke vidare yttra mig deröfver, utan har begärt ordet endast för att såsom min mening framställa den åsigten, att det vore föga lämpligt, om Ståndet till Kongl. Maj:t afläte en sådan separat skrifvelse, som här blifvit ifrågasatt. När frågan om prebendepastoratens indragning kommer derhän, att dess afgörande berör Presterskapets privilegier, eger ju Ståndet sjelft eller, enligt den nya ordningen, Kyrkomötet makt att hindra hvarje ingrepp på dessa privilegier. En separat skrifvelse till Kongl. Maj:t angående denna sak synes mig sålunda å ena sidan vara mindre af behofvet påkallad, hvaremot den å andra sidan och med afseende å anledningen till densamma lätt kan väcka föreställningar om en minoritet vid Riksdagen, som icke vill ställa sig majoritetens beslut till efterrättelse utan vidtager åtgärder på sidan om detta.

Biskop **Bring**: Jag har ansett mig böra än en gång begära ordet med anledning af Doctor Nordlunds anmärkning, att

nej-propositionen har utseende af att öfverlemna åt Kongl. Maj:t att efter godtfinnande verkställa indragning af prebendepastoraten, emedan uti den icke finnes intagen någon anhållan, att Kongl. Maj:t måtte före ärendets slutliga afgörande aflåta nådig proposition i ämnet. I sjelfva verket talas likväl hvarken i Ja- eller Nej-propositionen om något annat än ett öfvervägande af frågan, och då saken blifvit behandlad icke af Lag-Utskottet utan af Economi-Utskottet, torde ock uti denna omständighet ligga en antydning, att Rikets Ständer icke betrakta frågan såsom från deras sida afgjord. För öfrigt blifver, om Nej-propositionen antages såsom Ständernas beslut, vid justeringen af den underdåniga skrifvelsen tillfälle att förekomma missförstånd och tillse att den mening, som antagligen varit Ridderskapet och Adelns, äfven blifver tydligen uttryckt.

Hvad vidare angår Professor Ribbings förmodan, att aflåtandet från Preste-Ståendet af en separat skrifvelse till Kongl. Maj:t icke vore på sin plats, vill jag blott nämna, att det icke gifves något Stånd, som icke, då en för Ståndet vigtig fråga dertill gifvit anledning, vidtagit samma utväg. Och då jag verkligen finner utgången af detta ärendes behandling vara af vigt för Preste-Ståndet, kan jag ej annat än fortfarande förorda förslaget om nämnda skrifvelse.

Prosten *Lundholm* instämde.

Doctor **Rundgren**: Med anledning deraf att Biskop Bring förordat, att Preste-Ståndet skulle vid godkännandet af voteringspropositionen förklara sig vidblifva sitt i ämnet förr fattade beslut, och att Biskop Annerstedt föreslagit, att Ståndet skulle åt sin Lag-Afdelning uppdraga att gå i författning om uppsättandet af en separat skrifvelse till Kongl. Maj:t angående prebendepastoratens indragning, har jag begärt ordet. Ingendera af dessa åtgärder synes mig fullt lämplig. Utskottets förevarande hemställan afser ingenting annat, än att de 3 öfriga Stånden måtte komma till enhet i sina beslut, eller att det måtte blifva afgjordt, hvilka ordalag skola förekomma i en skrifvelse till Kongl. Maj:t. Om prebendepastoratens indragning är således f. n. ingenting å Ständernas sida afgjordt. Jag kan derföre icke finna, att Preste-Ståndet bör motsätta sig Utskottets förslag eller vid godkännandet deraf foga några anmärkningar. Skulle åter i den skrifvelse, som enligt trenne Stånds beslut sannolikt kommer att afgå till Kongl. Maj:t, finnas intaget något, som strider mot Preste-Ståndets privilegier, är det alltid Ståndet obetaget att vid justeringen af skrifvelseförslaget antingen vägra dess godkännande eller ock vid dess föredragning fatta det beslut, som nu af vice Talmannen blifvit föreslaget.

Kyrkoherden **Simonsson**: En föregående talare har förklarat, att han icke förmår annorlunda uppfatta den omständigheten, att Preste-Ståndet deltager i beslutet om aflåtandet till Kongl. Maj:t af en underdånig skrifvelse angående prebendepastoratens indragning, än att Ståndet derigenom lemnar, om ock indirect, sitt bifall till nämnda åtgärd. Har denne talare icke dragit i betänkande att afgifva en dylik förklaring, må äfven jag utan blygsel kunna erkänna, att jag icke förmår fatta det resonnement, hvarigenom man här sökt visa, att samtycke till aflåtande af en skrifvelse, uti hvilken prebendepastoratens indragning förordas, icke innebär något samtycke till sjelfva indragningen af dessa pastorat. Frågan är nu, huruvida den af Utskottet föreslagna voteringspropositionen skall afslås eller icke. Derpå har af åtskilliga talare blifvit svaradt, att Ståndet bör bifalla propositionen, alldenstund den afser ett ärende, som kan af 3:ne Stånd med Rikets Ständers rätt afgöras, men derjemte ingå till Kongl. Maj:t med en underdånig protest mot de åtgärder, som här äro i fråga. Detta förfarande synes mig likväl vara i högsta grad inconseqvent. Väl är det sannt, att Preste-Ståndet kan, i fråga om aflåtandet af en skrifvelse från Ständerna, blifva öfverröstadt af de öfriga Stånden och att det i så fall måste vika för pluralitetens mening, men deraf följer icke, att Preste-Ståndet bör bifalla voteringspropositionen och dymedelst gifva sina åtgöranden utseendet af ett frivilligt bifall till prebendepastoratens indragning. Är det verkligen Ståndets afsigt att protestera deremot, då bör också voteringspropositionen afslås, och bifalles denna, skulle en protest derefter vara mindre på sin plats. Om jag skulle votera enligt denna proposition synes det mig lika omöjligt att rösta Ja som Nej, och jag yrkar derföre, att den måtte afslås

Häruti instämde Biskop *Hultman* samt Doctorerna *Björkman* och *Runstén*.

Doctor **Säve**: Då här icke är fråga om något annat än att Rikets Ständer må komma i tillfälle att kunna säga hvad som utgör pluralitetens af Riks-Stånden beslut, och då detta är möjligt först sedan den nu föreslagna voteringen försiggått, ser jag ingen fara i att bifalla Utskottets proposition. I sjelfva verket innebär den endast, att Kongl. Maj:t måtte taga saken i öfvervägande; och något skäl för Högvördiga Ståndet att vilja afböja detta finner jag icke vara för handen. Men i öfverensstämmelse med det beslut, som förra gången här fattades, och för att Ståndet icke må synas vilja påskynda denna sak i en riktning, som Ståndet ej önskat, tror jag. i likhet med Biskop Bring, att beslutet om bifall till voteringspropositionen borde inledas med det för-

klarande, att Ståndet i sak vidblifver sin en gång uttalade mening.

Biskop **Sundberg**: Jag kan icke inse, hvartill det skulle tjena, att Preste-Ståndet vid godkännandet af voteringspropositionen åberopade sitt förra beslut i ämnet. När det nu icke är fråga om något nytt beslut i saken, lärer det väl falla af sig sjelft, att Ståndet vidblifver den åsigt, som det tvänne gånger förut haft tillfälle att uttala, äfven om det föregående beslutet nu icke upprepas. Endast i så fall kunde ett dylikt upprepande vara på sin plats, att i det förra beslutet vore inryckt, att Ståndet betraktade frågan om prebendepastoratens indragning såsom en privilegiifråga och på grund deraf ansåg sitt afslag såsom afgörande äfven för de öfriga Stånden.

Deremot återkommer jag till nödvändigheten för Ståndet, att ingå till Kongl. Maj:t icke med någon protest mot Ständernas åtgöranden utan med en särskild skrifvelse, uti hvilken Ståndet ger tillkänna sin uppfattning af åtgärder för prebendepastoratens indragning. Angående tiden för aflåtandet af en sådan skrifvelse instämde jag visserligen förra gången, då jag härom yttrade mig, uti Vice Talmannens förslag att den underdåniga skrifvelsen borde afgå ju förr desto hellre; möjligen vore det dock lämpligare att dermed uppskjuta, till dess Ständernas beslut i frågan blifvit formligen fattadt och skriftligen uppsatt.

Då härefter ingen af Ståndets medlemmar önskade i frågan vidare yttra sig, tillkännagaf *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen*, att han efter öfvervägande, huruvida Utskottets hemställan om voteringspropositionen vore med grundlagarne öfverensstämmande eller icke, stannat i den mening, som förut blifvit af Biskoparne Bring och Sundberg samt af Vice Talmannen framställd. Till följd häraf ansåg sig *H. H*, icke vara af någon bokstaflig strid mot Grundlagens lydelse förhindrad att framställa proposition angående Utskottets förslag.

Då den derefter framställda propositionen blifvit med blandade Ja och Nej besvarad, och votering med anledning deraf begärd, framställdes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att Preste-Ståndet besluter godkänna den föreslagna voteringspropositionen, röste *Ja*, den det icke vill röste *Nej*. Vinner Nej, har Ståndet sagda voteringsproposition ogillat.

I sammanhang härmed bestämdes, att Ståndet, för den händelse voteringen utföll med öfvervägande Ja, skulle särskildt besluta derom, huruvida genom en inledande motive-

ring skulle angifvas de skäl, på grund af hvilka beslutet blifvit fattadt.

Voteringen, som härefter i behörig ordning verkställdes befanns efter sedlarnes öppnande och rösternas summering hafva utfallit med 21 Ja mot 20 Nej, hvadan Ståndet alltså stannat i beslut, som Ja-propositionen innehåller.

Och beslöts derefter på behörigen framställd proposition, att beslutet borde åtföljas af en särskild motivering och sålunda erhålla följande lydelse: "att *Preste-Ståndet, med vidhållande af sitt i sakfrågan fattade beslut, förklarade sig i formelt hänseende föranlåtet att godkänna den föreslagna voteringspropositionen.*"

Då med anledning af hvad under discussionen förekommit *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* härefter hemställde, huruvida Ståndet nu ville besluta öfver hvad föreslaget blifvit angående aflåtandet till Kongl. Maj:t af en underdånig skrifvelse rörande denna fråga, blef detta förslag på yrkande af Kyrkoherden Otterström *lagdt på bordet.*

§ 10.

Föredrogs ånyo *Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 67, i anledning af väckt motion om revision af taxan för trafiken å Trollhätte canal och slusslinier.

Bifölls.

§ 11.

Föredrogs ånyo *Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 68, i anledning af väckt motion i fråga om skyldighet att deltaga i byggnad af hus för s. k. småskolor å landet.

Bifölls.

§ 12.

Föredrogs ånyo *Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 69, i anledning af dels Kongl. Maj:ts nådiga Proposition (N:o 51) till Rikets Ständer, i fråga om förändrad grund för utgörande af fjerdingsmans aflöning, dels ock enskild motion om ändring i föreskrifterna rörande bestridandet af fjerdingsmansbefattning i capellförsamling.

Hemställan sid. 7:

Contracts-Prosten **Westin** begärde ordet och yttrade: Ehuru det sannolikt blifver fruktlöst, kan jag dock icke underlåta att motsätta mig detta Betänkande så tillvida, som jag måste ogilla den princip, som ligger till grund för Utskottets hemställan, eller yrkandet, att fjerdingsmans aflö-

ning bör utgå efter enahanda grunder, som för communalutskylder i allmänhet finnas stadgade. Om jag medgifver, att fjerdingsmannabefattningen är ett menighetsbestyr, kan jag dock icke finna det rättvisa eller billiga deri, att kostnaderna för hans aflöning lyftas från menigheten och läggas på en eller få personer inom communen. Antages Utskottets förslag, skulle deraf följa, att de embetsmän och tjenstemän, som äro inom en socken boende, finge i detta afseende vidkännas betydligt större utgifter än öfrige socknemän. Enligt hvad i Betänkandet föreslås skulle förhållandet stundom gestalta sig ganska besynnerligt. Så t. ex. skulle inom mitt pastorat en possessionat och pastor ensamma betala mer än hälften af den lön, som socknens fjerdingsman uppbär. Att embetsmän för sina boställen underkastas deltagandet i denna utgift finner jag ganska billigt men kan icke föreställa mig, att deras löner blifvit dem tilldelade för att i så betydlig mån lindra utskylderna för communens öfrige medlemmar. När härtill kommer att, hvad särskildt angår pastor, fjerdingsmannen, som bekant är, icke kan utöfva sin befattning, utan att ganska ofta anlita hans biträde och förorsaka honom besvär, måste det synas honom besynnerligt, att pastor skall i högre grad än andra af socknens medlemmar drabbas af kostnader för fjerdingsmans aflöning. Åtminstone ser jag icke något skäl, hvarföre jag i detta fall skall erlägga större afgift än sammanlagda beloppet af hvad 27 innehafvare af i mantal satt jord skulle komma att betala. Saken är visserligen i och för sig af underordnad betydelse, men då Utskottets förslag icke synes mig grundadt på rättvisa och billighet, kan jag ej annat än afstyrka dess antagande.

Hof-Predikanten **Wahrenberg**: Jag instämmer i allmänhet i hvad den föregående talaren yttrade, men kan icke dela hans åsigt om fjerdingsmannabefattningens egenskap af att utgöra ett communalbestyr. Visserligen förklaras denna befattning i Kongl. Stadgan af den 1 Juni 1850 vara ett menighetsbestyr, men något dylikt framgår ingalunda af arten af de tjensteåligganden hvilka är enligt samma stadga honom uppdragna. Af den Kongl. Stadgan visar det sig, att fjerdingsmannen rätteligen bör betraktas såsom ett underordnadt tjenstebiträde åt Kronofogden samt att han egentligen lyder under denne och under Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i länet. Vore hans befattning ett menighetsbestyr, skulle han såsom förhållandet är vid öfriga communalbefattningar, emottaga sina uppdrag af communen och inför denna ansvara för sina åtgöranden. Då emellertid hans göromål icke kunna anses jemförliga med communala uppdrag i allmänhet, är dermed ock upphäfdt det förnämsta skälet för

antagandet af Kongl. Maj:ts proposition. Denna har blifvit föranledd af klagomål från ett eller annat ställe öfver communalstämmobeslut angående uttaxeringen af fjerdingsmans aflöning. Men om någon communalstämma härvid gått mindre rättvist tillväga, ligger väl deri intet skäl att i allmänhet ändra det för fjerdingsmans aflöning en gång antagna sättet. Jag yrkar afslag å Utskottets Betänkande.

Häruti instämde Kyrkoherden *Ekelundh.*

Efter härmed fulländad öfverläggning förklarade, på derom behörigen framställd proposition, Preste-Ståndet sig *förhindradt att antaga* Kongl. Maj:ts ifrågavarande nådiga proposition.

Hemställan sid. 8.

Bifölls.

§ 13.

Föredrogs ånyo *Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 70, i anledning af väckt motion om tillåtelse för åboer å hemman, som bergverken fått af Kronan skatteköpa, att till sig lösa skatterätten.

Bifölls.

§ 14.

Vice Talmannen Biskop **Annerstedt** begärde ordet och hemställde, huruvida icke Preste-Ståndet borde inbjuda Hedervärda Bonde-Ståndet att biträda sitt i frågan om Vestra Stambanan fattade beslut.

Och begärdes detta förslag *på bordet.*

§ 15.

Uppläste och *lades till handlingarna* följande från de respective Med-Stånden inkomna Protocolls-utdrag, nemligen från *Höglofliga Ridderskapet och Adeln* N:o 144 samt från *Hedervärda Bonde-Ståndet.* N:ris 186—191.

Ståndet åtskiljdes kl. ½ 3 e. m.

Ut supra.

In fidem

S. H. Almqvist.

Den 21 Mars 1866.

Plenum kl. 6 e. m.

§ 1.

Upplästes till justering och godkändes *Expeditions-Utskottets* förslag till Rikets Ständers underdåniga skrifvelser, nemligen:

N:o 34, angående rättighet att i vissa brottmål svara genom fullmäktig;

N:o 35, angående förändradt sätt för doms eller utslags utgifvande i Rådstufvu-Rätt och hos Öfverståthållare-Embetets Cansli; och

N:o 36, angående upphörande af penningeinsamlingar vid bröllop och barndop.

§ 2.

Justerades protocollen den 10 Mars för- och eftermiddagen.

§ 3.

Föredrogs ånyo *Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets Betänkande N:o 71*, i anledning af väckt motion om förändring af pastoratens indelning.

Professor **Ribbing** erhöll härvid ordet och yttrade: Då mitt namn icke finnes tecknadt under någon reservation mot Utskottets Betänkande, anhåller jag få gifva tillkänna att detta icke har sin grund deri, att jag ändrat öfvertygelse med afseende på önskvärdheten och behofvet af det förslag jag i min motion framställt, utan orsaken är allenast den, att, då mitt förslag hvarken inom Utskottets afdelning, der det först undergick pröfning, ej eller i Utskottets plenum lyckades tillvinna sig någon sympathi, jag icke ansåg möjligt att genom yrkande vare sig af afslag å Afdelningens förslag eller af återremiss till den sistnämnda åstadkomma någon bättre framgång.

I sina motiver anför Utskottet att det anser mitt förslag vara mindre nödigt efter de nådiga befallningar som rörande förevarande ärende från Kongl. Maj:t utgått och till en del redan blifvit verkställda. De nämnder, hvilka det tillkommer att ordna presterskapets inkomster, hafva nemligen fått sig ålagdt att hos Kongl. Maj:t göra framställning

om sammanslagning af mindre pastorater och om delning af stora pastorater der, såsom orden lyda, "sådant i anseende till pastoratets vidd och folkmängd eller andra förhållanden kan vara för själavårdens behöriga handhafvande af behofvet påkalladt." Begge dessa bestämningar, lemnade åt löneregleringsnämnderna att tillämpa, äro dock något olika mot hvad jag haft äran föreslå. Så är sjelfva det här nyss anförda uttrycket beträffande de stora pastoraternas delning något sväfvande; ty om det ordinarie presterskapet icke förslår till själavårdens behöriga handhafvande, kunna andra adjungeras för tillfället och *dermed* alltså själavården behörigen handhafvas, alltså delning *icke* komma i fråga. Mitt förslag innehöll deremot, att intet pastorat borde vara större, än att hvad inom detsamma till prestens kall och embetsåligganden hörde, af den eller dem, som utgjorde dess ordinarie presterskap, kunde under vanliga förhållanden — i afseende på helsa, ålder o. s. v. hos dess presterskap — skötas. Å andra sidan hade jag föreslagit, att minimi-lönen för det lägre presterskapet skulle bestämmas till 1,500 R:dr, då deremot denna minimi-lön icke blifvit af löneregleringsnämnderna föreslagen till högre belopp än 1000 R:dr. Jag vågar, hvad beträffar denna sista olikhet, hemställa, huruvida det kan anses rimligt, att en person, som har familj och dertill måhända skyldighet att sjelf bygga och underhålla boställe, kan med en lön af 1000 R:dr sägas hafva "en anständig bergning." Mig synes fastmer i sanning fruktansvärdt att han med en så ringa inkomst ständigt måste kämpa med fattigdom och näringsomsorger.

Skälet åter hvarföre jag i båda de nu anförda punkterna föreslagit annat än hvad som blifvit anbefaldt åt och gjort sig gällande hos Löneregleringsnämnderna, eller, som är detsamma, ändamålet med motionen var, att dymedelst hafva angifvit ett moment af åtgärder, syftande att minska den tilltagande och öfverklagade prestbristen och tillika att sätta presten i tillfälle att mera odeladt samt med större intresse och framgång kunna egna sig åt sitt embetes pligter. Vill man hafva prester, så är det ett nödvändigt vilkor att deras löner blifva sådana, att de räcka till för ett nödtorftigt uppehälle. Om detta gäller i allmänhet, så gäller det ännu mer i en tid, då allt större fordringar ställas på presterskapet. Jag vill icke nu och behöfver icke heller inför detta Högvördiga Stånd uppdraga någon historisk esquisse om de olika fordringar, som man under olika tider haft på presterskapet. Jag vill endast vidröra hvad som under hvarje tid måste vara en oföränderlig fordran, nemligen att läraren uti bildning står åtminstone i jemnhöjd med sina lärjungar och att med *deras* framsteg *hans* håller jemna

steg.

steg. Att bildningen hos de sednare, åtminstone den formela eller förståndsbildningen, i nuvarande tid står högre än förr torde icke kunna förnekas. När då församlingen ej mera har sitt andliga behof fyldt medelst åhörande af de heliga urkundernas text, eller med bättre eller sämre omskrifningar och upprepanden af dessas innehåll, utan äfven med sitt förstånd vill deltaga i det religiösa lifvet och de religiösa frågornas lösning, bör ock presten kunna möta på samma fält. Men huru skall en man, som oupphörligt måste vara i bekymmer för dagligt bröd, kunna uppfylla dessa fordringar, hafva tid och bibehålla lust för sitt vigtiga kall. Han är icke mera än menniska och man kan icke af honom fordra mer än menskligt är. Följden blir att han under sådana ihållande brödbekymmer försummar sin andliga utveckling eller förkofrar sig åtminstone icke deri. Jag vill ingalunda påstå, att mitt förslag ensamt skulle förekomma prestbristen eller framkalla ett önskvärdt förhållande mellan presten och församlingen. Det är nog, om förslaget har betydelse såsom *ett* bidragande medel dertill. Jag tror, att om det extra ordinarie presterskapet inskränktes till det antal, som behofvet af vicarier kräfver, och om det ordinarie presterskapet äfven i sina lägsta grader finge sin anständiga bergning, skulle detta ej i ringa mån befordra det afsedda ändamålet. Jag vill ej neka att adjuncterna numera hafva en bättre economisk ställning än för 20 à 30 år sedan. Men man får ej bedöma sådant ensamt efter jemförelser med det förflutna; man måste ock göra jemförelser med det närvarande. Det finnes nu för tiden många andra vägar till economiskt oberoende, hvilka förr voro okända och derföre hörde man icke då talas om prestbrist. Hvad är då naturligare än att man, i betraktande tillika af de på presten ställda större fordringarne nu för tiden, ryggar tillbaka för de svårigheter, som äro förenade med det presterliga kallet och gifver sig in på någon annan bana. Jag klandrar icke det; och ser deri intet tecken till mindre religiöst intresse; man kan tjena ej blott konung och fädernesland utan äfven Gud, hvilket embete man än bekläder.

Det har inom Utskottet blifvit af en aktad ledamot af detta Högvördiga Stånd anmärkt, att om man vill förbättra den kyrkliga ställningen och fordrar att presten skall kunna lugna tvifvelsmålen i församlingen det icke är nog att man, såsom orden föllo sig, har nödiga släckningsanstalter och manskap att sätta mot vådelden; man måste ock söka finna och uppgifva ett medel för att hålla elden sjelf inom behöriga gränsor. Ack, det medlet är ej svårt att angifva, men deremot så mycket svårare, eller rättare sagdt rent omöjligt och olämpligt att tillämpa. Medlet är, för att fort-

sätta bilden, helt enkelt att man förbjöd eldens begagnande, d. ä. inskränkte friheten att yttra sig i religiösa frågor. Men jag hemställer, om ett sådant förbud vore önskvärdt eller ens möjligt. Huru mycket man än inskränker den fria yttranderätten, så kan man dock icke hindra de fria tankarne. Men märkom det väl: den religiösa, kyrkliga uppgiften är *icke*, såsom möjligen den politiska, att vidmakthålla den *yttre* ordningen blott, oberoende af den inre sinnesstämningen; den är fastmer hufvudsakligen riktad på denna sistnämnda: att lugna tvifvelsmålen och gifva klarhet vid irringarne och villfarelserna.

Mitt förslag har ansetts vara alldeles opractiskt, nästan en "utopi", hvilken dess character man synnerligen velat ådagalägga dermed, att det skulle innebära förslaget om "en allmän sockenreglering." Men menar man med detta uttryck att hela sockenindelningen, sådan den nu befinnes, skulle omgöras, så kan sådant endast bero af ett missförstånd af min motion och af förbiseende af dess tydliga ord. Jag har blott velat att det åt löneregleringsnämnderna gifna uppdrag skulle i så måtto utsträckas, att samma nämnder tillika anbefalldes, att uppgöra fullständig plan till en ändamålsenlig indelning af socknarne, der sådan af behofvet kan vara påkallad. Jag har således icke velat att man skulle bitvis sönderstycka en socken eller lägga en bit till en församling, en annan till en annan. Att icke dessmindre genomförandet af detta förslag blefve förenadt med besvär, nekar jag visst icke. Huru mycket besvär man ville underkasta sig, beror på den betydelse och vigt man fäster vid det ändamål, som man dymedelst önskar vinna. Är Presterskapets nuvarande ställning sådan den bör vara, eller är den blott i få och obetydliga afseenden mindre tillfredsställande, då är visst *mycket* besvär onödigt; men är ställningen vida skild från den rätta, då kan det löna mödan att underkasta sig stora besvärligheter för att åvägabringa en bättre. För min del måste jag tyvärr tro det sednare vara fallet, och skälen till denna min öfvertygelse har jag redan i korthet vidrört. Jag ber vidare att få anmärka, det meningen med min motion ingalunda varit att församlingarne skulle tvingas till sammanslagning. Det har jag ock uttryckligen i min motion utsagt; min afsigt var endast att en allmän regel eller plan för en sådan sammanslagning skulle blifva uppgjord och att, derest denna plan af Kongl. Maj:t blefve gillad, vid inträffande ombyggnad af kyrka eller ledighet i någon af de till omreglering föreslagna socknarne, nödiga och *lagliga* åtgärder för dess bringande till verkställighet måtte blifva vidtagna. På det att ingen tvetydighet eller ovisshet om min mening skulle uppstå, har jag också citerat § 3, mom. 7, 8,

9, af Kongl. Förordningen den 11 Juli 1862 med bestämd fordan, att hvad der är stadgadt bör iakttagas.

Utskottet har slutligen anmärkt att det bör tillkomma församlingarne sjelfva, hvilkas rätt frågan närmast rörer, att i densamma taga initiativet. Härom torde man dock kunna hysa olika åsigter. Så mycket är väl af alla medgifvet, att ingen orättvisa sker, om församlingsboerne påminnas om och uppmanas till sammanslående eller delning af socknarne. Men, kan man säga, det behöfs icke, förrän församlingen af egen drift gör påminnelse derom. Ja, det vore sannt, så framt församlingarne dertill visat någon större benägenhet nu än förr. Men detta motsäges af erfarenheten, hvarföre det är att befara att, om man lägger armarne i kors och väntar på församlingarnes initiativ, man torde få vänta bra länge.

På dessa grunder och oberoende af det sannolika resultatet, yrkar jag afslag på Utskottets hemställan och bifall till min motion.

Kyrkoherden **Ekelundh**: Då jag på Utskottsafdelningen deltagit i behandlingen af denna fråga, anhåller jag att med några ord få redogöra för afdelningens uppfattning af ärendet och det resultat, hvartill det kommit.

Utan att misskänna motionärens goda mening och den välvillighet för presterskapet som framlyser i hans förslag kunde dock afdelningen icke förbise det overkställbara uti att snart sagdt på fri hand uppgöra en förändrad indelning af pastoraten utan afseende på annat än en viss folkmängd och en viss areal. Man har sett huru Kongl. Maj:t, på grund af församlingarnes motstånd, funnit för godt att förändra och upphäfva Kongl. Kungörelsen den 19 Juni 1830, angående kyrkors sammanbyggnad och dermed gemenskap egande ämnen, och erfarenheten har ådagalagt, att löneregleringsnämndernas förslag till socknars sammanslående sällan vunnit bifall. Folket håller sin gamla kyrka kär och flyttar ogerna till en annan. Derför har det varit Utskottets tanke, att det bör tillkomma församlingarne sjelfva att i frågan taga initiativet.

För enskild del tror jag icke att den glada framtid för kyrkan, hvilken motionären tyckes vänta af förslaget, skall komma att deraf blifva en följd. Snarare synes mig denna socknarnes sönderstyckning komma att medföra vådor, hvilka motionären lika litet åsyftat som han dem anar. Jag yrkar derföre, att Utskottets hemställan må bifallas.

Biskop **Beckman**: Det är icke angenämt att nödgas uppträda mot en motion, när man såsom förhållandet är med mig i detta fall, i hufvudsaken gillar både dess syfte och

de af motionären uttalade motiver. Dessa motiver skulle jag måhända uttalat något annorlunda från min synpunkt, men kan ej annat än glädja mig att en lekman röjer sådant nit i kyrkliga frågor och sådan angelägenhet om Presterskapets såväl bildning, som timliga utkomst.

Emedlertid måste jag för min del yrka bifall till Utskottets betänkande och således afslag till motionen. Man bör skilja frågan om sammanslagning af mindre pastorater från den om delning af större. I den sednare frågan eger löneregleringsnämnden redan initiativ, och dess förslag i detta hänseende tror jag vanligen icke möta så stora svårigheter. — I frågan om sammanslagning åter eger visserligen icke löneregleringsnämnden sådant initiativ. Men det synes icke heller lika behöfligt. Högst sällan torde sammanslagning finnas behöflig ur synpunkten af pastorernas löneinkomster, enär dessa icke i allmänhet torde vara öfver höfvan svaga vid dessa mindre pastorater. Medgifvas måste dock att ur flere andra, betydande skäl en sammanslagning stundom kan synas önskvärd. Icke heller torde initiativet i denna fråga böra uteslutande förbehållas åt församlingarne, hvilka väl understundom kunna vara slumrande äfven i afseende på sin egen fördel och behöfva väckelse. Men tillfälle att här taga initiativ är verkligen enligt nu gällande ordning beredd äfven åt vederbörande myndigheter. Detta ärende är onekligen ett bland de ömtåligare, då församlingars sammanslående icke sällan föranleder öfvergifvande för endera församlingen af hittills egande kyrka och begrafningsplats. Det är således önskeligt att det behandlas synnerligen varsamt, och att frågans lösning främjas genom ett fortsatt medlande, som kan leda till en mera allmän öfvertygelse om åtgärdens önskvärdhet och ändamålsenlighet. Dertill lemnar den nu föreskrifna ordningen, enligt min öfvertygelse, mera utrymme än den af motionären förordade. Det sätt motionären föreslagit torde måhända synas jemförelsevis nog hårdt och summariskt. Det kunde möjligen föranleda brådstörtade förändringar, hvilka i ett ärende, som detta skulle vara till skada snarare än gagn. Ur denna synpunkt har jag ansett mig icke kunna understödja motionen.

Discussionen förklarades härmed slutad, hvarefter uppå derom af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställd proposition, förevarande Betänkande *bifölls*.

§ 4.

Föredrogs ånyo Preste-Ståndets Enskilda Utskotts Pastoral-Afdelnings Utlåtande N:o 1, i anledning af väckt motion om underdånig begäran af nådig föreskrift, att hvarje år, då de förr brukliga Evangelii-Texterna skola utgöra pre-

dikotexter, må från Altaret föreläsas dagens predikotext från närmast föregående eller kommande årgång.

Doctor **Runsten**, som härvid erhöll ordet, yttrade: Med de till kyrkligt bruk antagna nya Prediko-Texterna är i vår kyrka redan taget, i reformationens anda och syftning, ett betydande steg för inledandet af en friare och fullständigare kyrklig bibelläsning. Också med flit och god urskiljning valda i öfverensstämmelse med den catholska kyrkans af ålder begagnade pericoper, hafva derföre desamma synts mig jemväl ur liturgisk synpunkt förtjenta att med de gamla i vexlande omgångar föreläsas äfven från altaret. Och som dermed jemväl undkommes en omläsning af en och samma text från både predikstol och altare, men i stället vunnes en mera behöflig biblisk ny-läsning äfven från det sednare, har jag fördenskull, manad dertill af både bibliskt och kyrkligt intresse, samt i conseqvens med det redan tagna steget, trott mig böra hos kyrkans här församlade målsmän föreslå vidtagandet af åtgärder för det ändamål, att af de nya textårgångarne åtminstone högmessotexterna måtte från altaret få hvart tredje år föredragas i de gamlas ställe, då dessa i allt fall skola uppläsas och förklaras från predikstolen.

Motionen derom har dock i Ståndets Pastoral-Utskott, dit den varit remitterad, icke lyckats tillvinna sig det afseende, jag vågat hoppas; och vore jag nu derföre färdig att med Ståndets goda minne återkalla densamma, om jag visste mig hafva varit till dess afgifvande föranledd af något enskildt godtycke, eller jag skulle med den föreslagna textomvexlingen, enligt Utskottets förmenande, hafva äfventyrat en *nyhet*, som vore på något sätt för kyrkan *i liturgiskt* afseende vådlig, samt dermed äfven råkat i strid emot mina egna här eljest städse vidhållna kyrkligt conservativa grundsatser. Men så är dock förhållandet icke, då det tvertom, såsom jag menat och vet det med mig, just är kyrkans såväl som det kyrkliga lifvets främjande, som utgör motionens både motiv och hufvudsyfte. Och känner jag mig derföre af de i Utskottsbetänkandet anförda motskäl föranlåten, att på grund af sjelfva altarinstitutionens egen bevisliga andemening, något närmare framhålla den sanning, jag eljest ansett vara så sjelfklar och obestridlig, att den ej skulle behöfva bevisning, — den nemligen, att en äfven medelst altartjensten främjad vidgning i bekantskapen med Bibelns egna ord, långt ifrån att skada, fastmer alltid borde lända till gagn och uppbyggelse för en kyrka, som är uppförd och bestående på bibelordet i dess helhet, och just för en detsamma ordets friare och fullständigare användning förvaltas af prester, hvilkas embete är och bör vara numera, icke

bokstafvens, men andans, — såsom ju äfven ordets Herre sjelf ville det, så han prophetiskt vid Jacobsbrunnen (Joh. 4.) ej blott förutsade, men dermed äfven fordrade hvad Han, såsom ett Nytt Testamentes Medlare, just var kommen att instifta, en gudstjenst, ej mera såsom den mosaiska i skuggförebilder, men en ny sådan "i anda och sanning", samt väl också eljest "än i denna dag", vid all äfven biblisk altarläsning, det gamla "täckelset" blir hängande jemväl öfver det nya Testamentets ord, der det, ryckt ur sammanhanget och endast i vissa stående småstycken förestafvadt, visst fastnar säkrare i minnet, men dermed icke sprider inom de mörka hjerterummen, såsom vid en friare läsning, det ljus i stigande klarhet, som väl främst bör vara i den christna Högmessan att vänta från det christna Altaret.

Såsom nemligen en fullbordan i sanning af hvad med bordet i öknen och mannabrödet från himmelen samt nådastolen inom förlåten förebildades, har det christna altaret numera sedan förlåten undfallit, den i dubbel måtto stora och höga betydelsen af dels (i *subjectiv* mening) ett allmänneligt *Nådabord*, dervid den fallna menskligheten har att söka och undfå af Nådens Herre, medelst en ur dess hjerta sig uttalande synda- och trosbekännelse, både benådning och den himlabespisning, som för botfärdiga och nådehungrande själar behöfves, dels ock (i *objectiv* mening) betydelsen af en *Konungathron*, med afseende på den benådningsmakt, som af försoningens och lifvets Herre i hans nåderike förmedelst Altaret, såsom det i templen resta tecknet af hans konungsliga närvaro, utöfvas — i thy att medelst ordet derifrån ej allenast beseglas den förlåtelsens nåd, som kommer alla det predikade ordets troende åhörare till godo, utan jemväl derifrån utsträckes öfver samtliga nåderikets medlemmar den konungsliga altarspira, som i andans enhet med fridens band håller dem alla, huru än kringspridda, tillsammans, att i gemensam tro och bekännelse utgöra ett enda samdrägtigt helgamannasamfund. Så är det ock vid Altaret i dess sednare (objectiva) betydelse, som ej allenast kyrkans prester sjelfve varda i Ordets embete invigde, utan jemväl derifrån föredraget hvad af dem må böra ur Ordets heliga urkunder, efter tidernas kraf, företrädesvis såsom Guds Ord både offentligen, medelst likartad predikan, och enskilt, medelst enahanda presterlig bekännelse, läggas församligen och hvarje dess medlem på hjertat. Men dermed är då också uppvisad eller åtminstone antydd den grund, hvaruppå, i sambandet emellan kyrka och församling, emellan altartjenst och predikotjenst eller emellan ordet från altaret och predikan i församlingen, det öfver- och underordnade förhållande hvilar, som just afses och bestämmes med all s. k. *liturgisk* reglering af de christnas gudstjenster. Och kan väl alltså

i hvad särskildt angår de äldre kyrkliga pericoperna, med all rätt sägas, att det just är genom föredragningen från altaret, som desamma promulgerats och blifvit invigda, att i egenskap af kyrkligt antagna predikotexter vid de offentliga gudstjensterna i högmessor och aftonsånger afhandlas. Men lag samma gäller nu likaledes i hvad angår de för vår kyrka antagna nya predikotexterna. Äfven dessa skulle nemligen för att med lika rätt, som de äldre, utgöra ämnen för kyrkliga predikoföredrag, också i likhet med dem hafva bort och ännu böra *liturgiskt*, d. v. s. medelst altarföredragning, för sin homiletiska bestämmelse invigas i den rituala ordning, hvarom äfvenledes bort vara särskildt föreskrifvet i den nya kyrkohandboken. Men så har nu dock icke skett, enär, såsom kändt är, de nya texternas införande i vår kyrka ytterst hvilar på ingen annan grund, än ett derom utfärdadt kungligt påbud, en gång för alla publiceradt medelst nådiga kungörelsen af den 26 October 1860.

Och visst hade i allt fall det kungliga påbudet icke bort uteblifva. Sedt ur statskyrklig synpunkt har detsamma fastmera varit både behöfligt och befogadt — behöfligt nemligen till borgerligt skydd och värn för de nya texternas ostörbara användning, och fullt befogadt såsom från thronen utfärdadt af Konungen i hans episcopala egenskap af vår kyrkas högste verldslige Hufvudman. Men dock högre, än den verldsliga thronen står väl, ur rent religiös synpunkt, den konungathron, som i kyrkan förmedelst det christna altaret innehafves af församlingens himmelska Öfverhufvud. Och är väl den åsigt, som i sådan mening ställer altaret öfver thronen, äfven en protestantisk grundåskådning, som här med rätta bör vidhållas i motsats till den cæsareopapism, som ställer thronen öfver altaret. Men också derföre, och för såvidt ännu i Svenska kyrkan en sådan rent andelig öfverhöghet erkännes, är det väl obestridligt, att de nya texternas homiletiska användning, huru den äu må blifva i kungörelseväg påbjuden, likväl, så länge den icke blifvit äfven altarmessigt inledd, icke kan heller anses ännu hafva vunnit en rätt kyrklig sanction i den instans, som för kyrkan är den högsta. Och bör väl fördenskull hvad hittills i det afseendet försummats så mycket hellre befordras till verkställighet, som eljest, så länge berörda altarläsning uteblifver, dermed också förfelas altarets rituala hufvudbestämmelse att nemligen i alla afseenden göra den kyrkliga högmessan *liturgisk*, d. ä. (*vi vocis* lit = *leit* ell. *lä* af *laos*) *folkledande*, och således ledande äfven i hvad angår de bibelämnen, som må böra inför folket eller församlingen afhandlas — helst dermed ej heller, på sätt det föreslagits, något hinder vore lagdt emot bibehållandet af kyrkans "*Calendarium*", enär de gamla texterna i allt fall årligen blefve antingen från altaret eller predik-

stolen förelästa, samt dermed också "kyrkoårets enhet i församlingens medvetande bevarad."

Men om alltså redan med det anförda, ur liturgisk synpunkt, låter sig bevisas befogenheten af de nya texternas föreslagna läsning äfven från altaret, så kan väl ej heller det skäl deremot, som Utskottet ur *stabilitetens* synpunkt velat grunda på den sednast, i stöd af 1860 års kungörelse, vidtagna ritualförändringens *nyhet*, hafva något att betyda, alldenstund det dermed införda nya ändå icke är något nytt, utan fastmera något så gammalt, att väl med mera skäl frågas och pröfvas må, om det ej, i jemförelse med hvad det varit, kan anses vara ändtligen föråldradt, och således hvarken ur nyhetens eller ålderns synpunkt hållbart numera — en fråga, som dock icke kan afgöras utan i sammanhang med en pröfvande blick på det stående gamla textsystemets hållbarhet i det hela taget.

Kändt är nämligen, att de ännu i bruk varande evangelii-texternas läsning äfven från altaret redan hade, då 1811 års handbok blef gällande, oafbrutet under 200 års tid fortgått alltsedan den handbok utgafs, som år 1611 till Gustaf Adolf framlemnades på Riksdagen i Nyköping, och var ej heller då något nytt, enär bruket deraf, fastän under reformations-seclet suspenderadt, likväl dessförinnan varit det vanliga sannolikt ända från christendomens införande genom *Ansgarius*. Också ej långt före hans tid var i Gallien en textcykel, öfverhufvud enahanda med den ännu hos oss gällande, införd af *Carl* den *Store*, hvilken åter, ehuru sjelf ansedd att vara dess upphofsman, dervid endast haft förtjensten af att hafva genom sin förtrogne vän, den engelske munken *Alcuin*, låtit i förbättradt skick öfverflytta från romerska kyrkan det i hufvudsaken enahanda textsystem, som der lärer förefunnits vedertaget alltsedan tiden närmast före medlet af det 5:te seclet eller före *Leo* den *stores* tid (440—61). Men dess egentlige upphofsman skall sannolikt, enligt den allmänna meningen derom under medeltiden och hvad äfven nyare forskare i ämnet (en *Ranke* och efter honom n. v. Biskop *Bring* i deras afhandlingar om det kyrkliga pericopsystemet) funnit antagligt, redan i slutet af 4:de seclet hafva varit den i både öster- och vesterländska kyrkan så högt ansedde kyrkofadren *Hieronymus* (redacteuren af Vulgata och ifraren för munkväsendet, död ibland ett munksällskap i Bethlehem 420). Och är alltså den nu för både altare och predikstol återställda förra textläsningen icke ny, utan rätt gammal, samt äfven hos oss nära nog tusenårig.

Dock endast för dess ålders skull vore väl intet emot

den återställda gamla altarläsningen att anmärka, eller redan dermed en textomvexling rättfärdigad, men hellre derföre, att densamma, ehuru ännu till någon del iklädd sitt gamla helgdagsomhölje, likväl står der numera så enstaka, i saknad af dess forna hvardagliga tillbehör. Ehuru nemligen i sig sjelfva ofullständiga, egde dock fordom våra altartexter till ett försvar för deras söndagliga tillräcklighet den fullständigare bibelläsning, som hvardagligen var afsedd med samtliga veckopericoperna. Men dessa äro numera, som man vet, ur den forna textserien bortfallna; och kunna derföre de ännu qvarblifna helgdagstexterna, enligt hvad ock i nämnde afhandlingar erkännes, icke anses eller gälla för annat, än blotta fragmenter eller strödda småstycken af ett textsystem, som i sin forna ostympade helhet bevisligen varit anlagdt på en bibelläsning i stor scala.

På grund nemligen af den begärlighet och flit, hvarmed bibelordet af de första christna, i den mån nya testamentets skrifter hunno samlas, under förföljelsens tider lästes, samt i enlighet med föredömet af det gamla testamentets sabbathsläsning i Synagogorna, — dervid till en början, närmast efter fångenskapen, väl endast Lagen eller Mosis böcker, men derefter äfven Propheternas *) skrifter (de förra för sådant ändamål i 54 parascher, de sednare i lika många haphtarer indelade), och således hela Gamla Testamentet förelästes, — uppkommo och utbildades i den christna Kyrkan under dess första århundraden åtskilliga lectionarier för en genomgående läsning af Bibelns böcker i deras sammanhang; och togos för en så vidsträckt läsning ej blott de nya christna Sabbaterna, Söndagarna, i anspråk, utan jemväl i hvarje vecka den 4:de och 6:te och tidtals äfven den 7:de ferian eller Onsdagar, Fredagar och Lördagar, samt för öfrigt alla dagars canoniska timmar *(horæ canonicæ)*, som äfvenledes ansågos böra med skriftläsning helgas, äfvensom deraf följde, att de bibliska läsestycken, som för så många årets dagar och timmar

*) Från denna synagogans läseordning kommer väl också den, som i det christna altarritualet blifvit den vanliga, att nemligen epistlarna, såsom mera liknande lagen, läsas *före* evangeliitexterna, såsom, medelst teckningarne af löftenas fullbordan, mera liknande Propheternas skrifter, ehuruväl ordningen i Nya Testamentets tid bort vid altaret omvändas, alldenstund numera icke lagen, såsom i det gamla, går före evangelium, utan detta före lagen, eller syndaförlåtelsen före helgelsen, äfvensom evangelisternas skrifter både i Nya Testamentets canon och historiskt före Apostlarnes, samt dessutom evangelierna bättre skulle sammanhänga med englasången från altaret och församlingens responsorium, än epistlarna, som väl deremot såsom apostolisk troslära i sammanhang med den apostoliska trosbekännelsen bättre skulle passa såsom inledande öfvergång till den mera dogmatiska framställning af trosläran, som med predikan åsyftas.

i lectionarierna anordnades, blefvo långt flera och kortare, än det gamla Testamentets läseindelningar hade varit.

Men uppå det sålunda vidgade underlaget af lectionarier för bibelböckernas läsning i deras sammanhang uppfördes så småningom för årets alla sabbather eller de egentliga högmessodagarna ett särskildt system af texter, som, utan egentligt afseende på *ordningsföljden* i boken, valdes hufvudsakligen med afseende på *innehållet*, och planmessigt anordnades efter de kyrkliga *festerna*. Ibland dessa intogo, äfven efter judisk plägsed, *Påsk-* och *Pingst*-festerna redan i de första seclen, och derjemte i det 4:de *Julen*, det främsta rummet, äfvensom jemte dem i 2:dra rummet uppkommo såsom biordnade högtidsdagar, *Advents-* och *Nyårsdagen* (i 6:te o. 7:de seclen) *Epiphanias-* och *Fastlags-* (i 3:dje o. 5:te), *Mariæ Bebådelse-* (i 4:de), *Kyndelsmesso-* (542) och *Himmelsfärdsdagen* (i 3:dje) samt Pingstoctaven eller *Trinitatis-* (1334), *Johannis Döparens-* (i 4:de), *Christi Förklarings-* (i 12:te) *Michaelis-* (i 9.de) och *Allhelgonadagen* (i 7:de seclet). Och som för alla dessa högtiders firande texter utsågos i enlighet med dagarnes festliga betydelse, så blefvo äfven i 3:dje rummet texter valda för de vanliga söndagarna med hänsigt till de fester, som föregingo eller efterföljde dem, samt i 4:de rummet texter för veckomessorna efter grundtonen i de dem omgifvande söndagar; hvarjemte den förra sammanhängande bibelläsningen hänskjöts att efter särskilda lectionarier ega rum å de canoniska timmarna. Men ehuru sådan var den princip i allmänhet, som för pericopernas systematiska anordning ur festfirningens idé tidigt började utveckla sig, blef dock utförandet deraf, såsom af Biskoparna beroende, inom deras skiljda områden i detaljerna olika. Och torde derföre den textserie, som äfven Hieronymus, på uppdrag (enl. cit. afh.) af en Biskop Constantius företog sig att anordna, hafva varit en sammanjemkning af de förut befintliga och möjligen såsom sådan blifvit lagd till grund för det textsystem, som efteråt finnes, såsom nämndt är, före medlet af 5:te seclet i den vesterländska kyrkan infördt — ett system, som, fastän nu blott fragmentariskt qvarstående i våra helgdagstexter, likväl ursprungligen måste i och med hela mängden af bibeltexter för årets samtliga dagar och canoniska timmar hafva innehållit ett temligen rikhaltigt bibelcompendium.

Och dock blef all den rikedomen på kyrkliga bibeltexter, just på grund och i följd af af det sålunda konstmessigt anordnade sättet för deras användning, hvarken för kyrkan eller församlingen till det gagn, som deraf ifrån början påräknats. Då nemligen församlingen icke kunde vid de många veckomessorna och canoniska timmarna hvardagligen infinna sig, och derföre tempelbesöken å dess sida alltmera

inskränkte sig till helgdagsmessorna, blefvo fördenskull dessa, å clereciets sida, i anseende till de årligen återkommande enahanda messtexternas korthet, dessmera insvepta och omhöljda med ett täckelse af glänsande ceremonier, deri texterna ingingo blott såsom anledningar att höja dagarnas festlighet. Och blef sålunda kyrkan, med det rika textsystemet till benbygnad, ledd och dragen genom flera århundraden fram, öfverklädd med en täckmantel af idel festliga tillställningar, de der lika mycket undangömde för verlden, hvad kyrkan *verkligen* äfven då var, en *stridande (militans)*, som de framhöllo henne under sken att vara hvad hon *allsicke* var eller här någonsin blifver, en *triumferande (triumphans)*. Det var, efter Martyrernas utkämpade strider, en åt christendomen af den öfvervunna verlden festligt egnad hyllning, hvaraf uppkom, å kyrkan sida, en *Hierarchi* af mera verldslig beskaffenhet. Men då hon också, i följd deraf, upphörde alltmera att vara det ännu för segren mödosamt med väldiga fiender kämpande *theokratiska* Nåderike, som icke är *af* denna verlden, och hon i stället *med* verlden i godt förstånd, samt af densamma mäktigt understödd, fick inom skyddsmurarna af en vexande mängd både tempel och kloster ostörd njuta i rikt mått det ymnigt sådda martyrblodets gyllene frukter, var det naturligt, att det djupa behof af tröstegrunder, som under pröfningens tider hade gjort bibelordet så kärt och lefvande, skulle derinom kännas allt mindre. Och så blef äfven derföre hela den kyrkliga bibelläsningen med all dess textrikhet dels hvardagligen föga annat än mestadels blott en presterna sjelfva förbehållen utvärtes öfning, dels söndagligen mera en med jublande stånt för folket framhållen skåderätt, än den lefvande spis, som kunnat komma äfven församlingen till godo. Och Bibeln förblef i allt fall för menige man en tillsluten bok.

För att deremot göra de kyrkliga gudstjensterna mera gagneliga för folket, försökte väl redan i slutet af det 8:de seclet *Carl* den *Store* att dervid införa ett allmännare bruk af den eljest försummade predikan, i det han för sådant ändamål lät genom *P. Warnefried* ur kyrkofädernas homilier i öfversättning sammandraga ett homiliarium eller s. k. Postilla (sc. verba evangelii) att begagnas af mindre kunniga prester. Men vid altartjensten, som ändå förblef hufvudsaken, föredrogos likväl alla messtexterna på ett språk, som var för de fleste obegripligt; och i de praktfulla templen sutto lekmännen såsom blotta åhörare af de klingande ljuden eller stumme åskådare af ljusskenet vid de ständiga festerna. — Det var först *Reformationen*, som för den kyrkliga gudstjenstens omgestaltning till verkeligt gagn för allt folket bröt vägen, i det att både Bibeln sjelf på folkspråket lemnades folket i händerna, och i templen åt församlingens

alla medlemmar medgafs ett verksammare deltagande med presterna i deras andaktsöfningar. Också hvad predikandet angår, var väl, lika med de schweitziska reformatorerna, äfven *Luther* till en början missnöjd med de af ålder brukade söndagstexterna, dem han ansåg vara med oskicklig hand ur Bibeln utbrutna och för framtiden ohållbara. Likväl lät han dem tillsvidare qvarstå för samtliga helgedagarna orubbade, enär han trodde det derutinnan bristande kunna med en bättre användning af veckodagarna godtgöras. Och blefvo alltså, för bibelböckernas dels läsning dels förklaring i deras sammanhang med dervid omvexlande catechismipredikningar i veckomessornas och de canoniska timmarnas ställe, anordnade, förutom söndagliga middagsgudstjenster och några ottesånger, jemväl för hvarje vecka 2 à 3 bibelpredikningar och derjemte 2:ne bibelläsningstimmar dagligen, morgon och afton.

Men äfven denna lutherska anordning för en bättre kyrklig bibelläsning var dock behäftad med ett grundfel, som gjorde den i det hela mindre gagnelig och för framtiden alldeles oanvändbar. Så godt och väl det var, att den öfversatta bibeln lästes i templen och der förklarades fullständigare, än tillförene, så var dock framgången deraf byggd på förutsättningen att ock folket, för att skörda nyttan deraf, skulle och borde i templet sammankomma äfven hvardagligen — en kyrkogångsflit, som väl äfven sjelfmant åkommer under svårare tidsskiften af återkommande martyrdagar, men under vanliga tidsförhållanden hvarken kan eller bör såsom fortfarande påräknas. Dagliga tempelbesök, om än de kunde någorstädes en längre tid fortfara, vore dock ett upphäfvande af den skilnad, Gud sjelf emellan hvilodagen och veckans arbetsdagar stiftat, och skulle i allmänhet icke främja, men undergräfva den sabbatshelgd, Han anbefallt i det tredje budordet. Såsom en symbol af en helig alla enskilta medlemmars församlingsenhet, hör helgedomen endast helgedagen till, och står derföre hvardagligen tillsluten såsom en påminnelse blott, ett "tänk uppå, att du helgar sabbatsdagen". Så är äfven för presterna tempeltjensten endast ett helgdagsgöromål; och är det deremot hvardagligen lärarens pligt, att, kallad eller okallad, "*gå ut*" i församlingen för Ordets kringbärande till enhvar, som deraf må vara framför andra i behof, äfvensom det å andra sidan är församlingens pligt. att på kallelse af presterskapet hvarje helgdag mangrant sammankomma i templen. Men hvarken kunde läraren komma hvardagligen ut i församlingen, om han vore derifrån hindrad af någon honom hvardagligen åliggande tempeltjenst, eller skulle hans åhörare helgdagligen samman-

komma i templet, om såsom hinder deremot kunde förebäras något dem åliggande verldsbestyr. Och är denna ur sjelfva budordet härledda gränsbestämning emellan hvad å helgedagen och hvardagarna särskildt åligger läraren och hans åhörare en sådan, som ej heller kan någonsin, utan stor skada för dem båda, öfverträdas, — såsom ock redan erfarenheten i sjelfva reformationens hemland tillräckligen visat det.

I sin ordning var väl nemligen det, att reformationen, då den bröt med Hierarchien i öfrigt, jemväl lät det gamla pericopsystemet i dess helhet, efter alla veckopericopernas utmönstring sönderfalla. Men då likväl af det brutna systemet bibehöllos såsom enstaka för helgedagarna de sedan tusende år nötta bibelfragmenterna, och deremot all mera sammanhängande både läsning och förklaring af bibelordet hänskjöts att å nyo blifva en kyrklig hvardagssysselsättning, så blef ändå dermed den gamla hierarchien i dess forna fåfänga anspråk på hvardagliga tempelbesök bibehållen. Och så blef äfven nu deraf följden, å ena sidan, den, att, i den mån åhörarnas antal vid de hvardagliga bibelstunderna i templen minskades, jemväl den bibelkännedom, som i templen kom församlingen till godo, alltmera inskränktes till de bibelbitar, som der föredrogos söndagligen, äfvensom, hvad å andra sidan predikningarne angår, väl naturligt var, att desamma då, såsom ännu, skulle blifva, såsom texterna sjelfva, enahanda, samt, i allmänhet taget, antingen de afskrefvos eller sjelfskrefvos, periodiskt omlästes eller omarbetades, alltmera urarta till stela konststycken, ofta mindre till uppbyggelse för församlingen, än till pris och ära för predikanterna sjelfve.

Derom vittnar ock det missnöje inom flera protestantiska länder, som, ej långt efter den första reformationsifverns afsvalnande, började redan i det följande seclet förspörjas i allt starkare klagan öfver hvad man benämnde en *förstenad kyrklighet.* Det var nemligen det *kyrkliga Ordet*, som tycktes vilja förstelna, och reactionen deremot utvecklade sig ändtligen mot seclets slut i en öppen protest, som, lifvad och ledd af en *Ph. J. Spener* och derefter af *Aug. H. Franke*, fått namn af *Pietism*, och särskildt var rigtad emot den lutherska kyrkan vid den tid, då hon som säkrast stod i formelt hänseende befästad. Också var det just och endast i hvad dess formella sida beträffar, som de männen uppträdde emot en kyrka, hvilken de eljest med luthersk tro och bekännelse voro af själ och hjerta tillgifne. Derom vittnar redan Speners skrift, *pia desideria* (1678) med dess hufvudinnehåll: "en hjertlig åstundan efter en Gudi behaglig förbättring af den sanna evangeliska kyrkan". Med denna förbättring afsågs nemligen afhjelpandet af kyrkans hotande obestånd, om hon, såsom symboliskt fastställd lärobyggnad,

tryggad vid bokstafven, finge stelna i samma ofruktbara formalism, hvaremot just lutheranismen sjelf så lifligt protesterat; och blott dess eget så väl inledda verk ville de till gagn för kyrkan sjelf fullfölja. Äfven derhän syftade de religiösa sammankomster, som af Spener med hans *collegia pietatis* och af Franke med hans *collegia philobiblica* föranstaltades. De ville dermed endast ersätta tillsvidare bristerna, men ingalunda nedsätta värdet af andaktsöfningen i de kyrkliga gudstjensterna, än mindre dermed införa i Söndagarnas ställe hvardagliga conventiclar.

Endast inneburo dock så väl det lågande nit, hvarmed pietismen emot kyrkans döda dogmvetande ifrade, som det djupt religiösa behof, hvilket dref densamma till sjelfva den bibliska källan för en rätt frälsningskunskap, ojäfviga bevis, att lifvet i församlingens hjerta hunnit framom lifvet i kyrkans både theologi och lithurgi och predikan. Och då derföre Spener i yrkandet på en ny kyrkoreformation främst vidhöll det *fria bibelordet*, samt dermed åsyftade dess frigörelse från ett olideligt "*pericoptvång*", så låg tydligen derutinnan, jemte ett allmänt vädjande till den heliga skrift i dess helhet, jemväl särskildt en nyprotestantisk fordran på ett friare val af de bibeltexter, som vid de kyrkliga gudstjensterna borde begagnas. Men också i det att sådan vigt lades särskildt på alla Sön- eller Helgedagarna och deras bibeltexter, var jemväl erkändt och vidhållet, i enlighet med det tredje budordet, både att de dagarna borde framför alla andra årets dagar helgas med Guds heliga ord i Bibeln, och att den undervisning i dess sanningar, som på kyrkan ankomme, borde å de dagarna meddelas så fullständigt, som möjligt, och således icke från kyrkans sida till veckodagarna hänskjutas. — Någon återgång till canoniska timmar och veckopericoper blef ej heller af det med pietismen väckta nya reformationsnitet påyrkad, men verkan och fruktan deraf, efter hundraårig jäsning i församlingarna, ändtligen äfven från kyrkans sida den, att mot slutet af sistlidna 18:de secel, under loppet af åter ett århundrade intill närvarande tid, inom åtskilliga tyska länder för alla kyrkoårets helgedagar småningom börjat införas antingen helt nya eller jemte de gamla biordnade, dels både altar- och predikotexter, än 2-åriga såsom *Würtemberg*, *Braunschweig* och *Österrike* ofvan Ens, än 3-åriga såsom i *Schleswig-Holstein*, än 4-åriga såsom i *Hamburg*, dels blott predikotexter, än 4-åriga såsom i *Sachsen* och *Weimar*, än 8-åriga såsom i *Nassau*, dels frivalda sådana med gamla altartexter såsom i *Preussen* och *Baden* — ett i Tyskland sedan hundra år fortgånget arbete, som väl ännu icke blifvit derstädes afslutadt.

Men en textvalsfrihet vida större, än som kunnat i någon enda bland våra tyska trosförvandters församlingar, efter tvenne århundradens arbete, erhållas, var redan inom reformationens tvänne första årtionden i *vår* kyrka införd genom *Luthers* och *Melanchtons* svenske lärjungar, *Olaus* och *Laurentius Petri*. Det skedde, sedan först nya Testamentet utkommit 1526 i svensk öfversättning af den sednare, i och med den *Messbok*, som tvänne år efter den första Handbok på svenska, af den förre utgafs redan 1531, och, sedan dess förblef gällande intill riksdagen i Stockholm 1577, då Johan d. III:s Liturgi blef antagen, samt ändtligen år 1614 emot den nämnda 1611 års handbok utbyttes. I den messboken finnes nemligen för altartjensterna till iakttagelse föreskrifvet, att efter collecten skall läsas "ett capitel eller ett halft af S. Pauli eller någon annan Apostels Epistel" och efter graduale "Evangelium ett capitel eller halft utaf någon Evangelist", och hölls "för alralikast" att gå "*af begynnelsen capitel efter capitel så mycket man täckes hvar dag*", och om folket deröfver förargades, emellertid bruka de gamla Epistlar och Evangelier *tilldess folket blefve bättre undervist.*

Dermed var alltså i vår kyrka införd en valfri bibelläsning från Altaret, under det väl ändå de gamla texterna torde begagnats till predikotexter, såsom åtminstone torde skett till år 1530, då öfver dem utkom den kända Postillan af Olaus Petri. Och fastän ännu från 1600-talet samlingar finnas af predikningar öfver hela bibelböcker, hafva dock här säkerligen äfven under reformationsseclet de gamla texterna åtminstone bibehållits för de stora kyrkohögtiderna. Också undvek man dermed i vår kyrka den öfverdrift, hvartill den *Reformerta*, vid conseqvent tillämpning af den calvinska principen hänfördes på sätt, det skedde i den skottska prestbyterianska kyrkan, der ej allenast öfverhufvud allt hvad stående pericoper heter förkastades, utan tillika med högtidernas texter jemväl utdömdes all firning af högtiderna sjelfva. Ej heller följdes här exemplet af den inom det reformerta området mest conservativa kyrkan, den *episcopala Engelska*, der man, med bibehållna gamla altartexter, endast, såsom numera äfven i Preussen och Baden, tillstadde valfria texter för *predikstolen.* Men då här i stället infördes en valfri bibelläsning för *Altaret*, var väl jemte det dermed erkända djupa behofvet af hvad med reformationen sjelf främst åsyftades, en friare och vidsträcktare bibelläsning, jemväl den åtgärd, som för inledandet af en sådan redan af vår kyrkas första reformatorer vidtogs på altarets väg, vida både rättare och för ändamålet tjenligare, än den man i våra dagar, såsom åtskilligstädes i Tyskland, äfven hos oss velat försöka medelst nya textårgångar, flere eller färre, för endast predikstolen — en åsigt, som, redan här ofvan från början

vidhållen på grund af det antydda förhållandet emellan altare och predikstol, och nu äfven stödd på föredömet af vår kyrkas första lutherska Messbok, huru än mycket den strider emot den nya liturgiska theori, som underkänt densamma, likväl torde befinnas rigtig och hållbar, om blott nämnda förhållande än litet närmare betänkes.

Såsom emellan altare och predikstol, måste äfven emellan altar- och predikotexter förhållandet i allmänhet vara detsamma, som emellan Kyrka och Församling, och derföre skilnaden dem emellan betydlig. Väl blifva de orden ofta, såsom båda liktydiga med den apostoliska benämningen "*de Heligas Samfund*", med hvarandra förblandade; och dock är dem emellan den verkliga skilnaden ej mindre, än den emellan det hela och en hvar af dess beståndsdelar. Då nemligen *Kyrkan*, i dess stora, egentliga betydelse, är de Heligas Samfund i dess odelade helhet, sådant det, i beskaffenheten af ett enda, genom tidehvarfven uppstigande, heligt och allmänneligt tempel, alltjemt, i mån af det städse ur syndareverlden nyfödelsevis fortplantade heliga slägtets förökelse, fortvexer, utvidgar sig och bringas, enligt byggmästarens hufvudplan, alltnärmare sin helgjutna fulländning, innebär deremot ordet *Församling* samma de Heligas Samfund i dess hvardagliga (empiriska) företeelse, sådant det, i följd af vårt syndiga slägtes förspridning, finnes, efter tid och omständigheter fördeladt i en otalig mängd särskildt kyrkliga verkningskretsar, hvilka åter, behäftade, såsom de alla äro, med mångahanda brister och lyten, för att ändock icke i babylonisk förbistring motverka, men enligt sin kallelse fortskynda, hvar i sin stad, det stora tempelarbetet, derföre måste vara underställda den allmänkyrkliga byggnadsplanens hufvudledning. Och klart är då, att med *predikan* afses den andliga lifsutvecklingens ombesörjande inom hvar och en af de många församlingarna särskildt, och med *altarordet* den hufvudrigtning, som deråt bör gifvas, att de alla i endrägtig samverksamhet må rätta sig efter den kyrkliga ställningen i det hela.

Men så har ock samma de Heligas Samfund i dess kyrkliga helhet ett deremot svarande kyrkligt *hel-år*, och, detta ur en rätt liturgisk synpunkt, så mycket vigtigare, än kyrkoåret i vanlig mening, som äfven dervid gäller, att hvarje enskildt sådant endast såsom en ringa beståndsdel ingår i det förra, samt först af dess insedda sammanhang med det hela får sin rätta betydelse. Så finnas ock i den heliga skrift

de

de enskildta kyrkoåren, fastän beräknade efter det löpande sol-året, dock aldrig fattade såsom hvar för sig utgörande något helt, utan alltid hänförda till ett kyrkoår, som, enligt den profetiska grundåskådningen, med dagar och veckor af årtionden och århundraden, oafbrutet fortsätter sitt långa årslopp — ett kyrkoår, som, fast numera mångtusenårigt, ändå icke når sitt slut förr, än detsamma i och med hela verldsårets afslutning blifver ånyo hvad det varit ursprungligen och väl redan midt i tiden är, ett evigt sabbathsår.

Deruppå häntydde ock i det fornjudiska calendarium de långa tidsafstånden emellan sol- och sabbaths- samt jubelåren — eller det 6-åriga tidsförloppet mellan hvarje sabbathsår, och den 7 gånger längre mellantiden af 49-åriga solomlopp, innan med det 50:de det stora jubel- eller klangåret inträdde. Det var, enligt den profetiska verldsåskådningens tidemätning, en derifrån i den verldsborgerliga tiden afspeglad oförtydbar framställning af den himmelsvida skilnad, som eger rum emellan det kyrkoår, hvilket, i synd bortdöende, i sig sjelf så kort och litet är, och det Herrans nådeliga och behagliga kyrkoår, som på den i tiden framhafda rättfärdighetens grund varar evinnerliga; och blef derföre det sednares fasthållande, i Abrahams tro, såsom det förras enda lifsgrund, ej allenast den skriftliga profetians, utan äfven den ceremoniala gudstjenstens hufvudsak — en det *stora* årets kyrkliga högvigtighet, som, redan i andanom skådad genom "täckelset", väl icke borde, för det *lillas* liturgiska firning, vara numera undanskymd vid altaren, från hvilka täckelset bordt vara borttaget längesedan.

Icke var det nemligen i någon dess egenskap af ett slutet helt för sig, som vid sol-året blef fästad i *Mose* lag sådan vigt och betydelse, utan skedde det tvärtom derföre, att detsamma, fastän, såsom löpande år, i sig sjelft intet annat än en dagligen hänvisande afton- eller qvällsbild af det i stort afslutade hela i Tidens och Tingens både utveckling och förintelse, likväl också innebar en dagligen förnyad morgonförespegling af herrligheten i en väntad ny, ovansklig skapelse (Es. 65: 17), der, utan all solnedgång eller månomskiftning, "Herren sjelf varder sitt folks eviga ljus" (Es. 60: 19, 20). Men deri låg då tydligen en det *oförgängliga* sol-årets fasthållning i det *förgängliga;* och så blef äfven derföre det sednare, för att icke med hela skaran af det deri lefvande egendomsfolket uti evig dödsnatt försjunka, altarmessigt vid det förra, evinnerliga året hvarje nymånad anknutet medelst de nytänningsoffer, som i Lagen voro anbefallda, samt dymedelst hvarje löpande solår månadtligen skäradt och helgadt till ett *kyrkoår*, som, i och med altareldens offerlågor i sig sjelft nedbrinnande, endast i det eviga

ljusets stora sabbaths- och jubelår borde hafva lif och ljus och en bestående tillvaro. — Och då jemväl det christna folket af den noggrannhet, hvarmed dess judiske medlemmar fortfarande iakttogo jndehögtidernas firande, så småningom föranleddes, att äfven i den christna kyrkan införa de tvänne första bland dem, Påsk- och Pingsthögtiderna, och dessa sålunda, i deras egenskap af årliga och vid vissa det judiska sol-årets dagar fästade, äfven blefvo det christna kyrkoårets nyjudiska invigningsfester, så var och är väl sådant festligt helgande af år och dagar både i allmänhet äfven i christlig mening försvarligt, enär sol-året i allt fall är ett heligt såsom ingående räkningsgrund i den heliga tidemätning, som är såväl den bibliska profetians, som i verldsurets gång sjelfva skaparens, och skulle visst, äfven såsom fästadt vid vissa judiska årsdagar, hafva blifvit för det kyrkliga lifvet mindre till skada än gagn, om man blott aldrig hade lemnat ur sigte den dervid i gamla förbundets tid fästade grundåskådningen, eller man alltid hade besinnat, att dock aldrig något, huru än kyrkligen festligt, års- och årsdagsfirande kan någonsin annat blifva, än hvad sol-året sjelft i gamla Testamentet föreställdes vara, å nyo en skuggteckning allenast af det efter inga ljusets eller mörkrets omskiftelser mätbara eviga sol-år, hvilket, — såsom det icke förr, än efter denna solens slocknande vid Jesu död, kunde i och med hans uppståndelse framträda i afhöljd klarhet, likaså ej heller kan sedermera framställas i någon jordisk festglans, men endast låter sig förnimmas för det af ingen sådan förbländade trosöga, som ser efter det, som icke synes och evigt är (2 Cor. 4: 17, 18). — Också derföre skulle väl alltid vid de stora kyrkohögtiderna, ju mera altaret blifvit festfirandets hufvudsäte, derjemte predikstolen hafva bort och böra desto ifrigare, och mer än det skedde under medeltiden, anlitas för en sådan utläggning af de för festerna till grund lagda bibeltexter, att både festernas och texternas andemening kunde såsom eldskraftig sanning genomstrålande förmå öfverglänsa det festliga omhöljet, och dermed liksom förbränna det.

Såsom nemligen hänförda i allmänhet, äfven efter Nicæiska mötet, till den fornjudiska påskfullmånen, äro våra kyrkliga högtider, såsom ock, i likhet med de judiska, fästade vid vissa årsdagar, dermed ställda till det löpande sol-året i ett omedelbart förhållande, och deremot endast i ett medelbart till det stora frälsningsåret sjelft, eller till de i det årets 3- eller 33-åriga Centrum evinnerligen existerande frälsningsfacta, som äro festfirningarnes anledningar, i ett förhållande, som först är genom deras årsdagars firande förmedladt. Och är sålunda det i våra kyrkohögtider egentligen högtidliga intet annat, än den af hvarje kommande nya år hemtade fröjden öfver de heliga högtidsämnenas, föreställ-

ningsvis, vid deras årsdagars återkomst försiggående förnyelse, eller intet annat, än årsdagsfröjden öfver de centrala frälsningsgerningarnas, ännu efter 18 århundraden, liksom på närmaste håll tillgängliga sinliga åskådlighet i samma deras årsdagar, samt alltså sjelfva festligheten i sig till sin natur en *efterbildning* eller nyceremonialisk, men ock dermed en sådan, som, — ehuru den fordom såsom *förebildning*, hos judarna, *före* löftets fullbordan varit, såsom behöflig underpant deruppå, af väsendtlig beskaffenhet, likväl numera, då det utlofvade sjelft är, utan all vid år och årsdag bunden festförmedling, tillgängligt, derföre måste vara af underordnad vigt, eller alltid af mindre eller liten betydenhet i jemnförelse med det stora frälsningsverket sjelft, sådant det vill låta sig i ohöljd klarhet förnimmas i sjelfva försoningsordets eviga och derföre aldrig emellan vissa årstidsterminer eller vissa årsdagar sönderdelbara, men alltid fullständiga, sanning.

Också är det just uti försoningens ord, som det nyss antydda har sin grund och bekräftelse, och der det visar sig bäst, hvari skillnaden består emellan kyrkliga årshögtider *före* och *efter* löftets fullbordan, enär just i dess ljus blifver klart, att i och med Christo är uppgånget i tiden det stora, högtidliga år, som i Profetiorna lofvats, — ett Högtidsår under en aldrig nedgående sol, i hvars sken alla dess forna, vid löpande år och årsdagar fästade, högtidsförebilder få betydelsen blott af bleknande skuggor som måste i mån af det nya ljusets uppgående försvinna. Ty så blifver ju tydligen allt, hvad i det gamla Testamentet finnes vid de årliga högtiderna till noggrann iakttagelse föreskrifvet såsom något väsendtligt, deremot i det nya förbundets bok icke anskrifvet för annat, än dels endast ett föråldradt judiskt religionsbruk, som i christendomen blifvit ett oväsendtligt, om ej likgiltigt, såsom derom i Rom. 14: 6 heter: *hvilken som aktar någon dag, det gör han Herranom, och hvilken icke aktar någon dag, han gör det ock Herranom*, dels ock såsom en afsigkommen stadga, hvilken i och med Christo blifvit ej allenast upphäfven och således icke för christna bindande, såsom derom i Col. 2: 16 säges: *så låter nu ingen göra eder samvete öfver — bestämda helgedagar eller nymånader eller sabbather, hvilket är skuggan af det, som tillkommande var, men kroppen sjelf är i Christo*, utan ock till och med till vidare iakttagelse förbjuden, såsom väl orden i Gal. 4: 10, 11 tyckas gifva vid handen, då der heter: *J hållen dagar och månader, högtider och årstider. Jag fruktar om eder, att jag tilläfventyrs hafver fåfängt arbetat på eder.* Och skulle väl derföre i den christna kyrkan årsdagsfirandet af stående religionsfester mindre bort med flit införas, än fasthellre såsom någonting i det nya förbundets

tid vid de christnas gudstjenster icke väsendtligt i möjligaste måtto undvikas.

Men då man icke dessmindre företog sig redan från 3:dje seclet, att i kyrkan inleda och i dess både calendarium och textsystem såsom företrädesvis heliga utmärka en mängd af årets dagar, den ena efter den andra, att under längre eller kortare årliga skiften af glädje- eller fastetider firas med festliga föreställningar af heliga frälsningsfacta, som, ehuru evinnerligen i det stora kyrkoårets nämnda centrum existerande, och redan i sig sjelfva, utan att behöfva eller kunna omgöras, för evigt gällande, likväl årligen å deras årsdagar festligen eller föreställningsvis omgjordes, och hvilka, ehuru sinsemellan i den historiska tiden, såsom Johannis Döparens födelse och Christi Himmelsfärd, eller Marie bebådelse och Pingstundret, på mångårigt afstånd åtskiljda, likväl alla samtlige inom ett och hvarje enstaka kyrkoår inrymdes, samt åt alla högtiderna den hufvudsakliga festligheten gafs från altaret; så blef på sådant sätt, och är väl ännu, oaktadt messoffrets afskaffande, den christna kyrkans cultus, i liturgiskt afseende, i och med just festlighetens sken ånyo i en skuggbildlig, och detta ej blott lika mycket eller mycket mera, än den judiska kyrkans någonsin varit det, utan äfven i en lägre mening och i en svagare betydelse — en åsigt, som, jemväl grundad i det förut sagda, äfvenledes i den heliga skrift har sitt stöd och sin sanning. Ty väl blir der hoppet så väl *efter*, som före, löftets fullbordan anlitadt såsom äfven den i Christo fullkomnade salighetens ankare, såsom derom i Rom. 8: 24 heter: vi äre väl salige vordne, dock i hoppet; men om detta, sådant det blifvit och bör vara i det nya förbundet, heter det också på samma ställe: *men hoppet, om det synes, är det icke hopp ty huru kan man hoppas det man ser?* Endast *Anden bör numera hjelpa* all både hoppets och trons och bedjandets skröplighet. Och — *salige de, som tro, ändock de icke se.* "Sade jag dig icke, att, om du trodde, skulle du få se Guds herrlighet" — Jesu ord till Martha, och till Maria: "kom icke vid mig, ty jag är icke ännu uppfaren till min Fader". Korteligen: då det gamla förbundets skuggförebilder med offereldarna och försoningsblodet m. m. voro för den kämpande tron och det längtande hoppet af Gud sjelf förordnade och derföre tillförlitliga underpanter på löftets saliga fullbordan, hafva deremot efteråt de troende, till visshet för sitt hopp om delaktighet af de heligas arfvedel i ljuset, icke fått sig af deras salighetshöfding anvisadt något synligt tecken eller bildligt fäste att hålla sig till, men i stället, hvad fastare och bättre är, fullbordan af Hans löfte om *Andans* sändning af Fadrenom, eller det "vittnesbörd af Gudi i dem sjelfva" (1 Joh. 5: 9, 10), som heter "Andans förstling",

"Andans underpant", "Andans vittnande med vår Ande, att vi äro Guds barn". Och är väl derföre, i hvad angår den kyrkliga tjenligheten af festliga skuggbilder, fara värdt, att, lika mycket, som dymedelst i det gamla förbundet antyddes tvärtom i det nya skymmas eller bortblandas de osynliga och eviga tingen — en farhåga, äfven grundad i en beklaglig erfarenhet, enär ju denna ej minst om våra största religionshögtider tyckes vittna, att desamma i allmänhet icke blifva så mycket andeligen i lefvande trosomfattning af de heliga högtidsämnena sjelfva, som fastmera verldsligen, såsom fröjdefulla årsdagsåminnelser af ärorikt hänsvunna heliga strids- och segerbragder, firade med allahanda prakt och flärd samt ofta mindre oskyldigt, än syndigt lustbara tidsfördrif.

Dock blifve nu, hvad om det vid år och årsdagar fästade kyrkliga högtidsfirandet i allmänhet sagdt är, icke i den mening taget, som vore allt sådant, nödvändigtvis, ett det timliga årets helgande i det eviga årets ställe, och derföre ett sådant, som i allt afseende vore, enligt den strängt reformerta principen, förkastligt. Ty ej nog, att det timliga eller löpande solåret redan i och för sig innebär en förebildlig antydning af det eviga, såsom nemligen i Skaparens egen hand, med den årliga förespeglingen af naturverldens både förödelse och förnyelse, tjenande för det döende slägtet till en ständig påminnelse om ett stundande evigt nyår med den nya himmelen och den nya jorden — äfven vår Frälsare har sjelf deråt egnat en särskild helgelse, i det han ej allenast å de bestämda årsdagarna infann sig vid Judarnas högtider, utan äfven inlade i dem den högsta heliga mening eller allt hvad de haft att betyda, i det Han vid de judiska Påsk- och Pingst-festerna just anknöt hela fullbordan af sitt stora och evigt gällande frälsningsverk. Och fast också dermed deras hela betydelse var både fullbordad och afslutad, samt äfven dermed slutad skuggornas gamla tid, samt den nya kommen, då Gud ej mera skulle vid tempelhögtiderna i Jerusalem tillbedjas, men i anda och sanning, finnes dock efteråt äfven hedningarnas Apostel hafva jemte de öfriga Apostlar deltagit med judafolket i dess stora högtider. Också skola visst alltid desamma, såsom de blifvit hos det christna folket i ny tydning vedertagna, fortfarande komma att festligen eller årsdagligen firas, så länge ännu sol-året sjelft i oförändrad förnyelse af dess årliga kretslopp får låta ett lefvande slägte fastknyta vid dess månskiften och årsdagar, såsom historiska minnen, de underbara företeelserna i det stora verldsårets centrum, helst desamma, äfven när de i ti-

den varseblefvos omedelbarligen, ändå voro, likaväl som ännu, för verlden såsom osedda.

Endast kan dock icke förnekas, att allt sådant högtidsfirande, såsom i allt fall årsdagsbundet, alltid är och blir i ofvansagda mening ett skuggbildligt, eller alltid ett sådant, som aldrig kan blifva något mera, än hvad de liknelser voro, under hvilka himmelriket af vår Frälsare både betecknades och doldes för dem, som, i sjelfva ljuset af hans synliga närvaro, "med seende ögon sågo intet, och med hörande öron intet hörde". Och skulle väl derföre de kyrkliga årshögtiderna icke bort erhålla eller åtminstone icke böra bibehållas vid den öfverordnade ställning i kyrkoåret, som blifvit dem framför dess öfriga helgedagar tillerkänd — en öfverordnad ställning, som, till omisskänneligt mehn för all söndaglig gudstjenst öfverhufvud, ursprungligen blifvit vid altaret i och med det från Papismen vedertagna textsystemet grundlagd, samt också derföre icke kan upphöra så länge detsamma får hafva orubbadt vid altaret sitt fotfäste. Och just detta var det väl, som den svenska kyrkoreformationens grundläggare, Olaus och Laurentius Petri klart insågo, då de företogo sig, att från vår kyrkas altaren afskeda detsamma.

Då nemligen, redan vid textsystemets uppkomst, det blef af vissa dagars utmärkelse såsom årliga Högtidsdagar en följd, att ej allenast desamma sjelfva, utan äfven de mellanliggande söndagarna, i underordnadt förhållande till de förra, förseddes med årligen stående texter, blefvo dermed de sednare lika väl som de förra, i egenskap af årsdagar festliga, fast liksom mindre vigtiga sabbathts- eller hvilodagar, samt sålunda uppå hvarje löpande kyrkoår tryckt en ännu i den lutherska kyrkan icke utplånad prägel af ett under idelig helgdagsfestlighet fortlöpande sabbaths- eller hvilo- och fröjdeår. Men då nu också af samma texters stående altarläsning verkan är den, att hvarje löpande, timligt kyrkoår blir i dess nämnda egenskap att årsdagsbundet skuggbildligt, stadfästadt vid sjelfva altaret, så är dermed det timliga kyrkoåret, såsom ett liturgiskt fullständigt och slutet helt för sig i sjelfva verket öfverordnadt det eviga år, som endast har omedelbarligen sitt rätta ljus och sin sol i det stora verldsårets centrum — eller förmedelst den liturgiskt bundna bibliska altarläsningen blir det förra, timliga kyrkoåret, i och för det liturgiska fasthållandet af årsdagsminnenas festliga skuggbilder, ställdt och hållet framom det likväl bäst och klarast utan all årsdagsförmedling strålande ljuset från det sednare, eviga kyrkoåret, men ock dermed åter icke allenast altarets nämnda höga bestämmelse, att tvärtom underordna det timliga under det eviga, misskänd och förfelad, utan dermed äfven grundligen missförstådd och

motverkad den söndagliga gundstjenstens nytestamentliga bestämmelse, — den nemligen att vara numera, icke såsom i det gamla förbundets tid, en till minne af den *första* skapelsens afslutning hvarje sjunde dag åtnjuten festlig *hvila* i skuggan af löftets genom lagens åskmoln framskymtande förebilder, eller, på papistiskt vis, en i templen triumferande segerfröjd öfver christendomens fordom utkämpade martyrstrider, utan tvärtom en i klar medvetenhet af den nya, *andra* skapelsens evinnerliga fortgång med hvarje veckas första dag förnyad *Uppståndelse* till fortfarande kamp och strid på lif och död för det nya rikets utbredande i Hans, den Uppståndnes, namn och anda, som kommen är att sända, icke frid på jorden, men svärdet, att tända en eld och blott önskade, att den allaredo brunne, samt beredde sina lärjungar uppå, att de skulle för hans namns skull varda hatade och komma att gråta och jämra sig, under det verlden skall glädjas, men ock försäkrade, att deras sorg skall vändas i glädje.

Och visst innebär äfven all rätt nytestamentlig gudstjenst en segerfröjd, men en fröjd först i samband med och iföljd af lidanden och strider, i hvilkas utkämpande den sig fröjdande sjelf deltager. Endast om "*vi lide med, skole vi med regera*". *Såsom Christi lidande är mycket kommet öfver oss, så kommer ock mycken hugsvalelse öfver oss genom Christum* 2 Cor. 1: 5. — Vi omföre alltid Herrans Jesu död på vår lekamen, på det att ock Jesu lif må på vår lekamen uppenbart varda. Ty vi, som lefvom, varde alltid öfvergifne i döden för Jesu skull, på det att ock Jesu lif skall uppenbaradt varda på vårt dödeliga kött. 2 Cor. 4: 10, 11. — Vi vete, att såsom J ären delaktige i lidandet, så varden J ock delaktige i hugsvalelsen. 2 Cor. 1: 7. All aga synes nu icke vara till fröjd, utan till ångest, men sedan vedergäller han en fridsam rättfärdighetens frukt dem, som deruti öfvade äro. Ebr. 12: 11. — *Jag är uti osägelig glädje i all vår bedröfvelse.* 2 Cor. 7: 4. — *Och nu fröjdar jag mig i mina lidanden för eder, och uppfyller det, som fattas i Christi bedröfvelser, i mitt kött, för hans lekamen, som är församlingen.* Col. 1: 24. — Allt lidande är nemligen af dels en *passiv*, dels en *activ* beskaffenhet. I det förra afseendet innebär det smärta, undergång, död. Men såsom activt, blir det en fröjdefull utveckling af andelig lifskraft till strid emot och seger öfver den hotande döden. Då det förra är ett utifrån inåt, eller från verlden och det onda i verlden genom den gamla menniskan in i andens djup ingripande dödshot, har deremot det sednare sin uppkomt inifrån genom menniskoandens delaktighet af den Uppståndnes eviga lifskraft. Lidandet är passivt och smärtsamt för syndens och den gamla menniskans skull, samt, i den mån synden lefver okufvad

en smärta för den nya menniskan; men samma lidande såsom activt, är fröjdefullt för Christi skull, och fröjden tilltagande i den mån menniskoanden, i Christo nyupplifvad, tillvexer och vinner förkofran i andelig strids- och segerkraft. Och så beskaffad borde väl all rätt nytestamentlig sabbathshelgd vara — en helgedaglig segerfröjd i samband just med en personligt activ deltagelse uti, och dermed skeende uppfyllelse och fullgörelse af den frälsningsverksamhet, som i och med Christi allena försonande lifsuppoffring i menskligheten inledd blifvit — en i försoningens delaktighet grundad, helig strids- och segerfröjd, som väl icke åstadkommes men fastmera förfelas med dessa, i det altarfasta textsystemet grundade, calendariska äreåminnelser af frälsningsgerningar, som väl dermed blifva i den allmänna föreställningen mera såsom undangjorda historiska facta aflägsnade, än i deras evinnerliga verklighet medvetna såsom stundeligen närvarande.

Men ej nog, att, i följd af textsystemets altarfasthet, det timliga kyrkoåret i och för sig blifvit och blifver det eviga året öfverordnadt, eller ljuset från det sednare genom årsdags-förmedlingen i det förra fördunkladt och undanskymdt. En papistisk följd deraf är ock den, att jemväl all kyrklig bibelläsning blifvit samma det timliga kyrkoårets festfirningsidé underordnad, eller de ur deras bibliska sammanhang utplockade texterna såsom länkar blott i festfirningarnas årskedja intagna. Och är dermed ej allenast, såsom ofvan nämndt är, all sammanhängande bibelläsning, såsom en på sidan om kyrkan liggande, godtyckligen enskild hvardagssak ur kyrkan förvisad, men ock dermed åter Altarets höga bestämmelse, med afseende på bibellifvets utveckling inom helgomannasamfundet i dess helhet, misskänd och förfelad. Ty hvad som på djupet af den kyrkliga lifsutvecklingen i dess stora helhet utgör det verkande och lifbringande Ordselementet, det är nu icke, och kan numera icke hållas, inskränkt inom blott vissa på kyrkoårets helgedagar fördelade fragmenter af Bibeln, utan måste vara den uppenbarade sanningen i dess fullständighet, eller sådan den finnes i dess centrala heliga urkund i sin helhet från uppenbarelsens begynnelse af Sanningens Herre sjelf omedelbarligen inför hans åsyna vittnen tydd och af dem framställd klarligen. — Så blefvo ock från christendomens begynnelse, under dess första århundraden, Bibelns böcker söndagligen lästa i deras sammanhang, såsom derom (enl. cit. afh.) redan *Justinus Martyr* vittnar i sitt apologetiska arbete, skrifvet till Kejsar *Antoninus Pius*, och författadt omkring år 140; såsom ock, af hvad både *Chrysostomus* (Biskop i Constantinopel 393—404) och *Augustinus* (Biskop i Hippo 385—430) med några i deras skrifter anmärkta yttranden

låtit förstå, ännu på deras tid en söndaglig bibelläsning i sammanhang torde varit öflig, fast den dåmera för de i kyrkan införda Påsk- och Pingstfesterna var afbruten, enär vid dem börjat föreläsas vissa till årligt bruk bestämda evangeliska lectioner af den beskaffenhet, "att inga andra ansågos i deras ställe användbara." Så är det ock ännu, sedan Chrysostomi tid, i den grekiska kyrkan endast vid de större festerna som egentliga pericoper begagnas. Betviflas kan väl ock derföre, icke utan skäl, om väl denna den bibliska altarläsningens efteråt stadgade årsdagsbundna inskränkning till blott vissa små bibelutdrag kan vara af Altarets Herre sjelf eller i full enlighet med Hans vilja anordnad, såsom vore allt det öfriga i den heliga skrift för Hans Kyrka af mindre vigt och värde eller öfverflödigt.

Också då man betänker "den första kärlek" och flit, hvarmed Biblens alla böcker i deras sammanhang lästes i de församlingar, ur hvilka inför verlden framgingo de bibelsanningarnas blodsvittnen, på hvilkas trosbekännelse den christna kyrkan i allmänhet och äfven vår Svenska kyrka fått sin uppkomst och daning, är det väl beklagligt, att vid dennas altaren af hela Bibeln ej mer, än blott de särskildt för hvarje helgedag afmätta små utdragen deraf skola få föreläsas, och att sålunda, under det likväl i Rikets judiska synagogor det Gamla Testamentet i en treårig lectionscurs föredrages i sin helhet, deremot inom den Svenska kyrkans hela egna område knappt ett enda tempel torde finnas, der någonsin under loppet af århundraden ens det Nya Förbundets Bok blifvit i dess helhet från början till slut någon enda gång genomläsen. Och är väl denna beklagliga brist i biblisk altarläsning så mycket behjertansvärdare, som ock, så länge den fortfar oafhulpen, den Heliga Skrift icke kan sägas ännu vara i dess helhet blifven församlingens eller ens kyrkans rätta egendom. Det Gamla Testamentet är nemligen i och för sig en Judarnas tillhörighet, äfvensom Nya Testamentets Epistlar de församlingars, till hvilka de blifvit skrifna. Och fast än hela Bibeln är från dem med christendomen öfvergången på oss i arf, samt ock, för det arfvets öfverbringande från dem till oss, nödiga åtgärder blifvit, medelst både bibelöfversättningar och symboliska böcker och kyrkomötesbeslut, samt både Kyrko- och Civil- och Grund-lagar, vidtagna, så är väl dermed ändå det rika bibelarfvet endast bevakadt och lagfaret, samt vår arfsrätt dertill dermed visst i laga ordning fastställd; men redan dermed äro dock icke de arfsberättigade också deraf försatta i verklig besittning. Ty icke består Bibelns egendom i rätten till egandet af den tryckta bibelboken, eller dess rikedom i de tryckta bibelexemplarens allestädes tillgängliga handgriplighet, utan är densamma en rent andelig skatt af det djup, den vidd och

den höjd, att den aldrig kan, såsom enskild, utan alltid först såsom en helig och allmännelig allas egendom innehafvas, och derföre måste, för att i dess helhet tagas i besittning, heligt och allmänneligen d. ä. altarmessigt föredragas, för att alltså, såsom en helt andelig och himmelsk skatt, medelst en fortgående fullständigare altarläsning nedläggas i församlingarnes och hela folkets kyrkliga medvetande.

Någon så vidsträckt biblisk altarläsning, ehuru den redan från Reformationens begynnelse egt i vår Svenska kyrka rum, eller åtminstone varit här under nära ett halft århundrade medgifven, är dock icke i motionen till förnyelse ens ifrågasatt, och må nu ej heller anses vara med det ofvan anförda af mig enskildt påyrkad — såvida icke det Högv. Ståndet sjelft skulle finna det underställningsvis framhållna behofvet af nämnda bibliska altarläsning vara af beskaffenhet att böra till omprröfning upptagas såsom en hela Ståndets egen angelägenhet. Endast må dock i och med ofvan förda bevisning, om dermed den alldeles enahanda reformatoriska åtgärd, som redan i vår kyrka varit af *Olaus Petri* inledd, kunnat rättfärdigas, desto tillräckligare vara bevisad befogenheten af *det* åtminstone, att från altaret må böra föreläsas de redan antagna nya Evangeliitexterna. Också skulle väl, i conseqvens dermed, äfven episteltexterna bort, hvad dock ej skett, till enahanda läsning föreslås, helst dermed ändå en icke så obetydlig mängd af nytestamentliga bibelställen förblefve vid altaret olästa. Och anhåller jag derföre, det måtte motionen till Past.-Utskottet remitteras, för att äfven i det hela närmare öfvervägas, dervid också de förra försöken att få den s. k. Introitus*) förbättrad, kunde till länge önskad framgång befordras.

---

*) I stället för Inledningen i 1811 års Handbok ville nemligen 1856 års Pastoral-Utskott få återinförd den, som tillförene, enligt Messboken af Olaus Petri, varit gällande; och föranleddes deraf en i Ståndets Protocoll den 5 Augusti 1857, med afseende på det Esaianska Trisagion motiverad redaction deraf, så lydande: *Helig, Helig, Helig är Herren Gud Allsmäktig. Hela jorden är full med Hans ära. — Så hördes fordom himmelska härskaror lofva Herran i Hans helgedom; och manas nu äfven vi, som här i dag församlade äro, att prisa och tacka Herran för alla hans välgerningar, samt anropa Honom om allt, det oss i andelig och lekamlig måtto nödigt är. Men vi äro allesammans syndare, och kunne icke, i stöd af någon vår egen rättfärdighet, bestå inför Guds, den Heliges ansigte. Derföre, käre vänner! låtom oss inför Honom i andelig ödmjukhet nederfalla, och af hjertat, hvar för sig, bekänna våra synder, samt i Jesu namn bedja om Nåd och förbarmande. Ja, trefaldt helige Herre Gud! Utransaka våra hjertan och förnim huru vi mena det, samt hör i nåd och misskund de förenade suckar, som här höjas till din thron.* — Ställd nemligen, utan invocation, i dess indicativa form, vore väl ock den seraphiska lofsägelsen desto liturgiskt tjenligare till altartjenstens begynnelse, som det just var i det af den Allsmäktiges klädefåll uppfyllda templet och redan i det gamla förbundets profetia, som så herrligen förebildades hvad komma skulle: — kring den af den trefaldt Heliges ära fyllda jorden en nytestamentlig gudstjenst i anda och sanning. —

Biskop **Bring**: Den ärade motionären, hvars motiver och afsigt med det väckta förslaget förtjena all aktning, har nu uti sitt anförande behandlat frågan såsom vore den af mycket vidsträcktare omfång än den är. Af hans ord skulle den, som icke läst motionen, kunna tro att han påyrkat totalt afskaffande af vår kyrkas nuvarande pericoper och i stället velat införa alldeles fria texter. Men frågan är på långt när icke af så vidlyftig och genomgripande beskaffenhet, utan rör endast den jemförelsevis obetydligare förändringen, att hvart tredje år, då de gamla Söndags-Evangelierna utgöra prediko-texter, från altaret skulle uppläsas dagens prediko-text från närmast föregående eller kommande årgång. Hvad nu angår denna fråga, så får jag blott åberopa det utlåtande som Pastoral-Afdelningen afgifvit och uti hvilket på anförda skäl tillstyrkes, att motionen icke må till någon åtgärd föranleda. Kongl. Maj:ts nådiga Kungörelse den 26 October 1860 bestämmer tydligt och klart, de gamla texternas förhållande till hvarandra i liturgiskt hänseende, eller att de förra skola förblifva sina gamla Sön- och Högtidsdagars egentliga Evangelier och Epistlar samt följaktligen blifva fasta, årligen återkommande texter för den bibliska föreläsningen från altaret. Denna grundtanke i den nya ordningen anser jag mycket vigtig och den måste stadigt fasthållas. Allenast derigenom bibehålles kyrkoårets enhet i församlingens medvetande och bevaras åt hvarje Sön- och Högtidsdag dess särskilda character. I samma stund de nya texterna komme att från altaret läsas i de gamlas ställe, vore grundtanken i hela den nya ordningen omkullkastad, ty de nya texterna erhöllo derigenom en sådan liturgisk ställning till de gamla pericoperna, att de sistnämnda icke längre i gudstjensten framträdde såsom grund och basis för de förra, utan tvärtom med dessa helt och hållet coordinerades. Men derigenom erhöllo vi i sjelfva verket, *tre* kyrkoår i stället för *ett* — och detta lärer väl dock motionären lika litet som Ståndet önska. När motionären nyss yrkade att Betänkandet skulle återremitteras, var icke heller hans tillkännagifna syfte dermed, att hans motion skulle blifva förordad, utan det var helt andra frågor, som i hans anförande blefvo omrörda och hvilka han önskade få af Afdelningen pröfvade. Men dessa frågor kunna icke af Pastoral-Afdelningen upptagas till behandling, då de hvarken afses i förevarande ej heller uti någon annan, till Afdelningens pröfning inlemnad, motion.

Också i stället för blott 1:sta versen af den längre psalmen: *Allena Gud i Himmelrik* m. m., vore väl, efter den optativa absolutionen (Den allsmäktige, evige Gud — förlåte oss m. m.), tjenligare såsom församlingsresponsorium den i en enda vers fullständiga 22:dra psalmen: *Gud trefaldig, statt oss bi! Och låt oss ej förderfvas!* m. m.

Det torde fördenskull ingenting annat vara att göra än att godkänna Afdelningens hemställan.

Doctor **Runstén**: Såsom ytterligare skäl för mitt yrkande på återremiss af förevarande Betänkande, anhåller jag att få fästa uppmärksamheten på hvad Afdelningen anfört såsom det sista skälet, hvarföre min motion icke skulle böra till någon åtgärd föranleda, det nemligen att presten, om han så för godt funne, icke vore förbunden, att å predikstolen uppläsa dagens Evangeliitext, då densamma förut blifvit uppläsen från altaret. Med denna Utskottets förklaring borde jag visserligen vara belåten, emedan den i viss måtto innebär ett bifall till min motion, enär derigenom den af mig anmärkta omläsningen af en och samma text från både altare och predikstol, såsom tavtologi skulle vara afhulpen. Men denna af Afdelningen föreslagna utväg för omläsningens undkommande, kan jag dock icke anse antaglig, enär det hvarken vore med hithörande Kongl. Kungörelse den 26 October 1860, eller med sakens eget kraf förenligt, om icke den text, öfver hvilken skall predikas, blefve från predikstolen uppläsen och dessutom äfven församlingarne säkerligen icke skulle gilla en sådan uraktlåtenhet. Och är nu detta för mig ett nytt skäl att yrka, det måtte Betänkandet återremitteras, då nämligen Ståndet annars kunde anses hafva godkänt Afdelningens mening i sistnämnda afseende.

Doctor **Ternström**: Den värde motionären började sitt anförande med den bekännelsen att han "nästan ångrade, att han framkommit med denna motion." Jag förstår då icke, hvartill de tvänne så långa utflygter skulle tjena, som han företagit sig på den homiletiska och pericop-historiens vidsträckta fält; ej heller inser jag, i hvad sammanhang den af honom framställda historiska utvecklingen egentligen står med hans petitum i motionen. Motseende ett säkert nederlag, kunde han då så gerna straxt antingen gifvit motionen förlorad eller sjelf återtagit den, som att genom sådana digressioner taga Ståndets tid i anspråk. För min del tillstår jag, att, när jag genomläste motionen, stötte jag på sådana uttryck, som jag minst hade väntat ifrån det hållet. Motionären säger, att det både för honom och församlingen förekommer såsom "*motbjudande*" och såsom en "*tröttande tavtologie*" att tvänne gånger uppläsa den af ålder brukade evangelii-texten: först för altaret och sedan på predikstolen. Han betraktar således saken ur *mödans*, *olustens* och *tavtologiens* synpunkter. Hvad den sistnämnda angår, så vore det önskligt, att aldrig någon värre tavtologie än denna, plågade någons öron. Beträffande mödan, så måste den knappt vara nämnvärd, enär de evangeliska texterna, som skola upp-

läsas, i allmänhet äro korta och hvarken upptaga mycken tid, ej heller fordra mycken kraftansträngning. Och hvad ändtligen olusten vidkommer, så kan jag väl icke bedöma, hvad som för motionären är angenämt eller obehagligt; men det får jag säga, att det aldrig förekommit mig motbjudande att uppläsa och åter uppläsa ett Guds ord, vare sig ock att det är ett och detsamma, för församlingen. Jag yrkar för min del bifall till Afdelningens afstyrkande; och jag gör det hufvudsakligen af det skäl, att det, efter mitt förmenande, skulle synas våra församlingar underligt och misstänkt, om en kyrklig anordning, så nyligen införd, genast skulle ändras, och således ingen stabilitet ens i sådana angelägenheter vara att påräkna. De ha nu som knappast hunnit att vänja sig vid det nya skicket, och en förändring deri så genast skulle, fruktar jag, förbrylla dem och väcka allt annat än belåtenhet och goda föreställningar om vårt kyrkoväsende.

Biskop **Anjou**: Äfven jag gillar fullkomligt det slut, hvartill Pastoral-Afdelningen kommit och anser att Betänkandet bör bifallas. Jag har endast uppträdt för att med några ord reservera mig mot en möjlig misstydning af en mening, som Afdelningen uttalat i slutet af sitt Betänkande. Det är nemligen, såsom Afdelningen säger, en sanning, att det icke finnes någon lag, som uttryckligen föreskrifver att Evangeliet skall uppläsas från predikstolen de år, då samma text förut blifvit uppläst från altaret; men meningen var dock, *att* så skulle ske och enligt min öfvertygelse *bör* det ock ske. Rikets Ständer yttrade ock i den underdåniga skrifvelsen till Kongl. Maj:t angående införandet af 2:ne årgångar nya predikotexter, att man icke förbisett olägenheten deraf, att hvart 3:dje år samma text skulle komma att uppläsas både från altaret och predikstolen; men man erinrade tillika, att sådant eger rum uti åtskilliga andra Protestantiska kyrkor, och äfven i Sverige varit brukligt till år 1811, då nu gällande kyrkohandbok antogs. Förändringen i ritualen vid nya predikotexternas införande var en återgång till bruket före 1811, och Handboken af år 1693 föreskref, om jag ej missminner mig, predikotextens uppläsning från altaret.

Men frågan härom kan ej lämpligen nu göras till föremål för discussion, utan torde den vid annat tillfälle kunna till behandling upptagas.

Efter härmed afslutad discussion blef förevarande Utlåtande af Ståndet *bifallet*.

§ 5.

Föredrogs ånyo det i sista Plenum af Vice Talmannen Biskop *Annerstedt* väckta och då bordlagda förslag, angående

aflåtande från Preste-Ståndet af en särskild underdånig skrifvelse med anledning af de öfriga Riks-Ståndens beslut i fråga om upphörande af de s. k. prebende-pastoraten.

Kyrkoherden **Otterström** erhöll ordet och yttrade: Då Economi-Utskottets förslag till underdånig skrifvelse här debatterades, begärde jag icke ordet. Icke heller begärde jag det, då här debatterades om Utskottets förslag till voteringspropositioner rörande samma skrifvelse. Jag teg, ehuru det i mina öron hårda talet om "Presterskapets privilegier" vid begge dessa tillfällen såsom hufvudargument spelade på flera talares läppar. Men då man icke vill låta bero vid hvad Ståndet redan vidgjort i frågan, då man vill att Ståndet derutöfver skall till Kongl. Maj:t aflåta en separatprotest mot Riksens Ständers grundlagsenligt tillkomna beslut, så har det blifvit mig omöjligt att tiga. Erfarenheten säger oss, att ingen utom de privilegierades krets kan numera lida talet om classprivilegier, och många inom kretsen finna sig högeligen deraf besvärade, emedan de tro, att dessa privilegier i den gamla meningen blifvit en illusion, och att deras förfäktande mera skadar än gagnar den sak, som man vill befordra. Hvar och en, som lugnt och opartiskt undersöker förhållandet, måste medgifva, att classprivilegier icke hafva någon rot i den nyare tidens rättsmedvetande, samt att deras förfäktande, efter det sista, stora och allmänna privilegii-fallet under innevarande Riksdag, är en anacronism, för hvilken Svenska folkets pannor måste rynkas.

Presterskapet fick sina privilegier, emedan de öfriga samhällsclasserna, Adel, Borgare och Bönder fingo hvar sina, emedan statslifvet då uppfattades såsom ett bellum omnium inter omnes, som endast genom förökade privilegier kunde biläggas. Presterskapet behöfde sina privilegier, så länge de öfriga samhällsclasserna kämpade för sina, tilldess tiden kom, då allmän lag och författning, stiftade af konung och folk, förmådde värna allas rätt. Är nu denna tid kommen? Det är frågan.

Hvar äro Borgarenas och Böndernas privilegier, för hvilka så käckt och oförtrutet kämpats på sin tid? Ack de hafva ju alla till sista skymten ramlat för den nya tidsutvecklingen. Hvar äro Ridderskapet och Adelns stolta privilegier, som i svunna tider köpts med så mycket blod och tårar, med så stora och lysande bedrifter? Ack, de hafva ju tid efter annan från 1809 frivilligt och högsint offrats på medborgerlighetens altare. De hafva ju, dessa stolta privilegier, af deras egna innehafvare just i dessa dagar reducerats till den allra obetydligaste vrån af det fordna forum privilegiatum — till en obetydlighet, som ingen missunnar Adeln och som snart nog Adeln sjelf skall finna för sig be-

svärlig, just emedan denna obetydlighet kan gifva Adeln skenet af att vara en privilegierad class, i strid med dess högsinta och i stort uttalade syfte, att allena på grund af medborgerlig förtjenst åt sig förvara rätten att anses såsom Rikets första folkclass.

Är då presterskapet numera den enda återstående privilegierade folkclassen? Det vill så synas af det käcka talet om "presterskapets privilegier". Men hvar äro då dessa privilegier? Ack, de äro — på papperet och i några presters mun, som icke vilja se hvad klockan är slagen; men just derföre äro de ock än mera i deras mun, som deraf taga sig anledning att begabba landets prester. Man må göra allt för att tyda dessa privilegier såsom ett rättsenligt värn för Statskyrkan. Det hjelper alldeles icke, ty de heta dock "*presterskapets* privilegier", de hafva dock samma ursprung och samma ändamål, som Adelns, Borgarenas och Böndernas fallna privilegier hade. De angå classen, ty institutionen, Statskyrkan, behöfver af menniskostadgar blott hvad man helt simpelt kallar Lagar och Förordningar.

När det nya representationsförslaget var i fråga till antagande, blundade ingen inom detta Stånd för den förändrade ställning, som Presterskapet genom förslagets antagande skulle få. Jag tror klokheten bjuda; att man, efter förslagets antagande, icke ställer sig så som hade man glömt sig qvar i det förflutna, ty ingenting kan vara mera olyckligt för Kyrkan och dess Prester, än ett sådant blundande för den djupt ingripande förändringen.

Här är ju nu fråga om ett Ständernas önskningsmål med afseende på prebendeväsendet, som först efter Ständernas och således äfven Preste-Ståndets afträdande kan komma till utförande. Om man nu anser detta mål beröra "Presterskapets s. k. privilegier", så vet ju numera hvar och en, att det icke är de privilegierade ensamt, eller dess representant Preste-Ståndet, som då har veto, utan att det är Kyrkomötet, som har detta veto. Men Kyrkomötet består ju till hälften af Presterskapets och till hälften af församlingarnes representanter? Hvar är då Presterskapets maktfullkomlighet i frågan om hvad som i privilegierna kan vara gagneligt eller skadligt för Statskyrkan? Man må i teorien framlägga det mest vackra ändamål med prebendeväsendet, så vet ändå hvar och en luthersk christen, att ändamålet ej helgar medlet. Man må praktiskt framlägga ett eller annat exempel på prebendeförsamlingar, som finna sig väl af sin ställning, så kan dock detta ej hindra, att andra exempel möjligen kunna framläggas på sådane församlingar, som ingenting högre önska än att komma ur sin påtvingade ställning. En närmare undersökning och utredning af frågan bör derföre kunna intressera äfven presterskapet.

Här bör märkas, att Kongl. Maj:t, med anledning af Riksens Ständers skrifvelse icke kan framlägga någon proposition till förändring eller upphäfvande af prebendeväsendet, utan att förut hafva hört Högsta Domstolen och sitt Statsråd. Sannolikt infordras ock Domcapitlens utlåtande, sannolikt ock vederbörande prebendeförsamlingars; ty det är väl ändå en smula tidsvidrigt att förfoga öfver församlingar, utan att lemna dem någon rätt till talan i deras högsta angelägenheter.

Frågans utgång måste blifva beroende af utredningen, som den får, och af det omdöme som derpå kan grundas om gagnet eller skadligheten för Kyrkan af prebendeväsendet. Presterskapets rätt och förmån i medborgerlig mening kan i intet fall lida, emedan ingen satt i fråga att något af presterskapets emolumenter skulle detsamma frånbragas. Tvertom är man ju villig att med allmänna medel fylla hvad som för prebendarierna skulle gå bort af lönen genom prebendenas förseende med egna, inom dem boende och ordinarie verkande pastorer.

Jag förmenar på grund häraf, att Preste-Ståndet, då det genom formligt beslut, som meddelats Med-Stånden och i handlingarne inprotocollerats, uttalat sin mening i saken och ytterligare torde uttala den i Cleri Comitialis Circulär, skäligen bör förutsätta, att den icke heller kan vara för Kongl. Maj:t obekant Jag förmenar, att Ståndet efter dessa kraftyttringar kan och bör låta dervid bero och ej onödigt besvära Kongl. Maj:t med en separatprotest mot Rikets Ständers beslut, som omöjligen på något håll kan lemna efter sig ett för Presterskapet godt intryck, utan raka motsatsen. Jag afstyrker alltså för min del det gjorda förslaget härom.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Jag anser mig icke behöfva följa den föregående talaren på hans utflygter inom privilegiernas område eller bemöta de reflexioner han ansett sig kunna framkasta. Jag vill blott erinra, att, huru ofördelaktigt man än må döma om dessa privilegier, så existera de dock ännu. Det nya statsskicket har icke ännu inträdt och Presterskapets privilegier hvila ännu i Ståndets händer och äro öfverlemnade åt dess omvårdnad.

Hvad nu angår den underdåniga skrifvelsen rörande prebendepastoraten, så får jag blott fästa uppmärksamheten uppå, att, om ock denna fråga finnes afhandlad i Ståndets protocoller och intagen i Cleri Comitialis Circulär till Rikets Presterskap, så blir dermed icke ändamålet vunnet; ty Kongl. Maj:t lärer icke studera dessa handlingar. Det är endast genom en särskild underdånig skrifvelse Kongl. Maj:t kan blifva underrättad om Preste-Ståndets tanke och önskningar.

För

För frågans fullständiga utredning kan ju en sådan skrifvelse icke skada. Väl kunde det vara formligast att afvakta den dag, då Expeditions-Utskottets förslag till Rikets Ständers underdåniga skrifvelse i ämnet skall justeras, men jag har velat, att Ståndets enskilda Utskotts Lag-Afdelning skulle hafva skrifvelsen i beredskap; det kunde annars hända, att i Riksdagens sista timma, då voteringarne i förstärkt Economi-Utskott bruka företagas, man icke finge tid, att uppsätta en sådan skrifvelse. Detta är grunden för mitt förslag, att Ståndet redan nu bör lemna i uppdrag åt Lag-Afdelningen att om uppsättandet af en sådan skrifvelse gå i författning.

Professor **Ribbing**: I öfverensstämmelse med hvad jag förut yttrat då förslaget före remissen i sista plenum discuterades, får jag nu tillkännagifva, att jag instämmer uti Kyrkoherden Otterströms afgifna yttrande.

Efter härmed slutad discussion beslöt Ståndet att, med bifall till det väckta förslaget, anmoda sitt enskilda Utskotts Lag-Afdelning vara betänkt på afgifvande af förslag till ifrågavarande skrifvelse.

§ 6.

Föredrogs ånyo väckt förslag om inbjudning till Hedery. Bonde-Ståndet att sig förena uti Preste-Ståndets beslut vid behandling den 14 innevarande månad af Stats-Utskottets Utlåtande N:o 54, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition om anslag till jernvägsbyggnader och till rörelsemateriel å redan anlagda stambanor, hvarvid Ståndet lemnat sitt bifall till Utskottets i 2:dra punkten af sagde Utlåtande gjorda hemställan, "*att Rikets Ständer, för fortsättande af nordvestra stambanan från Christinehamn öfver Carlstad till Arvika, måtte anvisa en summa af 500,000 Riksdaler.*"

Doctor **Sandberg** erhöll ordet och yttrade: Då jag vid föredragningen af frågan om nordvestra stambanans sträckning genom Wermland var af den åsigten, att en närmare undersökning af Nilsby—Norumslinien behöfde företagas samt på grund deraf yrkade, att med besluts fattande borde anstå till nästkommande Riksdag, kan jag icke heller nu förorda ifrågavarande inbjudning till Bonde-Ståndet att förena sig uti Preste-Ståndets fattade beslut utan måste afstyrka densamma.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Att Doctor Sandberg med sina åsigter i frågan icke kan tillstyrka den före-

slagna inbjudningen, är naturligt; men majoriteten inom detta Stånd har efter votering uttalat sig för den södra eller Carlstadslinien, och derföre har jag ock väckt fråga om inbjudning till Bonde-Ståndet att i Preste-Ståndets beslut sig förena. Borgare-Ståndet lärer hafva beslutat att ock låta en inbjudning utgå till Bonde-Ståndet angående den norra eller Nilsby—Norums-sträckningen. Då nu trenne Riks-Stånd fattat sammanstämmande beslut i afseende på den anslagssumma, som skall till nordvestra stambanans fortsättning till nästa statsregleringsperiod beviljas, så skall Bonde-Ståndet, derest icke tillika någon inbjudning komme angående södra sträckningen, vara förhindradt att taga denna sträckning i förnyadt öfvervägande utan nödgas välja mellan att antingen vidblifva sitt förut fattade beslut eller antaga Bonde-Ståndets inbjudning angående den norra sträckningen. Jag tillstyrker derföre, att inbjudningen må aflåtas.

Efter härmed slutat discussion beslöt Ståndet att ifrågavarande inbjudning aflåta.

§ 7.

Till företagande af resor till hemorten i enskilda angelägenheter begärdes och erhölls 14 dagars ledighet från riksdagsgöromålen af Kyrkoherden Otterström från den 26 och af Contracts-Prosten Bergman från den 24 innevarande månad.

§ 8.

Föredrogs och *bordlades Constitutions-Utskottets* Memorial N:o 8, angående verkställd granskning af Stats-Rådsprotocollen.

§ 9.

Föredrogos och *bordlades Stats-Utskottets* Utlåtanden och Memorial neml.:

N:o 55, i anledning af motion om anvisande af medel till ett vägarbete i Jemtlands län och beredande derigenom af arbetsförtjenst åt den derstädes, i följd af missvext, nödställda befolkning;

N:o 56, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition, angående anslag till beredande af arbetsförtjenst åt den genom missvext lidande befolkningen inom Pajala socken af Norrbottens län;

N:o 57, angående väckt fråga om statsanslag för vidtagande af åtgärder till hämmande af boskapspesten, om den skulle i landet utbryta; och

N:o 58, angående bestämmandet af dels aflöningen för Riks-Ståndens och Utskottens cansli- och vaktbetjening, dels

godtgörelsen af vissa kostnader i följd af tryckningen utaf Riks-Ståndens Protocoller jemte dertill hörande Bihang.

§ 10.

Föredrogs och *bordlades Bevillnings-Utskottets* Betänkande N:o 7, i anledning af väckt motion om upphörande af den för de Kongl. personerna och utrikes sändebuden stadgade tullfrihet och restitution af de utaf dem erlagda tullafgifter.

§ 11.

Föredrogos och *bordlades Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Utlåtande och Memorialer N:o 72, i anledning af återremiss af Utskottets Betänkande N:o 40, angående väckt motion om särskilda föreskrifter i fråga om tångtägt å hafsstränderna i Halland;

N:o 73, i anledning af återremiss af Utskottets Betänkande N:o 50, angående väckt motion om minskning af de för beväringens räkning befintliga förråder af mindre munderingspersedlar, såsom skjortor, strumpor och skor; och

N:o 74, i anledning af återremiss af Utskottets Betänkande N:o 54, angående väckt motion i fråga om fördelningen emellan socknar inom samma pastorat af återvunnen helgonskyld.

§ 12.

Upplästes och *lades till handlingarne* från de respective Med-Stånden inkomne Protocollsutdrag nemligen från Höglofl. Ridderskapet och Adeln N:ris 145—148; från Vällofl. Borgare-Ståndet N:ris 156—162, samt från Hederv. Bonde-Ståndet N:ris 192—195.

Ståndet åtskiljdes kl. 8 e. m.

Ut supra.

In fidem

S. H. Almqvist.

Den 26 Mars 1866.

Plenum kl. 2 e. m.

§ 1.

Justerades Protocollet för den 14 dennes förmiddagen och eftermiddagen.

§ 2.

H. H. Erke-Biskopen och Talmannen tillkännagaf, att det i Talmans-Conferensen blifvit beslutadt, att nästa Plenum skulle hållas om Onsdag, hvarjemte det, för att Utskotten fortfarande skulle kunna arbeta, ansetts lämpligt, att detta Plenum utsattes till middagstiden; men att sedan i anseende till Påskhelgen intet Plenum skulle hållas förrän Onsdagen den 4 April.

§ 3.

Föredrogs ånyo *Constitutions-Utskottets* Memorial N:o 8, angående verkställd granskning af Stats-Råds-Protocollerna. *Lades andra gången på bordet;* och beslöts i enlighet med den mening som inom Talmans-Conferensen gjort sig gällande, att detta Memorial skulle till afgörande företagas Onsdagen efter Påsk.

§ 4.

Föredrogs ånyo och *bifölls Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 55, i anledning af motion om anvisande af medel till ett vägarbete i Jemtlands län och beredande derigenom af arbetsförtjenst åt den derstädes, i följd af missvext, nödställda befolkning.

§ 5.

Föredrogs ånyo och *bifölls Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 56, i anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition, angående anslag till beredande af arbetsförtjenst åt den genom missvext lidande befolkningen inom Pajala socken af Norrbottens län.

§ 6.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 57, angående väckt fråga om Stats-

anslag för vidtagande af åtgärder till hämmande af boskapspesten, om den skulle inom landet utbryta.

§ 7.

Föredrogs ånyo och *bifölls Stats-Utskottets* Memorial N:o 58, angående bestämmandet af dels aflöningar för Riks-Ståndens och Utskottens cansli- och vaktbetjening, dels godtgörelsen af vissa kostnader i följd af tryckningen utaf Riks-Ståndens Protocoller jemte dertill hörande Bihang.

§ 8.

Föredrogs ånyo och *lades andra gången på bordet Bevillnings-Utskottets* Betänkande N:o 7, i anledning af väckt motion om upphörande af den för de Kongl. personerne och utrikes sändebuden stadgade tullfrihet och restitution af de utaf dem erlagda tullafgifter.

§ 9.

Föredrogs ånyo och *bifölls Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Utlåtande N:o 72, i anledning af återremiss af Utskottets Betänkande N:o 40, angående väckt motion om särskilda föreskrifter i fråga om tångtägt å hafsstränderna i Halland.

§ 10.

Föredrogos och *lades till handlingarne Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Memorialer:

N:o 73, i anledning af återremiss af Utskottets Betänkande N:o 50, angående väckt motion om minskning af de för beväringens räkning befintliga förråder af mindre munderingspersedlar, såsom skjortor, strumpor och skor; och

N:o 74, i anledning af återremiss af Utskottets Betänkande N:o 54, angående väckt motion i fråga om fördelningen emellan socknar inom samma pastorat af återvunnen helgonskyld.

§ 11.

Föredrogs och *bordlades* Utdrag af Hedervärda Bonde-Ståndets Protocoll den 21 dennes, N:o 197, innefattande inbjudning till de öfriga Riks-Stånden att förena sig i det beslut Bonde-Ståndet fattat vid behandlingen af Stats-Utskottets Utlåtande N:o 54, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition om anslag till jernvägsbyggnader och till rörelsemateriel å redan anlagda Stambanor.

§ 12.

Föredrogs och *bordlades Constitutions-Utskottets* Memorial N:o 9, angående det tillägg till 12 § Regerings-Formen,

att Konungen icke utan Riksdagens samtycke må blifva regerande Furste af Utländsk Stat.

§ 13.

Föredrogs och *bordlades Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 59, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition om anvisande af medel till utvidgning af den för jernvägen genom Stockholm beslutade bangård vid Clara sjö och tillökning i de för trafiken derstädes afsedda byggnader.

§ 14.

Föredrogs och *bordlades Sammansatta Stats-* samt *Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkanden:

N:o 5, i anledning af väckta motioner om skjutsbesvärets ordnande och öfvertagande af Staten, m. m.; och

N:o 6, i anledning af väckt motion om bibehållande af det i Strengnäs inrättade Seminarium för Lärarinnors bildande.

§ 15.

Uppå derom gjord framställning beviljade Ståndet Prosten Ljunggren ledighet från riksdagsgöromålen under 14 dagars tid, räknad från den 28 dennes.

Ståndet åtskiljdes kl. ½ 3 e. m.

Ut supra.

In fidem

S. H. Almqvist.

Den 28 Mars 1866.

Plenum kl. ½ 2 e. m.

§ 1.

Upplästes till justering och *godkändes* följande *Expeditions-Utskottets* förslag till Rikets Ständers underdåniga skrifvelser, nemligen:

N:o 37, angående Kurhusafgiftens utgörande;

N:o 38, angående nedsättning i afgiften för sluten recommendation:

N:o 39, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition om antagande af en författning angående arfsrätt för oäkta barn, samt

N:o 40, angående ändring af nu gällande stadganden, rörande väghållningsbesväret.

§ 2.

Justerades Protocollet för den 15 dennes förmiddagen.

§ 3.

Föredrogs ånyo och *bifölls Stats-Utskottets* Utlåtande, N:o 57, angående väckt fråga om statsanslag för vidtagande af åtgärder till hämmande af boskapspesten, om den skulle inom landet utbryta.

§ 4.

Föredrogs ånyo *Bevillnings-Utskottets* Betänkande N:o 7, i anledning af väckt motion om upphörande af den för de Kongl. personerne och utrikes sändebuden stadgade tullfrihet och restitution af de utaf dem erlagda tullafgifter.

Härvid begärde Contracts-Prosten **Palmlund** ordet och yttrade: Herr Dalmans här af Utskottet behandlade motion innebär förslag, att Rikets Ständer måtte besluta upphäfvande af den tullfrihet, som för närvarande är medgifven de höga Kongl. personerna samt härvarande utrikes sändebud, men att de tullafgifter, som af dem komme att erläggas i stället skulle restitueras. Denna motion synes mig verkligen vara förtjent af större uppmärksamhet, än den af Utskottet lyckats tillvinna sig. Frågan är visserligen af en något grannlaga natur, men torde likväl tåla att röra vid. Från våra nuvarande förhållanden är bemälde tullfrihet ovilkorligen ett undantag, och ingalunda principenlig. Så länge en tullstadga finnes, böra också *alla* inkommande varor underkastas tullbehandling, eller om undantag skola finnas, böra åtminstone noggranna controller ega rum. Emellertid äro nu gällande controllstadganden otillräckliga att förekomma missbruk af den medgifna friheten; ty att dylika missbruk kunna inträffa lärer genom factiska exempel vara bevisligt. — Derföre vore väl rättast, att berörde tullfrihet upphörde, och att varorna underkastades vederbörlig undersökning och tullbehandling, men att de erlagda afgifterna restituerades; ty det är ingalunda min mening att de Kongl. personerna och de främmande sändebuden skulle vidkännas någon kostnad för att få hit införda de varor, de för *sin* räkning behöfva. — På det att Utskottet måtte komma i tillfälle att taga frågan i närmare öfvervägande, yrkar jag återremiss af detta betänkande.

Doctor **Ternström**: Såsom ledamot af Bevillnings-Utskottet anser jag mig väl böra uppträda till försvar för detta dess Betänkande; men jag vet egentligen icke, hvad jag skall säga. Kan det icke försvara sig sjelft, så vet jag intet bättre råd, än att det må förfalla. Jag tänker dock, att det icke är så illa motiveradt. Möjligen hafva sådana underslef och missbruk egt rum, som framkallat Herr Dalmans motion; men de hafva åtminstone icke kommit till allmän kännedom eller väckt någon förargelse; och skulle något factum kunna åberopas, men ej bevisas, så tjenar det till intet. Mig synes de nödiga "controllstadganden", som nu äro gifna och tjena till efterrättelse, var tillfyllestgörande; hvarföre jag motsätter mig återremiss och tillstyrker bifall till Utskottets hemställan.

Häruti instämde Prosten *Melén*.

Kyrkoherden **Wennerström**: Ej heller jag vill uppträda till försvar för Bevillnings-Utskottets betänkande, men är likväl af en annan mening än den nästföregående talaren. Jag hyllade inom Utskottet den åsigten, att motionen borde bifallas, ty, i motsats till hvad Doctor Ternström påstått, lär det verkligen hafva händt att den frihet, hvarom nu är fråga, blifvit för flera år sedan missbrukad, åtminstone af ett sändebud från ett land utom Europa. När dylika missbruk en gång skett, är det också icke alldeles omöjligt, att de skulle kunna i en framtid ega rum. Jag ser då intet skäl, hvarföre man icke äfven här borde föreskrifva tullbehandling, då det icke är fråga om att ådraga vederbörande någon utgift, emedan tullafgiften ju skall restitueras, utan endast en bättre controll. Jag yrkar alltså bifall till motionen, utan återremiss, den jag anser obehöflig.

Häruti hördes flera af Ståndets ledamöter instämma.

Doctor **Gumælius**: Ehuru det höres på Ståndets instämmande, hvartåt dess mening i denna fråga lutar, får jag dock förklara, att fastän man hör talas om missbruk man dock icke fått höra hvilka missbruk man afser eller hvaruti de skulle bestå. Det är sannt, ett missbruk har blifvit omnämndt: men detta är verkligen för gammalt för att här kunna åberopas. — Här är icke fråga om tullfrihet eller icke tullfrihet, utan det är fråga om en afvikelse från ett bruk, som råder i andra länder i afseende på vid hofven accrediterade sändebud — en afvikelse som jag icke tror vara nödig men kan blifva betänklig. Jag tror således att man utan våda kan antaga Utskottets hemställan.

Contracts-Prosten **Janzon**: Äfven jag tillhörde minoriteten inom Utskottet, dock ej för missbrukens skull, som för-

menats i detta afseende kunna ega rum, utan af statistiska skäl. Aldraminst vill jag att de här ifrågavarande varor skola beläggas med tull; men jag anser, att det i statistiskt hänseende vore godt att kunna få en bestämd uppgift på alla till riket kommande varor. Men för att icke såsom den siste talaren anmärkt införa något nytt bruk som tillika vore afvikande från seden i andra länder, förenar jag mig med honom och önskar bifall till Betänkandet.

Contracts-Prosten **Palmlund**: Då jag finner, att den af mig ifrågasatta återremiss af Betänkandet icke kunnat vinna Högv. Ståndets sympatier, måste jag väl frånträda detta yrkande, och får nu, med afslag å Utskottsbetänkandet, instämma i Kyrkoherden Wennerströms hemställan om bifall till motionen.

Sedan discussionen härmed förklarats afslutad, och af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställd proposition på bifall till Utskottets hemställan blifvit med blandade Ja och Nej besvarad samt votering begärd, uppställdes och godkändes en så lydande voteringsproposition:

Den som bifaller Bevillnings-Utskottets i dess Betänkande N:o 7 gjorda hemställan röste *Ja*; den det icke vill röste *Nej*. Vinner Nej, har Ståndet, med afslag till Utskottets hemställan bifallit den af Herr Dalman i ämnet väckta motion.

Voteringen i behörig ordning verkställd, befanns efter sedlarnes öppnande och rösternas summering hafva utfallit med 20 Ja och 14 Nej, i följd hvaraf Ståndet fattat beslut i enlighet med Ja-propositionen.

§ 5.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Constitutions-Utskottets* Memorial N:o 9, angående det tillägg till Regerings-Formen, att Konungen ej utan Riksdagens samtycke må blifva regerande furste af utländsk Stat.

§ 6.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 59, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition om anvisande af medel till utvidgning af den för jernvägen genom Stockholm beslutade bangård vid Clara sjö och tillökning i de för trafiken derstädes afsedda byggnader.

§ 7.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången* Sammansatta *Stats- samt Allmänna Besvärs- och Economi-Utskot-*

tets Betänkande N:o 5, i anledning af väckta motioner om skjutsbesvärets ordnande och öfvertagande af Staten, m. m.

§ 8.

Föredrogs ånyo *Sammansatta Stats- samt Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Utlåtande, N:o 6, i anledning af väckt motion om bibehållande af det i Strengnäs inrättade Seminarium för lärarinnors bildande.

Uppå af Biskop Sundberg gjord hemställan beslöt Ståndet att uppskjuta behandlingen af detta Utlåtande, tilldess Stats-Utskottets Betänkande rörande 8:de Hufvudtiteln inkommit, för att då företagas till afgörande i sammanhang med en under denna Hufvudtitel behandlad, af Vice Talmannen Biskop Annerstedt i samma ämne väckt motion.

§ 9.

Föredrogs ånyo Utdrag af Hedervärda *Bonde-Ståndets* Protocoll den 21 dennes N:o 197, med inbjudning till de öfriga Riks-Stånden att förena sig uti Bonde-Ståndets beträffande 2:dra punkten i Stats-Utskottets Utlåtande, N:o 54, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition om anslag till jernvägsbyggnader m. m., fattade och uti ofvanberörde Protocolls-utdrag upptagna beslut.

H. H. Erke-Biskopen och Talmannen yttrade: Jag ber att få tillkännagifva, att jag har betänkligheter och ej blott betänkligheter utan kanske ännu något mera vid att framställa proposition på bifall till denna inbjudning. Dessa betänkligheter grunda sig derpå att 3:ne stånd beträffande anslagsbeloppet redan fattat väsentligen lika beslut. Dertill kommer att äfven Preste-Ståndet i denna sak aflåtit inbjudning till Bonde-Ståndet, utan att någon officiel underrättelse ännu medelats angående Bonde-Ståndets beslut i anledning deraf. Det skulle således kunna inträffa, att Bonde-Ståndet antoge ett Preste-Ståndets beslut, som detta Stånd sjelft frånginge; eller att de begge Stånden äfven efter inbjudningarne och just genom deras antagande å ömse sidor stannade i olika beslut.

Biskop **Sundberg**, som härefter på begäran erhöll ordet, yttrade: Då, såsom H. H. Erke-Biskopen och Talmannen redan erinrat, 3:ne Stånd i denna sak fattat lika beslut i fråga om anslaget och dissens endast eger rum i afseende på en del af jernvägens sträckning, och således ett Riksens Ständers beslut i hufvudsaken redan finnes, så förmodar jag att något bifall till Bonde-Ståndets inbjudning ej kan kom-

ma ifråga, utan yrkar, att det af Högvördiga Ståndet måtte afslås.

Häruti instämde flera af Ståndets ledamöter.

Doctor **Rundgren**: Icke för att framställa något yrkande har jag nu begärt ordet, utan endast för att uttala min reservation emot den uppfattning af hvad som kan vara Rikets Ständers beslut hvilken af den föregående talaren blifvit framställd.

Discussionen förklarades härmed afslutad, hvaruppå Preste-Ståndet, med vidhållande af sitt förut fattade beslut, afslog omförmälde inbjudning och *lade* Protocolls-utdraget *till handlingarne.*

§ 10.

Upplästes och *lades till handlingarne* följande från respective Med-Stånden inkomna Protocolls-utdrag nemligen: från Höglofliga *Ridderskapet och Adeln* N:ris 149—155; från Vällofliga *Borgare-Ståndet* N:ris 163—169 samt från Hedervärda *Bonde-Ståndet* N:ris 196—198.

Ståndet åtskiljdes kl. 2 e. m.

Ut supra.

In fidem

S. H. Almqvist.

Den 4 April 1866.

Plenum kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades protocollen för den 17 och 21 dennes.

§ 2.

Föredrogs ånyo *Constitutions-Utskottets* Memorial N:o 8, angående verkställd granskning af Stats-Råds-protocollen.

Doctor **Säve** erhöll härvid på begäran ordet och anförde: När Bevillnings-Utskottets utlåtande N:o 2 angående den nu

bifallna handelstractaten med Frankrike förevar till öfverläggning i detta Stånd förklarade jag mig ej kunna deltaga i Utskottets klandervotum i afseende på det ifrågasatta gagnet af denna tractat, hvilket jag då ansåg för tidigt att bedöma. Deremot syntes mig Rikets Ständer kunna haft skäl för den förväntan, att tractaten blifvit underställd Rikets Ständers godkännande, innan den tillämpades, emedan först och främst intet periculum in mora syntes vara för uppskofvet med ratificeringen tills Rikets Ständer om $^3/_4$ år skulle träda tillsammans, och för det andra, emedan den af tullcomittéen beräknade årliga minskningen till 2,600,000 R:dr i tullinkomsterna rådde till varsamhet då den skulle utöfva ett stort inflytande på den blifvande statsregleringen. Ty lika obestridd som Konungens makt är enligt 12 § R.-F. att afsluta afhandlingar och förbund med främmande nationer, lika otvifvelaktig är ock Rikets Ständers rätt att sjelfva besluta om sin tulltaxa med det enda undantag, som 60 § af samma lag innehåller. Man har någon gång yttrat, att om Konungen endast iakttager att ej förhöja någon af Ständerna beslutad tullsats, så kan han efter behag nedsätta eller t. o. m. rent af borttaga hela tullbevillningen. Men jag frågar Eder, mine Herrar, hvar står något sådant i grundlagen? Är det icke Rikets Ständer, som genom sitt Bevillnings-Utskott föreslår hvad staten tarfvar utöfver de ordinarie inkomsterna, och när de extraordinarie inkomstmedlen, såsom tull-, accis-, postmedel etc. ej mera förslå för att betäcka bristen, måste åtaga sig en särskilt bevillning för statsbehofvens fyllande; och är det icke således uppenbart, att om en Regering läte sig behaga att förminska eller borttaga en betydligare del af tullbevillningen, som utgör den förnämsta af de e. o. skattetitlarne, så måste bristen fyllas genom förhöjd allmän bevillning, hvarigenom ett tvång således utöfvades mot Rikets Ständers sjelfbeskattningsrätt. Men hvad som allratydligast bevisar, att svensk grundlag icke tillåter Regeringen att mellan Riksdagarne göra ändringar eller nedsättningar i de af nyss föregående Ständer beslutade tullbestämmelser, är 61 § R.-F., som säger, att "alla afgifter, som Riksens Ständer under de i föregående § nämnda titlar beviljat, skola utgöras intill slutet af det år, under hvars lopp den nya bevillningen af Rikets Ständer fastställd blifver". Ty här är föreskriften categorisk, att ingen ändring får ske i de af Ständerna beslutade tullafgifter, innan Rikets Ständer sig ny bevillning åtagit. Det var väl också i medvetande deraf, som tractaten ratificerades under förbehåll af Svenska och Norska Nationalrepresentationernas godkännande; men genom det att tractaten redan på förhand sattes i verkställighet, återstod för Svenska Riksdagen nästan intet annat val än att godkänna densamma. Ty hvad skulle Stän-

derna annat göra, för att ej compromettera sin Regering och ej inleda oss i förveckling med en stormakt, hvilket kunnat hafva rätt ledsamma följder. Man får således hvarken deraf, att Rikets Ständer nu godkänt afhandlingen, ej heller deraf, att tullinkomsterna under första året af tractatens tillvaro tillfälligtvis ökats med en half million, ty man hade likväl befarat en minskning af mer än fyra gånger detta belopp, hemta anledning att förbise den constitutionella sidan af saken, som hänger på frågan, om Konungens Ministrar eller särskilt föredraganden handlat i full öfverensstämmelse med grundlagen vid tillstyrkande af en regeringsåtgärd, genom hvilken icke blott en ny tulltaxa och i helt annan än den af sednaste Ständer beslutade syftning blifvit utfärdad, utan äfven tullsatserna för öfver 100:de articlar blifvit fastlästa i tolf år, och detta allt blifvit satt i verket före Ständernas godkännande. Jag vet väl hvad som blifvit anfördt till försvar för den klandrade åtgärden, nemligen att en handelstractat ej kan för så kort tid, som en statsregleringsperiod uppgöras, att föregående Ständer vid några tillfällen verkligen tillåtit Regeringen sådane tullnedsättningar, ehuru blott till nästa Riksdag, samt att nyss föregående Ständer sjelfva förutsatt en minskning af tullbevillningen i följd af den blifvande tractaten samt derefter beräknat statsinkomsterna. Men detta allt, om det äfven utgör en tillräcklig förklaringsgrund för hvad som skett, är likväl icke derför ett fullgiltigt försvar, allraminst för tillstyrkande af tractatens tillämpning på förhand, innan Ständerna samma år skulle träda tillsammans. Ty att tractaten sedan den var fastställd, likväl underställdes Rikets Ständers godkännande, bevisar ju att regeringen sjelf ej ansåg sig helt och hållet fri, utan genom de nya tullbestämmelserna kunna råka i collision med Rikets Ständers sjelfbeskattningsrätt.

Att deremot tvänne ledamöter af Stats-Rådet, enligt det vid öfverläggningen härom förda protocoll, förklarat underställandet vara föranledt endast "af *grannlagenhet* för Representationen, men icke af något grundlagens bud", anser jag vara en så högst märkvärdig grundlagstolkning, att den åtminstone förtjenat Constitutions-Utskottets allvarliga ogillande. Ty om äfven Konungen har ovilkorlig rättighet att ingå tractater med främmande nationer, så bör likväl denna rätt, såsom äfven Hr *Ramsay* anmärkt, så utöfvas, att den ej kommer i strid med andra grundlagens bud, och stadgandet i 61 § R.-F. är lika ovilkorligt, att alla de afgifter, som Rikets Ständer under namn af bevillningar bestämt, skola utgöras tills Rikets Ständer sig ny bevillning åtagit.

Följaktligen så mycket jag äfven för min del erkänner nationens gemensamma tacksamhetsskuld till Konungens nuvarande rådgifvare för deras många förtjenster om landet

och särskilt för deras stora förtjenst om representationsreformens framgång, och så mycket jag äfven inser de svårigheter, med hvilka vår regering för tractatens uppgörande haft att kämpa, så kan jag likväl ej gilla förfarandet i detta afseende, utan tror det bevisa en oriktig åsigt om statsmakternas ömsesidiga rätt, som visst ej bör finna efterföljd. Fullkomlighet finnes gudnå's ingenstädes, ej ens hos våra stora tidningar, som eljest anse sig stå så högt öfver både Regering och Ständer. Så läste jag nyligen i en mycket liberal tidning (Aftonbladet) den misslyckade jemförelsen med vår nuvarande ståndsrepresentation och en gengångare från forna tider, öfver hvilken dödsklockorna redan ringat, men som ändock äflades att gå qvar, troligen ända till den stora expositionen i sommar, då den finge exponera sig sjelf för de besökandes nyfikna blickar. Är detta hyfsning i ton eller skrifsätt hos ett dagblad, som sjelft vill anses för sanningens och ljusets banérförare?

Men för att återkomma till den anmärkta rådgifvareåtgärden, så emedan den kan hafva sin förklaringsgrund i vissa antecedentia, är jag långt ifrån att derför yrka något särskilt ansvar hvarken efter 107 eller 106 § R.-F., men så mycket mera anser jag det hafva varit Constitutions-Utskottets pligt att, för bevarande af grundlagens helgd, noggrant utreda förhållandet och genom sin egen säkrare grundlagstolkning, ställa statsmakternas ömsesidiga rätt på den rätta punkten.

För behandlingen af öfriga i betänkandet upptagne regeringsåtgärder vill jag ej ställa Constitutions-Utskottet till ansvar, ehuru jag måste tillstå, att dess redogörelse derför är ganska knapphändig. En fråga kan jag likväl, i anledning af såväl riksdagsman Björkmans anmärkningsmemorial som äfven Grefve Mörners reservation, ej lemna ovidrörd, den nemligen huruvida föredragandens för Finansärendena åtgärd att utan förbehåll af reciprocitet, tillstyrka utsträckning af den nya tulltaxans tillämpning till äfven trafikerande af andra nationer, än den Franska, varit för riket nyttig, emedan Constitutions-Utskottet härpå lemnat intet svar. Man vet i hvilken ofördelaktig ställning Sverige kom vid uppgörande af tractaten med Frankrike, att den nemligen måste köpa sjöfartstractaten genom en handelstractat, som var för Frankrike vida förmånligare än för oss, i följd deraf, att de s. k. differentialtullarne för införande af varor med främmande fartyg voro redan 1857 bortgifna. Skall nu äfven Tyskland för införsel af sitt Nürnbergerkram njuta till godo samma låga införseltullar, som blifvit Frankrike medgifna, utan att vi betingat oss motsvarande tullnedsättning för våra dyrbarare och tyngre jern- och skogsproducter, så är väl detta ett föga lofvärdt förhållande? Ty jag har före-

ställt mig, att frihandelns grundsatser i sin tillämpning borde vara lika gynnande så väl för den ena som andra contrahenten, och ej gifva den öfvervägande fördelen blott åt den ena. Men skall Sverige här, såsom vanligen, utgöra den förlorande parten, så vet jag icke, hvarför man skall hafva varit så angelägen, att i stället för våra redbarheter gifva oss Tyskt och Franskt bränvin eller conjak, hvilket vi icke blott ej behöfva, utan hvad som är oss rent förderfligt. Men detta synes väl helt enfaldigt räsonneradt. De stora statsekonomerna i vårt land veta det bättre. Hos dem vill jag derföre söka upplysning, och vänder mig i sådant afseende allraförst till den lärda majoriteten i Höglofliga Constitutions-Utskottet.

Prosten *Eurén* och Kongl. Hof-Predikanten *Wahrenberg* instämde.

Doctor **Björkman**: Instämmande med den föregående ärade talaren och under närvarande omständigheter belåten med det resultat, hvartill Höglofl. Constitutions-Utskottet kommit, kan jag likväl icke i fråga om motiveringen angående den med Frankrike afslutade handelstractaten undertrycka min förundran deröfver, att Utskottet utan frågans närmare utredning kunnat såsom grundlagsenlig anse och föreslå Ständerna att gilla Regeringens behandling af denna tractats tullbestämmelser. Mig vill det synas, som Utskottet härvid för framtiden bort yttra sig öfver de stridigheter, som vid jemförelsen af 12 § med 57—62 §§ Regerings-Formen i detta fall uppenbara sig samt bort söka att förlika de skiljaktiga åsigter, som så allmänt och så ofta yttrats rörande Regeringens ifrågavarande åtgärder. Då jag med nöje genomläst Hr Ramsays detta Memorial vidfogade reservation och lika med honom anser, att Utskottet varit pligtigt förklara sig öfver det nyss anmärkta förhållandet, slutar jag med att instämma uti de ord, hvarmed denne reservant afslutat sin reservation: "Äfven om man anser att de anmärkningar, som angående Regeringens förfarande i afseende å densamma (tractaten) kunna göras, icke böra till någon påföljd föranleda, torde likväl, för bevarandet af grundlagens helgd, ett ogillande af de genom berörda förfarande ådagalagda åsigter om statsmakternas ömsesidiga rätt i fråga om afslutande af tractater af förevarande beskaffenhet, böra från representationens sida uttalas."

Doctor **Sandberg**: Jemförelsen emellan olika tider, äfven med så kort mellanrymd, att den af en menniskoålder kan öfverskådas, gifver anledning till åtskilliga betraktelser.

För ett fjerdedels århundrade tillbaka låg också på Preste-Ståndets bord ett Decharge-Betänkande. Det var ett

digert häfte, som med bilagor och reservationer utgjorde ej mindre än 87 qvartsidor, och innehöll 31 uppgifna öfverträdelser af Grundlag eller Allmän Lag m. m., dem Stats-Rådets Ledamöter skulle hafva begått, och emot hvilka yrkades tilltal inför Riks-Rätt enligt 106 § Regerings-Formen, samt dessutom 72 anmärkningar för brist på nit och skicklighet eller förbiseende af Rikets sannskyldiga nytta, hvilka, på grund af 107 §, skulle föranleda nästan samtlige Ledamöternas skiljande ur Stats-Rådet och från embetet.

Jag minnes ännu de skarpa striderna, som förbemäldte Decharge-Betänkande framkallade äfven på detta eljest fredliga rum, hvilket då, ända till qväfvande trängsel var uppfyldt af nyfikna åhörare, som långt ifrån att ogilla syntes med förnöjelse afhöra det stränga räfst- och rättare-tingets frimodiga och skoningslösa anklagelser.

Detta skedde 1840: 23 år derefter eller vid sisthållne Riksdag, den åttonde ifrån förenämnde, framlades också för detta Stånd ett Decharge-Betänkande, men blott på 3:ne qvartsidor, hvaraf den första innehöll inledning: sjelfva Utlåtandet, som utgjorde endast några få rader, fann icke minsta fel hos Konungens dåvarande Rådgifvare, och det återstående af det korta memorialet upptogs af en enda reservants betydelselösa yttrande, hvarvid ingen fästade någon uppmärksamhet.

Det nu under öfverläggning varande Constitutions-Utskottets Memorial innehåller, hvad dechargen angår, fullkomligt samma ordalydelse, som det vid sista Riksdag afgifna fördelaktiga omdöme, eller "att Utskottet hvarken funnit skäl "att emot någon Stat-Rådets Ledamot tillämpa 106 § Rege-"rings-Formen, ej heller ansett *anledning* vara för handen, "att framställa *någon anmärkning* på grund af 107 § Rege-"rings-Formen."

Jemför man med hvarandra dessa 3:ne Decharge-Betänkanden och tager inga andra förhållanden i betraktande än hvad de omförmäla, så kan det icke vara annat än anledning till den största glädje för Svenska Folket, som förut hade omkring sin Konung en så beskaffad rådgifvare-personal, att den under 5 års tid genom en sådan mängd af regeringsåtgärder ådrog sig yrkandet af det strängaste ansvar för öfver hundrade uppenbara öfverträdelser af både 106 och 107 §§ Regerings-Formen, men nu efter 2:ne tiotal af år blifvit hugnadt med den stora lyckan att i sin Konungs rådkammare finna så upplyste, insigtsfulle och oväldige ledamöter, att ingen enda af deras många, vigtiga och grannlaga regeringsåtgärder, under en ungefärligen lika lång tidsperiod, gifvit det Höglofl. Constitutions-Utskottet anledning till den ringaste anmärkning.

Vill

Vill man deremot anställa jemförelsen åt andra håll, så varseblifvas åtskilliga omständigheter och förhållanden af en besynnerlig motsägelse.

Under tidsperioden vid år 1840 innehöllo de Allmänna Tidningarne, som då mest lästes och hade det största förtroendet, de skarpaste anmärkningar emot det rådande regerings-systemet. Konungens rådgifvare fingo uppbära de bittraste förebråelser, och Konungens person var kanske den som minst skonades, hvarjemte man ofta fick läsa ganska mörka målningar af folkets förtryckta och bedröfliga ställning.

Vände man sig under denna tid åt landsorten, hvarest jag då redan såsom pastor tillbragt sju år, så hördes visserligen också här och der någon klagolåt, men der återklingade vanligen det klander man hört omtalas från tidningarne, och det var isynnerhet något som kallades Braheväldet, hvilket man då för tiden ansåg särdeles olyckligt; ej heller varseblef man ibland folket någon rikedom eller tecken till större välstånd. Ville man åter taga sjelfva verkligheten i skärskådande, så funnos väl åtskilliga inskränkningar i handel och näringar, den fria flyttningen för utfattiga och mindre arbetsföra personer ifrån den ena socknen till den andra var icke medgifven; utländska varor voro dyra, emedan för dem måste erläggas betydlig införseltull, och på landet saknades nästan allestädes handelsbodar med kramvaror och specerier; men mindre penningelån kunde fås på landsbygden mot 5 procents ränta och låntagaren kunde betala hvad han utfäst sig till; lagsökningar och utmätningar voro sällsynta, och då någongång sådant inträffade kunde bortauctionerade saker både säljas och betalas; concurser bland allmogen hördes icke af, och jag vet icke i min ort vid den tiden någon bonde, som nödgades göra cession; de små hemmanen, så betungade de än voro af skattebördor, ombytte då mera sällan egare; arbetsfolket qvarstannade i hembygden; jordbruket hade tillgång på arbetskrafter för billig lön; arbetslöshet och lösdrifveri öfverklagades då vida mindre än nu; fattigskatterna voro ganska måttliga; öfriga communalafgifter obetydliga, och Sveriges Rike var icke belastadt med någon utländsk gäld.

Förflytta vi oss fram ett fjerdedels secel i tiden eller till våra dagar, huru helt annorlunda är ställningen i alla hänseenden. Alla tidningar äro uppfyllda af loford öfver Regeringens Ledamöter; vi hafva en folkkär Konung, mera uppburen än någon sin företrädare under århundraden; regeringsåtgärderna anses förträffliga och vi sägas lefva under den bästa af alla ministèrer; målningar öfver landets blomstrande tillstånd hafva aflöst hvarandra i representantkamrar och dagblad; våra skulder anses obetydliga i jemförelse med

den höjd, hvartill man påstår vårt jordbruk och all annan industri vara uppdrifven; landsbygden är öfversållad med handelsbodar, der hvar och en straxt utom sin dörr kan få handla, äfven på credit, hvad honom lyster, och till ännu större beqvämlighet får man dagligen besök i sitt hem af kringvandrande handlande af alla åldrar och kön, som erbjuda husets samtlige innevånare att få köpa eller borga allt hvad de kunna önska; vi hafva fullkomlig handels- och näringsfrihet både i städerna och landet, snart äfven religionsfrihet; vår Tull-lagstiftning och våra Sjöfartslagar äro friare och ädelmodigare emot främmande än uti de flesta andra länder i verlden; vi hafva jernvägar af snart 100 mil och ångbåtar stora och små, korsa hvarandra i alla riktningar; vårt bank- och penningeväsende utveckladt till en rörlighet och mångfald, hvarom man i fordna tider icke hade någon aning; äfven utländningar hafva fått rättighet att här drifva bankrörelse och med sina capitaler både betjena våra lånebehöfvande landsmän och bearbeta våra rikhaltiga malmfält; man har frihet att för penningelån på kort tid taga hvad ränta man behagar, hvilket en gammaldags lagstiftning alldeles fördömde; i våra banker och låneanstalter, som väl uppgår till ett hundratal och årligen ökas, saknas icke tillgång på penningar, som också i låneväg flitigt omsättas; en stor Riks-hypotheks-Bank och nio enskilda Hypotheks-Föreningar äro stiftade för att skaffa förlagslån åt jordbruket, hvars skattebördor mer och mer blifvit lättade. Dessutom har till andra näringars lättnad den ena skattetiteln efter den andra, såsom hammarskatt, qvarnränta, tackjernstionde m. m. blifvit afskaffad; vi hafva 2:ne stora och dyrbara Landtbruks-Instituter; storartade expositioner snart sagdt årligen både i hufvudstaden och andra större städer inom Riket, äfvensom i de största och folkrikaste städer i andra länder, så väl för jordbrukets och ladugårdsskötselns som för handtverks- och fabriks-industriens alster i vårt land; kroppsarbetet är mera *upp*skattadt och mindre *be*skattadt än fordom; fullkomlig frihet äfven för den fattige att utan pass och snart sagdt utan frejdebetyg få begifva sig hvart han behagar; vi hafva Communal-Författningar och Fattigvårds-Förordningar, som öfverlemna styrelsen af hithörande angelägenheter uti folkets egna händer; Cellfängelser och Strafflagar, mildare än i månget annat land; en Folkundervisnings-stadga sedan 20 år tillbaka; och hafva nu nyligen fått en Representationsform för Riket, om hvilken man hört förutsägas, att, när den en dag kommer till stånd och får utveckla sina välgörande verkningar, skola jordens öfriga folkslag afundas vår lycka.

Vänder man sig åt ett annat håll och tager *lefnadssättet* i betraktande, så möter man äfven der den gladaste anblick och finner en himmelsvid skillnad emellan förr och nu.

En förändring varseblifves öfverallt både på samhällets höjder och i dess dalar, som synes ådagalägga ett ständigt växande välstånd. Bondstugorna förvandlas till vackra hus om två till tre våningar. Städerna förskönas med den ena byggnaden präktigare än den andra. Hvad voro förra tidens åkdon i jemförelse med de vackra equipager, som nu begagnas både af herrar och bönder! Äro ej allestädes de simpla målade möblerna utbytta emot divaner, soffor, emma-stolar af dyrbara trädslag, med mera grannt och präktigt, som nu pryder vackra våningar, dem sådana familjer ega tillgång att bebo, hvilka förr blott mäktade bestå sig några få rum. På landsbygden är vadmalströjan utbytt emot klädesrocken och den simpla, hemmaväfda ylletygs- eller linne-klädningen emot en smakfullare drägt af utlandets finare tyger, som nu fås till vida bättre pris.

Hvilka lysande baler, ståtliga slädpartier, högtidliga emottagningar och festiviteter af alla slag på samhällets höjder hör man ej omtalas och vidlyftigt beskrifvas! I förmögnare och ansedda samhällskretsar måste man förr nöja sig med färre och enklare rätter och några få inhemska, sällan utländska, drycker äfven vid gästabud. Nu har man vida bättre tillgångar till rikligare undfägnad då vänner komma tillsamman, och vid högtidliga tillfällen räknar man rätter och viner, om icke i tjogtal, åtminstone i dussintal. Ingen händelse af vigt behöfver nu obemärkt passera eller någon hedersbetygelse uteblifva, utan att firas med luculliska måltider och glada dryckesgillen; att icke tala om mångfalden af theatrar och andra slags nöjen och förlustelser, till hvilkas njutning i fulla drag alla samhällsclasser nu ega både medel och tillgång.

Och ovedersägligt är, att man i våra dagar kläder sig bättre; äter och dricker bättre, bor bättre och åker bättre än förr; och att i alla afseenden *må bättre* är ju att åtnjuta en större välmåga.

Nog synes allt detta, eller det mesta deraf, innefatta stora glädjeämnen för ett folk. Men medaljen har ock en afvig-sida, som icke får förbises i den allvarliga stunden, då en för alltid afträdande Representation skall, om icke fälla dom, dock uttala sitt omdöme öfver inflytelsen af de föregående årens hela regeringssystem på folkets ve eller väl. Jemför man allt det här förut skildrade, som fått uppbära loford för sin stora förträfflighet, med den verklighet som man snart sagdt öfverallt går till mötes, så minskas glädjen betydligt och många omständigheter varseblifvas, som kunna förvandla glädjen till ett djupt bekymmer för den närmaste framtiden. Jag har förr mera än en gång utförligare framställt dem och de äro för väl kända för att behöfva uppre-

pas, men de må här med några få ord åter blifva vidrörda för jemförelsens skull.

Jag vill icke tala om vår handelsflottas minskning; icke om våra inhemska näringars oförmåga att bestå i täflan med rikare och mäktigare nationer, och de svårigheter, hvarmed åtskilliga bruks-, fabriks- och handtverks-idkare kämpa; — icke om de stora fastighetsegarnes och affärsmännens förlägenhet och försättande under administration eller i concurstillstånd; icke om embetsmännens, köpmännens och de bildade classernas skuldsättning och obestånd; icke heller om finansbalansen i vår handels- och affärsrörelse med utlandet, och till hvilken höjd *utländska* varors *införsel* öfverstiger *inhemska* varors *utförsel*, eller att Riks-Bankens guld- och silfverfond icke kan höja sig öfver minimum, oaktadt alla från utrikes ort indragna lån m. m. Mig må endast tillåtas att vidröra den inre ställningen i landet, särdeles hos allmogen och jordens innehafvare, som ju utgöra samhällets kärna och största antalet af dess innebyggare.

Vill man då först beräkna och jemföra de skulder, som nu belasta landets jordbrukare af alla slag med hvad som tryckte dem för 25 år sedan, skall man finna en så omätlig tillökning i våra dagar, att den icke kan annat än väcka häpnad och bestörtning, och de bedröfliga verkningarne deraf förspörjas ju dagligen; eller kan någon förneka att lagsökningar och utmätningar på de flesta orter äro nu långt flere på ett enda år, än tillförene på en mångdubbelt längre tid? På pant-auctioner kan ofta ingenting säljas, emedan ingen har penningar att straxt betala, och när det som blifvit utmätt ändå *måste* gå, bortslås det till ett ömkeligt vanpris. Bland allmogen är det icke möjligt, att på hvad vilkor som helst få låna det obetydligaste penningebelopp, och låntagare äro urståndsatta att fullgöra sina förbindelser. En sådan penningebrist på landsbygden som den närvarande har man aldrig hört omtalas. Den ena bonden efter den andra måste göra concurs och gå ifrån sina fäders ärfda eller förvärfda jord, sedan han i lång tid genom hypothekslån och omsättningslån i alla möjliga banker sökt qvarhålla sig vid sin torfva, men förgäfves. Större och mindre fastigheter af alla slag, särdeles jordegendomar, säljas på tvångsauctioner icke blott under det belopp, för hvilket de äro intecknade, utan äfven under deras ganska måttliga taxeringsvärde. Jordbruket måste mångenstädes lida af brist på arbetskrafter för drägligt pris, och derjemte, hvad som synes besynnerligt, öfverklagas nu vida mer än förr brist på arbetsförtjenst, oaktadt sjelfförsörjaren har fullkomligt frihet att utöfva hvad yrke han behagar. Och hvad som är alldra bekymmersammast, under allt detta tillväxer fattigpersonalen och deras antal som behöfva understöd oupphörligt uti en oroväckande

progression, hvadan också fattigvårds-skatterna stiga år från år till en snart odräglig höjd och öfriga communal-afgifter i en lika betänklig grad. Den stora allmänna penningeförlägenheten har hittills tidtals kunnat afhjelpas genom tid efter annan på utrikes ort upptagna lån; men lån är i allmänhet en äfventyrlig utväg att afhjelpa nöd, som lyckas för en, men misslyckas för tio; och äfven denna utväg synes snart vara stängd, ty Rikets credit på utrikes ort kan omöjligen fortfarande stå på samma fördelaktiga fot, som då vi begynte våra storartade låneoperationer, genom hvilka vi nu under ett tiotal af år skaffat oss en förut okänd utländsk national-skuld, som, då man sammanräknar hvad både Staten, inhemska bolag och enskilda personer åsamkat sig, väl redan torde uppgå till en så häpnadsväckande summa, att för dess förräntande och amortering 10 à 12 millioner Riksdaler hvarje år måste utpressas ur Svenska folkets fickor och gå till utländningen, och detta blir sannolikt för våra efterkommande under långliga tider till sina verkningar den mest tryckande af alla våra samhällsbördor.

Det är visserligen icke möjligt för någon Regering eller för någon statsmakt att kunna förekomma eller afhjelpa alla olägenheter och missförhållanden, hvaröfver ett folk har orsak att klaga. Men det är dock en oförneklig sanning, att genom vissa lagar, kloka economiska författningar och förståndiga åtgärder vid deras tillämpning samt genom *inflytelserika efterdömen af sparsamhet och ett indraget lefnadssätt på alla samhällets höjder* ett folk kan ledas, uppfostras och bildas till en bättre hushållning i sitt dagliga lif, hvarigenom det efterhand föres till ett helt annat tillstånd af välmåga, än det som nu beklagligen förefinnes. Och hvad som vid ett decharge-betänkande framför allt är att ihågkomma är den sanningen: att *i vårt land Regeringen ensam har den economiska lagstiftningen helt och hållet i sina händer*, hvilken rättighet den under de föregående åren icke heller lemnat obegagnad, *samt att den derjemte har ett absolut veto emot hvarje annat förslag af hvad beskaffenhet det vara må, som den från sin upphöjda ståndpunkt inser icke kunna lända till Rikets sannskyldiga gagn och nytta.* Tvänne de största och vigtigaste af alla rättigheter, men som också medföra ett omätligt ansvar.

Fästa vi oss nu vid vårt föreliggande Memorial, så är decharge-meningen visserligen ganska fördelaktig, men det synes som den bekymmersamma verkligheten och den närvarande tidens trångmål framtvingat både några enskilda anmärkningar och åtskilliga reservationer. Några af de förra har man väl sökt göra betydelselösa, dels genom framkal-

lade opinionsyttringar i landsorten, dem man påstår på något ställe blifvit upplästa på predikstolen, och tillika har Constitutions-Utskottet i sin knapphändiga motivering sökt att helt och hållet tillintetgöra dem.

Hvad reservationerna innehålla kan icke heller medföra den ringaste påföljd; men min enskilda öfvertygelse tvingar mig att icke förneka befogenheten af följande anmärkningar: 1) emot den Instruction, som Regeringen föreskref comitterade att upprätta förslag till en tull-taxa enligt frihandelns grundsatser; 2) emot räntans frigifvande i en olämplig tid, hvilket förslag Regeringen med sin makt ännu kunnat tillbakahålla; 3) emot ett allt för vidsträckt upplåtande åt utländska bolag af våra rikaste malmfält och skogstillgångar; 4) emot den brist på reciprok jemlikhet, som Handels- och Sjöfarts-Tractaten med Frankrike innehåller, föranledd af det mindre välbetänkta steget år 1857, att utan vederlag bevilja utländska fartyg samma förmåner som våra egna; samt 5) att Regeringen icke blott uti något enskildt vigtigt och exceptionelt fall, der Rikets väl sådant fordrat, nedsatt en eller annan tullsats, utan den ena gången efter den andra behandlat den af Bevillnings-Utskottet uppgjorda och af Rikets Ständer beslutade Tulltariffen, såsom ett af Besvärs- och Economi-Utskottet förberedt och af Ständerna i underdånighet framställdt önskningsmål, hvarpå Regeringen kunde göra hvad afseende den funne för godt, kan synas icke fullt öfverensstämmande med våra Grundlagars mening, och ej heller hafva varit påkalladt af omsorgen för landets sannskyldiga nytta.

Emedlertid har detta allt likasom det föregående blifvit anfördt endast för att nedlägga mina enskilda tankar uti Högv. Preste-Ståndets Protocoller vid dess sista Riksdag.

Contracts-Prosten *Janzon* instämde.

Hof-Predikanten **Wahrenberg**: Vid första genomläsningen af detta memorial syntes mig detsamma så oskadligt, att det utan discussion borde kunna läggas till handlingarne, enär Utskottet deruti icke närmare redogjort för de skäl, som förmått Utskottet att å de mot några Regeringsledamöter framställda anmärkningar icke fästa något afseende, utan helt summariskt yttrat, att, med afseende på hvad som förekommit, dessa anmärkningar borde förfalla, och att anledning icke finnes till tillämpning af stadgandena i 106 och 107 §§ Regerings-Formen. Vid närmare eftersinnande fruktar jag dock, att Ståndet, genom att helt enkelt lägga detta memorial till handlingarne, skulle kunna anses obetingadt gilla ifrågavarande regeringsåtgärder och särskildt de grundsatser, som i fråga om den Franska Handelstractaten gjort sig gällande vid tillämpningen af 59—61 §§ Regerings-Formen om Svenska folkets rättighet att sig sjelft

beskatta. Då nu ett stillatigande i denna fråga måhända i en framtid kunde åberopas såsom prejudicat för riktigheten af den uppfattning af nämnda grundlagsparagrafer, som Regeringen uttalat, har jag begärt ordet för att deremot nedlägga en reservation och på samma gång instämma i slutorden af Herr Ramsays reservation, "att, för bevarandet af grundlagens helgd, ett ogillande af de genom Regeringens förfarande ådagalagda åsigter om Statsmakternas ömsesidiga rätt i fråga om afslutande af tractaten af förevarande beskaffenhet, torde böra från representationens sida uttalas." Jemte det jag, enligt hvad nyss sades, ansett nödigt att reservationsvis uttala detta, på det att Rikets Ständers rätt må för framtiden vara bevarad, i händelse den anmärkta uppfattningen genom Ständernas gillande ansåges riktig, har jag dessutom velat så mycket heldre andraga detta, som ifrån Bevillnings-Utskottet snart till Stånden inkommer ett Utlåtande, der alldeles motsatta åsigter mot dem, som vid tractatens afslutande hos Regeringen gjorde sig gällande, komma att framställas.

Prosten *Lundholm* instämde.

Kyrkoherden **Wennerström**: Då Constitutions-Utskottet, som har det åliggandet att vaka öfver grundlagens helgd och granska Regeringens åtgärder, i förevarande memorial förklarat, att allt är väl beställdt, så borde väl detta hos hvarje vän af ett constitutionelt samhällsskick väcka idel glädje och belåtenhet. För min del erfor jag dock snarare känslor af motsatt beskaffenhet. Det visar sig nemligen vid genomläsningen af de reservationer, som äro memorialet bifogade, att åtskilligt verkligen varit att anmärka, ehuru Utskottets majoritet ingenting sett eller velat se. Dessutom vet man ju, att andra Regeringsåtgärder, t. ex. några i fråga om presterlig befordringsrätt, bort uppmärksammas lika väl, som de i detta memorial vidrörda. Dessa frågor, som så nära röra det obefordrade Presterskapets rätt och bästa, äro tvifvelsutan för kyrkans framtid af fullt ut lika, om icke större vigt än den om prebendepastoraten. Då den sistnämnda förevar saknades i sanning hvarken skrifna reservationer eller muntliga protester. Nu deremot råder en betydelsefull tystnad. Mig förundras det verkligen, att Preste-Ståndets ledamöter i Utskottet icke reserverat sig emot Utskottets sätt att behandla de anmärkningar som jag med visshet vet att Regeringens åtgärder i detta hänseende framkallat. Under sådana förhållanden hemställer jag, om det är möjligt att känna sig belåten med det föreliggande memorialet. Jag kan det åtminstone icke. Fastän jag ingalunda önskar, att Utskottet skulle hafva kommit till ett annat resultat, beklagar jag dock, att Utskottet underlåtit att,

sin pligt likmätigt, med tillbörligt allvar framhålla det, som vid granskningen af Stats-Råds-protocollen förekommit anmärkningsvärdt. Vare sig nu, att denna underlåtenhet härleder sig från förtjusningsfeber eller från likgiltighet för grundlagens helgd, så bevisar det, likasom så mycket annat, att den nuvarande representationen icke är värd att bibehållas.

Doctor **Lindgren**: Detta betänkande, så menlöst det än både synes, och i sjelfva verket är, emedan det omöjligt kan föranleda till någon annan åtgärd än att läggas till handlingarne, är dock, besynnerligt nog, åtföljdt af en mängd reservationer, med hvilka flera Utskottets ledamöter velat underrätta Rikets Ständer om sina enskilda meningar rörande åtskilliga Regeringsåtgärder, hvilka, ehuru de af Utskottets majoritet förklarats goda och riktiga, af minoriteten ansetts så betänkliga, att de hade bort antingen föranleda eller åtminstone ifrågasätta tillämpning af någondera af de båda grundlags-paragraferna, den 106 och 107 af Regerings-Formen, som röra ansvar för Konungens rådgifvare. Dessa reservationer äro af två slag. De röra nemligen dels sådana Regeringsbeslut, mot hvilka anmärkningar blifvit i de särskilda Stånden anmälda, och af dessa till Utskottets pröfning remitterade, och dels sådana, som, under den Utskottet åliggande granskningen af Stats-Rådets protocoller, blifvit af Utskottets särskilda afdelningar antecknade till föredragning och pröfning i Utskottets plenum. Hvad nu angår de förstnämnda, så kan behörigheten att afgifva reservationer mot Utskottets beslut rörande dessa, icke med skäl bestridas, emedan Utskottet är skyldigt att för Ständerna redogöra både för de inkomna anmärkningarne och för de grunder, på hvilka Utskottet stödt sitt öfver dem afgifna omdöme. Men deremot synes mig de reservationer, som angå sådana Regeringsåtgärder, som inom representationen blifvit inlemnade oanmärkte och af Utskottet efter pröfning och omröstning godkända, till den grad obefogade, att jag nästan ville säga dem stå i öppen strid mot den paragraf i vår Tryckfrihets-Förordning, som förbjuder publicerande af de i Stats-Rådet förda protocoller, ty, om man antager, att hvarje ledamot af Constitutions-Utskottet eger rättighet att reservationsvis för Ständerna framlägga hvilken regeringsåtgärd han behagar, sedan den af Utskottets majoritet blifvit gillad, så följer ju ock deraf, att han kan allmängöra huru stor del han behagar af dessa protocoller, af hvilka dock all annan publication är af grundlagen förbuden, än den som blifver en nödvändig följd af en af Utskottet besluten tillämpning af 106 eller 107 §§ Regerings-Formen. Mot sådana reservationer kan vidare anmärkas att de alltid lemna sista ordet åt reservanten, och beröfva majoriteten allt tillfälle att fram-

lägga de motskäl, på hvilka dess friande votum sig grundat; och mot bägge de nämnda slagen af reservationer kan med fog invändas, att de äro fullkomligt betydelselösa, emedan de aldrig kunna till något beslut från Rikets Ständers sida föranleda. Dylika reservationer hafva dock, jag vet det, vid flera föregående Riksdagar stått i det s. k. dechargebetänkandet att läsa, men de hafva då alltid utgått från den yttersta venstern af Utskottet, då de nu deremot blifvit afgifna af den yttersta högern, en omständighet, som är för den politiska ställningen särdeles betecknande. Att Ståndet finner detta betänkande otillfredsställande, och vittnande om ett visst bemödande att försvara både likt och olikt hos vår nuvarande Regering, kan aldra minst förundra mig, som ingalunda är någon obetingad beundrare af nu varande regeringspersonals statsmannavishet, och som ansett flera af de sista årens regeringsåtgärder hafva varit förtjenta af en ogillande anmälan från Utskottets sida, ehuruväl sedan jag stannat i minoriteten, jag af ofvan antydda skäl ej har velat öka reservanternas antal. Dock hade en sådan anmälan alltid bort ske under åberopande af 107 § Regerings-Formen, ty till någon annan slags anmälan saknar Utskottet grundlagsenlig befogenhet. Jag har hört sägas, att fråga skulle komma att väckas, om att *med ogillande* lägga detta betänkande till handlingarne. Om så skulle ske, ville jag för min del ett sådant yrkande ogilla, helst jag är öfvertygad, att det ej i minsta mån skulle skaka tabouretterna, utan endast anses såsom ett vanmäktigt försök, att i sista stund vilja misscreditera en Regering, som i denna stund har lyckats göra sig så populär. Jag tillstyrker betänkandets läggande till handligarne.

Doctor **Ljungdahl**: Bland de föregående talarne, hvilka yttrat sig i klandrande syftning emot det förevarande memorialet, har ingen yrkat några positiva åtgärders vidtagande, utan de synas endast hafva åstundat att få till Ståndets protocoll uttala sin öfvertygelse i frågan. Jag har derföre begärt ordet, hufvudsakligen för att bemöta ett och annat i det klander, som blifvit framställdt mot Utskottet. Till en början vill jag då erinra om den grannlaga ställning, hvaruti Utskottet befinner sig, då det skall företaga den i Grundlagen föreskrifna granskningen af Stats-Rådets protocoller. Mycket illa skulle Utskottet uppfylla detta sitt vigtiga åliggande, om det förbisåge, hvad som obestridligen utgör en af den ännu gällande Grundlagens yppersta förtjenster. Å ena sidan skyddar den nämligen Konungens rådgifvare för hvarje obehörigt klander från representationens sida, men underkastar den å andra sidan, det constitutionella ansvar, hvilket högt uppsatte embetsmän böra vara underkastade.

Tydligt är, att Utskottet, vid sin granskning af deras åtgöranden, måste inskränka sig inom de af Grundlagen fastställda gränsor. Deraf följer ock, att Utskottet icke eger framställa andra anmärkningar mot Konungens rådgifvare, än dem, som af påtagliga öfverträdelser af Grundlagens föreskrifter påkallas. Allt subjectift opinerande om det mer eller mindre lämpliga i särskilda regeringshandlingar ligger alldeles utom Utskottets befogenhet.

Hvad deremot angår den beskyllning, som här blifvit framkastad, att nu förevarande memorial skulle sakna erforderlig motivering, och Rikets Ständer således icke derigenom vara satte i tillfälle att bedöma giltigheten af det resultat, hvartill Utskottet kommit, så ber jag få erinra, att inom Constitutions-Utskottet, likasom öfverallt annorstädes, der ärender samfäldt behandlas af flera personer, majoritetens åsigt måste blifva den bestämmande. För min egen del har jag särskildt i afseende på formen för vissa delar af detta betänkande tillhört minoriteten, men varit nödsakad åtnöja mig med det beslut, hvari flertalet stadnade. Enligt min öfvertygelse, hade Utskottet varit pligtigt icke endast att summariskt redogöra för de ifrån Ständerna remitterade anmärkningar mot Konungens rådgifvare, utan äfven att genom en fullständig motivering angifva skälen dertill, att tillämpning af 106 eller 107 §§ synts Utskottet icke böra komma i fråga. Pluraliteten i Utskottet ville, att någon fullständig motivering i detta afseende ej skulle i Betänkandet ingå, och denna mening segrade vid votering. Så tillvida medgafs dock intagandet af en motivering, att man beslöt angifva skälen, hvarföre de anmärkta regeringsåtgärderna ansetts icke påkalla tillämpning af 107 § Regerings-Formen, ehuru äfven detta helt summariskt på grund deraf, att någon åtgärd ifrån Rikets Ständers sida derutinnan icke kunde ifrågakomma, då Utskottet ansett de gjorda anmärkningarne böra förfalla. Detta med anledning af enskilda motionärers anmärkningar emot Stats-Råderne. Hvad åter angår de anledningar till anmärkningar mot Regeringens ledamöter, som uppstått vid läsningen af Stats-Råds-protocollen, så instämmer jag i Doctor Lindgrens yttrande, att Utskottet icke kan anses ega rättighet att inför Stånden ingå i utredning häraf, en åsigt, om hvilken man äfven inom Utskottet blef ense. Rättighet att genom reservation uttala en åsigt, som i Utskottet icke vunnit afseende, ansågs dock enligt 57 § Riksdags-Ordningen äfven här stå öppen för hvarje ledamot af Utskottet. De föregående talarne i det Högv. Ståndet hafva nu hufvudsakligen fästat sig vid frågan om Franska Handels-tractaten och dervid väl förklarat sig belåtna med det resultat, hvartill Utskottet kommit, men dock sagt sig hafva önskat, att Utskottet hade uttryckt antingen ett

rättfärdigande eller ett ogillande af Regeringens förfarande härutinnan. Med åberopande af reservanten Herr Ramsays yttrande i ämnet, har man sökt framhålla, att ett tyst förbigående af Regeringens åtgörande i tullagstiftningen kunde tagas såsom gillande af Regeringens sätt att uppfatta de begge statsmakternas ställning till hvarandra i denna fråga. Jag betviflar riktigheten af detta ressonement. Constitutions-Utskottet är icke inrättadt för att åvägabringa eller förekomma prejudicater i fråga om grundlagens tolkning, utan det eger endast tillse, huruvida Stats-Rådets ledamöter så uppfyllt sitt vigtiga kall, att icke anledning förefinnes att göra tillämpning af stadgandena i 106 och 107 §§ Regerings-Formen. I en fråga, som varit föremål för Utskottets pröfning, nemligen frågan om den tullcomittén meddelade instruction, har jag instämt med reservanten Grefve Mörner. Mitt skäl dertill var det, att vederbörande föredragande vid behandlingen af detta ärende synts mig tillstyrka Kongl. Maj:t en åtgärd, hvarigenom Regeringen blifvit neddragen ifrån sin höga ståndpunkt, der hon bör vara oberoende af alla partier, till partistridernas område. Enligt mitt förmenande har en rådgifvare, som tillstyrkt Kongl. Maj:t att inblanda sig i dessa lidelsefulla strider, derigenom ådagalagt, att han icke besitter det lugn, den oväld och den värdighet, som höfves en så högt betrodd embetsman, hvadan jag ock ansett, att stadgandet i 107 § Regerings-Formen härvid vore tillämpligt. Beträffande den tredje frågan, om förhöjning af tullen å linieradt papper, var jag med många af Utskottets ledamöter ense derom, att denna regeringsåtgärd innefattade en uppenbar öfverträdelse af Grundlagens bokstaf, likasom jag äfven varit öfvertygad derom, att vederbörande Minister icke förklarat sig rätteligen, då han sökt göra troligt, att den öfverträdda bestämmelsen i 1863 års tulltaxa skulle hafva tillkommit genom ett skrif- eller tryckfel. Då likväl den här afsedda anmärkningen gäller en obetydlighet och dessutom denne Minister på intet sätt visat sig vilja höja tullar, utan i stället hysa conseqventa frihandelsåsigter, har jag icke trott ifrågavarande anmärkning böra leda till tillämpning af 106 eller 107 §§ Regerings-Formen. Hvad slutligen angår de anmärkningar, som af en föregående talare blifvit riktade mot detta Stånds ledamöter i Constitutions-Utskottet, derföre att de förmenats icke hafva fullgjort sin skyldighet i fråga om några anmärkta regeringsåtgärder i afseende på presterliga befordringar, tager jag mig friheten försäkra, att vi derutinnan inom Utskottet gjort allt, hvad vår pligt kräfde. Att närmare ingå i beskrifningen af förhandlingarne med frågor, som i Utskottet blifvit undertryckta, anser jag icke tillständigt för några af Utskottets medlemmar. Att vi i denna fråga icke

kunde erhålla något gehör, det berodde derpå, att utan afseende på frågans vigt tillfölje af helt andra omständigheter, inga anmärkningar mot Regeringens åtgärder lyckades att i denna Riksdagens Constitutions-Utskott vinna någon påföljd.

Doctor **Falck**: I likhet med Ståndets öfriga ledamöter i Constitutions-Utskottet har jag icke reserverat mig mot det slut, hvartill Utskottet i detta memorial kommit, och detta af det skäl att reservationer i detta fall, icke kunna leda till någon åtgärd, och det synes mig öfverflödigt att meddela Ständerna mina enskilda tankar i ämnet. Jag bekänner ock, att en del af de mot Regeringsledamöterna gjorda anmärkningar förekommit mig dels så obetydliga dels så litet utredda att jag icke ansett dem förtjena en större uppmärksamhet, än den, som i Utskottet kommit dem till del. I fråga om andra har jag visserligen varit af olika mening med pluraliteten; men vill nu lika litet besvära Ståndet med ett närmare uppräknande deraf, som jag funnit af nöden dermed belasta Utskotts-Utlåtandet. Blott i anledning af en föregående talares yttrande anser jag mig böra närmare redogöra för ett af honom påpekadt fall, jag menar Regeringens åtgärd, i afseende på rättighets meddelande åt 2:ne församlingar till att kalla 4:de profpredikant vid comministersval, och jag tror mig icke derigenom fela emot grannlagenheten, helst tidningarne redan omtalat utgången af den väckta anmärkningsfrågan och det då äfven torde vara i sin ordning att skälen till dess väckande, och förloppet dermed, någonstädes närmare förekomma. Såsom bekant är, medgifver prestvalsförordningen endast vid tillsättande af regala gäll, att församlingen må kunna begära fjerde profpredikant. Då de presterliga lägenheter, hvilka den nu anmärkta regeringsåtgärden rörde, icke äro af denna beskaffenhet, kan det svårligen vara tvifvel derom, att denna åtgärd måste anses stridande mot gällande lag. Så förekom den ock till en början nästan hela Utskottet. Äfven den yttersta venstern, om hvilken här nyss nämndes, betraktade den, då frågan derom först handlades, såsom en af de mest graverande anmärkningar och föga tvifvel finnes, att om ärendet nu kommit till slutligt afgörande, det under någon form kommit till Ständernas kännedom. Sådant förekoms emellertid genom äskad bordläggning och då det åter upptogs, visade sig ett fullkomligt omslag, till någon del derigenom, att i stället för de ledamöter som förra gången mest compromettérat sig, åtskilliga andra kommo tillstädes, hvilka voro oförhindrade att sluta sig till den justering af meningar som under tiden egt rum. Nu hördes sålunda förklaringar af detta innehåll: att prestvalsförordningen

ehuru stiftad af Konung och Ständer gemensamt endast bunde valförrättaren och den väljande församlingen, men ingalunda Konungen, hvilken, särdeles i egenskap af Summus Episcopus, egde att obehindradt pröfva till honom inkomna ansökningar om ifrågavarande rättighet och dem, om han så för godt funne, bifalla. Då jag icke kunde tillegna mig denna tolkning, helst en lag till hvars stiftande båda statsmakterne bidragit icke tycktes mig kunna utan bådas bifall upphöra att vara gällande, och om äfven man icke i likhet med mig, ville göra afseende på den ingalunda ovigtiga embetsmannaclass hvars befordringsanspråk, genom upprepande af ett sådant förfogande skulle blifva mycket lidande, saken förekom mig hafva betydenhet mer än nog, blott i egenskap af lagöfverträdelse, om en sådan i sjelfva verket funnes ega rum, samt åberopandet på Summepiscopatet, så uppfattadt, ej gerna kunde annat än leda till conseqvenser dem sannolikt få skulle vilja vidkännas; ansåg jag mig ehuru ogerna, af pligt och samvete förbunden att påyrka ärendets öfverlemnande åt Ständerna, enligt 107 § Regerings-Formen, med hvad utgång är oss alla bekant. Det Högv. Ståndet såväl som den talare hvilken framkallat denna utredning torde sålunda finna, att dess ledamöter i Utskottet gjort hvad de kunnat, och om de än icke förmått besegra en pluralitet, hvilken tycktes hafva föresatt sig att finna allt förträffligt, ända derhän att en ledamot förklarade ofvannämnde tillgörande, på bevisande af hvars laglighet han icke inlät sig, vara högst *berömvärdt* och *önskligt*, att det oftare måtte återkomma, så hafva de derföre ingalunda förbisett, hvad deras befattning af dem kräfde, liksom detta anförande, för hvilket talaren naturligtvis ikläder sig ensam ansvaret, torde få ådagalägga frånvaron lika mycket af förtjusningsfeber som skuggrädsla, och han ber att få tillägga, af all annan bevekelsegrund än den som ligger i öfvertygelsens tvång, ehvad än dermed må äfventyras.

Doctor **Rundgren**: Då jag tecknat mig såsom reservant i fråga om en punkt i detta Memorial, synes deraf, att jag så uppfattat Constitutions-Utskottsledamöternas rättighet till afgifvande af reservationer, att denna ovilkorligen måste tillkomma dem i fråga om anmärkningar, som från Riks-Stånden inkommit, men blifvit af Utskottet underkända. Enär vidare min reservation gäller Utskottets beslut i en, såsom det kan tyckas, obetydlig fråga, kunde det synas, som jag skulle i öfriga punkter hafva godkänt Utskottets mening. Så är dock icke fallet; och jag förmodar att ingen lärer misstänka mig för att gilla det närvarande regeringssystemet; men saken är den, att frågan om det s. k. dechargebetänkandet i Utskottet förekom, först sedan representationsför-

slaget blifvit af Rikets Ständer antaget. Då nu Rikets Ständer genom detta beslut förklarat sig icke vidare kunna eller vilja vara Svenska folkets representanter, ansåg jag det ock orimligt, att samma representation beslöte en tillämpning af 107 § Regerings-Formen mot Stats-Rådets medlemmar i och för deras regeringsåtgärder, d. v. s. anmälde några anmärkningar, på grund hvaraf en anmälan skulle kunna ske hos Konungen om endtledigande af Stats-Rådets Ledamöter.

Härutinnan finnes dock gränser, dem grundlagen tydligt utstakar. Sådant är förhållandet med den obetydliga tullförhöjningen å linieradt papper. Svårligen lärer kunna förnekas, att genom Regeringens åtgärd i afseende på höjande af tullen å denna artikel 60 § Regerings-Formen blifvit öfverträdd, enär tullen å papper med tryckta linier, som i 1863 års tulltaxa varit lika med den å *tryck*-papper eller bestämd till 6 öre för skålpundet, blifvit i 1865 års tulltaxa fastställd till likhet med *tryckt* papper eller till 12 öre för skålpundet, för år 1867 till 10 öre och för år 1868 till 8 öre. Väl har det både inom och utom Utskottet anmärkts, att den frågan rörer en sådan obetydlighet, att afseende derpå ej borde fästas. Jag ber dock att härvid få fästa uppmärksamheten derpå, att det, som vid innevarande Riksdag framkallat så mycket missnöje mot Finansministern, nemligen hans egenmäktiga åtgärd att utfärda ny Tulltaxa med betydligt nedsatta Tullar, är en följd just deraf, att representationen förut underlåtit att göra anmärkningar vid först vidtagna likartade Regeringsåtgärder i smått. Enligt mitt förmenande var det en pligt att anmäla ett förhållande, hvilket anses såsom det första steget på en ny väg, tull-förhöjningens, hvilket lätteligen kan fortsättas, om protest deremot icke nedlägges. Till något särskildt yrkande med anledning häraf finner jag dock icke nu anledning, då vid Regeringsåtgärder, sådana som denna, tillämpning skall ske icke af 107 utan af 106 § Regerings-Formen.

Beträffande öfriga inom det Högv. Ståndet uttalade anmärkningar mot detta Memorial, är jag af den mening, *att* Ståndet icke kan upptaga frågan om grundlagsenligheten af Regeringens beslut angående Tulltaxan, då Constitutions-Utskottet icke funnit skäl att tillämpa den 106:te §; att frågan om Franska tractaten måste hafva förfallit, sedan Rikets Ständer fattat sitt beslut i frågan och det Högvördiga Ståndet blifvit ensamt om den s. k. clausulen, samt att, äfven om jag måste anse Regeringens åtgärd vid Tullcomitéens förordnande såsom en ganska olycklig åtgärd, Regeringen dock icke derutinnan öfverträdt sin befogenhet, eftersom hela den saken måste betraktas såsom ett önskningsmål från Ständernas sida, och dessutom Ständerna vid innevarande Riksdag hafva tillfälle att behandla Comitterades

förslag så som det förtjenar. Jag yrkar alltså, att Memorialet må helt enkelt läggas till handlingarne.

Biskop **Anjou**: Jag anhåller endast att få till Ståndets Protocoll antecknadt, det jag af sjukdom var förhindrad att öfvervara justeringen af detta Memorial. I annat fall hade jag velat instämma uti Grefve Mörners Reservation mot Utskottets beslut i afseende å den af Friherre Hermelin gjorda anmärkning beträffande tullen å linieradt papper. För öfrigt instämmer jag med Doctor Lindgren deruti, att reservationer inom Constitutions-Utskottet icke böra framläggas i frågor, som icke af Utskottets pluralitet gillats.

Doctor **Söderberg**: Jag vill icke vidare uppehålla det Högv. Ståndet, utan nöjer mig med att instämma med Doctor Sandberg och med Doctor Rundgren i hans yttrande angående Regeringens åtgärder i afseende å tullen på linieradt papper.

Sedan discussionen härmed förklarats slutad, blef uppå derom framställd proposition ifrågavarande Memorial *lagdt till handlingarne.*

§ 3.

Föredrogs ånyo *Constitutions-Utskottets* Memorial till Rikets Ständer N:o 9, angående det tillägg till 12 § Regerings-Formen, att Konungen icke utan Riksdagens samtycke må blifva regerande Furste af utländsk stat.

Doctor **Ljungdahl**, som på begäran erhöll ordet, yttrade: Sjelfva den sak, hvarom här handlas, synes mig väl fullt riktig, men jag kan icke föreställa mig, att det skulle vara lämpligt för den afgående Representationen att framkomma med förslag om ändring i en grundlag, som väntar på Kongl. Maj:ts promulgation. Emedan jag alltså finner det synnerligen otjenligt att Rikets Ständer, sedan de en gång antagit denna grundlag, före dess promulgerande begära, det Kongl. Maj:t må taga i betraktande, om icke den eller den förändringen deri bör göras, har jag icke tvekat att afstyrka ifrågavarande grundlagsändringsförslag. Beträffande innehållet af detta förslag erkänner jag, att det under vissa förhållanden kan vara godt och behöfligt att hafva en dylik föreskrift, som binder Konungen, så att han icke kan utan representationens samtycke mottaga kronan uti ett annat land. Då likväl Rikets Ständer vid förehafvande af detta förslag detsamma dels afslagit, samt Kongl. Maj:t under d. 20 Jan. 1863 föklarat sig vilja taga ärendet i öfvervägande i sam-

manhang med frågan om revision af Riks-Akten, och då inga särskilda omständigheter påskynda frågans afgörande, synes mig Rikets Ständer icke nu åter böra taga befattning med saken. Om den nya Riksdagen finner sig behöfva denna trygghet, som genom detta förslag åsyftas, lärer den nog, utan den närvarande representationens fingervisning, bevaka sin rätt. Den tidsförlust, som genom ett uppskof med förslagets antagande kan uppkomma, synes ej heller betydlig. På dessa skäl afstyrker jag det ifrågavarande förslaget och anhåller om proposition på afslag af denna grundlagsändring, såsom varande hvarken nödig eller nyttig.

Häri instämde Doctorerne *Falck* och *Sandberg* samt Contracts-Prostarne *Janzon* och *Palmlund*.

Doctor **Rundgren**: Den föregående talaren tillstyrkte afslag hufvudsakligen af det skäl, att ändring icke bör yrkas i en grundlag, hvilken väntar på Kongl. Maj:ts sanction. Det förevarande förslaget syftar dock icke på någon ändring i den nya Riksdags-Ordningen, utan afser Regerings-Formen och dess 12:te §, hvilken är oförändrad bibehållen, då man undantager att "Rikets Ständer" fått lemna rum för "Riksdagen". Icke heller kan jag godkänna det andra af samme talare anförda skäl till afslag, nemligen att det icke skulle anstå den nuvarande snart afgående representationen att ändra sådane grundlagsparagrafer, som beröra förhållandet mellan de båda statsmakterna. Nu kan ju endast ett *förslag* framläggas, hvilket den nya Riksdagen eger antaga eller förkasta. Jag finner mig alltså icke af formela skäl förhindrad att ingå i pröfning af sjelfva saken. Härvid visar det sig då, att, om man också kan antaga att intet påträngande behof af det föreslagna stadgandet nu är för handen, det likväl med afseende på den brydsamma ställningen i grannriket, kan vara vigtigt att få frågan snart afgjord. Behofvet af en bestämmelse i detta hänseende uttalas ock i Utskottets motivering, till hvilken jag icke har någonting att tillägga, der det bland annat heter, "att en förening mellan tvänne folk under en Konung, om den blefve påtvingad af en tillfällighet samt icke ordnades efter bestående förhållanden och allmänt godkända syften, troligen komme att betraktas såsom ett obehörigt band, inskränkande både folkens sjelfständighet, och möjligen kunde föranleda till invecklingar af ganska betänklig art." Riktigheten af den åsigt, som ligger till grund för förslaget, är ju ock af Regeringen godkänd, ehuru Regeringen afslagit detsamma på den grund, att saken rörde begge de förenade rikena och derföre ansågs böra öfvervägas i sammanhang med ifrågasatt revision af Norska Riks-Akten. Således återigen det vanliga beroendet

af

af brödrariket. Mig förefaller det föga välbetänkt, att af sådan grund tveka, att ånyo låta förslaget blifva hvilande. Äfven om Norge icke vill i Riks-Acten upptaga ett sådant stadgande, bör det dock icke förmenas oss att intaga det i vår Grundlag. Skola vi vänta till Riks-Acten blir reviderad, så torde vi få vänta länge på detta stadgandet. Jag anhåller derföre om proposition på bifall till Utskottets förslag.

Doctorerne *Moberger*, *Säve* och *Söderberg* instämde.

Prosten **Lundholm**: För min del anser jag visserligen det icke hafva varit af behofvet särskildt påkalladt, att den motion, hvaraf detta Betänkande blifvit föranledt, nu ånyo framkommit, enär vid förra Riksdagen beslut om ett sådant tillägg till 12 § Regerings-Formen af Rikets Ständer enhälligt fattades, men Kongl. Maj:t i anledning deraf förklarat, att han, ehuru godkännande riktigheten af den åsigt, som för detta förslag, låge till grund, likväl funnit ett stadgande i denna syftning icke böra intagas i Sveriges Grundlag, förrän sådant kunde ske jemväl uti Riks-Acten. Men då förslaget ånyo blifvit framställdt, anser jag det vara riktigast, att Representationen vidhåller ett föregående beslut, så att Rikets Ständer icke synas i denna fråga nu vara af en annan mening än den, de år 1863 uttalade; hvarjemte det äfven torde böra anses vara af vigt, att den kommande Riksdagen får kunskap om den afgående Representationens åsigt i detta afseende. Kongl. Maj:t har visserligen i sitt svar till Rikets Ständer angående vissa grundlagsförändringar d. 20 Jan. 1863, i nåder yttrat sig vilja taga detta ämne i öfvervägande i sammanhang med frågan om revision af Riks-Acten, men för min del vågar jag rätt mycket betvifla att man snart lyckas åstadkomma en sådan revision af Riks-Acten, att den kommer att godkännas både af Svenska Riksdagen och Norges Storthing; fastmer befarar jag att, om man skall uppskjuta denna grundlagsförändring till dess detta sker, förändringen kan komma att låta vänta på sig allt för länge. Ingen vet, hvad framtiden bär i sitt sköte; under tiden kunna möjligen omständigheter inträffa, som göra det önskligt, att tillägget, oberoende af Riks-Acten, vore Grundlag. Jag instämmer derföre med dem af de föregående talare, som yrkat bifall till Betänkandet.

Doctor **Lindgren**: Då detta Betänkande är det första som inkommit från denna Riksdags Constitutions-Utskott med förslag till ändring af en paragraf i Regerings-Formen, men flera andra andra snart äro att förvänta, får jag för-

klara, att jag inom Utskottet varit af den meningen, att den nu snart afgående Representationen icke borde sig med några grundlagsändringsförslag befatta, hvarföre jag också med min röst afslagit framläggandet af alla sådana, utan afseende på deras innehåll. Denna Representation, som den 8 sistl. December antog den nya Riksdags-Ordningen, antog ock på samma gång Regerings-Formen med de deruti af Kongl. Maj:t föreslagna förändringar. Hade några andra sådana, än de af Konungen föreslagna, då ansetts behöfliga, hade ju sådant bordt gälla såsom skäl för afslag å den Kongl. Propositionen. I hvad vi således för några månader sedan gillat och antagit anser jag ej några förändringar nu kunna eller böra ifrågasättas, hvarföre jag af detta formela skäl, utan att ingå i någon granskning af den i detta betänkande föreslagna förändringens behöflighet eller önskvärdhet, yrkar på dess förkastande.

Doctor *Gumœlius* instämde.

Doctor **Falck**: I motsats mot den siste talaren får jag förklara, att jag äfven i afseende på sjelfva motiven af den förevarande frågan, icke finner motionen och Utskottets i anledning deraf afgifna memorial antagliga, utan instämmer jag hufvudsakligen med Doctor Ljungdahl.

Visserligen har jag hört, att ställningen skulle vara sådan, och att sådana händelser skulle kunna anses snart förestående, att den ifrågasatta grundlagsförändringen skulle vara af behofvet högeligen påkallad. Men från hvilket håll dessa händelser skulle vara att vänta, vet jag verkligen ej. Förmodligen afser man Danmark, men der finnes ju en helt ung thronföljare, så att någon fara från det hållet kan åtminstone icke vara öfverhängande. Öster ifrån lär väl aldraminst vara något att befara i detta afseende.

Man säger att Kongl. Maj:t godkänt Ständernas förra beslut i denna fråga. Ja, men huru? Jo, så att Kongl. Maj.t helst vill undvika frågans afgörande. — Vid sådant förhållande tror jag, att representationen bör visa det undseende för sin Konung att icke nu ånyo komma och begära ett snart afgörande, så mycket heldre som jag icke kan inse att någon förlägenhet skall uppstå af ett dröjsmål. Jag yrkar derföre afslag till detta Constitutions-Utskottets memorial.

Biskop *Sundberg* instämde.

Professor **Ribbing**: Jag vill genast gifva tillkänna, att jag för min del och med min röst önskar understödja Constitutions-Utskottets förslag till ändring i 12:te paragrafen Regerings-Formen. Hvad beträffar förhållandet till Regeringen så kan jag nemligen aldrig erkänna, att antagandet å Ständernas sida af lagar som erkännas nödiga kan innebä-

ra brist på dilicatess mot den andra statsmakten. Det är enligt min tanke en aldeles falsk åsigt att någonsin, vare sig i privata eller publica förhållanden, der lagliga former *kunna* finnas och förekomma såsom bestämmande, säga att man ej *behöfver* sådane och dermed vilja anses hafva gifvit ett uttryck af förtroende eller lojalitet.

Hvad åter det särskilda fall angår, hvarom nu är fråga, och de speciela skäl, som mot antagandet af nu gjorda förslag blifvit framställda, så får jag säga: att ehuru Kongl. Maj:t den 20 Januari 1863 förklarat, att Han ville i sammanhang med frågan om revision af Riks-Acten taga detta ämne i vidare öfvervägande, sådant, enligt mitt omdöme, icke utgör tillräcklig grund att, såsom det heter, af undseende för sin Konung nu skjuta frågan åt sidan, utan man har här helt enkelt att taga ordet Konung i en allmännare constitutionell mening — i bemärkelsen af Kongl. Maj:t, och då i afseende på nyssnämnde yttrande göra den anmärkning, som af sig sjelf framträder, att det ifrågavarande förslaget till lag till Unionen, står i intet förhållande: Det är för Sverige af precis samma vigt i det fall att Sverige icke vore som om det är förenadt med Norge. Jag kan ej heller finna att denna fråga kan utgöra någon considerationssak i afseende på förhållandet till nästa Riksdag. Den egentliga frågan är här om att skaffa laga skydd mot någonting, som om det inträffade, vore en stor fara för fäderneslandet: detta anser jag vara det väsentliga, det primära; Statsmakternas förhållande till hvarandra i afseende på frågans behandling kan jag endast tillmäta en secundär betydelse. — Men man säger: Icke är det någon så stor fara, om man med denna lag dröjer ännu ett tiotal af år. Det är visst möjligt, att så kan vara, men det är ock lika möjligt, att förhållanden kunna inom denna tidrymd inträffa, som gör det högst önskligt att hafva en sådan lag som den nu föreslagna, och att vara oberoende af alla tidsförhållanden är naturligen bäst. Och ehuru jag saknar bestämd kännedom om förhållandena sedan den $^{20}/_{1}$ 1863 torde det dock, om man skall tala om fara, icke vara alldeles omöjligt, att under den tid som förflutit sedan dess åtminstone påminnelser om fara förefunnits, som kunna göra motionens antagande lämpligt nu, äfven om det icke var så före nämnde tid. — Jag har erinrat att denna frågas afgörande ej behöfver vara beroende af vårt förhållande till Norge, utan att vi kunna besluta härom utan afseende på Unionen. Men jag vill lägga dertill, att det just med afseende på de Unionella förhållandena är af vigt, att vi ju förr desto heldre få detta tillägg i vår Regerings-Form. — Antagom att en revision af Riks-Acten kommer att dröja, och att det nu föreslagna stadgandet innan dess blefve önskvärdt eller aldeles nödvändigt att ega — så skulle det

blott komma att störa det goda förhållandet med Norge, ifall vi, efter att af consideration för de Unionella förhållandena hafva uppskjutit antagandet af lagen, då finge anledning att säga, det vi hade haft det bättre och varit i trygghet för faran om vi blott ej haft unionen med Norge, som fordrat det.

Då jag således icke kan se att i det föreslagna grundlagsstadgandet ligger någon indelicatess hvarken mot Regeringen eller den kommande Riksdagen, när det i allt fall blir denna som i frågan kommer att definitivt besluta, så har jag dermed angifvit de skäl, som förmå mig att påyrka bifall till det föreslagna stadgandet.

Häruti instämde Doctor *Björkman* och Kyrkoherden *Wennerström*.

Doctor **Moberger**: Ämnet tyckes vara uttömdt och har blifvit noga skärskådadt från alla sidor så att något nytt kan ej vara att tillägga. Blott för ett par minuter vill jag derföre utbedja mig Ståndets uppmärksamhet. Vore frågan om att nu fälla den afgörande rösten, om förslagets antagende eller förkastande, då skulle jag vara böjd för att instämma med Doctor Ljungdahl; men då fråga ej är om annat, än att göra förslaget hvilande, anser jag de skäl som hemtats deraf, att detta är den sista Stånds-Riksdagen alltför obetydliga, hvaremot jag finner de af Professor Ribbing anförda skäl att antaga förslaget till hvilande vara vida öfvervägande.

Doctor **Ternström**: Jag kunde känna mig böjd för att instämma med dem, som tillstyrka detta grundlagsändringsförslags antagande till grundlagsenlig behandling; men hyser dock den farhågan, att, då ärendet så nyligen varit underkastadt Kongl. Maj:ts Nådiga pröfning, utan att då kunna vinna Högst Densammes stadfästelse, det icke heller skulle tjena till något att nu ånyo upptaga det, förrän de unionela förhållandena blifvit fullt ordnade. Vann det icke då nådigt afseende, när så mycket var ogjordt, som sedan dess blifvit verkställdt, så lärer ögonblicket, efter min tanke, icke vara väl valdt till dess förnyade framställning. Jag afstyrker således förslagets antagande.

Doctor **Moberger**: Hvad Doctor Ternström anfördt synes mig innebära ett uppenbart hysteron proteron, ty det kan ju aldrig bli fråga om Kongl. Maj:ts bifall förrän först efter nästa Riksdag.

Doctor **Sandberg**: Jag instämmer till alla delar med Doctor Ljungdahl och anser fullkomligen olämpligt, att den

nuvarande representationen ens tager initiativ i denna fråga. Den blifvande nya Riksdagen tillkommer det att ånyo börja, fortsätta och sluta behandlingen af detta grannlaga ämne, om den finner sig dertill befogad. Rikets Ständers förslag i denna syftning har ju Kongl. Maj:t helt nyligen ogillat och förklarat saken vara beroende af någon blifvande förändring i Riks-Acten, och jag för min del ser icke något skäl, ännu mindre någon nödvändighet, att den nuvarande representationen, sedan den blifvit utdömd, skall envisas med att åter upptaga en fråga, som närmast rörer Konungamaktens höge innehafvare och nyss varit föremål för dess nådiga pröfning.

Biskop *Sundberg* instämde.

Sedan discussionen härmed förklarats slutad och *H. H. Erke-Biskopen och Talmannens* proposition på det framställda grundlagsändringsförslagets antagande att hvila till grundlagsenlig behandling vid nästa Riksdag blifvit med blandade Ja och Nej besvarad samt votering begärd, framställdes och godkändes en så lydande voteringsproposition:

Den som vill, att Ståndet må för sin del antaga det i förevarande Memorial framställda grundlagsändringsförslag att hvila till grundlagsenlig behandlig vid nästa Riksdag, röste *Ja;* den det icke vill, röste *Nej.* Vinner Nej har Ståndet detsamma förkastadt.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns efter sedlarnes öppnande och rösternas summering hafva utfallit med 28 Ja och 16 Nej, hvadan Ståndet stannat i det beslut, som Ja propositionen innehåller.

Emot detta beslut anmälde Doctorerna *Lindgren* och *Ljungdahl* sin reservation.

§ 4.

Föredrogs ånyo *Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 59, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition, om anvisande af medel till utvidgning af den för jernvägen genom Stockholm beslutade bangård vid Clara sjö och tillökning i de för trafiken derstädes afsedda byggnader.

Contracts-Prosten **Palmlund** erhöll ordet och yttrade: Sistlidne Riksdag vågade jag för min del icke tillstyrka bifall eller anslag till ett företag af så titanisk natur och diminutiv nytta, som den s. k. sammanbindningsbanan genom Stockholm; jag ansåg nemligen de för berörde ändamål föreslagna och då jemväl beviljade 3,070,000 R:dr såsom, i ordens bokstafliga mening "kastade i sjön." Icke heller nu känner jag mig benägen att med min röst förorda en ytterligare uppoffring af en half million eller mera för utvidg-

ning af bangården i och vid Clara sjö, — en utvidgning visserligen ej för storartad i förhållande till det gigantiska i sjelfva bananläggningen, men alltför kostsam för en liten nation, som, med små tillgångar, bygger jernvägar i alla väderstreck medelst lånta utländska capitaler.

Jag godkänner Riksgälds-Afdelningens förslag och afstyrker bifall både till Kongl. Maj:ts Proposition och Utskottets hemställan,

Häruti instämde Doctor *Falck* samt Contracts-Prostarne *Janzon* och *Schmidt*.

Prosten **Lundholm**: Redan vid föregående Riksdag, då beslut fattades om byggande af den så kallade sammanbindningsbanan, om hvilkens nytta och ändamålsenlighet jag lika litet då som sedermera blifvit öfvertygad, befarade jag att de då begärda och beviljade 3 millionerna ej skulle blifva tillräckliga; men att så snart ej mindre än 1 million skulle ytterligare begäras, kunde jag likväl icke ana. Detta är också så mycket mera oväntadt, som det onekligen hörde till då varande chefen för Statens Jernvägsbyggnader Friherre Ericsons förtjenster, att han plägade så uppgöra sina kostnadsförslag att de summor han beräknat, befunnos tillräckliga för arbetets fullbordan. Hans kostnadsförslag kunde väl i allmänhet anses för höga och jag vill ingalunda påstå att våra jernvägar af honom byggdes för godt pris, men det var dock en verklig förtjenst af bemälde Friherre, hvarföre han också öfver måttan prisades, att man på förhand verkligen fick veta, huru mycket det eller det företaget skulle komma att kosta. Detta var riktigt och klokt handladt af den mannen. Det måste derföre förekomma förvånande att, då Öfverste Ericson i sitt kostnadsförslag för anläggande af sammanbindningsbanan, beräknat kostnaden för uppförandet vid Clara sjö af stationshus jemte banhall med dertill hörande inredning, gas- och vattenledning till 250,000 R:dr, den nu varande chefen för detta ändamål äskat en tillökning af icke mindre än 407,491 R:dr. Detta synes mig allt för orimligt. Skälen hvarföre en så stor tillökning i anslaget endast i denna del äskas, äro blott tvänne: det ena: tidens fordringar på stor prydlighet å ett stationshus i hufvudstaden, det andra den oerhörda tillvexten i trafiken härstädes. Hvad det förra skälet angår, så kan det väl ej vara meningen att ett stationshus skall blifva någon monumental byggnad för hufvudstadens förskönande; och när så icke är, tror jag att anspråket på prydlighet och snygghet blir tillräckligt tillgodosedt genom Baron Ericsons förslag. Han byggde stationshus, som icke skämmas för sig, t. ex. de i Göteborg, Malmö m. fl., hvilka dock icke kostade öfver en half million hvardera. Hvad utrymmet beträffar, har nog

Baron Ericson beräknat detta tillräckligt, helst det i en reservation, som stödjer sig på officiela uppgifter, är ådagalagdt, att godstrafiken härstädes icke betydligt tillväxt, utan är och sannolikt allt framgent blifver vida underlägsen den i Göteborg och Malmö, der stationshusen likvisst befunnits tillräckliga utan att hafva erfordrat så enorma kostnader, som här blifvit beräknade. Det är naturligt att godstrafiken kommer att blifva stor vid gränsstationerna, men Stockholms station är ju ingen sådan och jag kan icke föreställa mig att stora godsmagasiner här behöfvas.

På grund af hvad jag sålunda anfört, afslår jag för min del allt ytterligare anslag till stationshuset vid Clara sjö. — Det är sannt, Utskottet har ej heller tillstyrkt bifall till den Kongl. Propositionen i denna del utan undanskjutit frågan och endast tillstyrkt Rikets Ständer att bevilja en half millions tillökning i expropriationskostnader utöfver det Ericsonska förslaget; men jag tror icke, att denna tillökning är behöflig, ty Friherre Ericsson har säkerligen beräknat tillräckligt utrymme för bangård, och byggnader, så att någon ytterligare expropriation utöfver hvad han föreslagit icke är af behofvet påkallad. I fall den af Friherre Ericson beräknade kostnaden för expropriationen skulle öfverstiga det af honom beräknade beloppet 602,242 R:dr blir väl ytterligare anslag nödvändigt, men detta lärer ännu icke vara afgjordt. — Jernvägsbyggnads-Styrelsen yttrar visserligen, att "sedan expropriationsåtgärderna nu mera så fortskridit, att den verkliga kostnaden med temlig visshet kunde beräknas, funnes samma kostnad uppgå till omkring 850,000 R:dr eller omkring 250,000 R:dr utöfver den summa, som det första kostnadsförslaget upptog"; men det förvånar mig att nämnda styrelse kunde, när förslaget afgafs, göra en sådan beräkning, då en så vigtig fråga som den om expropriationen af det Fengerska huset ännu icke var afgjord. Om staten ålägges att expropriera detta hus, kan det väl icke vara meningen att nedrifva detsamma, och vid försäljningen deraf torde väl en god del af denna expropriationskostnad återvinnas. — Då således efter mitt förmenande expropriationskostnaden ännu icke kan med säkerhet beräknas, yrkar jag för närvarande afslag å det af Utskottet i detta afseende gjorda tillstyrkande.

Doctor **Sandberg**: Då frågan om en sammanbindningsbana af några tusen famnar emellan 2:ne stadsdelar inom Stockholm första gången väcktes, förekom den mig såsom ett förslag mera vidunderligt än nyttigt, mera förvånande än gagnande, och att det aldrig kunde medföra så stora fördelar att Riket för den orsak skull borde belasta sig med en ny utländsk skuld på öfver 3,000,000 R:dr. Af alla jern-

vägsanläggningar i vårt land syntes denna vara den aldrasista, som bordt komma i fråga.

Men då gjorde sig den opinionen gällande att hufvudstadens fördel hade hittills vid våra kostsamma jernvägsanläggningar blifvit alltför mycket förbisedd och nu måste man gå dess önskningar till mötes med en betydlig uppoffring från statens sida för att vinna ett stort ändamål som för hufvudstaden vore af yttersta vigt, och för att härtill vinna Ständernas bifall förespeglades en nödvändighet att med hvarandra sammanbinda jernvägen söder om Stockholm med den norra, som skulle gå till Upsala, ehuru denna sednare då ännu icke var påbegynd.

För min del har jag aldrig kunnat blifva öfvertygad om det riksgagneliga att Staten ensam skulle bygga stambanor så skyndsamt som möjligt med utländska lån; och jag kunde så mycket mindre instämma uti det allmänna bifallet till Statsanslag för Stockholmsbanan, som den redan då syntes mig medföra mera skada än nytta både för landet och staden.

Och den öfvertygelse har blifvit mer och mer hos mig rotfästad, att denna olyckliga sammanbindningsbana med den sträckning man gifver åt densamma skall medföra större olägenheter än fördelar både för Riket och för sjelfva det betydande samhälle, hvars önskningar Ständerna med detta betydande anslag velat gå till mötes. Först och främst måste hufvudstadens egne innevånare härtill göra betydliga och kännbara uppoffringar, ty de må väl aldrig begära mera Statsanslag än de redan erhållit. Den förvånande tunneln, som kan kallas Södermalms undergång, är snart färdig, den gamla jernvågen är utdömd och en fyllning har hela hösten fortgått uti den vik af Mälaren, der husbehofstrafiken är aldralifligast. Hvad verkningar kommer allt detta att medföra?

Den nuvarande jernvågen har den bästa och lämpligaste plats den någonsin kunnat få. Jernet lossas vid ena sidan, föres med lätthet den korta vägen öfver platsen till saltsjösidan, derifrån det directe och utan omväg utskeppas. Hädanefter skola skutorna med allt det jern som kommer från Mälare-sidan — och detta utgör största delen af Sveriges hela jern-production — först gå under eller igenom den blifvande jernvägsbron, sedermera passera begge slussportarne och gå till Djurgården för att der lossa sitt jern, hvarifrån det sedermera skall utskeppas. Samma väg måste skutorna gå tillbaka. Fraktkostnaden för hvarje centner jern som kommer från Mälaren måste härigenom blifva högre och förorsaka bruksegaren en förlust, som han hittills icke behöft vidkännas.

Vidare hörer man nu klagas, att de år då stor vårflod

inträffar, hinner vattnet från den öfverfyllda Mälaren icke nog hastigt komma ut i Saltsjön, utan det förderfvar årets gröda på 50 à 60,000 tunnland af Mälaresträndernas fruktbara jord. Strandegarne hafva härom väckt rättegång emot Stockholms stad, och man har talat om både att afskära det mot norr utskjutande hörnet af Helgeandsholmen vid Norrström och att på Söder öppna ett nytt aflopp under Carl Johans torg, emedan den gamla slussen anses vara otillräcklig. Hvad verkan den nya jernvägs-banken, som nu lägges midt framför detta enda utlopp, kan medföra, kommer framtiden att utvisa. Mig synes den skall medföra uppdämning och ännu mera förhindra Mälarevattnets skyndsamma utströmmande i Saltsjön, hvarigenom dess stränder skola lida ännu större skada. — I förbigående sagdt synes det mig förunderligt att hittills ingen åtgärd blifvit vidtagen för att afhjelpa en utomordentligen stor olägenhet, hvaröfver man fått höra de bittraste klagomål, under det Ständerna den ena riksdagen efter den andra anslagit millioner för att, genom utgräfning af kärr och sjöar, af dess botten få en landvinning, hvars fruktbarhet är vida mera osäker än de vattendränkta Mälaresträndernas. Nu verkställer man ett beslut, som jag fruktar skall förvärra detta onda.

Fäster man ytterligare uppmärksamhet på den nya Mälare-bank, som medelst fyllning skall åstadkommas i detta djupa vattendrag, så inser hvar och en huru hinderligt och besvärligt detta skall blifva för den otaliga mängd af ångbåtar och segelfartyg, som nu hafva en stor trafik vid Kornhamn och det förr så kallade Flugmötet äfvensom för alla de fartyg som skola passera slussen. Jernvägens riktning öfver Kött-torget ända till Riddarholms-canalen skall göra den lifliga och nödvändiga husbehofs-trafik som nu derstädes eger rum, alldeles omöjlig både från sjö- och landsidan. Den på Riddarholmen för några år sedan sänkta backen får väl åter höjas, om jernvägen skall gå under körbanan, hvilket icke blir någon lättnad för den stora trafiken till Riddarholmshamnen. Att sammanbindningsbanan, sedan den kommer öfver Norrström till Tegelbacken och hinner sitt slutliga mål, en storartad bangård i Clara sjö och dess grannskap, ingalunda skall lätta samfärdseln med Kungsholmen är påtagligt.

Men det må blifva ett framtida bekymmer för Stockholms innevånare sjelfve, som önskat denna jernväg emellan deras begge stadsdelar, Norr- och Södermalm, att undanrödja eller underkasta sig de olägenheter som deraf oundvikligen följa.

De fördelar för landet, som man förespeglade Rikets Ständer, var en stor transitofart af både varor och personer genom Stockholm från provinserna både söder och norr om

denna stad. Men härom har jag också mina stora tvifvelsmål. Stockholm såsom hufvudstad är en medelpunkt, en central-ort, hvarest gods och varor vanligen uppläggas, för att sedermera derifrån spridas åt alla andra håll. Äfven resande, som hitkomma, uppehålla sig vanligen en eller annan dag i rikets hufvudstad, innan de begifva sig annorstädes. Således torde icke blifva särdeles bevändt med den väntade transito-farten.

Och hvilka äro då de öfversvinneliga fördelar som denna sammanbindningsbana skall tillskynda hufvudstaden och landet? Det synes som man snart ville anse kostsamma jernvägar, sprängda genom berg och lagda öfver fyllda sjöar, jemte storartade bangårdar och storståtliga stationshus vara sitt eget ändamål, till hvilka man, för nationens ära och värdighet skull, aldrig borde neka statsanslag, hvar man än skulle taga penningar.

Hvad nu utvidgning af bangården vid Clara sjö och ett större stationshus angår, så synes mig framställningen derom grunda sig på ett förmodadt framtida behof, som ännu icke förefinnes. Till hvad som nu erfordras äro ju anslagne 370,000 R:dr. Dessutom lemnar södra bangården på den nu helt och hållet igenfyllda Fateburssjön en ganska rymlig ännu obegagnad nederlagsplats, och godsstationer skola ju anläggas både på den gamla jernvägs-planen och på utfyllningen vid Stadsgården. Och i alla händelser, ehvad framtida behof man än tror sig kunna förutse och uppgifva, synes mig Staten för ett stort ändamål af högst osäkert och tvetydigt gagn redan gjort allt för stora uppoffringar, hvadan jag instämmer med reservanterna, bland hvilka finnes en af hufvudstadens större affärsmän, att

till Kongl. Maj:ts ofvanberörde nådiga framställningar icke kunna tillstyrka bifall.

Häruti instämde Doctor *Säve* och i det hufvudsakliga äfven Doctor *Björkman*.

Biskop **Sundberg**: I likhet med den föregående talaren kunde jag börja med hvad föregående Riksdag beslutat, men som jag icke anser det gagna till något lemnar jag det åsido.

Sammanbindningsbanan må vara nyttig eller icke, den är påbörjad och måste göras färdig. Derom är likväl nu icke fråga; utan frågan är om att bereda det utrymme vid Central-stationen, som af Trafik-Styrelsen blifvit ansedt nödigt. Det har anmärkts, att så stora missräkningar blifvit gjorda vid uppgörande af kostnadsförslaget både till stationsbyggnader och expropriationer, hvarigenom dessa dryga efterräkningar uppstått. Ledsamt; men det kan nu ej hjelpas; och skulden dertill får icke sökas hos någon af de för-

tjente män som uppgjort vare sig det första, eller det nu föreliggande kostnadsförslaget. De kunna icke hjelpa, att tomternas värde stigit, eller att godstrafiken vuxit till sådana dimensioner, att bangården vid Clara sjö, sådan den först beräknades, blir otillräcklig. Tar man nu detta i betraktande och ej tänker på byggnaderna, ty till dem är ju intet anslag af Utskottet tillstyrkt, och det är äfven möjligt att man kan hjelpa sig med byggnader af mindre dimensioner än dem Jernvägsbyggnads-Styrelsen föreslagit — så tror jag verkligen ej att det kan vara skäl att neka det anslag Utskottet tillstyrkt till expropriationer, för att bereda tillfälle och möjlighet till större utrymme och utvidgning. Det kan icke vara misshushållning att redan nu bereda tillfälle till expropriation, då den kan ske billigare än framdeles när egendomarne i stationens närhet uppdrifvits till det aldra högsta. Man torde således icke böra rygga så mycket tillbaka för de skenbart stora summor som erfordras. Men dessutom: hvilka äro dessa stora summor? Huru förhåller sig saken i sjelfva verket? Jo, 250,000 R:dr äro redan utgifna utöfver hvad som ursprungligen beräknats; och nu erfordras ytterligare 250,000. Det är allt. Att härvid tala om Malmö och Göteborg är icke lönt; aldraminst att säga, att rörelsen der är större, men stationerna mindre, eller att Stockholms station är i afseende på trafiken obetydligare och kan derföre nöja sig med mindre utrymme vid sin station. Denna jemförelse är hvarken upplysande eller bevisande; ty just det, att trafiken i Göteborg och Malmö växt så betydligt visar nödvändigheten att i allmänhet taga till bangårdarne så stora, att en utvidgning af der nödiga byggnader må kunna ske, när sådant finnes vara af behofvet påkalladt. Så har ock verkligen skett i Göteborg och Malmö, der bangårdarne hafva ett stort och tillräckligt utrymme, och för att samma förmån äfven må komma Stockholms station till del tillstyrker jag på det lifligaste bifall till det nu ifrågavarande anslaget.

Häruti instämde Domprosten *Björling* samt Doctorerne *Lindgren* och *Gumælius* och Contracts-Prosten *Tegnér*.

Doctor **Moberger**: Jag beklagar, att jag icke känt mig öfvertygad af den föregående (Biskop Sundbergs) vördade talarens talentfulla föredrag, ty det hvilar på en förutsättning, nemligen förutsättningen om en ofantlig trafik, hvilken icke allenast är obevist, utan ock i närvarande stund icke kan bevisas, enär jag vågar påstå att inom hela Sveriges landamären icke finnes en enda man, som kan bestämdt säga, huru stor trafiken på sammanbindningsbanan skall blifva, och skall man taga sin tillflykt till probaliteter, så får jag bekänna, att jag skattar Friherre Ericsons auctoritet minst

lika högt, som den nuvarande Jernvägs-Styrelsens. Härtill kommer, att bland Reservanterna är en man, i Stockholm bosatt, med Stockholms förhållanden nära bekant, och dessutom känd för en utmärkt beräknande klokhet i verldsliga ting, och hvilken antagligt är, att han förstår denna saken kanske bättre än någon af det Högv. Ståndets ledamöter. Problemet synes mig kunna lösas på följande enkla sätt: Hvarföre begäres nu ytterligare en half million till den ofantligt dyra sammanbindningsbanan? Jo, i synnerhet för expropriation af mark för vinnande af större utrymme. Hvarföre behöfs utrymme? För trafikens skull? Har det då visat sig att det af Friherre Ericson föreslagna utrymmet är för ringa? Nej; men man supponerar det. Qvantiteten af utrymme beror naturligtvis på qvantiteten af trafik. Sägen då, huru stor och vidt omfattande trafiken blir? Det kan ingen, utan då stadnar man, sit venia verbo, in stercore d. v. s. man står svarslös; men förebär, att kostnaden i framtiden skall blifva vida större om expropriationen då måste ske. Härvid ber jag att få anmärka, att räntan på en half million är 30,000 R:dr. Om nu många år komma att förflyta innan någon utvidgning behöfver att ske, så har man en ganska betydlig sparpenning, kanske mer än tillräcklig för ändamålet. Man må kalla det dumt, om man behagar; men jag för min del finner uti den föreslagna utgiften på den halfva millionen ett nytt bevis på den svenska storståtligheten samt ett visst colibradoseri; ty sådant finnes icke endast i Spanien, utan ock i vårt kära fädernesland. Aktgifvande på tidens tecken kan man verkligen föranledas till den farhågan, att en viss mani härstädes börjar uppkomma att kasta penningar i sjön, ex. gr. Nybroviken och Clara sjö. Man har då ofantligt godt om penningar? Ja, man lånar friskt. Men en viss notabilitet, som lefde på Kung Gustaf III:djes tid begrep redan, att "ju mer man lånar, dess mer man sätter sig i skuld". Han kände icke till den i våra tider uppkomna nya lycksalighetsläran att skuldsätta efterkommande. Må vara, men jag för min ringa del, vandrar heldre i hans efterdömelses fotspår, och påyrkar afslag på Höglofliga Utskottets förslag, och deremot bifall till Reservationen.

Professor **Selander**: Efter det sista bevisande anförandet lärer det vara svårt att ytterligare i denna sak anföra något; jag ber likväl att få tlllägga några ord.

Visserligen har Biskop Sundberg förutvisat, att ett större utrymme vid Stockholms station vore nödvändigt, men den föregående talaren har sedan bevisat motsatsen, ehuru jag icke kan förstå, huru den premissen, "man kan ej veta huru stor trafiken blir" kunde leda till ett sådant slut. Snarare

synes man mig böra sluta på helt annat sätt nemligen så: Då trafiken redan växt så mycket, så är det troligt, att den skall komma att tillväxa ännu mer och således göra ökadt utrymme behöfligt. Ty det är ju så alltid, der man icke har något bestämdt att hålla sig till, att man sluter från det närvarande till det kommande, från det man ser till det man icke ser. — Man har talat om missräkningar i första kostnadsförslaget. Men Trafik-Styrelsen säger, att, om man nu också kunde hjelpa sig med Ericsonska förslaget, man likväl måste, för att få allt som det bör vara, expropriera mera än som egentligen till bangården behöfves. Och att nu, sedan expropriationen en gång vore gjord, sälja bort sådane tomter som man för närvarande kunde undvara, det ginge visserligen an, men nog vore det en stor misshushållning. Det finnes en egendom som ingår i den föreslagna expropriationen, nemligen den Bergfalkska, och som medtager af kostnaden ej mindre än 250,000 R:dr; men ehuru högt detta pris än synes, skulle jag tro, att ingen här i Högvördiga Ståndet är som ej skulle anse det önskvärdt, att den vore borta och ej användes till sitt nuvarande ändamål. — Den föregående talaren ber jag få upplysa, att räntan på en half million ej vore tillräcklig att i framtiden inlösa tomterna, om de nu ej tagas, än mindre de hus, hvarmed de snart nog af speculation skola bebyggas. — Det har blifvit sagdt, att i Stockholm ingen transito skulle komma i fråga, men riktigheten af detta påstående torde väl behöfva bevisas. Jag skall nu ej lägga vigt dervid, att Stockholm är hufvudstad; men såsom föreningspunkten mellan Norra och Södra banorna skall den nödvändigt emottaga en mängd varor till transito. — Man talade om att hafva flera småstationer i stället för en stor och central; men detta blefve alldeles för besvärligt. Då nu Trafik-Styrelsen sagt, att det med byggnaderna kan anstå, och endast begärt anslag till expropriationerna, tillstyrker jag bifall till Utskottets förslag.

Doctor **Björkman**: I hufvudsaken instämmande med Doctor Sandberg, begärde jag ordet under Biskop Sundbergs anförande, för att bemöta hans yrkande på utvidgning af bangården vid Clara sjö med det skäl, som för mig synes afgörande i denna fråga. Jag stannar då vid slutet i den af Friherre Klinckowström afgifna reservation, der det heter, att *godstrafiken lämpligen, enligt Friherre Ericsons ursprungliga förslag, torde kunna förläggas till någon plats med större utrymme än det, som vid Clara sjö är möjligt att åstadkomma, äfven om bangården skulle erhålla den utvidgning som nu blifvit ifrågasatt.* Att godstrafiken kommer att framdeles härstädes blifva mycket stor, synes mig ovedersägligt. Och när denna trafik har uppnått de dimensioner,

hvartill man kan antaga att den om några årtionden skall komma, hjelper ingen utvidgning af en station inom staden, utan måste man säkerligen söka anskaffa bangård utom dess områden.

Doctor **Säve**: Med sammanbindningsbanan förhåller sig alldeles, som med Götha canal-byggnad: man begär i början litet och slutar med millioner. Redan vid förra Riksdagen föreföll det mig betänkligt, att hopa hela den blifvande trafiken på bangården vid Clara sjö, likasom det också redan då framhölls, att Stockholm omöjligen kunde vara belåten med endast en bangård, utan att flera mindre stationer vid hamnarne voro behöfliga. Om så är, lära väl äfven der stationsbyggnader komma att erfordras. Det är således ej troligt, att anspråken på Ständernas frikostighet skola stanna vid de nu begärda summorna, utan nya fordringar skola nog i framtiden göras. Under sådana förhållanden synes det mig vara ganska angeläget, att Ständerna för denna gång och till detta ändamål ej ingå på något mera, än det som i början beviljades.

Det har blifvit sagdt, att trafiken vid större stationer växt så, att man efter stationernas anläggning måste bereda större utrymme, och detta har specielt blifvit erinradt om Malmö. Om nu också detta må vara sannt, så är det likväl ej kändt, att dessa städer ha en till hufvudstationen så närbelägen mindre bangård, som Stockholms station kommer att få i den redan vid Fatburs-sjön befintliga. Man kan ju dertill framdeles anlägga ytterligare en dylik mindre station i Humlegården eller vid Nybroviken, såsom ifrågasatt varit, för trafiken åt Ladugårdslands-sidan, och då måtte någon utvidgning af hufvudstationen vid Clara sjö ej blifva behöflig. Man torde väl äfven böra fästa afseende på Öfverste Ericsons beräkningar, att utrymmet skulle bli tillräckligt. Det är sannt, dessa beräkningar uppgjordes för 2:ne år sedan; men icke kunna ett par år så helt och hållet omskapa förhållandena. För öfrigt anser jag, att Rikets Ständer ej få på Stockholms Stad nedlägga så stora summor, att tillgångar komma att saknas till fyllande af landsortens angelägnaste behof.

Kyrkoherden *Wennerström* instämde.

Doctor **Hoberger**: Sedan min ärade vän Professor Selander medgifvit, att resonnemanget om bangården endels hvilar på probabilitets-calcyl, och då han är en stor matematicus, hvilket deremot icke är händelsen med mig, afstår jag från mitt yrkande; men vill likväl tillägga, att jag, för min del, icke värderar probabilitets-calcylen så högt, att jag derföre vill bortkasta hela eller halfva millioner.

Doctor **Gumælius**: Jag har redan instämt med Biskop Sundberg, men då det ser ut som man ej hört eller ville höra de skäl han anfört, utan anmärkningar, som redan blifvit vederlagda, komma igen, nödgas äfven jag anhålla att få tillägga något. Jag får då anmärka, att högst besynnerliga motsägelser förefinnas uti de gjorda anmärkningarne. Först säger man, att man alldeles icke vet, huru stor trafiken kommer att blifva och låter liksom förstå, att den väl ej kommer att bli så synnerligen stor; sedan antydes, att stationen vid Clara sjö i alla händelser skall bli otillräcklig och en så stor utvidgning, som skulle behöfvas, omöjlig, utan måste antingen en större station förläggas utom staden eller också små stationer här och der inom dess olika delar. I sistnämnde hänseende har man till och med påpekat såsom en nödvändighet — hvilket ock så vidt jag vet, af vederbörande redan är erkänd — bibehållandet af den redan befintliga stationen på söder och anläggningen af en tilltänkt på Ladugårdslandet. Detta sednare torde dock väl icke vara framställdt på fullt allvar. Vore här nu fråga om anslag till den större stationsbyggnaden, då skulle säkert min mening utfalla annorlunda än nu. Men nu är ju icke fråga om annat än Utskottets hemställan om anslag till gäldande af redan gjorda eller för nödvändiga ansedda expropriationer. Man har talat om, att det första kostnadsförslaget blifvit öfverskridet, och att så stora missräkningar deri skett. Ja, det är visserligen ledsamt, men hvem kan hjelpa det? Ingen rår för, att expropriationerna i sjelfva verket gått till mer än man förslagsvis hade beräknat. Men om utrymmet redan nu är trångt och måste blifva det än mera vid trafikens tillväxt, så är väl allt skäl att söka göra det större, medan sådant ännu utan alltför stora kostnader är möjligt. Vid sådant förhållande vore ej heller klokt att, som påtänkt varit, sälja några tomter, som för det närvarande ögonblicket kunde synas mindre nödvändiga. Det komme man snart att ångra. Man har också talat så rörande om huru vi ådraga det allmänna kostnader, som de efterkommande få betala. Ja, men vore det bättre, att de i en framtid, då utvidgning blir oundgängligen nödvändig, få betala långt dyrare hvad som nu kunde fås för billigare pris?

Här är nu fråga om 250,000 Riksdaler för den Bergfalkska egendomen, och af en blick på chartan visar sig, att den redan nu behöfves för att få allt någorlunda beqvämt. Man bör besinna, huru mycket som behöfves vid en bangård. Der skall vara vexlingsspår, vändskifvor och en mängd annat, som fordrar stort utrymme, och detta i högre grad ju större trafiken är. Visserligen är det sagdt att den blifvande trafiken vid Stockholms station är problematisk; men såsom det i allmänhet visat sig, att trafiken öfver för-

väntan tillväxt, så tänker jag, det skall komma att så visa sig äfven här, då den norra banan en gång blir färdig.

Man har åberopat auctoriteten af en framstående affärsman här i hufvudstaden, såsom den der skulle vara emot bangårdens utvidgning vid Clara sjö; men jag ber att få fästa uppmärksamheten derpå, att den mannen städse varit emot de större jernvägsanläggningarne i vårt land och i synnerhet emot sammanbindningsbanan, så att hans nu uttalade åsigter icke äro något annat än en conseqvens af hela hans föregående förhållande. Jag har mycken aktning för hans affärsskicklighet, men kan det oaktadt icke uppfatta honom såsom någon auctoritet i denna fråga. Jag upprepar det: här är blott fråga om de 250,000 Riksdaler som äro nödvändiga för att inlösa en tomt, hvilken dels redan nu är nödvändig och i framtiden blir det ännu ytterligare; vidare 250,000 R:dr till redan beslutade expropriationer, och då så är, kan jag icke finna annat än, att det är allt skäl att bifalla hvad Utskottet föreslagit.

Doctor **Söderberg**: Inom Utskottet var jag mycket tveksam om, hvad parti jag borde taga i afseende på denna fråga. Jag har aldrig varit för sammanbindningsbanan och alltid föreställt mig, att communication emellan Mälarens bägge stränder kunde på annat sätt åstadkommas än genom en bank. I Hull går ständigt en ångfärja öfver Humber och öfverflyttar rörelsen från den ena stranden till den andra, liksom också vid New-York öfver Hudsonfloden. Detsamma hade också kunnat ske här! Vid förra Riksdagen gjorde jag också några antydningar i denna riktning, men möttes då af den invändningen, att sådant här vore omöjligt för climatets skull. Jag lät mig då också dermed nöja, men jag har nu under denna vinter varit i tillfälle att se, att Mälarens norra arm knappast någonsin varit tillfrusen, och att den södra utan svårighet kunnat hållas öppen. För våra jernvägsbyggare måtte det i allmänhet ligga något retande och frestande i försöket att öfvervinna de svåraste naturhinder. Så bryter man hellre en tunnel genom en backe än man söker kringgå den, så kortar man hellre en bana för att passera ett djupt vatten än man tänker på några andra för det flytande elementet mera lämpliga öfvergångsmedel. Så har ock denna Mälarebank uppkommit. Nu ligger sålunda denna, *sorgebanken* der, och jag tänker med grämelse på alla de olyckshändelser, som tvifvelsutan skola blifva en följd af detta Mälarens afstängande från Saltsjön, på de många fartyg, som emot den skola få sina stäf krossade under trängseln att med vestlig storm komma igenom den trånga banköppningen, och hvad är då att göra? Jo, har

jag

jag sagt mig, man måste hjelpa under så godt man kan, att olägenheterna af det gjorda misstaget ej må blifva alltför stora, och ur denna synpunkt är jag böjd att, synnerligen på de grunder som af Biskop Sundberg blifvit andragna, understödja det af Utskottet här gjorda tillstyrkande.

Professor **Selander**: En talare har sagt, att bangårdar böra anläggas på flera ställen, och att detta vore förmånligare än en enda gemensam. Men månne detta vore någon economisk vinst? Det tror jag ej. Äfven för dem behöfvas tomter, som ingenstädes fås för intet, och sedan lära väl ej eller der byggnader kunna undvaras. Men månne det ens vore så ändamålsenligt som man menar? Jag kan icke föreställa mig det. En auctoritet har blifvit åberopad i en af hufvudstadens affärsmän, och man menade, att den auctoriteten skulle väga särdeles mycket, men Doctor Gumælius har visat, att den mannen alltid varit emot jernvägarne, och således i denna fråga ej bör anses betyda något synnerligt. Deremot hade vi inom Utskottet en annan auctoritet att stödja oss vid, nämligen Öfversten Lejonancker, som vid förra Riksdagen var emot bangården vid Clara sjö, men nu förordade expropriationen. Jag ville nämna detta blott för att få ställa den ena auctoriteten emot den andra.

Sedan discussionen härmed förklarats slutad, och då *H. H. Erke-Biskopen och Talmannens* proposition å bifall till Utskottets i detta Utlåtande gjorda tillstyrkande hördes med blandade Ja och Nej besvarad samt votering begärdes, framställdes och godkändes följande voterings-proposition:

Den som bifaller hvad Utskottet uti förevarande Utlåtande tillstyrkt, röste *Ja;* den det icke vill, röste *Nej*. Vinner nej, har Ståndet beslutat att, med afslag af Utskottets tillstyrkande, lemna sitt bifall till Riksgälds-Afdelningens å Herr Friherre Klinckowströms m. fl. reservation åberopade och i sidorna 8 och 9 upptagna förslag.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 18 *Ja* och 26 *Nej*, tillfölje hvaraf Ståndet stannat i det beslut, som Nej-propositionen innehåller.

Emot Ståndets nu fattade beslut anmäldes reservation af Biskop *Sundberg*, Doctor *Lindgren*, Contracts-Prosten *Tegnér* och Professor *Selander*.

§ 5.

Föredrogs och *bordlades Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Utlåtande N:o 75, i anledning af återremiss af Utskottets Betänkande N:o 39, angående väckta motioner om utvidgande af qvinnans medborgerliga rättigheter.

§ 6.

Föredrogs och *bordlades Banco-Utskottets* Memorial N:o 20, med förslag rörande föreskrifterna i 6:te och 7:de Articlarne af Banco-Reglementet.

§ 7.

Upplästes och *ladcs till handlingarne* från de respective Med-Stånden inkomna Protocolls-Utdrag, nemligen: från *Höglofl. Ridderskapet och Adeln* N:ris 156—158; från *Vällofl. Borgare-Ståndet* N:ris 170—173; och från *Hederv. Bonde-Ståndet* N:ris 199—205.

Ståndet åtskiljdes kl. 2 e. m.

Ut supra.

In fidem.

S. H. Almqvist.

Den 7 April 1866.

Plenum kl. 11 f. m.

§ 1.

Upplästes och *godkändes Expeditions-Utskottets* förslag *dels* till Rikets Ständers underdåniga skrifvelse N:o 33, i anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition om antagande af ny Riksdags-Ordning och dermed sammanhängande ändringar i Regerings-Formen *dels* till § i Riksdagsbeslutet angående antagen ny Riksdags-Ordning och dermed sammanhängande ändringar i Regerings-Formen.

§ 2.

Justerades Protocollen för den 26 och 28 sistlidne Mars.

§ 3.

Föredrogs ånyo och *bifölls* till alla delar *Sammansatta Stats-* samt *Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 5, i anledning af väckta motioner om Skjutsbesvärets ordnande och öfvertagande af Staten.

§ 4.

Föredrogs ånyo *Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Utlåtande N:o 75, i anledning af återremiss af Utskottets Betänkande N:o 39, angående väckta motioner om utvidgande af qvinnans medborgerliga rättigheter.

Doctor **Lindgren** begärde ordet och yttrade: Då orsaken till den återremiss, som framkallat detta betänkande, bestod deruti att man ansåg Utskottet i sitt förra förslag hafva gått längre än man tyckte skäligt vara, måste man förundra sig deröfver, att Utskottet i sitt nu afgifna betänkande gått vida längre än förra gången. *Då* tillstyrkte man nämligen blott att *befordringsrätt* till tjenster och befattningar, hvartill qvinna kan pröfvas lämplig, hädanefter borde henne tillkomma, när hon visar sig dertill ega erforderliga kunskaper och skicklighet. Nu deremot föreslår Utskottet, att anställning i tjenster och befattningar, hvartill qvinna kan pröfvas lämplig, hädanefter *bör* henne tillkomma. I det förra Betänkandet var hon således endast likställd med mannen, i detta deremot ställes hon framom honom. Jag, som afslog Utskottets första tillstyrkande, finner mig således nu med ännu större skäl böra afslå det nu föredragna.

Professor **Ribbing**: Ett särskildt skäl för mig att denna gång begära ordet ligger deri, att jag skulle söka förklara ett uttryck af Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottet. Men då jag nu eger ordet kan jag ej afhålla mig från att tillika göra några anmärkningar vid den i detta Betänkande förekommande motivering, hvilken synes mig vara i mer än ett hänseende remarcabel.

Utskottet utgår i sina betraktelser från stränga fordringar på qvinnans likställighet med mannen, och en hvar klandras strängt, som vågar hysa den åsigten, att qvinnan ens i *något* afseende ej vore duglig till alldeles detsamma som mannen; sådana åsigter sägas förskrifva sig directe från uppfattningen af qvinnan såsom slaf. Då Utskottet emedlertid ej kunnat undgå att erkänna och vitsorda att mellan man och qvinna likväl finnes någon olikhet: huru har det väl sjelft fattat och angifvit densamma? Jo det enda sätt, hvarpå det uttryckt denna olikhet, är: såsom en gradskillnad! Så säger Utskottet t. ex. sid. 3 i Utlåtandet att qvinnan är olämplig för de flesta befattningar inom länsstyrelserna såsom länsmannens, emedan dessa embetsmän, måste uppträda med *manlig kraft och beslutsamhet.* Det må nu så vara, hvad angår "kraften," ifall man nemligen inskränker betydelsen af denna till den physiska allenast, men hvad beträffar "beslutsamhet," må jag bekänna, att jag icke förut hört omta-

las, att qvinnan skulle ega sådan mindre än mannen, men kunde väl citera ett allom bekant yttrande af en bland våra största skalder, som i detta fall uttrycker en med Utskottets alldeles olika tanke. Vidare har Utskottet vidgått och genom sitt hela förslag ansett sig böra tillstyrka äfven en annan gradskillnad, i det att Utskottet yrkat det qvinnan endast "inom vissa gränser" skulle få utöfva de offentliga befattningar, till hvilka hon jemte mannen skulle blifva competent, d. v. s. tillstyrkt att *hon* skulle stanna i de lägre graderna, mannen åter, utöfver dessa, kunna komma fort öfver till de högre. Huru rimmar sig detta med det stränga klandret af all gradskillnad? Men sjelfva höjdpunkten, eller, om man heldre så vill, djupet af qvinnans nedsättning genom Utskottet har detta dock nått, när det sid. 4 säger, att qvinnans qvinlighet "beror af en naturlag" samt till följd deraf ej genom samhällslagar kan ändras. Det vill alltså säga, att qvinnan ej ens vore ett fritt väsen, capabelt af uppfostran och bildning! Hon lyder endast naturlagar, d. ä. hon är blott ett naturväsen!

Vidare. Det chevalereska Utskottet har såväl i detta betänkande, som i det föregående, N:o 39, om samma ämne utlåtit sig om qvinnans bestämmelse. På hvad sätt och månne så, att qvinnans värde dermed blifvit erkändt och uttryckt? Liksom Utskottet i sitt förra betänkande påstod, att staten genom all annan qvinnans verksamhet, än såsom offentlig embetsman, ginge förlustig om hennes "deltagande i intelligensens arbete"; så yrkar det *nu*, att qvinnans bestämmelse såsom qvinna är lägre än en *annan*, "såsom menniska", det vill, såsom man af hela sammanhanget ser, säga den att vara offentlig embetsman. Utskottets deduction häraf är enkel, man läser den sid 4: den som vill hindra qvinna från att blifva embetsman, den vill ock hindra henne från att odla sina intellectuela anlag och vill qvarhålla henne på en lägre bildningsgrad. Bevis: han vill hindra henne från att göra sin bildning fruktbärande, — hvilket alltså *icke* kan ske genom hennes verksamhet i familjen. I förbigående kan jag vid detta resonnement ej underlåta den anmärkning, att det enligt Utskottets mening alltså skulle vara ett slags förnedringstillstånd för qvinnan att "blifva maka och mor" — såsom Utskottet uttrycker sig. Det är då från detta förnedringstillstånd, Utskottet vill rädda den arma qvinnan genom att tillåta henne blifva embetsman — det är alltså, enligt Utskottets åsigt, naturen af menskligt värde. Att en verksamhet såsom maka och mor sällan eller aldrig renderar ordnar eller berömmande omförmäles i de offentliga bladen: sådant medgifves. I öfrigt kan det sättas i fråga om det ej är ett *säkrare* arbete för samhällets och menskligheten lycka samt dermed för eget värde, att väl

uppfostra menniskor och blifvande statsborgare, än att, såsom t. ex. vi här, sitta i rådplägande och orerande församlingar.

Nu kommer jag till Doctor Lindgrens anförande; det angår det slut hvartill Utskottet efter denna lysande motivering kommit. Man har sagt, att den form af hyllning eller, såsom poeterna kallat det dyrkan af qvinnan, som framträdt i den s. k. courtoisien, vore en skimrande yta, som på botten dolde det djupaste förakt för qvinnan. Jag påminnes lifligt ej mindre om courtoisien, än om detta omdöme om densamma vid det slut, hvartill Utskottet kommit. Hvarför borttog man nemligen det i förra förslaget förekommande ordet "rättighet till befordran" och ersatte det genom "anställning" — vid de ifrågavarande embetena? Det skedde efter moget öfvervägande och med diplomatisk beräkning. Jag ursäktar gerna Doctor Lindgren för att han ej fattat det fina i denna beräkning, så mycket heldre, som jag dermed blott uttalar en ursäkt för mig sjelf, med hvilken förhållandet att börja med var enahanda. Man *ville* ej gifva qvinnan "*rättighet*". Äfven sedan hon fullgjort samma præstanda för competens till en befattning, som mannen skulle hvad *han* erhåller såsom rätt, tilldelas *henne* såsom grace, hon skulle för alltid förblifva extra-ordinarie, blott kunna "anställas," för att när som helst, och synnerligen om hon förnedrade sig ända derhän att gifta sig kunna skiljas från sin befattning. Detta är således det värdiga slut hvartill Utskottet efter sin utmärkta motivering kommit, och det innebär den enda egentliga förändring, Utskottet vid sitt förra utlåtande vidtagit. Man erbjuder qvinnan utsigt till befordran och nya utvägar att försörja sig och blifva en nyttig samhällsmedlem. Man lockar henne, genom förespeglingar om den större bildning, bättre ställning, högre menniskovärde, hon sålunda skall vinna, in på långa års arbete för att till sådan ställning habilitera sig. Har hon ändtligen, lika med mannen, fullgjordt detta arbete, presterat de fordrade profven — under det hon dermed nödgats försumma att utbilda sig till skicklighet i qvinliga yrken; — så *ställs hon dock ej lika* med mannen. Nej, hon skall qvarstå på lägre *grad* — och nemligen en *sådan* grad, der det beror af andras godtfinnande om hon skall få använda den förvärfvade skickligheten, eller ändå blifva utan medel till subsistens. — Under sådana förhållanden måste jag yrka afslag å Utskottets betänkande och att Ståndet qvarstår vid sitt förra beslut i ärendet. Jag var visserligen från detta beslut dissentierande. Men *den* mening, jag då förfäktade, gick, i snörrätt motsatt riktning mot den nu af Utskottet framställda: begränsadt omfång för den verksamhetssphær man skulle tilldela qvinnan med af-

seende på hennes naturliga anlag, men full rätt, lika med mannens, *inom* densamma.

Deruti instämde flera af Ståndets ledamöter.

Doctor **Lindgren**: Jag skulle vara den föregående talaren tacksam för den utläggning han lemnat af det ord "*anställning*" Utskottet i detta sitt nya förslag begagnat, hvarmed jag hör att man velat beteckna icke en fast, utan endast en passager befordran, så vida icke ändock qvarstode det bindande lilla ordet *böra*, hvaraf följer, att, i händelse detta oförnuftiga förslag skulle af Ständer och Konung godkännas, qvinna till så beskaffade anställningar, låt vara endast temporära, alltid skulle hafva förmånsrätt för mannen. Jag, som ej vill, i afseende på befordringsrätt till statens tjenster i allmänhet, sätta qvinnan i paralel med mannen, kan ännu mindre gå in på, att tillägga henne något försteg, vore det än till blott tillfälliga tjensteförordnanden, hvarföre jag fortfarande yrkar på afslag.

Doctor **Säve**: För min del tycker jag, att Rikets Ständer genom en underdånig skrifvelse med det allmänna och sväfvande innehåll som den förevarande har, pålägger Regeringen icke blott ett bekymmer, utan ett uppdrag, hvilket den svårligen skall kunna fullgöra. Utskottet har velat frigöra qvinnan från de band, som förhindra hennes verksamhet i det allmänna; men då Utskottet kommit till frågan, hvilka nya banor lämpligen borde öppnas för qvinnans verksamhet har Utskottet ej kunnat utvisa några sådana. Utskottet har medgifvit, att de flesta befattningar inom länsstyrelserna icke passa för qvinnan. Äfven har Utskottet vidgått, att nödiga examina för erhållande af Medicine-Doctorsgraden skulle blifva allt för vidlyftiga och kostsamma för qvinnan att fullgöra. Man hade tänkt sig, att qvinnan skulle kunna få anställning i Bankerna, i de s. k. Räkenskapsverken, i Tull-, Post- och Jernvägs-Styrelsen. Men äfven i fråga om dessa verk har Utskottet ansett det vara svårt att få förhand säga, till hvilka befattningar derinom qvinnan företrädesvis skulle anses vara lämplig. Likaledes hade man trott, att qvinnan skulle lämpligen kunna blifva lärare i de lägre läroverken; men Utskottet har sjelft vederlagt denna åsigt dymedelst att Utskottet med rätta förklarat, att af lärarne i sagde läroverk erfordras samma kunskaper och lärareskicklighet som af lärare i de högre läroverkens motsvarande lägre classer. När Utskottet således icke sjelft varit i stånd att afgifva något förslag till de nya banor för hvilka qvinnan borde vara ämnad eller lämplig, har Utskottet dock ansett tillständigt att begära hos Kongl. Maj:t, det Kongl. Maj:t måtte upplysa, hvilka befattningar

kunde vara för qvinnan mer eller mindre passande. Under sådana förhållanden och då Utskottet icke varit betänkt på att anvisa någon utväg huruledes qvinnan skulle förvärfva nödiga kunskaper för erhållandet af offentliga befattningar, finner jag den föreslagna underdåniga skrifvelsen vara af beskaffenhet att icke böra aflåtas, hvadan jag för min del yrkar afslag å Utskottets förslag.

Doctor **Moberger**: Emedan jag sutit på den afdelning af Utskottet, som behandlat ifrågavarande ärende, anser jag mig böra förklara, att sedan återremissen blifvit uppläst, förklarade jag mig anse problemet under närvarande förhållanden olösligt och ämnet oboteligt; hvarföre jag icke kunde vidare utlåta mig derom, utan förblifva endast åhörare. — Detta är ock orsaken, hvarföre ingen reservation af mig finnes betänkandet bifogad.

Discussionen förklarades dermed afslutad, hvarefter uppå derom af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställd proposition, Preste-Ståndet som icke antog Utskottets inbjudning, afslog det i förevarande utlåtande framställda förslag.

Doctor **Sandberg** begärde derefter ordet och yttrade: Vi lefva i en ombildningstid: Nationalrepresentationens ombildnig — Nationalförsvarets ombildning — Qvinnans ombildning. Skulle man icke öfverlemna dessa 2:ne sednare ombildningar till den ombildade National-Representationen, som inom 9 månader träder tillsammans? Ingenting äfventyras med detta uppskof. Den älsklingsidé om utvidgning af qvinnans medborgerliga rättigheter, som hastigt uppdykat och nu omfattas med en varm känslas hänförelse behöfver sannerligen tid att mogna. För den ogifta qvinnans verksamhet och försörjning stå många vägar öppna. Men jag kan icke inse att samhället skulle blifva lyckligare om unga qvinnor bildades för att trängas med unga män om statens tjenstebefattningar. Mera enligt med naturens lag är det att mannen sättes i tillfälle att försörja hustru och ingår i äktenskap. Mig synes den föreslagna underdåniga skrifvelsen i detta ämne vid innevarande Riksdag gerna må uteblifva. Med den mig gifna tillåtelsen, anhåller jag att denna min mening, ehuru uttalad efter Talmannens klubbslag på det fattade beslutet, måtte få ingå i Ståndets protocoll.

§ 5.

Föredrogs ånyo *Banco-Utskottets Memorial* N:o 20, med förslag rörande föreskrifterna i 6 och 7 Articlarne af Banco-Reglementet.

Punkterna 1—8. *Godkändes.*
Punkten 9:

Kyrkoherden **Wennerström**, som på begäran erhöll ordet yttrade: Uti ifrågavarande 9 moment föreslås, att till alla tjenster (utom commissarieclassen) Fullmäktige, skulle ega att, efter vederbörande chefers hörande, utnämna den bland verkets ordinarie eller extra ordinarie tjenstemän, som för tjensten är mest skicklig och passande, eller, i händelse sådant i något särskildt fall skulle finnas för verket gagnande, annan i Banken förut icke tjenstgörande, särdeles väl vitsordad och skicklig person. Det sista alternativet i detta stadgande synes mig vara ganska vådligt och göra de extra ordinarie tjenstemännens ställning än mera prekär än förut. Hafva de icke utsigt att efter trägen, trogen och väl vitsordad tjenstgöring vinna befordran utan skall denna vara beroende af Fullmäktiges subjectiva tycke, huru skall man då kunna påräkna att få personer, som med flit och nit egna sig åt bankens tjenst? Dessutom synes mig det ifrågasatta stadgandet vara obehöfligt; ty det är icke gerna tänkbart, att inom banken skulle saknas personer, lämpliga för hvarje plats derinom. Fullmäktige behöfva derför säkerligen aldrig leta på gatan efter dugligt folk. De nuvarande Fullmäktige komma troligen, derom är jag fullt öfvertygad, icke att missbruka den dem genom ifrågavarande stadgande medgifna rättighet att uppsöka tjenstemän utom banken; men man vet icke, hvad framtiden bär i sitt sköte, och i alla fall ligger det farliga i saken just deri att såsom grundsats stadga och genom lag sanctionera ett godtycke. För min del kan jag derföre icke gifva mitt bifall till Utskottets förslag i berörda hänseende, utan får hemställa, att hvad förut i thy fall varit stadgadt må oförändradt bibehållas.

Doctor **Björkman**: Ifrågavarande föreslagna stadgande blef inom Utskottet strängt och allvarsamt ventileradt. För min del tror jag att, såvida man icke antager, det Fullmäktige i Banken skola ledas af godtycke, denna ginväg för befordran icke kan blifva farlig. Nyligen har inom Banken förekommit ett fall, som visat gagneligheten af ett dylikt stadgande. Den person som för närvarande sköter Secreterarebefattningen inom Utskottet, sökte för några år sedan att blifva notarie i Fullmäktiges expedition. Han var då en särdeles väl vitsordad tjensteman i Lund, men hade naturligtvis icke tjenstgjort i Rikets Ständers Bank. För att nu der få ansökningsrätt, måste han först låta inskrifva sig såsom extra ordinarie tjensteman i Banken och först efter det han såsom sådan der varit inskrifven någon tid, kunde

han, såsom sökande, till notarie antagas. Nu frågas, hvartill tjenar en sådan omväg? När man nu dertill besinnar, huru begränsad den rätt blifver, som härmed gifves Fullmäktige att utom Banken antaga tjenstemän — förslaget lyder nemligen att endast, *i händelse sådant i något särskildt fall skulle finnas för verket gagnande, till tjenst i Banken må utnämnas annan, i Banken förut icke tjenstgörande, särdeles väl vitsordad och skicklig person* — så kan jag icke finna berörde stadgande vara farligt, hvadan jag ock tillstyrker, att detsamma må af Ståndet godkännas.

Doctor **Nordlund**: Först får jag erinra derom, att ifrågavarande moment står i ett nära sammanhang med 11 momentet i detta Betänkande, hvilket vid denna frågas bedömande icke torde böra lemnas ur sigte.

I sjelfva saken får jag anmärka, att der är en väsendtlig skillnad emellan hvad Fullmäktiges och Utskottets förslag innehålla angående den i detta 9:de moment förekommande fråga. Fullmäktige hade föreslagit, att till alla öfriga tjenster (utom commissarieplatser) Fullmäktige, efter vederbörande chefers hörande, må nämna den för verkets tjenst mest skicklige och passande. Ifrån detta förslag var jag bland Fullmäktige skiljaktig och ansåg att Fullmäktige endast undantagsvis, der behofvet kunde nödvändigt kräfva det, borde utom Banken få söka personer till besättande af lediga platser inom Banken. Utskottet har antagit den af mig uttade mening. Man kan i principen eller regeln instämma med den förste talaren — hvilket jag för min del gör — och ändock medgifva att det föreslagna berättigandet för Fullmäktige är nödigt, såsom undantag. Och att här endast är ett undantagsstadgande i fråga, följer, såsom nästföregående talare erinrat, af sjelfva ordalagen i Utskottets förslag; äfvensom jag med sistbemälde talare icke kan finna den föreslagna rättighetens medgifvande åt Fullmäktige vara vådligt, utan fastheldre nyttigt och lämpligt. Der finnas nemligen några platser inom Banken, som svårligen kunna alltid besättas med de personer, som arbetat i Bankens öfriga afdelningar. Sådana platser äro secreterare- och notariebefattningarne i Fullmäktiges cansli. För flera Riksdagar sedan beslöto Rikets Ständer, att i detta Cansli icke skulle finnas några canslister, hvilket ock föranledt, att inom detsamma icke kunna bildas några personer, lämpliga att sköta berörda befattningar, när deras ordinarie innehafvare afgå eller af en eller annan anledning äro förhindrade att befattningarne sjelfve sköta. De åter, som tjenstgöra i Bankens öfriga afdelningar, blifva derigenom ingalunda förberedde och skicklige till göromålen i Fullmäktiges Cansli. Under sådana förhållanden och då, såsom jag förut antydt,

den rätt i thy fall, som skulle meddelas Fullmäktige, finge begagnas endast undantagsvis eller, såsom orden i förslaget lyda, "i händelse sådant i något särskildt fall skulle finnas för verket gagnande", anser jag det föredragna momentet böra af Ståndet godkännas.

Kyrkoherden **Wennerström**: Jag upprepar hvad jag förut sagt, att jag alldeles icke betviflar de nuvarande Fullmäktiges rättskänsla och grannlagenhet, men att jag anser det vara vådligt att som lag stadga, det Fullmäktige må kunna i Bankens tjenst anställa personer, som förut aldrig derstädes tjenstgjort. Man säger väl, att det föreslagna stadgandet endast afser vissa undantagsfall. Men dessa undantagsfall kunna upprepas; och för hvarje gång en plats skall tillsättas, kan det förefalla Fullmäktige som om specielt just för den platsen en viss person utom Banken voro lämplig. Om en dylik praxis utbildar sig hurudan blir då de extra ordinarie tjenstemännens i Banken ställning? Redan nu är den ganska svår, ty på sednare tiden har antalet af tjenster inom verket blifvit ganska mycket reduceradt. Skall nu dertill komma, att nästan all befordran derstädes skall vara af Fullmäktiges godtycke helt och hållet beroende? Detta kan icke vara för Banken sjelf gagneligt, emedan det måste leda till lycksökeri och en i allmänhet mindre god anda inom tjenstemanna-corpsen. Jag vidhåller derföre mitt förut gjorda yrkande i saken.

Professor **Selander**: Jag instämmer med Doctor Nordlund. Det är väl sannt, att de extra ordinarie tjenstemännens i Banken ställning på sednare tiden blifvit bekymmersam, men jag får dock erinra derom, att Banken väl icke är till för tjenstemännens räkning, utan tvärtom dessa för Bankens. Den nästföregående talaren har föreställt sig, att Banken sjelf skulle lida deraf, att de obefordrade tjenstemännens ställning blefve så osäker. Dervid är dock att märka, såsom Doctor Nordlund redan förklarat, att här är endast fråga om ett undantagsstadgande; och man behöfver väl icke befara, att förhållandet ock skall blifva sådant, ty det är ju alldeles naturligt, att Fullmäktige skola vilja väl vårda sig om banktjenstemännens rätt och bästa. Doctor Nordlund har nämnt två befattningar i Banken, till hvilkas besättande det torde vara nödigt att söka personer utom Banken; men till dylika befattningar torde jemväl böra räknas ombudsmannabefattningen. Det är ju uppenbart, att Fullmäktige skola, om möjligt, besätta nämnde vigtiga platser med sådana personer, som känna till mecanismen i Banken, men med den bästa vilja är det dock stundom omöjligt, att inom Banken finna personer, lämpliga för dylika

befattningar. Och skulle mot all förmodan Fullmäktige missbruka sin makt uti ifrågavarande hänseende, så kommer nog Banco-Utskottet med efterräkning, och för detta Utskott hafva Fullmäktige, såsom bekant är, stor respect.

Doctor **Nordlund**: Äfven jag anser de extra ordinarie tjenstemännens i Banken ställning vara behjertansvärd; och om den skulle blifva i hufvudsaklig mån försämrad genom det nu föreslagna stadgandet, så skulle jag för min del icke deråt vilja gifva mitt bifall. Men jag tillåter mig ännu en gång fästa uppmärksamheten på hvad här egentligen blifvit föreslaget, nemligen att till tjenst i Banken må utnämnas en i Banken icke förut tjenstgörande person, *endast när han är synnerligen väl vitsordad* och endast i *något särskildt fall, i händelse det skulle finnas för verket gagnande.* Med afseende härå och då dels Fullmäktige sjelfva hafva mesta olägenheten, derest de antoge en mindre tjenlig person till Secreterare, Notarie eller Ombudsman, hvilka tjenstemän här egentligen afses, dels ock Banco-Utskottet icke lärer underlåta att, derest Fullmäktige göra sig skyldiga till missbruk af den medgifna rättigheten, stäfja dylika tilltag, måste jag vidhålla den af mig förut uttalade öfvertygelsen, att då här är fråga blott om ett undantagsstadgande, som vid sina tillfällen kan finnas både nödigt och nyttigt, detsamma bör godkännas.

Contracts-Prosten **Palmlund**: Jemte det att jag instämmer med de två nästföregående talarne, får jag fästa en annan talares, Kyrkoherden Wennerströms, uppmärksamhet på den af Utskottet i motiveringen till ifrågavarande moment (sid. 15) uttryckligen framställda åsigt, "att Bankens redan varande tjenstemän, der Bankens eget intresse icke gifver anledning till undantag, böra ega företräde framför andra sökande". Dessutom må det tillåtas mig erinra derom, att det föreslagna stadgandet gäller blott för tiden till nästa Riksdag, då, i händelse af behof, förändring kan i berörde hänseende vidtagas; emedlertid är Riksbankens förvaltning nu anförtrodd åt sådana Herrar Fullmäktige, till hvilkas grannlagenhet och rättskänsla Kyrkoherden Wennerström med största skäl förklarat sig hysa ett synnerligt förtroende.

Doctor **Ternström**: I betraktande dels deraf att Banco-Reglementet icke är någon permanent lag, utan kan förändras vid hvarje Riksdag, och dels deraf att det skulle vara hårdt att så binda händerna på Banco-Fullmäktige, att de icke vid förefallande behof skulle få inkalla en utom verket

stående capacitet, tillstyrker jag antagandet af Utskottets förslag.

Kyrkoherden **Wennerström**: Jag inser nog, att min åsigt ej kommer att göra sig gällande; min öfvertygelse i ämnet har jag dock velat uttala. Det synes mig nemligen vara oförnekligt, att hufvudsyftet i Fullmäktiges till Utskottet afgifna och i detta betänkande behandlade förslag går derpå ut att skaffa Fullmäktige så stor makt som möjligt i fråga om Bankens Styrelse och Förvaltning. Detta bevisas bäst af Fullmäktiges hemställan, att 110:de § i nu gällande Banco-Reglemente måtte borttagas, d. v. s. att klagan öfver Fullmäktiges beslut i befordringsmål icke hädanefter skulle få äga rum. Då sålunda maktlystnad visar sig vara utmärkande drag hos Banco-Styrelsen och dess spiritus rector, har det verkligen synts mig vara mindre lämpligt att medgifva en sådan rättighet, som afses i nu förevarande förslag.

Doctor **Rundgren**: Under förra Riksdagen var jag suppleant i Banco-Utskottet och hade då tillfälle att öfvervara behandlingen af samma ämnen, hvarom nu är fråga. Dervid delade jag den af Kyrkoherden Wennerström i dag uttalade åsigt, från hvilken jag icke eller nu finner mig föranlåten att afvika. Man har sagt, att den rättighet, som enligt ifrågavarande förslags-stadgande skulle meddelas Fullmäktige, endast undantagsvis komme att begagnas. Jag tror dock ej att man med säkerhet kan göra ett slikt antagande, ty huru rättigheten kommer att utöfvas, blir naturligtvis beroende af den för tillfället ibland Banco-Fullmäktige rådande åsigt. Då emellertid af det utaf Fullmäktige afgifna, i detta Betänkande omförmälda utlåtande inhemtas, att Fullmäktige önska dels, att frågan om extra ordinarie tjenstemäns i Banken antagande må, utan afseende derpå om de aflagt academiska examina eller ej, göras beroende ensamt af Fullmäktiges pröfning; dels att till alla tjenster inom Banken utom commissarieplatser, Fullmäktige må, efter vederbörande chefers hörande, utse den för verkets tjenst mest skicklige och passande, utan skyldighet för Fullmäktige att till tjenstemän utnämna sådana, som inom Banken tjenstgjort; dels ock att klagan öfver Fullmäktiges beslut i befordringsmål hädanefter icke skulle vara tillåten, så synes man deraf väl med fog kunna sluta, att nuvarande Fullmäktiges uppfattning af tjenstemännens i banken ställning är sådan, att, om de i 9 och 11 momenten af detta Betänkande omförmälda förslag af Ståndet antagas, den makt, som derigenom blefve tilldelad Fullmäktige, icke kommer att blott undantagsvis begagnas. I dessa omständigheter finner jag en anledning för mig att ej bifalla Utskottets förslag, helst det synes mig inga-

lunda komma att blifva gagneligt för banken, om dess tjenstemän blifva så beroende af Fullmäktige, som nu föreslaget blifvit — och detta äfven med antagande, att Fullmäktige hysa så stor respect för Banco-Utskottet, som man antydt.

Doctor **Gumælius**: Här har sagts, att Banco-Fullmäktige sträfva att få mera makt än hittills. Ett sådant sträfvande finner jag vara naturligt och alldeles i sin ordning, ty skola Fullmäktige kunna administrera Banken i öfverensstämmelse med tidens fordringar, måste de ock hafva friare händer än förut. Man har äfven uttalat farhågor derför att den rättighet, som enligt förevarande förslagsstadgande skulle Fullmäktige medgifvas, icke skulle blott undantagsvis begagnas. Professor Selander synes mig dock hafva tydligen ådagalagt, att dylika farhågor äro fullkomligt ogrundade. Och uppenbart måste väl vara att icke någon chef har så litet deltagande känsla för sitt verk, att han utom detsamma söker tjenstemän, om lika skicklige finnas att tillgå derinom. Väl må det vara hårdt för extraordinarie tjenstemän att vid tjensters besättande blifva förbigångna af sådana, som icke inom verket tjenstgjort; men lika hårdt måste det vara för Bankens Styrelse att nödgas befordra olämplige och oskickliga personer blott för det de tjenstgjort i Banken, äfven om de ej äro till sysslan fullt skickliga. En sådan exclusiv rätt till platser inom vederbörande verk lära väl icke extraordinarie tjenstemän på andra ställen hafva. För min del finner jag mig derför föranlåten att godkänna ifrågavarande 9 moment. Hvad åter angår Fullmäktiges förslag att man ej skulle få klaga öfver Fullmäktiges beslut i befordringsmål, så skulle jag icke för min del kunna godkänna detsamma, men derom är nu icke fråga. Slutligen får jag erinra derom, att i Riks-Banken likasom i hvarje annan bank det är nödvändigt att hafva en spiritus rector; men att den nuvarande spiritus rector i Riks-Banken skulle öfva något obehörigt inflytande öfver öfriga Fullmäktige, tror jag icke att man, med kännedom om deras personer, behöfver befara.

Doctor **Nordlund**: Tvänne talare före den siste hafva fört discussionen in på ett område, der en af Fullmäktige ej gerna kan möta dem; jag för min del ämnar icke heller ingå i särskilda svar å de gjorda anmärkningarne, isynnerhet som jag icke deltagit i de 2:ne första af Fullmäktige framställda förslag, hvilka Doctor Rundgren klandrande omnämnt och det 3:dje af honom vidrörda redan inom Utskottet fallit. Att flera af de förslag, Fullmäktige framställt till ändring i Reglementet, åsyfta utvidgade rättigheter för Fullmäktige i Bankens Styrelse och förvaltning, vill jag ingalunda bestrida; dock vågar jag hemställa, huruvida man icke billigtvis kan

tänka sig, att Fullmäktiges berörda förslag härleda sig mindre från maktlystnad än från önskan att, utan hinder af reglementet, kunna i Bankens inre förvaltning och göromål vidtaga sådana åtgärder och förändringar, som kunna lända till så väl bankens som allmänhetens beqvämlighet. Bankoverket är nämligen icke att jemföra med Statens collegiala embetsverk, utan är ett Förvaltnings-, Räkenskaps- och Expeditionsverk, som dagligen står i beröring med allmänheten. Det är isynnerhet i sistnämnde egenskap, Banken behöfver röra sig med lätthet och skyndsamhet, för att tillfredsställa allmänhetens skäliga fordringar och kunna uthärda täflan med de enskilda bankerna. Det har länge varit en klagan, att Riks-Banken i expeditionsväg stått efter de sistnämnda, och denna klagan har icke saknat skäl; enär arbetet inom Riks-Banken varit mer än nödigt invecklad och för allmänhetens betjenande långsamt. Fullmäktige hafva redan sökt afhjelpa dessa olägenheter. Ännu ligga dock i flera af de detaljföreskrifter, som reglementet hittills innehåller, hinder för Fullmäktige att vidtaga en del åtgärder och förändringar, som dels i expeditions- dels i räkenskaps- och öfriga contoren kunna finnas nödiga; och det är isynnerhet för att undanrödja dessa hinder, som Fullmäktige föreslagit åtskilliga uteslutningar och förändringar i reglementet, oaktadt erkännas måste, att de skulle hafva den följden, att utvidga Fullmäktiges makt. Huruvida denna makt under den närmaste tiden komme att missbrukas, derom tillhör icke mig att yttra något.

Doctor **Rundgren**: Hvad jag yttrade om tendensen i Banco-Fullmäktiges, i detta Betänkande omförmälda Utlåtande, yttrade jag endast på grund deraf att en af Fullmäktige sjelfva påstode, att den rättighet, som enligt stadgandet i förevarande 9 moment skulle Fullmäktige medgifvas, endast vore att betrakta såsom ett undantagsfall. Då emellertid af berörde Utlåtande i sin helhet, efter mitt förmenande, tydligen framgår, att pluraliteten af Fullmäktige haft åsigter som häntyda på att denna rättighet alldeles icke blott undantagsvis, utan snarare såsom regel skulle af dem begagnas, så har jag ock ansett mig berättigad att uttala detta. Huruvida denna min uppfattning är riktig eller icke, derom vill jag icke vidare yttra mig. Jag har blott velat anföra detta såsom skäl till mitt yttrande. Hvad nu sjelfva saken angår, så får jag erinra om det nära sammanhanget emellan 9 och 11 momenterna i detta Betänkande. Det har nemligen förut varit stadgadt att för att kunna antagas till extraordinarie tjensteman vid bankoverket borde man hafva undergått sådan examen, som berättigade till inträde i Konungens cansli eller Rikets rättegångs- eller räkenskapsverk. Fullmäktige

hade i sitt ofvannämnde Utlåtande yttrat sig förmoda, att sedan cameralexamen blifvit afskaffad och cansliexamen betydligt försvårats, hinder icke borde möta för upphäfvande af föreskriften om academiska examinas afläggande såsom vilkor för inträde i Bankens tjenst. Utskottet har dock icke velat gå så långt som Fullmäktige, utan hemställt: "För att kunna antagas till extra ordinarie tjenstemän vid Bankoverket, fordras att hafva undergått godkänd afgångsexamen från något af Rikets högre Elementarläroverk. Sökande, hvilken på annat sätt ådagalagt motsvarande kunskaper, må dock, der särskilda omständigheter dertill föranleda, äfven kunna till extraordinare tjensteman af Fullmäktige antagas." Det visar sig således, att om detta förslag antages, bankens extraordinarie tjenstemän kunna komma att till stor del bestå af personer, som icke ens hafva undergått godkänd afgångsexamen från något af Rikets högre Elementarläroverk. Då man sålunda icke ens fordrat detta såsom vilkor för att blifva tjensteman i Banken, förefaller det mig besynnerligt att man dock icke vågar anse Banken såsom så god uppfostringsanstalt, att man från densamma skall kunna erhålla hvilka tjenstemän i banken som helst. Jag får derför och då jag anser det icke vara behöfligt att tilldela Banco-Fullmäktige den i förevarande moment omförmälda rättighet fortfarande instämma med Kyrkoherden Wennerström, och yrkar, att Ståndet måtte godkänna ifrågavarande 9 moment, dock med uteslutande af orden "eller i händelse sådant i något särskildt fall etc. — — vitsordad och skicklig person."

Kyrkoherden **Otterström**: Jag tror, att Kyrkoherden Wennerström och Doctor Rundgren skulle låtit sina betänkligheter falla, om de velat fästa sin uppmärksamhet vid hvad Doctor Björkman yttrade i ämnet. Det är ju nemligen ej fråga om att medgifva Fullmäktige annan rätt än den de förut äga, ehuru på en omväg. Doctor Björkman omförmälde nemligen, huruledes en person, som icke varit tjensteman i banken, der erhöll ordinarie beställning, men att han för att blifva competent till platsen nödgades först låta inskrifva sig såsom extraordinarie i banken. Om man nu kan undanrödja ett dylikt spegelfäkteri, så kan det ju hvarken anses vara farligt eller ens onyttigt; tvärtom måste det väl anses vara i allo lämpligt. Derför bör ock, efter mitt förmenande, ifrågavarande moment med allt skäl antagas.

Sedan discussionen härmed förklarats afslutad, gjorde *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* proposition på bifall till ifrågavarande punkt, hvarvid blandade *Ja* och *Nej* hördes samt votering begärdes; och uppställdes och godkändes följande voteringsproposition:

Den, som bifaller hvad Utskottet i denna punkt hemställt, röste *Ja*.

Den det icke vill, röste *Nej*.

Vinner Nej, har Ståndet godkänt Utskottets hemställan i denna del, med uteslutande dock af orden "*eller, i händelse sådant i något särskildt fall skulle finnas för verket gagnande, annan i banken förut icke tjenstgörande, särdeles väl vitsordad och skicklig person.*"

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 39 *Ja* och 7 *Nej*, hvadan alltså Ståndet stannat i det slut, som Ja-propositionen innehåller.

Punkten 10. *Godkändes.*

Punkten 11:

Doctor **Björkman** begärde ordet och yttrade: Detta moment var föremål för mycken discussion, innan det bekom det innehåll det för närvarande har. För att blifva antagen till extraordinarie tjensteman vid Bankoverket har, enligt 108 §, hittills fordrats att hafva undergått sådan academisk examen, som berättigade till inträde i Konungens cansli eller Rikets rättegångs- eller räkenskapsverk. I sitt till Utskottet afgifna utlåtande hafva nu, sedan cameralexamen är afskaffad, Fullmäktige uttalat den förmodan, att hinder numera icke borde möta för upphäfvande af föreskriften om academiska examinas aflägganden såsom vilkor för att kunna antagas till extraordinarie i bankens tjenst. Efter mycken strid kom man inom Utskottet slutligen öfverens om första delen uti detta moment. Dervid hade jag ock önskat stanna. Jag ansåg nemligen den sednare delen alldeles obehöflig, enär Fullmäktige enligt 9 momentet, erhållit rättighet att till tjenster i Banken utnämna sådana, som icke inom banken förut tjenstgjort såsom extraordinarier. Derjemte ansåg jag det vara Statens skyldighet att fordra, det de, som inskrifvas i Statens verk, böra åtminstone hafva undergått godkänd afgångsexamen från något af Statens högre Elementarläroverk. Min åsigt segrade emellertid icke i Utskottet. Jag får derför nu yrka, att Preste-Ståndet må godkänna den första, men förkasta den sednare delen af detta moment.

Prosten **Lundholm**: I hufvudsaken finner jag mig förekommen af den föregående högt vördade talaren. Icke heller jag finner någon giltig anledning att bifalla det sednare stycket i detta moment, och ehuru jag helst skulle önskat, att den 108 § af nu gällande Reglemente oförändradt blifvit bibehållen, men det torde vara förgäfves att framställa ett sådant yrkande, finner jag mig föranlåten att godkänna det stadgande som innefattas i första delen af 11:te momentet, men

förkasta

förkasta den sednare. Gerna skulle jag önska få upplysning om hvad Utskottet menar med det uttrycket: "Sökande, hvilken på annat sätt ådagalagt motsvarande kunskaper."

Dock äfven om jag erhölle en förklaring i detta afseende, är jag fullt öfvertygad, att jag ej skulle finna densamma tillfredsställande, ty icke lära Banco-Fullmäktige vilja anses behöriga att anställa afgångs-examen med dem, som söka anställning i Bancoverket, icke heller lära betyg från några andra practiska undervisningsanstalter kunna anses lika gällande med betyg om undergången afgångsexamen från Rikets högre Elementarläroverk. Derföre och då Bankens tjenstemän hafva minst lika goda lönevilkor som embetsmännen i andra Statens verk, och det således icke efter mitt förmenande finnes något rimligt skäl hvarföre de icke böra stå på samma bildningsgrad, som sina vederlikar i andra embetsverk, finner jag mig föranlåten att förkasta sednare stycket af ifrågavarande moment.

Doctor **Sandberg**: Såsom ledamot i föregående Riksdagars Banco-Utskott har jag, då dylika frågor der förekommit, städse omfattat den grundsats, att de män, som skola inträda och vinna befordran i något af Statens verk, hvartill också Banken och Riksgälds-Contoret räknas, måste hafva förvärfvat och ådagalagt sig ega en högre och vidsträcktare bildning än som erfordras för bestridande af tjenstens vanliga göromål. Denna grundsats har också Banco-Utskottet i detta Betänkande, på 18 sidan, ganska väl utvecklat och motiverat. De derifrån afvikande bestämmelser, som Utskottet, det oaktadt, har föreslagit både i det föregående 9:de och det nu förevarande 11:te moment, kan jag derföre för min del icke godkänna.

Professor **Agardh**: Inom Utskottet hade jag samma åsigt som de föregående talarne. Jag tror dock att det icke tjenar till något att strida mot hvad Utskottet föreslagit. I de äldre Bancoreglementena, jag tror t. ex. i det af år 1860, fanns, om jag minnes rätt, bestämd en objectiv grund för att blifva antagen till extraordinarie i Banken; men derjemte var det Fullmäktige medgifvet att undantagsvis kunna till extraordinarier antaga hvilka som helst. Vid sista Riksdagen borttog man från Fullmäktige denna rätt. Nu hafva deremot Fullmäktige föreslagit, att det icke skulle finnas några objectiva grunder, utan att det skulle öfverlemnas ensamt åt Fullmäktiges beprövande att afgöra, hvilka finge såsom extraordinarier antagas. Under sådana förhållanden synes det mig vara klokast att godkänna, hvad Utskottet hemställt, helst det väl torde hända, att i några af

de andra Stånden det första stycket af denna punkt blifver förkastadt.

Doctor **Rundgren**: Jag instämmer med dem, som yrkat, att det sednare stycket i denna punkt måtte förkastas — och det af samma skäl, som föranledde mig att vid behandlingen af 9 momentet begära, att det nya, deri förekommande förslagsstadgandet icke måtte godkännas. Men då det nu låter inom detta Stånd som om ifrågavarande moments sednare stycke skulle förkastas, måste jag deröfver uttrycka min förundran, ty det kan väl ej annat än förefalla såsom en inconseqvens, att man såsom vilkor för antagandet af extraordinarie tjenstemän i Banken fordrar godkänd afgångsexamen ifrån något af Rikets högre Elementarläroverk; men att deremot sådant icke fordras af den, som skall blifva ordinarie tjensteman i samma verk. Jag kan derföre icke underlåta den anmärkningen, att det vid momentet 9 fattade beslut borde antyda Ståndets tanke jemväl i denna punkt. Men — då de i denna fråga här uttalade åsigter öfverensstämma med mina egna har jag naturligtvis icke något att anmärka deremot, att de vinna bifall af Ståndets pluralitet.

Kyrkoherden **Wennerström**: Vid förra Riksdagen förevar samma fråga, som nu är å bane. Då yttrade jag mig emot ett framställdt förslag af enahanda syftning som det förevarande, och min åsigt i detta hänseende har sedan dess ingalunda förändrats. Det synes mig nemligen vara af synnerlig vigt, att tjenstemannen har allmän bildning. Detta har ock Utskottet erkänt, då det sagt: "Det kan dock icke "vara tillräckligt och tillfredsställande, att en tjenstemanna-"corps, han må också vara fullt bevandrad i detaljerna af "af de löpande göromålen, är så beskaffad, att han icke för-"mår eller ens äger en sträfvan att uppfatta sin verksam-"het och den sak, hvilken utgör föremål för densamma, ur "en högre och allmännare synpunkt; och det kan derföre "långt ifrån anses likgiltigt, om denna tjenstemanna-corps "äger en allmännare och vidsträcktare bildning än som nöd-"vändigt behöfves för de dagliga göromålens behöriga verk-"ställande". Detta resonnement är utan tvifvel fullt riktigt. Och det förvånar mig att med dessa åsigter Utskottet icke kommit till ett annat resultat. Väl medgifver jag gerna, att en stor del af de kunskaper, man genom academisk examen eller godkänd afgångsexamen från Rikets högre Elementarläroverk visat sig hafva vunnit, icke hafva någon speciel användning på göromålen i Banken, men detsamma kan sägas om arbetena t. ex. i Cammar-Collegium och Cammar-Rätten; och likväl fordrar man af dem, som söka inträde i dessa verk, att de skola hafva aflagt vissa examina. Långt

ifrån att godkänna sednare momentet i den nu föredragna punkten, vore jag snarare färdig att yrka på samma fordringar för inträde i Bankens tjenst som i de nyssnämnda Embetsverkens. Då representationen gör så stora uppoffringar för att sätta Statens läroverk i ett godt skick, bör den väl ock genom befordringslagarne ådagalägga att den vet att till sitt fulla värde uppskatta den bildning, som i samma läroverk kan erhållas.

Biskop **Björck**: Jag hade väntat, att Professor Agardh, då han hade ordet, skulle lemnat en upplysning om hvad inom Utskottet menats med de i sednare stycket af detta moment förekommande uttrycken "motsvarande kunskaper", helst en ledamot af Ståndet i dag begärt att erhålla en dylik upplysning. Men då nu icke så skett, anhåller jag att få yttra några ord. Jag har icke kunnat fatta Utskottets mening annorlunda än att Utskottet verkligen åsyftat att, om en person i Banken sökte inträde såsom tjensteman, hvilken icke genomgått något af Rikets högre Elementarläroverk, han borde styrka sig hafva på annat sätt förvärfvat motsvarande kunskaper, d. v. s. att han genomgått ett handelsinstitut eller någon annan dylik inrättning, och att det således aldrig varit Utskottets mening, att Fullmäktige skulle få antaga hvilken som helst, oberoende af måttet af den allmänna bildning han kunde äga, till extraordinarie i Banken. Emellertid finner jag mig äfven med denna uppfattning af ifrågavarande moment, dock mera böjd att instämma med dem, som yrkat, att det sednare stycket i detta moment måtte förkastas.

Professor **Agardh**: Jag har nu icke till hands det vid 1859—1860 årens Riksdag beslutade Banco-Reglementet, men har deremot fått låna Reglementet från 1856—1858 årens Riksdag, och anhåller att derur få uppläsa 49 §, så lydande: "För att kunna antagas till extra-ordinarie tjensteman vid Bancoverket fordras att hafva undergått någon sådan academisk examen, som, enligt nu gällande eller framdeles blifvande författningar, berättigar till inträde uti Konungens Cansli eller Rikets Rättegångs- eller Räkenskapsverk". Efter detta första moment, framställande den allmänna föreskriften, inlägges i ett andra moment: "Fullmäktige må antaga till e. o. tjenstemän de sökande, emot hvilka, efter det Under-Styrelsen sig utlåtit, någon giltig anmärkning icke äger rum". Jag hemställer nu till en hvars bedömande, huruvida icke Fullmäktige redan enligt detta Reglemente hade lika stor makt uti ifrågakomne hänseendet som man nu vill tilldela dem. Under sådana förhållanden synes det mig icke

löna mödan att söka motsätta sig Utskottets förevarande förslag.

Doctor **Nordlund**: Instämmande med dem, som yrkat bifall till första, men afslag å sednare stycket af denna punkt, får jag, i afseende på hvad den siste talaren uppläst ur 1856—1858 årens Reglemente erinra, att om man jemför och öfverväger hvad deri förekommer och hvad Utskottet här i 2:dra stycket föreslagit, en obestridlig skillnad mellan det i berörde Reglemente och det i nyssnämnde förslag förekommande stadgande eger rum. Enligt det förra voro Fullmäktige vid antagande af e. o. tjenstemän inskränkte till dem, som aflagt den i det åberopade första momentet af § 49 omförmälda examen; enligt nu i sednare stycket af förevarande punkt gjorda förslag skulle Fullmäktige ega att antaga äfven sådana sökande som på annat sätt än genom examina ådagalagt motsvarande kunskaper. Hvad vidare angår Doctor Rundgrens anmärkning, att om man förkastade det sednare stycket i det 11:te momentet, sedan man godkänt det 9:de momentet i sin helhet, man skulle göra sig skyldig till en inconseqvens, får jag fästa uppmärksamheten derå, att i 9:de momentet var frågan blott om ordinarie tjenstemän, men att här är fråga om extra-ordinarie tjenstemän, och att således om nu förevarande moment i sin helhet godkännes, de mycket omordade undantagen skulle blifva långt flere än hvarom fråga var vid 9 momentet. Beträffande slutligen det äfven under öfverläggningen fällda yttrande, att Preste-Ståndet borde godkänna förevarande moment i sin helhet, emedan man måhända inom andra Stånd ginge längre, än Utskottet föreslagit, och förkastade första stycket, så är det väl icke synnerligen sannolikt att denna förmodan går i fullbordan; och i allt fall bör väl, åtminstone i första hand, hvart Stånd fatta sitt beslut, oberoende af hvad de öfrige Stånden kunna komma att besluta.

Discussionen förklarades härmed afslutad, hvarefter, uppå derom af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställd proposition, Ståndet godkände första stycket i denna punkt, men afslog det i sednare stycket af samma punkt förekommande stadgande: "*Sökande, hvilken på annat sätt ådagalagt motsvarande kunskaper, må dock, der särskilda omständigheter dertill föranleda, äfven kunna till extra-ordinarie tjensteman af Fullmäktige antagas.*"

Punkterna 12—17. *Godkändes.*

§ 6.

Föredrogos och *bordlades Constitutions-Utskottets Memorialer* till Rikets Ständer:

N:o 10, med förslag till den ändring i 28 § Regerings-Formen, att till flera befattningar må kunna utnämnas bekännare af annan troslära än den rena Evangeliska;

N:o 11, angående en redactionsförändring i 60 § Regerings-Formen; och

N:o 12, angående ändring i 2 § 4 mom. Tryckfrihets-Förordningen, i fråga om rättighet att af trycket utgifva vissa handlingar.

§ 7.

Föredrogos och *bordlades Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets Betänkanden:*

N:o 76, i anledning af väckt motion om reglering af Klockares och Organisters löneinkomster;

N:o 77, i anledning af väckta motioner om ändringar i Kongl. Förordningen angående allmänt ordnande af Presterskapets inkomster den 11 Juli 1862; och

N:o 78, med förslag till voterings-proposition i anledning af Riks-Ståndens skiljaktiga beslut vid förehafvande af Utskottets Memorial N:o 64, innefattande förslag till sammanjemkning af Riks-Ståndens beslut i anledning af Utskottets Betänkande N:o 36 angående väckta motioner i fråga om ej mindre Norrmäns och Danskars än äfven andra utländningars rätt att i Sverige idka handel, handtverk och andra yrken.

§ 8.

Föredrogos och *bordlades Stats-Utskottets Utlåtanden:*

N:o 60, angående regleringen af utgifterna under Riks-Statens Sjette Hufvud-Titel;

N:o 61, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition angående kostnadsfri upplåtelse af kronomark för jernvägsanläggningen mellan Gellivara malmfält och Luleå elf;

N:o 62, i anledning af väckt motion angående ersättning för utgörande af augmentsränta för en jord, kallad Altuna äng;

N:o 63, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga skrifvelse till Rikets Ständer, angående väckt fråga om Sala silfververks återgång till Statens disposition;

N:o 64, i anledning af väckt motion om eftergift af Kronans rätt till danaarf efter aflidne Klockaren C. P. Bergstedts jemväl aflidna hustru Anna Maria Reis; och

N:o 65, i anledning af väckt motion angående nedsättning i skattetalet för vissa Krononybyggen inom de Norrländska länen.

§ 9.

Upplästes och *lades till handlingarna* från de resp. Med-Stånden inkomna protocolls-utdrag, neml. från Höglofl. *Rid-*

derskapet och Adeln N:s 159—162, från Vällofl. *Borgare-Ståndet* N:o 175 och från Hedervärda *Bonde-Ståndet* N:s 206—209.

Ståndet åtskiljdes kl. 1 ¼ e. m.

Ut supra.

In fidem

S. H. Almqvist.

Den II April 1866.

Plenum kl. 12 midd.

§ 1.

Föredrogs ånyo *Constitutions-Utskottets* Memorial N:o 10 med förslag till den ändring i 28 § Regerings-Formen, att till flera befattningar må kunna utnämnas bekännare af annan troslära än den rena evangeliska.

Biskop **Anjou**, begärde ordet och yttrade: Enligt hvad synes uti sista punkten af detta memorial har jag icke varit närvarande vid ärendets behandling uti Utskottet. Eljest hade jag förenat mig med Biskop Bring i den af honom afgifna reservationen, ty jag anser icke förevarande förslag vara moget att såsom hvilande till grundlagsenlig behandling vid nästa Riksdag antagas. Utom hvad i nämnda reservation blifvit anfört, förekommer deremot, att de befattningar, som framgent skulle beklädas allenast af bekännare utaf den rena evangeliska läran, icke äro noggrannt angifna. Så t. ex. kan tvekan uppstå hvad med "ecclesiastike embets- och tjenstemän" rätteligen förstås. Det heter i förslaget att lärare i Folkskolorna och vid Elementarläroverken skola vara af den rena evangeliska läran. Men enligt densamma kunna cheferne för de begge under Ecclesiastik-Departementet hörande afdelningarne för ärenden angående allmänna uppfostran och undervisningen tillhöra annan trosbekännelse. Och oaktadt de vid seminarierna bildade folkskolelärarne samt lärarne vid Rikets Elementarläroverk skola vara "af den rena evangeliska läran", kunna likväl föreståndare och lärare vid *Folkskolelärare-Seminarierna* vara af annan be-

kännelse. Ty dessa läroverk äro, enligt gällande stadgar, hvarken Folkskola eller Elementarläroverk, utan från begge skiljda, med särskilda stadgar försedda undervisningsanstalter, hvarföre, då Grundlagarne skola efter ordalydelsen tolkas, jag för min del icke kan godkänna ett grundlagsändringsförslag, enligt hvilket så väl styrelsen och ledningen af allmänna undervisningens ärender, som folkskolärares bildning kan anförtros män som antingen bekänna annan christlig lära än den rena evangeliska, eller icke ens bekänna christen lära.

Häruti instämde Vice Talmannen, Biskop *Annerstedt* och Doctor *Runsten*.

Doctor **Lindgren**: När detta ärende inom Utskottet förehades var jag af sjukdom hindrad att närvara. Jag skulle annars hafva med min röst afstyrkt framläggandet af detta grundlagsändringsförslag, icke så mycket af materiela, som ock mera af formela skäl, hvilka jag icke anser mig numera behöfva upprepa, då jag redan vid det första grundlagsändringsförslaget, som från Constitutions-Utskottet helt nyligen framlades, hade tillfälle att förklara min åsigt rörande olämpligheten för den nu afgående Representationen att föreslå ändringar i grundlagarne.

Doctorne *Sandberg* och *Moberger* samt Prosten *Melén* och Contracts-Prosten *Lundberg* instämde.

Professor **Ribbing**: Att jag med min röst skall understödja Utskottets ifrågavarande hemställan, torde det Högv. Ståndet finna naturligt. Grunderna till min öfvertygelse i detta fall äro hufvudsakligen desamma, som Utskottet för sin hemställan anfört. Jag skall icke upptaga det Högv. Ståndets tid med någon utförlig framställning eller ett upprepande af dessa grunder. Men då motiverade reservationer mot det slut, hvartill Utskottet kommit, blifvit anförda och äfven nu af en ärad talare påminnelser mot samma slut blifvit framställda, anhåller jag att vid dessa anmärkningar mot Utskottets förslag få göra några erinringar, för att i och med dessa tillika hafva uttalat mig i ett och annat angående sjelfva saken.

Den medlem af detta Högv. Stånd, som fullständigast bland reservanterne anfört skäl för sin reservation, yttrar främst bland dessa, "att det icke skulle stå väl tillsammans med svenska samhällets egenskap att vara ett christligt samhälle, om tillträde till vigtiga embeten i staten öppnas för personer, som icke bekänna christendomen", — det vill här säga för judar. Detta uttryck: ett *christligt samhälle* eller, som här är detsamma, en christlig stat, är ett högst tvetydigt begrepp och som lätt kan föranleda missförstånd. Hvad

är en christlig stat? Staten, samhället är å ena sidan icke detsamma med summan af de individer, som deri ingå; i sådant fall skulle nemligen hvarje folkhop kunna kallas ett samhälle. Å andra sidan är mig en åsigt, framställd så väl af vissa theologer som filosofer, ej obekant, enligt hvilken man med samhället velat förstå ett slags mystiskt subject eller personlighet liksom bakom dess medlemmar och sålunda talat om samhällets samvete, religion o. s. v. i samma mening, som man tillägger dylika bestämningar åt en individ. Afven denna åsigt måste jag dock för min del bestrida; lika obekant och i vår verld overkligt detta subject är, lika obestämd och sväfvande är föreställningen derom och derför oduglig såsom utgångspunkt för practiska beslut och åtgärder. Vill man då tala om samhället såsom i någon mån annat än sina medlemmar, så kan dermed ej annat förstås än systemet af de lagar, den ordning och de deraf följande och beroende förhållanden mellan dem, som ingå i samhället och utgöra dess medlemmar, genom hvilka dessa sistnämnda bilda en enhet och ett helt. Hvad fordras nu, för att detta samhälle med rätta må kunna kallas ett christligt? Att dess nyssnämnda lagar, ordning och deraf beroende förhållanden mellan samhällsmedlemmarna äro i öfverensstämmelse med christendomens lära och anda. Deremot fordras icke, för att staten skall vara christlig, att hvar och en af dess medlemmar ovilkorligt skall bekänna sig till christendomen — det hör till frågan ej om staten är christlig, utan om en viss individ är christen, lika litet som t, ex. en familj upphör att vara christlig, derigenom att den egde en judisk tjenare, om blott familjemedlemmarnes förhållande och handlingssätt sinsemellan äro öfversstämmande med christendomens fordringar. Man ville måhända härvid invända, att den christliga andan i samhällslagar och förhållanden emellertid skulle löpa fara att försvagas eller försvinna, om samhället inom sig egde icke-christliga medlemmar.

Denna invändning kunde väl förtjena att tagas i skärskådande, i fall frågan i förevarande fall vore om upptagande i staten af judar eller deras uteslutande från densamma. Men det är väl att märka, att härom *icke* är frågan: infödda judar finnas redan i Sverige, och om deras utdrifvande har man icke talat. När nu så är förhållandet, är det då väl mera christligt att utesluta dem, som redan äro medlemmar i staten, från vissa allmänna medborgerliga rättigheter eller att medgifva dem sådana, så långt detta med det helas ändamål och de väsentliga momenterna i detsamma är förenligt? Den hedniska staten egde och godkände bland sina medlemmar motsatsen mellan fria och ofria, berättigade och rättslösa i statens högre och andliga angelägenheter deltagande och till det materiella arbetet uteslu-

tande anvisade. I den christliga staten deremot äro dessa skillnader, just i följd af den christliga grundsatsen af hvarje menniskas värde såsom person, okända eller böra åtminstone, för att staten må kunna nu räknas såsom christlig, vara det. Denna stat erkänner ingen annan begränsning af medlemmarnas fria verksamhet och rätt än den, som betingas af afseendet på det helas ändamål. Mitt svar på den uppställda frågan, huruvida det strider mot svenska statens christlighet att medgifva i Sverige infödda och boende judar rätt till embeten, hvilkas utöfning icke omedelbart förutsätter christlig trosbekännelse, utfaller derföre i snörrät strid mot den ärade reservantens; det är deras utestängande från möjligheten till dylika embeten, som enligt min uppfattning utgör en reminiscens af motsatsen till det christliga samhället.

Den ärade reservanten anser det vidare "inconseqvent, att personer, som genom sin trosbekännelse äro utestängda från Riksdagsmannakallet, likväl förklaras competenta till statens administrativa embeten". Jag kunde vända om denna anmärkning jag kunde säga, att om det nämnda innebär en inconseqvens, denna lika väl skulle kunna hjelpas genom att tillerkänna de ifrågavarande trosbekännarne äfven rätt att vara valbara till riksdagsmän, såsom de i sjelfva verket redan ega valrätt i samma afseende enligt den nya Riksdags-Ordningen. Men jag vill här icke använda detta argument, utan jag håller mig till ett annat, det nemligen, som är att hemta ur den olika betydelsen af riksdagsmannakallet och af egenskapen att vara embetsman. Riksdagen utgör den andra statsmakten, den har att jemte regeringen stifta statens lagar och dermed bestämma ordningen af samhällsförhållandena och ingjuta i dessa sin anda. *Der* må sålunda en farhåga möjligen vara berättigad, i fall medlemmar inginge, som icke bekände statsreligionen. Embetsmännen deremot äro statens tjenare, som hafva att utföra de stiftade lagarne. För att de genom detta utförande icke skola kränka statens christlighet fordras blott, att de embeten, hvilkas omedelbara föremål tillhör den religiösa sidan i statsändamålet, icke innehafves af andra än dem, som bekänna den christna lutherska läran; samt för det andra, att ingen i staten blir embetsman, hvilkens religiösa tro och pligter äro oförenliga med de lagar och samhällsförhållanden, han såsom embetsman skall utföra och förverkliga. Den förra regeln är af Utskottet iakttagen genom de inskränkningar i competens till embeten, dess förslag innehåller. Hvad angår den sednare fordran, må man väl märka, att här ej är fråga om hedningar, utan om judar, och att judendomen är känd och erkänd såsom christendomens förberedelse, som, om den ock först i den sistnämnda fått sin fullbordan, dock

icke innehåller någon positif opposition mot christendomens läror, icke t. ex. påbjuder eller tolererar något osedligt eller orättvist o. s. v.

Reservanten anser vidare "den föreslagna förändringen ej vara af någon sådan brådskande nödvändighet påkallad, att den afgående representationen bort med densammas förberedande sig befatta". Jag kan vid denna anmärkning ej underlåta att uttrycka en viss förvåning deröfver, att just de, som vid den nya Riksdags-Ordningens antagande sett så många och stora faror, och detta företrädesvis för kyrkan och religionen, alldeles desamma äro nu de, som från den nuvarande Riksdagen till den nya, för de religiösa intressenas skyddande så farliga, yrka öfverlemnandet af en fråga, som så nära som den närvarande rörer dessa intressen. Skulle emellertid åsigterna i detta afseende så hastigt hafva ändrat sig, skulle man alltså nu mera hålla före, att den nya Riksdags-Ordningen kommer att begåfva ledamöterna med klarare förstånd om hvad rätt och billighet fordra, än hvad de under den gamla ordningen lefvande och verkande varit i besittning af; så är ju att märka, att här ej alls är fråga om att antaga den föreslagna förändringen; frågan är blott om en sådan åtgärd, genom hvilken densamma i laglig ordning blir presenterad för den nya Riksdagen, med fri rätt för denna till bifall eller afslag.

Den ärade reservanten har slutligen funnit det föga sammanhängande att inskränka competens till domare-embeten till bekännare af den evangeliska läran, men medgifva äfven andra competens till de juridiska lärarebefattningarna vid universiteten, bland hvilkas läroämnen äfven ingår svenk Kyrkolag. Jag vill med anledning af denna anmärkning till en början bekänna, att föga eller ingen fara i sak synes mig vara för handen, äfven om man utsträckt t. ex. judars competens äfven till domare-embeten. Men jag erkänner icke destomindre det välbetänkta i den inskränkning, Utskottet i förevarande afseende föreslagit, då i sådana fall som detta icke blott saken sjelf bör tagas i betraktande, utan äfven rådande föreställningssätt förtjena uppmärksamhet, ja t. o. m. möjliga fördomar af lagstiftaren ej få lemnas utan allt afseende. Deremot kan jag, om Utskottet af ett eller annat bland dessa skäl förordat den ifrågavarande inskränkningen beträffande domare-embeten, under det detsamma icke fordrat den i fråga om competens till juridiska lärareplatser vid universitetet, icke i sådant förfarande se någon brist på sammanhang i åsigter. Tvärtom synes mig olikheten i förevarande afseende ganska väl motiverad genom olikheten i den juridiske universitetslärarens och domarens åliggande. Den förre har blott med den allmänna regeln, lagstadgandet, att göra; hans uppgift är att förklara dettas innehåll

och betydelse samt visa dess ställning till och sammanhang med alla öfriga, nu gällande eller förut varande. Dertill behöfves endast klart förstånd och grundlig insigt i lagen, Kyrkolagen inberäknad; en förmåga och bildning, som lika väl, beträffande den svenska lagen och Kyrkolagen, kan finnas äfven hos den, hvilken icke bekänner den lutherska läran, som vi t. ex. kunna förstå och tolka jus romanum, utan att derför behöfva öfvergå till romarnes religion. Domaren deremot har, utom den allmänna lagen, förnämligast att göra med det individuella fallets subsumtion under den generella regeln; dervid kan man då, förutom lagkunskapen, tänka sig behofvet af känsla, takt, instinkt, för hvilkas riktiga beskaffenhet christet-luthersk trosbekännelse skulle fordras. Och dertill kommer, hvad som utan tvifvel är hufvudsaken, att domaren i och med denna sin embetsutöfning står i omedelbart förhållande till den stora, mer eller mindre bildade, rättsökande allmänheten.

Den andre reservant, som motiverat sin, från Utskottets afvikande mening, har såsom skäl för denna anfört, att han icke ansåge det framställda förslaget "så högst nödigt eller nyttigt", att det enligt § 81 Regerings-Formen för Rikets Ständer borde framläggas. Den allmänna erinran jag till bemötande af denna anmärkning har att anföra är, att mig synes hvad rätt och billigt är *alltid* vara högst nödigt och nyttigt, liksom ock "af brådskande nödvändighet påkalladt" att, der det finnes åsidosatt, söka åstadkomma dess förverkligande. Men jag kan ock uppgifva speciella skäl, hvarför den föreslagna förändringen nu är mera nödig och nyttig än förr. Med högre cultur hos svenska folket i det hela har en sådan äfven hos dess judiska medlemmar framträdt. Deraf låter sig helt naturligt förklara, att de, som förr med sin håg och verksamhet voro riktade uteslutande på det materiela arbetet, nu mera ej mindre förvärfva sig högre intellectuel förmåga och bildning, än ock i och med detsamma känna behofvet af att äfven deltaga i statens mera allmänna och ideella intressen och i afseende på dessa med dess öfriga medlemmar veta sig såsom ett helt. Under sådana förhållanden, — och de äro de närvarande, — är det från statens sida lika oklokt som i sjelfva verket, med afseende på dess fasthet och styrka, orätt, om den inom sig bibehåller en hel class af, för öfrigt oförvitliga och laglydiga, medborgare, hvilka, i följd af sin politiskt tryckta ställning, måste känna sig mer eller mindre missnöjda med det bestående och dess bibehållande, känna sig hafva blott att vinna af förändringar i detta. Det är likaledes oklokt och orätt af staten att icke begagna och för sitt ändamål göra sig till godo alla de krafter och den duglighet, som stå den till buds. Å andra sidan, och hvad judarne sjelfva beträf-

far, är det hårdt och obilligt att hänvisa dem uteslutande till materiella intressen och att fordra af dem deltagande i statens materiella bördor i samma mått som dess öfriga medlemmar, men deremot utestänga dem från den andliga sida af statslifvet, hvari hvar och en annan, så snart han dertill förvärfvat sig vederbörlig qvalification, eger rätt att deltaga. Jag återkommer här till det christliga i staten. Menniskan lefver ej af bröd allenast. Detta gäller äfven i politiskt afseende, att kunna gagna fäderneslandet och med det känna sig såsom ett i dess alla, äfven indeella intressen. Om jag vid denna sistnämnda sida uppehållit mig, så eger det sin speciella anledning i min erfarenhet, såsom redan mångårig medlem af universitetet. Jag har der sett judiska studerande rikt utrustade och med stor framgång förvärfvande sig bildning och insigter, som genom aflagda kunskapsprof intagit ett framstående rum bland sina studiekamrater, men ändå genom bestående lagar hindrats att på någon offentlig bana göra frukterna deraf till fosterlandets båtnad och egen tillfredsställelse gällande.

Den ärade talare, som här uppträdt mot det framlagda förslaget, har mot detsamma riktat tvänne anmärkningar: att det bland de embetsmän, som ovilkorligen skola bekänna sig till evangeliskt-lutherska läran, ej uttryckligen upptagit Folkskolelärare och Seminarielärare, samt att det ej bland desamma upptagit cheferne inom Ecclesiastik-Departementet, för Elementar- och Folkskolan. Utan att vilja neka, att de förre *kunde* hafva blifvit nämnda, anser jag dock, genom hvad som blifvit infördt i förslaget om ecclesiastik tjensteman samt lärare i Folkskolorna och vid Elementarläroverken, hvarje fara eller tvetydighet, beträffande ofvannämnda lärare, vara undanröjd. Hvad åter angår de omtalade chefsplatserna, hvilkas innehafvare hittills, utan ansökan, af Kongl. Maj:t genom ecclesiastikministern blifvit utsedda och tillförordnade, så må jag säga, att skulle dertill af Kongl. Maj:t t. ex. en jude utnämnas, den fara, som med en sådan åtgärd vore förknippad och framträdde, antingen vore så liten, att den ej genom en grundlagsparagraf *behöfde*, eller ock så stor, att den på nämnda sätt ej kunde afvärjas.

Jag yrkar, på grund af det anförda, bifall till Utskottets förslag.

Doctor **Rundgren**: Förevarande ämne hörer till de mest ömtåliga bland dem, som komma under den offentliga discussionen. Åsigterna i fråga om de rättigheter, som böra tillkomma främmande trosbekännare, utgå dessutom ifrån alldeles motsatta synpunkter, så att någon förhoppning icke finnes, att genom utredning af saken verka den ene på den andres öfvertygelse. Det behöfs ett eget sinne, för att känna

betydelsen af det starka vidhållandet vid grundsatsen om ren evangelisk lära såsom vilkor för tillträde till statens embeten. Inom Utskottet har derföre ingen egentlig discussion i saken förekommit. Der har en ledamot af den motsatta åsigten endast yttrat: "Det är bedröfligt, att man ännu skall *behöfva* göra en förändring i våra grundlagar sådan som denna", för att få saken afgjord. När man således å ena sidan finner det bedröfligt, att religiös bekännelse ännu skall betyda något, och å andra sidan finner det bedröfligt att sådan bekännelse numera ingenting skall betyda, så är ju klart att man behandlar ett ämne, der åsigterna äro oförenliga.

Den föregående talarens filosofiska deduction kan naturligtvis icke tillfredsställa dem som stå på en annan ståndpunkt än han. Går man ut från abstractioner, så måste det otvifvelaktigt erkännas riktigt, att icke neka någon ställning inom samhället för olika trosbekännare. Men samhället sjelft är icke en abstraction; dess lagar få alltså icke heller antaga en sådan character. Deruti har Utskottet gjort rätt, att det fästat afseende på practiska förhållanden, och sålunda förnekat abstractionens påstående, att hvem som helst kan och bör bli hvad som helst. Utskottet har alltså gjort undantag från regeln, men derigenom ock försatt sig sjelf i motsägelser. Af den förste talaren äro redan uppvisade åtskilliga oformligheter, som uppkommit genom förgätenheten af åtskilliga väsentliga och behöfliga undantag bland undantagen; t. ex. att enligt Utskottets förslag hela Ecclesiastik-Departementet utom Chefen skulle kunna vara Mosaiske trosbekännare eller Catholiker. Evangelisk-luthersk kyrko- och skolväsende skulle alltså kunna komma att se sina angelägenheter behandlade af dem, som i religiöst hänseende hylla helt andra åsigter.

Enligt nu framlagda förslag skola vidare Lärare inom den Juridiska Faculteten vid våra Universiteter kunna vara främmande trosbekännare, och sådant ehuru jemväl Kyrkolagen hör till läro-ämnena. Professor Ribbing har häruti icke funnit någonting oriktigt. Något felaktigt måste dock väl ligga häruti, eftersom till och med Constitutions-Utskottet vid 1850—51 årens Riksdag uttryckligen säger i fråga om främmande trosbekännare, att "de Theologiska och *Juridiska* Faculteterna böra härifrån göra ett undantag". Var det *rätt* då, så måste det, enligt mitt förmenande, vara äfven nu rätt.

Utskottet har undantagit *domare*, eftersom "bekännandet af annan troslära kunde anses, i vissa fall ega ett störande inflytande på rättskipningens behöriga utöfvande". Men hvad innebär detta annat än ett erkännande, att den stora massan af folket ännu håller fast vid vår troslära så-

som vilkoret för rättigheten att utöfva en domares pligter, och att folket ingalunda skulle vilja se en Jude eller Catholik skipa lag och rätt ibland dem. Men vid sådant förhållande, månne man icke måste antaga, att samma föreställningssätt ännu är rådande i fråga om embetsmannen i allmänhet, och de embetsmän i synnerhet, hvilka hafva den närmare beröringen med folket.

Utskottet erkänner ock, att "sträfvandet att behålla den religiösa enheten kan utan mehn för samhället fortfara, så länge antalet af olika tänkande utgör blott en obetydlighet i förhållande till samhället i dess helhet". Men när fråga blir, att låta detta sträfvande qvarstå i lagen, då förändras Utskottets mening. Eller skulle det verkligen kunna vara dess tanke, att för närvarande antalet af främmande trosbekännare är så stort, att det kan anses utöfva någon påtryckning genom sin betydligbet? Ingen lärer kunna säga förhållandet vara sådant.

Slutligen säger ock Utskottet, att tillträdet till Statens embeten måste blifva beroende deraf, "huruvida den troslära, för hvars bekännare sådant tillträde yrkas, innefattar lärosatser, som för dessa bekännare göra en verklig anslutning till Staten i medborgerligt hänseende omöjlig". Den religiösa tron kan alltså, man erkänner det, inverka på medborgarens ställning till samhället. Månne det då är så oförlåtligt af dem, som motarbeta det nu framlagda förslaget, att de icke vilja lemna tillträde till Statens embeten åt dem, hvilka förneka just hvad som för hvarje christen är det dyrbaraste eller åt dem, hvilka hafva sin Kyrko-Chef i ett aflägset främmande land? och hvilken genom sitt förhållande såsom embetsmän till underordnade skulle kunna utöfva ett skadligt inflytande i religiöst hänseende?

Indifferentismen är en dålig ståndpunkt, och Staten bör icke utan den starkaste påtryckning lemna utrymme åt densamma för sina embetsmän och tjenare. Då det nu föreliggande förslaget afser att befordra en sådan indifferentism, kan jag för min del icke tillstyrka dess hvila till nästa Riksdag, utan yrkar afslag.

Häruti instämde flere af Ståndets ledamöter.

Doctor **Lindgren**: Jag har förut förklarat, att jag icke vill ingå i frågans materie, emedan jag af formela skäl endast känner mig nödsakad att yrka på afslag. Men när man här velat bevisa närvarande Representations icke blott rättighet, utan till och med skyldighet, att för den kommande Riksdagen framlägga sådana ändringar i grundlagarna, som kunna nyttiga och nödiga anses, på den grund att, derest min åsigt skulle godkänna continuiteten i vårt constitutionela samhällsskicks utveckling, skulle komma att allde-

les afbrytas, och ett slags revolutionär ställning i dess ställe inträda, kan jag ej annat än svara, att den historiska continuiteten mellan det nuvarande och det kommande statsskicket är just genom det nyas antagande ohjelpligt bruten, emedan det ingalunda kan anses såsom en naturlig utveckling af det äldre, utan framstår såsom en alldeles ny skapelse, hvadan ock, så vida revolution betyder omstörtning, en sådan kan sägas vara genom det nya statsskickets antagande tillvägabragt, ehuru det tillkommit på fredlig väg. För Continuitetens bevarande hafva vi således ej någon skyldighet att rucka på de grundlagar vi den 8 sistl. December antogo, utan har den nya Riksdagen full rättighet att få dem sådana de af oss då gillades.

Contracts-Prosten **Janzon**: Denna fråga har förevarit nästan vid hvarje Riksdag, då jag varit Ledamot af Högv. Ståndet. Jag tror, att religionen är hjertat i Staten, hvilken lika som något annat lefvande väsende kan hafva tvänne hjertan; samt att Staten ej är något agregat, som genom conglomeration kan tillväxa, utan allenast tillväxer uti och vinner styrka i samma mån som dess medlemmar äro förenade i tro och kärlek. Men nu äro Mosaiska trosbekännare så beskaffade, att de hålla fast vid sin tro och ej under århundraden kunnat sammansmälta med något folk. Derföre är det ej heller för Svenska staten någon vinst att liksom trycka dem till sitt hjerta. Må de vara belåtna med de rättigheter de redan erhållit, med hvilka de här funnit sig väl och genom hvilka de äro iståndsatta att gagna samhället: de kunna egna sig åt handel och näringar och på så sätt befordra Statens materiela utveckling; för en högre cultur kunna de äfven verka genom meddelande af privat-undervisning och utgifvande från trycket af vetenskapliga arbeten.

Då sålunda, enligt min tanke, en Christen Stat såsom vår icke har någon fördel af, att på sätt föreslaget blifvit, lemna Judarne vidsträcktare rättigheter, som dessa ej heller synas behöfva eller särdeles ifrigt påyrka, afstyrker jag för min del i likhet med de tvänne föregående talarena bifall till Utskottets förslag och åberopar till stöd härför hvad Biskop Bring i sin reservation anfört.

Doctor **Ljundahl**: Det är visserligen endast att beklaga, att den ledamot af Constitutions-Utskottet, som utförligt reserverat sig mot Utskottets förslag, ej är närvarande för att bemöta den critik hans reservation här undergått. Då jag ej i allo utan blott hufvudsakligen instämt i denna reservation, anser jag mig ej heller pligtig att försvara densamma i dess helhet, utan vill allenast uppehålla mig vid

1:sta punkten, der jag fullkomligt delar reservantens åsigt som jag, med all respect för det utmärkta och conseqventa uti Professor Ribbings anförande, icke finner vara vederlagd i ringaste mån genom denne talares definition på samhälle, hvars christlighet, enligt hans mening, skulle bestå i dess lagars och stadgars öfverensstämmelse med christna läran. Men om verkställarne deraf ej hysa christlig öfvertygelse och lifvas af christlig anda, hvartill gagnar då att lagar, ordningar och förhållanden äro christliga? För min del känner jag mig icke öfvertygad af Professor Ribbings deduction.

Instämmande med Doctor Rundgren, äfvensom med Doctor Lindgren rörande olämpligheten för den nu afgående representationen att föreslå ändringar i grundlagarne, helst angående de mest constitutiva bestämmelser, yrkar jag att Utskottets ifrågavarande hemställan måtte afslås.

Doctor **Säve**: Jag är visst ej någon älskare af trostvång, hvilket i allmänhet jag anser blott dana skrymtare. Vid förra Riksdagen yttrade jag mig för vissa främmande trosförvandters tillträde till läraretjenster i skön konst och slöjd och till läkarebefattningar; äfvensom för Mosaiska trosbekännares berättigande till att välja Riksdagsmän, hvilket sednare då ansågs af en eller annan talare i detta stånd för alldeles *absurdt*. Sedan saken emellertid nu blifvit alla fyra Ståndens beslut, torde man något jemka på det hårda omdömet. Men såsom det naturligtvis är skillnad mellan religiös tolerans och full religionsfrihet, så är det väl en sådan mellan beviljandet åt främmande trosförvandter af vissa politiska rättigheter och ett lika berättigande för dem till alla eller de flesta Statens embeten. Så vida det är en sanning, att menniskornas religiösa och sedliga grundsatser hafva stort inflytande på deras handlingar, så kan staten ej gerna blifva indifferent för hvilka religionsöfvertygelser, som hos statsborgarne inplantas. Det Höglofliga Constitutions-Utskottet synes mig derföre hafva haft fullkomligen rätt uti att ändock vilja bibehålla i afseende på den religiösa bekännelsen vissa begränsningar för tillträdet till Statens befattningar. Såsom sådane gränslinier har Utskottet uppgifvit isynnerhet tvänne, nemligen 1:o om den troslära för hvilkens bekännare sådant tillträde yrkas, innefattar lärosatser, som för dessa bekännare göra en verklig anslutning till Staten i medborgerligt afseende omöjlig; 2:o om de allmänna befattningarne äro af sådan beskaffenhet, att skiljaktigheten i trosbekännelse kan hafva något inflytande på deras utöfning. Det förra hindret eller vilkoret synes ej svårt att öfverkomma, emedan man sett att äfven hedningarne, såsom t. ex. de fordne Grekerna och Romarne, kunnat sluta sig fast till

hvarannan och till sina länders författningar. På det sednare vilkoret torde således den egentliga vigten ligga. Nu bör väl också medgifvas, att vissa befattningar finnas, för hvilkas utöfning en Jude eller Catholik ej vore rätt lämplig. Utskottet har också undantagit några, såsom lärarebefattningarne i religion, filosofi och historia. Men felet är, att Utskottet dervid förbisett andra, som måhända med samma rätt bort undantagas. Ty om också Gamla Testamentets filologi och exeges kunna, ehuru något oegentligt, anses inbegripna i den allmänna benämningen religion, så är likväl den juridiska vetenskapen, som väl ej har att göra med endast concreta fall, utan äfven med lagarnes principer, ur denna categori alldeles utesluten. Jag kan derföre ej annat än, i likhet med flere andre talare, anse det välmenta förslaget vara ännu ofullständigt och omoget. Och då hela antalet främmande trosförvandter i vårt land ännu 1862 ej uppgick till mera än tillsammans 2,727, de Mosaiske trosbekännarne ensamme till 1,208 och Catholikerne till ej mera än 381, så synes det mig ej heller vara någon tvingande nödvändighet att framlägga det brådmogna förslaget för de kommande Ständerna, som inom så kort tid som $^3/_4$ år träda tillsammans.

Hof-Predikanten **Wahrenberg**: En föregående talare har yttrat, att om det ämne, som här afhandlas, skulle betraktas blott ur ren filosofisk synpunkt, skulle man komma till samma resultat som Utskottet och den talare, som här uppträdt och försvarat dess Betänkande. Jag vågar likväl härutinnan hysa en olika åsigt. Ty, enligt mitt förmenande, har försvararen af Utskottets Memorial icke genom den filosofiska deductionen lyckats komma till det han åsyftat, utan genom ett saltus från filosofien in på det practiska gebitet. Ty — och deruti låg hoppet — genom exemplet, att en familj, utan att upphöra att vara christlig, kunde taga en Judisk tjenare, uppnådde han nämnde resultat, som jag tror icke ernåtts om conclusion endast dragits från hans premisser och framställning om hvad med samhället rätteligen borde förstås. Deri yttrades neml., att samhället borde vara christligt, men att detta ej berodde på huru många af dess medlemmar voro christliga, utan derpå att organisationen af dess lagar och deraf beroende förhållanden mellan samhällsmedlemmarne öfverensstämde med christendomens lära och anda. Utgångspunkten är riktig och utgår man derifrån, kommer man till det slut, att *hvarje* lem i samhällsorganisationen måste ha christlig character. Således också Statens alla tjenare. Att för öfrigt sätta Statens tjenare i paritet med familjen är att sträcka liknelsen för långt, ty i det en-

skilda kan man antaga en tjenare af hvilken trosbekännelse som helst, men Statens tjenare äro tjenare åt samhällets högste styresman, som, då han ju måste vara christen, väl bör hafva christliga tjenare för utöfvandet af sin makt och verkställandet af sina befallningar.

Efter dessa allmänna anmärkningar ber jag att i korthet få framställa mina farhågor för att åt främmande trosbekännare anförtro publika lärarebefattningar. Jag tror, för att jemföra Staten med familjen, att en christen familj skulle tveka att taga en Jude till tjenare i vanlig bemärkelse och ännu mera till lärare för dess barn. Sker det någonsin, måste man ihågkomma, att faran i en familj är mindre, ty der äro barnen så slutna till familjen, att föräldrarne kunna vaka öfver dem. Så är ej förhållandet med ynglingen vid Universiteten. Och är det sannt att läroämnet sammanknyter läraren med lärjungen, så måste, säga hvad man vill, läraren öfva inflytande på lärjungens åsigter i allmänhet och hela uppfattningssätt. Det är derföre ej indifferent hvad tro en lärare bekänner, han må nu vara det i hvilket ämne som helst.

Till följd af hvad jag anfört får jag för min del yrka afslag å Utskottets förslag.

Biskop **Anjou**: Jag tillåter mig att till besvarande upptaga endast en punkt uti min ärade vän Professor Ribbings anförande, nemligen angående juridiska lärarebefattningar vid Universiteten, hvilkas innehafvare, enligt hans åsigt, allenast hafva att förklara den "allmänna regeln".

Universitets-Statuterna föreskrifva dock uttryckligen att till läroämnena i Juridiska Faculteten hör äfven *Rättshistoria.* Denna kan icke lämpligen till annan Facultet öfverflyttas. Den lärare som föredrager detta ämne, måste väl enligt Utskottets förslag falla under cathegorien af lärare i historia vid Universiteten, hvilka skola bekänna den rena Evangeliska läran. Sålunda måste åtminstone en Professor i Juridiska Faculteten vara af denna lära.

Men ej nog härmed: vid hvarje lag-§ måste hänvisas icke allenast till de allmänna grunder af gudomlig och mensklig rätt, på hvilka den hvilar, utan ock till det historiska lif, under hvilket den är född och utvecklad till sitt nuvarande skick; och derföre ingår historien i ej ringa grad uti den Juridiska undervisningen i allmänhet.

Olämpligt synes mig derföre att t. ex. en Jude skulle åt Sveriges ungdom meddela undervisning i ett ämne i hvilket Svenska folkets historia till så väsendtlig del ingår, då man vet huru svårt, och nästan omöjligt det är att historiens

framställning icke tager färg och skaplynne af dens tanke och öfvertygelse, som framställer densamma.

Prosten *Eurén* och Kyrkoherden *Ekelundh* instämde.

Professor **Ribbing**: Då jag denna gång nödgas besvära Högvördiga Ståndet genom att en stund ånyo taga dess uppmärksamhet i anspråk, sker det blott för att undanrödja missförstånd angående mitt förra yttrande.

Under det man ansett sig kunna antaga och såsom gifvet förutsatt, att jag blott från ståndpunkten af en abstract och opractisk theori och likgiltig för den religiösa bekännelsen kunnat eller velat försvara Utskottets förslag, har man deremot i Utskottets motivering funnit det gifna företräde framför min nyss nämnda supponerade ståndpunkt, att Utskottet utgått från mera practiska synpunkter. I fråga om det practiska af förslaget, har man särskildt fästat sig vid den frågan, huruvida under närvarande förhållanden en påtryckning i förevarande fall finnes som vore så stark att deraf någon förändring i den föreslagna riktningen nödvändiggöres, samt då detta antagits ej vara händelsen, såsom slutsats deraf kommit till det resultat att hela förslaget om utvidgade rättigheter för Juden vore opractiskt och derföre onödigt. Jag vill härvid till en början blott erinra, att jag i min motion och mitt anförande utgått från synpunkten af hvad som är rätt och nyttigt för samhället. För att afgöra, om detta är en practisk eller en opractisk synpunkt, begagnar jag först en ärad föregående talares förklaring att Utskottets motivering vore practisk. Är det nemligen händelsen, så torde äfven jag få räkna min ståndpunkt och mitt resonnement samma fördelaktiga vitsord till godo, enär Utskottets memorial från midten af sidan 4 och in på sidan 5 är ordagrann afskrift från min egen motion. Men vidare och oberoende af denna argumentation frågar jag hvad i och vid en fråga om en förändring må anses vara practisk synpunkt och motiv och om sådana blott kunna ligga i "påtryckningen." Jag bestrider i detta fall helt och hållet de åsigter, som af den ärade talaren blifvit framställda. Han anser att när en påtryckning kommer och ej förr, då böra vi förändra; jag återigen vill ej bida till dess att påtryckningen kommit; jag anser fastmer påtryckningen vara en ganska olika mätare af en förändrings lämplighet; anser derföre ock klokheten bjuda att ej med all sådan uppskjuta tills man af påtryckning tvingas och dervid ofta kan tvingas att gå långt öfver gränsen af det rätta och nyttiga: enligt min tanke de mest verkligt practiska motiverna. Jag bestrider alltså helt och hållet att hafva utgått från opractisk ståndpunkt.

Man har vidare sagt, att då Judarna förneka det som

för oss är det dyrbaraste och heligaste, det nu föreslagna medgifvandet likaväl kunde utsträckas till sjelfva hedningarne, till Greker och Romare och dermed af sig sjelft framstode såsom absurdt.

Jag har för min del alltid erkänt, att samhället har ett religiöst intresse att vårda och bevaka; jag har särskildt i min motion yttrat mig derom och jag instämmer derföre med Utskottet deri att icke till hvarje befattning alla slags bekännare böra ega tillträde. Men allt detta hindrar ej att befattningar gifvas, dem hvar och en, enligt statens lagar och ordning, kan utöfva, som icke omfatta religiösa lärosatser, de der göra en verklig anslutning till staten i medborgerligt hänseende möjligt. Hos oss äro och måste nu statens lagar vara uttrycket af en Christlig anda. Deraf följer först, att det föreslagna medgifvandet ej kan utsträckas till Greker och Romare, i hvilkas religion ingick t. ex. slafveri och annat helt och hållet oförenligt med medborgerlighet i en Christen stat. Så ej med Judarne, hvilkas religion ju dock är den, hvaraf vår egen är fortsättning och utveckling, hvilkas Gud derför ock af oss erkännes vara vår Gud, hvilkas religiösa urkunder — det gamla Testamentet — ju ännu alltjemt i samma egenskap begagnas. Christus säger, att han är lagens fullbordan, det gamla Testamentet är ett förebud till det nya. Deri ligger den stora skillnaden mellan Judendom och Hedendom, som visar att den försökta argumentationen är absurdare och här ej håller stånd.

Men vidare: ingen befattning, heter det, bör i staten finnas, som af annan än christna beklädes, ty säger man, öfverhetens tjenare, lagarnes handhafvare, böra befinna sig på christlig ståndpunkt. Ja, men då kommer frågan, hvad dermed menas. Hvad vill det säga att från christlig ståndpunkt uppsätta ett betänkande i cansliet, att christligen undervisa i latinska grammatiken eller mathematiken, o. s. v. Jag förstår det ej och jag vågar påstå att till dess visadt blifvet, det dylika uttryck ega någon betydelse — annat än den att på rättskaffens och ärligt sätt, som äfven står i en Judes makt, fullgöra sitt åtagande — nämnda argument *intet* bevisar, skälen för förslaget alltså i oförminskad kraft qvarstå. Att åter härvid anföra Konungen såsom analogi är olämpligt, då *han* har att stifta statens lagar och dermed *bestämma* ordningen och andra af samhällsförhållandena.

Vidare, har man anmärkt, hade Constitutions-Utskottet vid 1850—1851 årens Riksdag undantagit lärarebefattningarne inom Juridiska Faculteten; så torde också nu gjorts samma undantag. Ty hvad då var rätt bör ju vara rätt också nu. Ja, det är fullt sannt, *om* det då var rätt. *Var* det så? Jag svarar nej, och har i min motion anfört skäl

till detta svar, hvilka, tills de blifvit kullkastade, torde få anses goda.

Emedlertid har en ärad talare just i ifrågavarande hänseende framställt *ett* skäl: den anmärkning, att då till de Juridiska läroämnena jemväl hör rättshistoria, men Utskottet sjelft undantagit lärareplatser vid Universitetet i historia, åtminstone en Professor i Juridiska Faculteten alltid måste vara af den rena Evangeliska läran. Men Utskottet kan naturligtvis synas mig aldrig hafva menat annat än den allmänna och derjemte concreta historia som är folkens, menskliglietens historia; icke deremot abstracta vetenskapernas och disciplinernas historia. I och för uppfattning af den förras luccus et sanguis fordras ett fullt och lefvande erkännande af dess lifspunkter, de facta, som deri bilda ändpunkter, sådana som enligt *vår* öfvertygelse christi person. Deremot för att correct redogöra för utvecklingen t. ex. af mathematiken, ett physiskt problem o. s. v. fordras såsom vilkor ej en viss religiös bekännelse. Likartadt vågar jag ock påstå vara händelsen hvad angår *Judar* i förhållande till *lagar* — hvilka vi ju sjelfva erkänna *först* i sin renhet såsom rättsliga just hos och af Judarne hafva blifvit uppfattade och uttryckta. — Dermed är ock en annan invändning besvarad. Det har blifvit anmärkt, att historia så ingår i alla grenar af Juridiskt studium att till och med hvarje lag-§ påkallar historisk undervisning. Det är möjligt, men en viss §:s historia är dock något annat än allmän eller universell och mensklig historia; den sednare har att göra med folkens lif, den förra rör sig kring den abstracta regeln.

En talare, som fäst sig vid en af mig gjord jemförelse mellan staten och familjen, har sagt att liksom den christliga familjen ej gerna tager andra än christna till sina barns lärare, så bör detta ock gälla för staten och användt detta särskildt på frågan om Judars competens till Univerversitetslärare-platser. Jag får härvid dock anmärka dels att denna anmärkning blott är en analogi, ej ett bevis, som vederlägger skälen *för* förslaget; men dels ock att den äfven *såsom* analogi är incorrect. Lärjungarne vid Universiteten äro icke längre barn. Slutligen och hvad som är hufvudsak, ber jag i allmänhet och beträffande hela förslaget få erinra att här ju är fråga icke om Hedningar utan endast om Judarne, hvilkas religion dock alltid är grunden till vår, samt derom att en skillnad är gjord mellan embeten af så concret, att de nödvändigt kräfva christliga utöfvare, och den af mera allmän beskaffenhet, vid hvilka det är nog, att ingen strid verkas i embetsmannens öfvertygelse.

Jag fortfar att yrka bifall till Utskottets förslag.

Domprosten **Björling**: Det är öfverflödigt att yttra många ord, ty utan tvifvel blifver Utskottets Betänkande derförutan inom detta Stånd förkastadt. Och jag vill allenast för att bemöta den sednare talarens anförande angående Judiska religionens förhållande till vår, påminna huru, då för några Riksdagar sedan inom Economi-Utskottet fällts det yttrande att mellan Judisk och Christen tro i sedelagen ej vore stor skillnad, en ledamot från Bonde-Ståndet stod upp och yttrade, att Judarne väl kunde antaga första artikeln i vår trosläsa, men ej den andra och tredje.

Hvar och en som är van att betrakta samhället som en lefvande organism, bör det vara klart och vigtigt, att i en christen stat regentens organer — embetsmännen, — äro christna. För öfrigt förmodar jag, att Juridiska Faculteterna, om de blefve i saken hörde, skulle sjelfva protestera mot att såsom lärare upptaga bekännare af icke christen lära.

Doctor **Gumælius**: Jag begärde ordet för att protestera mot det tal, som här från vissa håll förts angående det christliga samhället. Detta är, enligt min mening, ej riktigt att tänka sig detta såsom varande allenast summan af dess enskilda medlemmar; ty det måste vara en viss andlig föreningspunkt, eller så att säga andlig atmosfer, som gör att ett samhälle kan kallas christligt.

Rörande sjelfva saken, ber jag att allenast få yttra några få ord.

För min del hyser jag icke några betänkligheter för Judarne, ty de göra ej proselyter; deremot kunde visserligen ett främmande stort Christligt samfund i detta afseende ingifva farhågor.

Hvad särskildt beträffar vissa lärarebefattningars besättande med bekännare af annan än den rena evangeliska läran så anser jag detta ej innebära någon fara, då sådant naturligtvis blott undantagsvis kommer att ske, och om lärares offentliga undervisning, hvari ej ingår något af det religiösa elementet, ingalunda kan utöfva ett skadligt inflytande i religiöst hänseende på lärjungen. Faran härför skulle väl tvertom ligga i det privata umgänget.

Vidkommande åtskilliga talares yttranden, om olämpligheten för den nu afgående representationen att föreslå grundlagsförändringar, måste jag bekänna, att jag ej inser, hvarföre ej denna liksom föregående Riksdagar skulle till hvilande kunna antaga hvarje dylikt förslag, som ej vore rent af absurdt. Att den beslutade förändringen i representationens sammansättning kan förliknas vid en fredlig revolution, förefaller mig besynnerligt, enär continuiteten mellan det nuvarande och kommande statsskicket icke synes mig

afbruten, då ju större delen af våra grundlagar oförändrade qvarstå.

Ehuru Ståndets åsigt att afslå förslaget redan blifvit tydligt uttalad och man ej behöfver sväfva i ovisshet om dess öde vid blifvande proposition, måste jag dock för min del yrka att detsamma må antagas att hvila till grundlagsenlig behandling vid nästa Riksdag.

Hof-Predikanten **Rosenius**: Med djupaste aktning för de tvänne talare, som förordat förslaget, och deras mennisko-vänliga syfte, kan jag dock med dem ej instämma.

Vi känna alla den historiska grund, hvarföre Judarne under aderton århundraden lefvat biltoge uti främmande land. Emellertid hafva de ej hos oss blifvit hårdt bemötta utan erhållit friheter, hvarigenom de uppblomstrat till välstånd och förmögenhet. Jag tror ej, att de sjelfva på historisk grund kunna pretendera utvidgade rättigheter, ty de förnekade i sitt fädernesland nästan alla rättigheter åt främmande trosbekännare. Hvarföre skulle vi ej följa deras exempel och hålla dem, nu parasitvexter på andra folk, på det afstånd som vederbör.

Finge de på sätt föreslaget blifvit, tillträde till lärarebefattningar; riskerade man mycket för det christliga lifvet. Blifva Judar Universitetslärare, kan den dag vara nära, då en Rabbin blir professor i exegetik.

Om Judarne ock ej göra proselyter, kunna de dock på lärostolar vid Universiteten inverka förderfvande genom sitt icke christliga tanke- och åskådningssätt. Lika illa, som om ej en Professor i Filosofi hyste christligt tänkesätt, skulle jag anse det vara, att en Jude beklädde ett academiskt lärareembete.

Jag vill ej längre upptaga tiden utan allenast utsäga att de som äro satta till vaktare på Sion skulle brista i vaksamhet, om de icke förkastade ett förslag, sådant som det förevarande.

Doctor **Falck**: Till hvad som blifvit anfördt för afslag å förevarande Betänkande, vill jag allenast tillägga, att, ehuru jag är fullt öfvertygad derom, att den föreslagna reformen inom kort kommer att genomföras, det icke vore Preste-Ståndet värdigt att påtruga Svenska folket en gåfva, hvarigenom det säkerligen ej skulle anse sig göra någon vinning.

På grund häraf och de flera skäl föregående talare andragit afstyrker jag Utskottets förslag och gläder mig åt den förhoppning, att Högvördiga Ståndet kommer att detsamma afslå.

Doctor **Söderberg**: Mitt tänkesätt i afseende på sjelfva saken är sedan föregående Riksdagar kändt; och dock kan jag ej af formella skäl bifalla Utskottets förevarande förslag. Denna fråga skall alltid återkomma, så länge det finnes medborgare under samma Konung och lagar med samma bördor, men ej med samma rättigheter, som öfriga medborgare. Sanningen i saken har förskaffat bekännare af annan än den rena Evangeliska läran de utvidgade rättigheter som de under de sednaste sexton åren erhållit. Och ingen skulle vara villigare än jag att medgifva hvad Utskottet nu föreslagit, om ej deruti förefunnes den oformliglighet, som Biskop Bring i 4:de punkten af sin reservation påpekat och Biskop Anjou i sina anföranden ådagalagt.

På grund häraf yrkar jag att ifrågavarande förslag måtte afslås.

Sedan discussionen härmed förklarats slutad blef förevarande grundlagsändringsförslag, uppå af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställd proposition, af Ståndet *förkastadt*.

§ 2.

Föredrogs ånyo *Constitutions-Utskottets* Memorial N:o 11, angående en redactionsförändring i 60 § Regerings-Formen.

Doctor **Sandberg** erhöll på begäran ordet och yttrade: Här skulle jag nästan hafva ansett önskvärdt att få en grundlagsförändring (ty bibehållande af ordet husbehofsbränning har till correlat husbehofssupning), serdeles om man genom den föreslagna namnförändringen kunde förekomma den skadliga handteringens återtagande, i hvilket afseende likasom i åtskilligt annat jag icke har någon fördelaktig föreställning om åsigterna hos kommande Riksdagar. Men i allmänhet torde väl den nya Representationen icke fästa mycket afseende på hvad den gamla utdömda sista Stånds-Riksdagen föreslår, och här är endast fråga om utbyte af några uttryck eller namn, hvilka, ehuru icke förenliga med verkliga förhållandet, likväl hela tiotal af år qvarstått i Grundlagarne.

Märkvärdigt är det att den upplyste Författaren till vår nu antagna nya Grundlag, som skall omgestalta hela vårt samhällsskick, kunde begå en sådan blunder och i nya Regerings-Formen införa såsom Bevillningar *accismedlen* som vid sista Riksdag upphäfdes, och *husbehofsbränneri-medlen*, sedan i 10 år någon s. k. husbehofsbränning icke egt rum. Mig synes det alldeles onödigt, om icke obehörigt, att nuvarande Stånds-Riksdag skall befatta sig med att föreslå några förändringar i det nya nyss antagna och ännu icke gällande Representa-

tions-Förslaget. Sådant bör väl framför allt annat öfverlemnas till den Representation, som bildas i öfverensstämmelse med samma förslag, och inom 9 månader för första gången sammanträder.

Under öfverläggningen om det föregående för Stat och Kyrka så högst maktpåliggande grundlagsförändrings-förslag, rörande rättighet för Judar och Catholiker att ingå såsom tjenstemän och lärare i vårt christliga samhälle, kom jag mig icke för att begära ordet, men ber att nu få begagna tillfället och instämma i Doctor Rundgrens och Biskop Anjous dervid afgifna yttranden.

Doctor **Lindgren**: Utom förut flera gånger anförda skäl, som hindra mig att tillstyrka antagandet till hvilande af något grundlagsförändrings-förslag vid denna Riksdag, finnes för förkastande af det ifrågavarande äfven ett annat skäl, som borde förhindra äfven dem, som icke dela min mening i allmänhet, att detsamma godkänna. Här är nämligen fråga icke om ändring af den 60 §, sådan han är formulerad i vår gamla Regerings-Form, utan sådan han lyder i den förändrade redaction deraf som förekommer i den af Kongl. Maj:t, i sammanhang med den nya Riksdags-Ordningen föreslagna, och af denna Riksdags Ständer antagna Regerings-Formen. Här är således fråga om att föreslå en ändring i en lag, som ännu existerar blott in potentia, och som, ehuru af denna Riksdag antagen, dock ännu ej är promulgerad. Detta synes mig så orimligt, att jag knappast förstår, att ett antagande af förslagets hvilande skall kunna anses möjligt.

Häruti instämde Prosten *Melén* och Contracts-Prosten *Janzon*.

Doctor **Rundgren**: Jag har reserverat mig i denna fråga icke för sjelfva sakens skull utan af formella skäl, som icke hindra att den föreslagna förändringen kan försiggå, hvilken jag, så besynnerligt det kan låta, anser högst nödig och nyttig.

Att Regerings-Formens 60 § uti tio år bort blifva, men icke blifvit ändrad, kan ju icke vara skäl för att än vidare låta den oförändrad qvarstå. Och det är ganska vigtigt att härvid något vidgöres vid denna Riksdag, der en stor strid stått om hvad till bevillningar rätteligen är att hänföra. Efter ordalydelsen, och så skola ju Grundlagarne tolkas, är nu *Husbehofsbränneri-medlen* bevillning, men *Bränvinsbränningsafgift* ej. Detta bör ändras; likasom det nu mera obrukliga ordet *Chartæ-Sigillatæ-afgift* utbytas mot *Stämpelpappers-afgift*.

Doctor Lindgrens åsigt att den afgående Representationen bör afslå alla förslag till grundlagsändringar kan jag ej dela; ty så länge denna Representation ännu fortfar, ser jag

ej något skäl förklara, att den ej bör befatta sig med vissa ärenden.

Att förslagets liggetid skulle blifva så kort, blott 9 månader, bör ej heller hindra dess antagande såsom hvilande, och är ett förhållande som förr inträffat, t. ex. vid 1856 års riksdag, som räckte ända inpå året 1858.

Jag yrkar bifall till Utskottets ifrågavarande förslag.

Kyrkoherden *Wennerström* och Contracts-Prosten *Palmlund* instämde.

Domprosten **Sondén**: Förekommen af den sista talaren, vill jag allenast tillägga, att den föreslagna förändringen långt för detta synts mig nödig och nyttig, samt föreslår att, då Doctor Rundgren, med hvilken jag instämmer i afseende på resultatet, sjelf reserverat sig mot Utskottets beslut att i sitt Memorial icke anföra den nuvarande lydelsen, utan af 60 § Regerings-Formen, samt afslag å förslaget här blifvit yrkadt — Memorialet måtte till Utskottet återremitteras.

Doctor *Björkman* instämde.

Doctor **Ljungdahl**: Den af föregående talare föreslagna utvägen lär väl ej vara rätt lämplig. Ty om Utskottet anfört allenast den nu gällande 60 § Regerings-Formen, skulle det besynnerliga förhållande inträffat att, om förslaget blifvit hvilande till nästa Riksdag, denne ej skulle kunna pröfva detsamma, emedan det ju då afsåg ändring i en § som ej längre förefanns, utan som redan blifvit genom Kongl. Maj:ts promulgation af nu utaf Ständerna beslutade ändringar i Grundlagen till sin ordalydelse förändrad.

Hvad sjelfva saken beträffar så, sedan Utskottet om ock mindre riktigt, gifvit sig in på att tillstyrka ändringar uti Regerings-Formen, anser jag, då denna förändring är af beskaffenhet att den bör godkännas, att Högv. Ståndet må för sin del förklara förevarande förslag hvilande till grundlagsenlig behandling vid nästa Riksdag.

Biskop **Anjou**: I det mesta förekommen af de talare, som yrkat bifall, ber jag att blott få anmärka, det Grundlagen mig veterligen ej föreskrifver, att Constitutions-Utskottet skall vid sina förslag till ändring i Grundlagarne aftrycka den gällande Grundlags-paragrafen.

Professor *Agardh* instämde.

Doctor **Lindgren**: För dem som önska den ifrågavarande grundlagsförändringen, lärer väl knappast någon annan utväg finnas än att antaga det af Domprosten Sondén gjorda förslaget. Men jag kan icke annat än, i synnerhet med afseende på den olika tydning af den sednare delen af den be-

ryktade 60 § Regerings-Formen, som vid denna Riksdag blifvit af frihandlare och protectionister försökt, och som tyckes visa, att denna delen af paragrafen företrädesvis hade förtjenat en omarbetning, uttala min öfvertygelse, att nästa Riksdag skall, ifall denna nu ifrågasatta lumpna förändring af några nu mera betydelselösa ord i en paragraf, som hade kanske mera än någon annan påkallat en genomgripande omarbetning, till dess ompröfning blifver från denna Riksdag framlagd, finna den nu föreslagna förändringen så ömklig, att den för sin lumpenhet skull ej skall förjena något afseende förr än hela paragrafen kan komma att få en förändrad lydelse.

Jag tillstyrker förslagets förkastande.

Doctor **Rundgren**: Vore det så, att ej något mer förslag till grundlagsförändring än förevarande vid denna Riksdag blefve hvilande, kunde möjligen vara skäl att afslå detsamma, men *en* kamrat kommer det åtminstone att erhålla uti det redan hvilande, angående lagstadgande att Svensk Konung icke utan Ständernas bifall må blifva regerande Furste af annan Stat.

Jag ber att få påminna att jag visserligen reserverat mig mot Utskottets beslut, dock endast i fråga om Memorialets form, men talat för bifall till förslaget och ej yrkat att detsamma måtte återremitteras.

Domprosten **Sondén**: Jag håller visst icke på mitt förslag om återremiss utan afstår derifrån sedan reservanten sjelf, Doctor Rundgren funnit skäl att å förslaget yrka omedelbart bifall.

Härmed förklarades discussionen slutad och, sedan *H. H. Erke-Biskopen och Talmannens* proposition på antagande af Utskottets förslag blifvit med blandade Ja och Nej besvarad samt votering begärd, framställdes och godkändes följande voterings-proposition:

Den som vill att ifrågavarande förslag skall hvila till grundlagsenlig behandling vid nästa Riksdag, röste *Ja*. Den det icke vill röste *Nej;* vinner Nej, har Ståndet samma förslag förkastat.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 22 *Ja* mot 11 *Nej*, hvadan Ståndet stannat i det beslut Ja-propositionen innehåller.

Mot detta Ståndets beslut reserverade sig Doctor *Lindgren*.

§ 3.

Föredrogs ånyo *Constitutions-Utskottets* Memorial N:o 12, angående ändring i 2 § 4 momentet Tryckfrihets-Förordnin-

gen, i fråga om rättighet att af trycket utgifva vissa handlingar.

Doctor **Lindgren** erhöll på begäran ordet och yttrade: Af alla våra Grundlagar är tvifvelsutan ingen så bristfällig som vår Tryckfrihets-Förordning, och är det mera än sannolikt, att dess totala omarbetande blifver en af den nya Riksdagens första omsorger, hvarföre det ock synes mig, när vi ej hafva några väsendtligare rättelser deruti att föreslå, än den nu föreliggande, att denna Representation gör bäst att i det stycket göra ingenting. Jag fruktar att man, genom framläggandet af denna obetydlighet, blott kommer att anses hafva *velat*, men icke *kunnat*. Och sådant plägar vanligen påkalla åtlöje, men icke aktning.

Jag förkastar förslaget.

Doctor *Sandberg* instämde.

Doctor **Rundgren**: På det att åtminstone ett yrkande om bifall måtte göras, får jag vördsamt sådant framställa.

Häruti instämde Kyrkoherden *Wennerström*.

Biskop **Anjou**: Lika med Doctor Lindgren anser jag visserligen att vår Tryckfrihets-Förordning behöfver alldeles omarbetas, så att föga vinnes genom partiella förbättringar deri; men då förevarande förslag till ändring i nämnde lag är så skiljdt från öfriga stadganden i Tryckfrihets-Förordningen; anser jag ej skäl att vägra bifall till förslagets hvilande till grundlagsenlig behandling vid nästa Riksdag.

Doctorerne *Ljungdahl* och *Björkman* instämde.

Sedan discussionen härmed förklarats slutad och *H. H. Erke-Biskopen och Talmannens* proposition på antagande af Utskottets förslag blifvit med blandade Ja och Nej besvarad samt votering begärd, framställdes och godkändes följande voterings-proposition:

Den, som vill, att ifrågavarande förslag skall hvila till grundslagsenlig behandling vid nästa Riksdag, röste *Ja*. Den det icke vill röste *Nej;* vinner Nej har Ståndet samma förslag förkastat.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 20 *Ja* mot 10 *Nej;* hvadan Ståndet stannat i det beslut Ja-propositionen innehåller.

Emot detta Ståndets beslut reserverade sig Doctor *Lindgren*.

§ 4.

Föredrogos ånyo och *bordlades andra gången Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 76, i an-

ledning af väckt motion om reglering af Klockares och Organisters löneinkomster; N:o 77, i anledning af väckta motioner om ändringar i Kongl. Förordningen angående allmänt ordnande af Presterskapets inkomster den 11 Juli 1862; och Memorial N:o 78, med förslag till voteringsproposition i anledning af Riks-Ståndens skiljaktiga beslut vid förehafvande af Utskottets Memorial N:o 64, innefattande förslag till sammanjemkning af Riks-Ståndens beslut i anledning af Utskottets Betänkande N:o 36, angående väckta motioner i fråga om ej mindre Norrmäns och Danskars, än äfven andra utländningars rätt att i Sverige idka handel, handtverk och andra yrken; samt Stats-Utskottets Utlåtanden N:o 60, angående regleringen af utgifterna under Riks-Statens Sjette Hufvudtitel; och N:o 64, i anledning af väckt motion om eftergift af Kronans rätt till dana-arf efter aflidne Klockaren C. P. Bergstedts jemväl aflidna hustru Anna Maria Reis; hvarjemte beslöts att förenämnde Stats-Utskottets Utlåtande N:o 60 i nästa Plenum först af förekommande ämnen skulle föredragas.

§ 5.

Föredrogos ånyo och *biföllos Stats-Utskottets* Utlåtanden N:o 61, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition angående kostnadsfri upplåtelse af kronomark för jernvägsanläggningen mellan Gellivara malmfält och Luleå elf;

N:o 62, i anledning af väckt motion, angående ersättning för utgörande af augmentsränta för en utjord, kallad Altuna äng; och N:o 65, i anledning af väckt motion angående nedsättning i skattetalet för vissa kronobyggen inom de Norrländska länen.

§ 6.

Föredrogs och *lades till handlingarne Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 65, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Skrifvelse till Rikets Ständer, angående väckt fråga om Sala silfververks återgång till Statens disposition.

§ 7.

Föredrogs en till *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* från Stats-Rådet och Chefen för Civil-Departementet ankommen skrifvelse af innehåll, att Kongl. Maj:t hade för afsigt att kalla Rikets Ständer att Lördagen den 14 innevarande månad kl. 2 e. m. sig å Riks-Salen församla till afhörande af Kongl. Maj:ts beslut angående förändringar i Tryckfrihets-Förordningen samt aflemnande af Rikets Ständers svar å Kongl. Maj:ts Propositioner i lagfrågor, som blifvit af Rikets Ständer bifallna.

§ 8.

På förslag af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* utsågos Biskop Bring, Doctor Sandberg och Contracts-Prosten Tegnér att gemensamt med Ståndets Talman och Secreterare bereda de ärenden, som i det, enligt vedertaget bruk, vid Riksdagens slut från Ståndet till Stiften utgående Cleri Comitialis Circulär, skola intagas, och med förslag till sagda Circulär till Ståndet inkomma.

§ 9.

Föredrogos och *bordlades Bevillnings-Utskottets* Betänkanden:

N:o 8, angående tullbevillningen; och

N:o 9, i anledning af dels återremiss i vissa delar, dels ock Rikets Ständers skiljaktiga beslut i afseende å andra delen af Betänkandet N:o 3, angående Allmänna Bevillningen; samt

Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets Betänkande N:o 79, i anledning af väckt motion om beredande af emeritilöner åt ålderstigna eller sjukliga prester.

§ 10.

Upplästes och *lades till handlingarne* från de respective Med-Stånden ankomna Protocolls-Utdrag, nemligen från Höglofl. *Ridderskapet och Adeln* N:ris 163—165; från Vällofl. *Borgare-Ståndet* N:ris 176 och 177, samt från Hederv. *Bonde-Ståndet* N:ris 210—212.

Ståndet åtskiljdes kl. 3 e. m.

Ut supra.

In fidem

S. H. Almqvist.

Den 14 April 1866.

Plenum kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades Protocollen för den 4 och 7 dennes.

§ 2.

Af inkommet och nu uppläst Protocoll, hållet vid Preste-Ståndets Electorers sammanträde denna dag, inhemtades, att till ytterligare *Suppleant i Banco-Utskottet* blifvit utsedd Doctor *Rundgren*, som alltså eger att vid inträffande förfall för ordinarie ledamot eller förut vald Suppleant i bemälda Utskott, uppå anmälan af Ståndets främsta närvarande ledamot i Utskottet, derstädes inträda och tjenstgöra.

§ 3.

Föredrogs ånyo *Stats-Utskottets Utlåtande* N:o 60, angående regleringen af utgifterna under Riks-Statens *Sjette* Hufvudtitel.

1 punkten. *Bifölls.*
2 punkten.
Litt. a). *Bifölls.*
Litt. b):

Härvid begärdes ordet af Doctor, **Ljungdahl**, som yttrade: Ehuru den af Utskottet här föreslagna tillökningen af Landtmäterifiskalens lön utgör ett ganska ringa belopp, nemligen 400 Rdr, har jag icke, så obetydlig än frågan förefaller, ansett mig böra underlåta att yttra några ord om det sätt, hvarpå Utskottet leder sig till sitt resultat. Såsom af den Kongl. propositionen och dervid fogade Stats-Råds-protocoll upplyses, hade General-Directören för Landtmäteri-Contoret, vid framställning af detta verks behof, bland annat hos Kongl. Maj:t anmält Landtmäterifiskalen till erhållande af en löneförhöjning af 600 Rdr, hvarigenom hans lön skulle uppgå till 3000 Rdr. Af Styrelsens framställning synes det, som funnes för detta förslag intet annat skäl, än att fiskalens lön dymedelst komme att utgöra en jemn summa. Emellertid var Landtmäterifiskalen icke belåten härmed utan ingick till Kongl. Maj:t med erinringar vid chefens åtgöran-

den samt aflät sedermera en ytterligare underdånig skrifvelse, hvari han begärde en lönefyllnad af 1,600 Rdr, för att komma i paritet med Advocatfiskalerne i Rikets Collegier, med hvilka tjenstemän han ansåg sig med afseende på göromål och embetsmannaställning fullt jemförlig. Departements-Chefen, som derefter afgaf utlåtande i frågan, ansåg likväl icke skäligt frångå Styrelsens förslag och förordade derföre en löneförhöjning af 600 R:dr, utan att för sin del synas lägga synnerlig vigt vid detta förslags antagande. När frågan nu blef föremål för Stats-Utskottets behandling, tyckas åtskilliga betänkligheter vid löneförhöjningens beviljande hafva hos Utskottet gjort sig gällande. Utskottet kan icke betrakta ifrågavarande tjensteman jemförlig med öfrige Advokatfiskaler i Collegierna — hvilket väl ock eger sin obestridliga riktighet; ej heller vill Utskottet föreslå förhöjning i den fasta aflöningen för en tjensteman, hvars göromål äro stadda i starkt aftagande. Denna olägenhet afhjelpes dock dermed, att det ifrågasatta lönetillskottet dels nedprutas till 400 R:dr dels ock göres personelt och uppföres å allmänna indragningsstaten. Hvad slutligen angår den förminskning uti inkomster, som tillskyndats nuvarande Landtmäterifiskal derigenom, att honom förut tillkommande bötesandelar numera icke äro att påräkna, visar Utskottet, att denna förminskning kan antagas hafva uppkommit på tvänne sätt, nemligen dels genom den nya strafflagens stadgande, att deri ådömda böter, som förut tillföllo åklagaren, numera skola ingå till Kronan, och dels genom den nedsättning i bötesbeloppen och de i öfrigt mildrande bestämmelser, som blifvit en följd af den förnyade Landtmäteri-instructionen af den 6 Augusti 1864. Härtill fogar likväl Utskottet ett förklarande, att den minskning i inkomster, som på förstnämnda sätt för Landtmäterifiskalen kunde uppstå, icke bör tagas i betraktande, emedan han, liksom andra tjenstemän är berättigad till särskild ersättning derför. Och då Utskottet derjemte, beträffande den minskning i fiskalens inkomster, som genom den nya Landtmäteri-instructionen skulle uppkomma, medgifver, att "någon minskning af nämnde tjenstemans sportler ännu icke under den korta tillämpningen af den nya Landtmäteri-instructionen hunnit af erfarenheten bekräftas", visar det sig att Utskottets alla skäl för tillstyrkande af ifrågavarande löneförhöjning inskränka sig till en *förmodan*, att sistberörda minskning i Landtmäterifiskalens inkomster, möjligen kan i en framtid inträffa. Detta ressonement är icke för mig bindande: och så obetydlig den summa är, hvarom frågan gäller, anser jag mig derföre böra afstyrka bifall till hvad Utskottet föreslår.

Doctor *Sandberg* instämde.

Contracts-Prosten

Contracts-Prosten **Tegnér**: Till den historik, som den föregående ärade talaren lemnat öfver förevarande punkt, har jag just ingenting att lägga annat än uttrycka min förundran öfver, att, efter sådana premisser följde yrkandet af afslag om den löneförhöjning, som Utskottet tillstyrkt för den nu varande innehafvaren af Landtmäteri-fiskals-tjensten. I Utskottets Plenum funnos flera, och bland dem äfven jag, hvilka yrkade på bifall till den af Kongl. Maj:t äskade förhöjningen af 600 R:dr i Landtmäterifiskalens lön, och hvilken förhöjning äfven, med afseende på fiskalens trägna tjenstemannabefattning, synts Departementschefen vara billig och af behofvet påkallad. Härvid får jag ock nämna att fiskalens löneförmåner vid 1840—1841 årens Riksdag bestämdes lika med Secreterarens och Öfver-Ingeniörens till 2,250 Rdr, under hvilka 25 år, som sedan den tiden förflutit, lönen för Secreteraren höjts till nu varande 3,500 R:dr och för Öfver-Ingeniören till 3,000 R:dr, under det Fiskalens icke hunnit längre än till 2,400 R:dr, och således till en förhöjning af 150 R:dr. Fiskalens göromål anses dock under de sista 7 à 8 åren tredubblats, och hvarå äfven ojäfaktiga bevis inom Utskottet företeddes genom uppvisandet af de böcker eller band, som innehålla Fiskalsembetets concepter och expeditioner för året. Denna befattning är både mödosam, och så till vida äfven för allmänheten af stor vigt, som innehafvaren deraf har, bland annat, att granska årligen omkring 4,000 arfvodesräkningar af Landtmätare och deras medhjelpare för förrättningar, och att anställa åtal för *öfverdebitering*, hvarå mer än ett exempel förekommit. Men på samma gång som göromålen ökats hafva de genom sportler ingående inkomster betydligen förminskats, dels till följd af den förnyade instructionen för Landtmäteriet af den 6 Augusti 1864, hvarigenom bötesbeloppen blifvit icke obetydligen nedsatta, dels ock af andra omständigheter, så att tvifvel icke lär förefinnas, att, om löneförhöjning icke beviljades Landtmäterifiskalen, han skulle komma, efter omkring 10 års berömlig tjenstgöring, att hafva mindre inkomst än under de första åren af sin tjenstetid. Ett sådant förhållande vore dock hvarken med billighet eller rättvisa öfverensstämmande, och Utskottet föreslår äfven rättelse deri då för den nu varande innehafvaren af Landtmäterifiskals-tjensten tillstyrkes beviljandet af en ersättning af 400 R:dr, utgående från allmänna indragningsstaten. Då jag åtminstone icke kunde komma till full visshet om belopppet af den sportelförlust, som Landtmäterifiskalen gjort, i anseende till de olika uppgifter, som tillhandakommo, afstod jag från yrkandet på bifall till de af Kongl. Maj:t äskade 600 Rdr, och instämde i Utskottets för-

slag, hvartill jag ock vördsamt yrkar och hoppas, att Ståndet måtte för sin del, lemna bifall.

Doctor *Säve* instämde.

Domprosten **Sondén**: Jag instämmer med den siste talaren. Till försvar för Utskottets hemställan kunna ock anföras åtskilliga skäl, hvilka, för att undvika vidlyftighet, icke blifvit i Utlåtandet intagna. Inom Utskottet erhöllos tillförlitliga upplysningar derom, att ifrågavarande tjensteman hade att granska så många från Landtmätarne i riket inkommande räkenskaper, att han ej ens med hjelp af ett tjenstebiträde hinner genomgå dem alla. Det ansågs derföre vigtigt, att genom en tillräcklig aflöning sätta fiskalen i tillfälle att egna sin verksamhet odelad åt nämnda granskning, på det att ej vederbörande, om felaktigheter lemnades oanmärkta skulle göra sig säkra. Vidare upplystes, att den nuvarande fiskalen till en början tillika hade anställning såsom lärare, men att det sedermera blef förbjudet att förena en annan befattning med fiskalstjensten, emedan göromålen på denna plats blifvit flera och mera maktpåliggande; emedlertid gick den nuvarande fiskalen genom detta förbud miste om en inkomst af 500 Riksdaler. Då slutligen en talare förundrat sig deröfver, att Utskottet kunnat antaga och såsom skäl för sitt förslag anföra, att minskning i fiskalens sportler skall uppkomma genom den nya Landtmäteri-instructionen af den 6 Aug. 1864, oaktadt sådan minskning ännu icke inträffat, så vill jag nämna, att detta antagande eger sin naturliga förklaringsgrund deri, att vederbörande icke genast lära sig rätt tillämpa och efterlefva en ny författning utan under den första tiden af dess tillämpning ofta begå felaktigheter, hvilka lagföras och bötfällas. Så har äfven med nya Landtmäteri-instructionens tillämpning varit förhållandet, och derföre har fiskalens sportler ännu icke minskats. Likväl är det tydligt, att sådant måste inträffa, när Landtmätarne blifva hemmastadda med den nya instructionen och då der stadgade vitesbestämmelser blifvit nedsatta med en $1/3$ af hvad förr var fastställt. — Tager man allt detta i betraktande synes Utskottet icke saknat skäl att tillstyrka den föreslagna löneförhöjningen, hvilken blifvit föreslagen att uppföras på allmänna indragningsstaten, derföre att man både inom Utskottet och Stånden yttrat farhågor för höjande af ordinarie löner.

Efter härmed afslutad discussion blef Utskottets hemställan, på derom behörigen framställd proposition, af Ståndet *bifallen*.

Litt. c). *Bifölls.*

3 punkten. *Bifölls.*

4 punkten:

Contracts-Prosten **Palmlund**, anhöll om ordet och yttrade: På de af Landtmäteri-Styrelsen andragna skäl och grunder vågar jag vördsamt hemställa, om icke Högv. Ståndet finner billigt att, med afslag å Utskottets hemställan, bifalla Kongl. Maj:ts Proposition att till bestridande af nödiga skrif- och ritmaterialiers inköp för Landtmäteri-Contorens behof äfvensom af kostnaden för eldning och städning af Landtmäteri-Contorens rum måtte anvisas ett årligt anslag att utgå till förste Landtmätarne i länen med 200 Rdr till dem hvardera eller tillhopa 4,800 R:dr. Vid afstyrkandet af Ständernas bifall till detta Kongl. Maj:ts förslag har Utskottet ådagalagt en njugghet, som vid behandlingen af anslagsfrågor under föregående Hufvudtitlar icke ifrågakommit och väl icke der ansågs nödvändig, då Utskottet t. ex. vid Fjerde Hufvudtiteln föreslog en löneförhöjning af icke mindre än 2000 R:dr åt verkmästaren vid Svea Artilleri-regementes tygstat. När Kongl. Maj:t i öfrigt icke funnit godt föreslå någon förbättring i aflöningen för Landtmäteristatens tjenstemän, hvilkas ställning redan lärer vara ganska bekymmersam och framdeles kommer att försvåras, så torde Ständerna finna det nu föreslagna ringa ersättningsbeloppet billigt och medgifva detsamma. Jag yrkar derföre bifall till Kongl. Maj:ts Proposition samt afslag å Utskottets hemställan.

Doctor **Björkman**: Äfven jag har fästat min uppmärksamhet vid de omständigheter, som den siste talaren påpekat, och kan icke finna att Utskottet gått tillväga på ett med billighet och rättvisa öfverensstämmande sätt. Landtmäteri-Styrelsen visar, hurusom det vore exempellöst, att andre föreståndare för offentliga embetsverk, än förste Landtmätarne, sjelfve nödgades bekosta sådana utgifter, som de hvarom här är fråga. Kongl. Maj:t fann Styrelsens framställning så vigtig och rättsenlig, att Kongl. Maj:t ökade det af Styrelsen föreslagna ersättningsbeloppet från 100 till 200 R:dr. Icke förthy har Höglofl. Stats-Utskottet visat en så öfverdrifven sparsamhet, att icke säga snålhet, att det icke tilltrott sig kunna tillstyrka hvarken Kongl. Maj:ts eller Landtmäteri-Styrelsens framställning. De skäl, som för afslaget finnas anförda, ega väl ingen giltighet. Då Utskottet säger, att biträde vid eldning och städning uti Landtmäteri-Contoren uti några län lemnas kostnadsfritt af Läns-styrelsens vaktmästare, följer väl deraf att förste Landtmätarne i de län, der så icke sker, skola fortfarande vara underkastade dessa utgifter? Icke heller förtjenar den ersättning för skrifmaterialier att tagas i beräkning, som skulle erhållas ge-

nom lösen för copior och afskrifter, när upplyst blifvit, att dessa ersättningar knappt svara emot arbetet. Man skulle möjligen vilja invända att de med sina löner böra bestrida ifrågavarande kostnader, men då man vet, huru svagt aflönade de äro, blir ej heller detta rättvist. Liksom den förste talaren anhåller således äfven jag, att Ståndet med afslag å Utskottets framställning bifaller Kongl. Maj:ts Proposition.

Doctor **Säve**: Vid behandling af Sjette Hufvudtiteln har Stats-Utskottet afstyrkt af Kongl. Maj:t äskadt anslag af 200 R:dr R:mt åt hvardera af förste Landtmätarne i länen till bestridande af nödiga skrif- och ritmaterialiers inköp för Landtmäteri-Contorens behof äfvensom af kostnaden för eldning och städning af Landtmäteri-Contorens rum, och såsom skäl härför anfört: "att, enligt 15 § Landtmäteri-Instructionen, kostnaden för de vid Landtmäteri-Contoren erforderliga inventariers anskaffande och underhåll, samt ved och öfriga utgifter, som af Konungens Befallningshafvande pröfvas nödiga för noggrann *vård* af Contorets cartor, handlingar och böcker, skola af allmänna medel bestridas; att biträde för eldning och städning af Landtmäteri-Contoren, hvilka endast i första och sista helgfria dagen i hvarje månad hållas för allmänheten tillgängliga, uti några län kostnadsfritt lemnas af de hos Läns-Styrelserna anställda vaktmästare; samt att de utgifter för sådant biträde, som i de öfriga länen måste anskaffas, synas, liksom kostnaden för skrifmaterialier, uppgå till mycket ringa belopp och, hvad de sednare beträffar, blifva till en del genom inflytande lösen för copior och afskrifter ersatta."

Intet af dessa skäl lärer kunna anses tillfyllestgörande för det slut, hvartill Utskottet kommit. Hvad angår först stadgandet i 15 § af Landtmäteri-Instructionen, så synes detta i förevarande fall icke vara synnerligen lyckligt åberopadt. Det rör inventarier samt de för contorstillhörigheternas *vård* erforderliga utgifter, såsom till anskaffande af portföljer, till inbindning af böcker o. d., men hvarken eldning och städning eller skrif- och ritmaterialier äro oundgängliga för handlingarnes och cartornes *vård*; dessutom, om Utskottet verkligen anser, att redan nu genom Konungens Befallningshafvandes försorg de utgifter, hvartill det begärda anslaget afsetts, få af allmänna medel bestridas, hade ett tydligt uttalande häraf varit ensamt ett fullt tillfyllestgörande skäl för afslag, ty det hade varit följdriktigt att säga:

Staten betalar redan genom Konungens Befallningshafvande alla de erforderliga utgifterna, derför behöfs intet särskildt anslag; men att säga:

Staten betalar ved, derför saknar Utskottet skäl att till-

styrka, att den betalar jemväl kostnad för eldning och städning m. m., det är, lindrigast sagdt, en egen logik. Att biträde för eldning och städning i *några* län kostnadsfritt erhålles, synes icke böra, såsom här skett användas såsom skäl att beröfva första Landtmätarne i de öfriga och, såsom den Kongl. Propositionen angifver, de flesta länen, ersättning för det dessa icke kostnadsfritt erhålla sådant biträde, utan nödgas vidkännas utgifter derför; och att dessa utgifter *synas* uppgå till ett mycket ringa belopp, skulle kunna vara ett skäl till nedsättning i det begärda anslaget, icke till dess fullkomliga afstyrkande; ty är det icke med billighet öfverensstämmande, att förste Landtmätarne af sina ringa löner skall vidkännas sagda utgifter, hvilket Utskottet icke heller synes hafva velat påstå, så lärer obilligheten icke försvinna, om den också kännes ringare, i mån af beloppets mindre storlek.

Utskottets påstående att en del af kostnaden för skrif- och ritmaterialier skulle ersättas med lösen för copior och afskrifter visar allenast, att Utskottet icke ansett nödigt taga kännedom om, huru ojemförligt ringa del af de från förste Landtmätarne utgående expeditioner sådana äro, som med lösen ersättas. Utskottet synes också antyda, att, då Landtmäteri-Contoren endast första och sista helgfria dagen i hvarje månad äro för allmänheten tillgängliga, eldning och städning endast vid den tiden skulle vara erforderlig, hvaremot det torde böra erinras, att förste Landtmätarne efter den 1 Januari, då Landtmätarnes årsredogörelser börja till dessa för granskning inkomma, intill den 15 April, då deras sammandrag och berättelser om Landtmäteriet i länen skola vara färdiga, — eller just under en tid af året då eldning egentligen ifrågakommer — dagligen eller nästan dagligen kunna behöfva tillbringa en eller flera timmar på contoren, der de för granskningsarbetet m. m. nödiga reversaler och andra handlingar förvaras.

Under sådana förhållanden torde de utgifter, som Utskottet ansett sig kunna fortfarande binda vid förste Landtmätarne, icke blifva alldeles så obetydliga, som de synts Utskottet, och det gränsar nästan till en hårdhet och orättvisa att icke vilja förunna dessa embetschefer den ersättning för expenser tillhörande embetet, som blifva de flesta föreståndare för andra embetsverk till del.

Jag får derföre anhålla om afslag på Höglofl. Stats-Utskottets yttrande i denna punkt och i stället om bifall till Kongl. Maj:ts Proposition.

Biskop **Sundberg**: Det är ganska ovanligt att höra Stats-Utskottet i fråga om tillstyrkandet af anslag beskyllas för sparsamhet eller, såsom en talare uttryckte sig, för snålhet.

Huruvida beskyllningen i detta fall är befogad eller icke, kommer väl att bero på olika uppfattning. Det har här blifvit anfördt, att, då den löneförbättring för förste Landtmätarne i länen, som Kongl. Maj:t föreslagit, är till beloppet så obetydlig, och då ifrågavarande tjenstemän äro så svagt aflönade, Ständerna icke borde draga i betänkande att bevilja Landtmätarne denna lilla förmån. Detta skulle verkligen låta sig säga och förtjena uppmärksamhet för den händelse, att här vore fråga om löneförhöjning. En af de talare, som yrkade afslag å Utskottets hemställan, har likväl sjelf anmärkt, att Kongl. Maj:t icke funnit skäl att föreslå någon förhöjning i landtmätarnes löner. För frågans rätta bedömande får man icke lemna ur sigte det ändamål, för hvilket nu ifrågavarande anslag begäres. Ändamålet är här bestridandet af skrif- och ritmaterialiers inköp, äfvensom af kostnaden för eldning och städning af Landtmäteri-Contorens rum, och detta ändamål har Stats-Utskottet icke ansett förtjena särskildt anslag, af skäl, som i Utlåtandet finnas anförda. Det vigtigaste af dessa skäl har Utskottet hämtat från en åberopad § af den nya Landtmäteri-Instructionen, enligt hvilken blifvit föreskrifvet, att alla hithörande utgifter, som kunna på något sätt betunga förste Landtmätarne, skola dem af allmänna medel godtgöras och ersättas. Hvad anginge kostnaden för eldning och städning af ett rum, som hålles tillgängligt för allmänheten kanske en gång i månaden, äfvensom utgifterna för anskaffande af skrifmateriel, ansåg Utskottet dessa utgifter, äfven om de, såsom likväl ingalunda alltid är händelsen, skulle drabba förste Landtmätarne och icke blifva på något sätt dem godtgjorda, alltför obetydliga, för att böra föranleda särskildt anslag af statsmedel.

Slutligen borde kanske tagas i betraktande, om ifrågavarande tjenstemän skulle skörda en så stor vinst af det begärda anslagets beviljande, att man har anledning att med så bevekande och rörande skäl söka utverka detsamma. Om detta anslag beviljas, så kommer naturligen den ersättning att minskas, som Landtmätarne nu erhålla af allmänna expensmedel, och det visar sig sålunda, att den förmån, som skulle dem beredas, i de flesta fall blifver ingen eller en högst obetydlig. Jag tror derföre, att Utskottet haft skäl för sin hemställan och tillstyrker bifall till densamma.

Häri instämde Vice Talmannen, Biskop *Annerstedt*, Doctorerna *Ljungdahl* och *Sandberg* samt Contracts-Prosten *Tegnér* m. fl.

Doctor **Säve**: Här finner man beklagligen, att det Höglofl. Utskottet, som velat inbespara några hundrade Riksdaler på bekostnad af de illa lönta Landtmätarne, i stället sväljt en camel om 50,000 R:dr för afbetalning af Alnarps

landtbruksinstituts skulder, och dessutom beviljat 100,000 Riksdaler för nybyggnader. Jag vill nu ej sätta mig emot den sednare summan, som torde vara nödvändig att anslå, då de gamla ladugårdshusen ej mera äro hållbara. Deremot bevisar det en alltför stor eftergifvenhet för Alnarps-Styrelsens oblyga anspråk, att Utskottet, sedan det sjelft ogillat Institutets förfarande att i beräkning på Statens mellankomst öfverskrida de fastställda tillgångarne, ändock bevilja allt som begäres. Institutet klagar öfver, att det icke fått hela den förhöjning i årsanslaget, nemligen från 18,000 till 32,625 R:dr, som det vid förra Riksdagen begärde, och att denna brist nödvändigt skulle medföra skuldsättning; men Institutet glömmer, att Rikets Ständer redan då anmärkte i afseende på förslaget till årsstat, att inskränkningar såväl i några aflöningsbelopp, som i åtskilliga andra utgiftsposter, utan men för Institutets verksamhet kunde ega rum. Institutets Styrelse har nu förnyat sin anhållan om höjande af årsanslaget till nyssnämnda belopp, men icke, såsom jag kan finna, gjort den minsta inskränkning i sin utgiftsstat. Tvärtom står här föreståndarens aflöning, då han tillika är lärare i vissa ämnen, upptagen till 6,000 R:dr, hvilket är 2,000 R:dr mera än hvad Rectorerne ega vid våra större Elementarläroverk och 1,000 R:dr mera, än hvad föreståndaren njuter vid Ultuna landtbruks-institut. Äfven är dagskostnaden för utspisning af frieleverna och lärlingarne upptagna till vida högre belopp, än vid sistnämnde Läroverk. Prosten Berlin anförde visserligen vid förra Riksdagen såsom skäl för det högre priset, att Skåningarne äta mera bröd, kött och fläsk än andra provinsers invånare. Men det bör väl gälla här, såsom annorstädes, att man får rätta munnen efter matsäcken. Med ett ord sagdt, hushållningen vid Alnarp synes icke hafva varit sådan den bort vara. Af denna grund kan jag derföre ej gilla Utskottets tillstyrkande, att Statsverket skall ikläda sig hela skuldbeloppet. Deremot anser jag, att Rikets Ständer med någon del, högst hälften, bör bidraga till afbetalningen, som då bör kunna försiggå utan alltför stor svårighet, enär den grunddikade jorden nu äfven bör gifva en vida högre afkastning. Jag tillstyrker derföre återremiss af denna punkt.

Doctor **Björkman**: Här har blifvit yttradt, att några talare med rörande och bevekliga skäl, det vill väl säga med väckande af medlidandets känslor, sökt utverka bifall till Kongl. Maj:ts Proposition. Hvad mig beträffar, har jag sjelf blifvit bevekt och äfven velat beveka andra att vilja medgifva förste Landtmätarne ifrågavarande lilla förmån icke af medlidandets känslor, utan af rättvisans och billighetens fordringar, grundade på hvad Kongl. Maj:t och Landtmäteri-

Styrelsen anfört. Jag skulle dock äfven varit nöjd, om Utskottet förklarat hvad som bör menas med nödig *"vård"* af landtmäteri-contorets cartor etc. Landshöfdingarne, som ega afgöra detta, gifva deråt en olika utsträckning, hvaraf följer att förste Landtmätarne äro underkastade olika utgifter. Saken hade varit hjelpt, om Utskottet förklarat, att till ofvannämnda *"vård"* hörde äfven eldning och städning af contorets rum äfvensom skrifmaterialier. Slutligen vill jag tillägga, att om Ståndet icke anser sig kunna bifalla den framställning om ett anslag af 200 R:dr åt hvarje förste Landtmätare som Kongl. Maj:t gjort, så bör, enligt min tanke, åtminstone det anslag af 100, som Landtmäteri-Styrelsen förordat, beviljas.

Sedan discussionen härmed förklarats afslutad samt *H. H. Erke-Biskopens och Talmannens* proposition å bifall till Utskottets hemställan blifvit med blandade Ja och Nej besvarad och votering begärd, framställdes och godkändes en så lydande voterings-proposition:

Den som bifaller hvad Utskottet uti 4:de punkten af förevarande Utlåtande hemställer, röste *Ja;* den det icke vill, röste *Nej.* Vinner Nej, har Preste-Ståndet, med afslag å berörda hemställan, bifallit Kongl. Maj:ts i ärendet aflåtna nådiga Proposition.

Voteringen, som härefter i behörig ordning verkställdes, befanns efter sedlarnes öppnande och rösternas summering, hafva utfallit med 31 *Ja* mot 15 Nej; hvadan Utskottets hemställan således blifvit af Ståndet *bifallen.*

5:te Punkten:

Doctor **Söderberg** begärde ordet och yttrade: Då mitt namn icke finnes antecknadt bland de Utskotts-Ledamöters, hvilka reserverat sig mot åtskilliga punkter af detta Utlåtande, synes det, som skulle jag i alla här förekommande frågor dela Utskottets åsigter. Så är dock icke förhållandet; jag misstog mig om tiden för reservationers inlemnande och vill derföre nu begagna tillfället att särskildt vid denna punkt anmärka, att Utskottets skäl för afstyrkande af bifall till Kongl. Maj:ts i ämnet aflåtna nådiga Proposition icke synes mig ega bindande kraft. Utskottet anser, att Ständerna icke böra bifalla Kongl. Maj:ts framställning derföre, att någon allmän reglering af pensionsväsendet, i sammanhang med hvilken denna fråga bör afgöras, icke vid innevarande Riksdag lärer vara att emotse. Men hvarken denna frågas sammanhang med regleringen af pensionsväsendet i dess helhet ej heller den omständigheten, att den allmänna regleringen nu icke hinner genomföras, hafva af Kongl. Maj:t blifvit förbisedda, efter som dessa förhållanden äro i den Kongl. Propositionen

vidrörda. Har Kongl. Maj:t det oaktadt funnit skäl, att jag så må säga, utbryta denna fråga om Landtmätarnes förhöjda pensionering och nu göra särskild framställning derom, framgår deraf, att Kongl. Maj:t, hvars omdöme i denna fråga jag måste tillerkänna större auctoritet än Utskottets, ansett de olägenheter böra nu afhjelpas, hvilka uppstå deraf, att ålderstigne Landtmätare nödgas länge qvarstanna i tjenst. I likhet med hvar och en som känner, huru för kropp och själ mödosamt Landtmätarens yrke är, har ock Landtmäteri-Styrelsen ansett vidtagandet af åtgärder, genom hvilka äldre Landtmätare bereddes tillfälle att afgå och lemna platser åt de yngre, så vigtigt, att Styrelsen föreslagit en pension af 3,000 R:dr åt förste Landtmätarne. Äfvenledes har Departement-Chefen påpekat företrädet af den af Kongl. Maj:t föreslagna utvägen framför en ifrågasatt förhöjning af dessa tjenstemäns löner. Ty om Landtmätarnes pensioner blifva högre än lönerna, skola de icke längre genom bibehållandet af sina platser behöfva söka förskaffa sig de utvägar till extra förrättningar, som naturligen stå den i statens tjenst anställde Landtmätaren lättare till buds. Jag får derföre tillstyrka bifall till Kongl. Maj:ts Proposition och vill som skäl derföre framhålla den omständigheten, att Kongl. Maj:t funnit skäl att utbryta denna fråga från dess sammanhang med den allmänna pensionsregleringen, emedan just detta bevisar vigten af sakens afgörande redan nu.

Contracts-Prosten *Fant* instämde.

Contracts-Prosten **Palmlund**: Liksom vid föregående punkt, får jag äfven vid denna vördsamt hemställa om bifall till hvad Kongl. Maj:t i ämnet föreslagit, oaktadt Utskottet förklarar sig finna olämpligt, att frågan om Landtmätarnes pensionering till slutlig pröfning företages annorledes än i sammanhang med regleringen af pensionsväsendet i dess helhet. Af föregående talare, med hvilken jag instämmer, har blifvit ådagalagdt, att, då Kongl. Maj:t särskildt "utbrutit" denna fråga och ansett sig böra inför Ständerna göra särskild framställning angående densamma, verkligen ömmande skäl måtte dertill förefunnits. Likaledes har en reservant, Herr Fåhræus, hvad angår de vid storskiftes- och afvittringsverket anställde Landtmätarne, framhållit rättvisan och klokheten deraf, att äldre Landtmätare försågos med tillräckliga pensioner, hvarigenom de kunde afgå ur tjensten och lemna plats åt de yngre, samt visat, att en pensionering af dessa Landtmätare kan redan nu verkställas, utan att man derigenom åstadkommer någon olägenhet för genomförandet af den allmänna regleringen. En dylik anordning borde ock kunna vidtagas med pensioneringen af Landtmätarne i länen, äfven om andra omständigheter dervid tillika måste tagas i betraktande. Då

sålunda Utskottets hemställan innefattar ett uppskof, som enligt min tanke hvarken är billig eller välbetänkt, anhåller jag, att Högvördiga Ståndet ville, med afslag å den förra, bifalla Kongl. Maj:ts Proposition.

Häri instämde Doctor *Moberger*.

Kyrkoherden **Heurlin**: Äfven jag är af den åsigten att Kongl. Maj:ts nådiga Proposition i detta ärende bör af Ständerna bifallas, och för att icke upprepa skäl, som redan blifvit anförda, instämmer jag med föregående talare. Likväl kan jag icke underlåta att särskildt fästa mig vid den omständigheten, att, då Utskottet icke anser sig hafva något egentligen att erinra dervid, att Landtmätarnes pensioner förhöjdes, skälen för ett afstyrkande af bifall till Kongl. Maj:ts Proposition endast äro att söka i denna frågas förhållande till regleringen af pensionsväsendet i dess helhet. Som bekant är, blefvo likväl Landtmätarne år 1863 nedflyttade i en lägre class med afseende på deras pensioner. Kunde en nedflyttning i detta afseende då medgifvas och befinnas lämplig, torde detsamma om den nu föreslagna uppflyttningen ock kunna få gälla. Jag kan derföre icke uti Utskottets hemställan finna anfördt något skäl, på grund af hvilket Ständerna skulle motsätta sig vidtagandet af en åtgärd, hvilken i öfrigt af alla erkännes önskvärd.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Jag vill icke bestrida billigheten af den förhöjning i Landtmätarnes pensioner, som Kongl. Maj:t föreslagit och åtskilliga talare här förordat. I förbigående må anmärkas, att den reservation af Herr Fåhræus, som nyss åberopades, icke afser denna utan den 20:de punkten af Utlåtandet. Hvad beträffar den sak, hvarom nu är fråga, har blifvit sagdt, att då Kongl. Maj:t funnit för godt att med afseende på frågan om reglering af pensionsväsendet i dess helhet göra ett undantag för Landtmätarne i länen, och ansett sig böra göra en särskild hemställan derom, så borde ock Ständerna gå Kongl. Maj:ts sålunda uttryckta önskan till mötes. Om ett undantag borde med afseende på Landtmäteri-staten i detta fall medgifvas, skulle sådant naturligen bero derpå, att dessa tjenstemän befunno sig i en sådan belägenhet, att de mer än Statens öfriga löntagare voro i behof af hjelp och understöd efter en viss tjenstgöringstid. Af de handlingar, som voro för Utskottet tillgängliga, kunde emellertid icke uppvisas, att Landtmätarne voro i detta hänseende sämre lottade än andra tjenstemän, utan de skäl, hvilka kunde anföras för billigheten deraf, att Landtmätarnes pensioner annorlunda reglerades, syntes ega full tillämplighet äfven på andra classer af tjenstemän. Så t. ex. visade det sig icke fullt billigt eller

för det allmänna gagneligt, att Lärarne vid Elementarläroverken först vid fyllda 65 lefnadsår och efter 40 tjensteår erhålla pension. Under sådant förhållande ansåg sig Utskottet böra tillstyrka Ständerna att undvika de olägenheter, som för regleringen af pensionsväsendet i det hela ovilkorligen uppstå, derest pensionsstater för vissa classer af tjenstemän på förhand uppgöras. Skall en allmän reglering af Civilstatens pensioner kunna på ett med rättvisa och billighet öfverensstämmande sätt genomföras, är det nödvändigt, att Riks-Församlingen sättes i tillfälle att taga en öfverblick af hela fältet af embetsmannaverksamhet, hvarefter det blir möjligt att genom jemförelser mellan de olika arterna af denna, bestämma förhållandet mellan de särskilda classernas pensioner. På dessa skäl tillstyrker jag bifall till Utskottets hemställan.

Doctor *Sandberg* instämde.

Doctor **Ljungdahl**: Jag kan instämma med de trenne första talarne deri, att Utskottets skäl för afstyrkande af bifall till Kongl. Maj:ts Proposition icke är bindande, och gör detta så mycket hellre, som jag vid 20:de punkten, hvilken en talare sammanblandat med denna, ämnar taga mig friheten yrka underkännande af samma, der återkommande skäl. Likväl kan jag icke komma till samma resultat, som nämnde talare. Jag kan icke finna annat, än att den grundsatsen, att lön och pension skola svara mot hvarandra, eger sin fulla riktighet, liksom den ock blifvit i fråga om Civilstatens pensionering i allmänhet tillämpad med det undantag, att pensionen blifver något *mindre* än lönen, om denna öfverstiger 3,000 R:dr. Genom antagandet åter af Kongl. Maj:ts förslag att tilldela Landtmätarne i länen en pension som vore *högre* än deras lön, skulle man införa en alldeles ny och icke på någon embetsmannacorps förut tillämpad grundsats. Detta innebär för mig tillräckligt skäl att afstyrka Kongl. Maj:ts Proposition.

Den förste talaren ansåg, att nu föreslagna sätt att förbättra Landtmätarnes ställning vore lämpligare än en dem beviljad löneförhöjning, emedan de, om lönerna voro höga, skulle frestas att i tjensten qvarstanna längre, än helsa och krafter borde tillåta. Men detta argument synes mig icke kunna godkännas; ty hade Kongl. Maj:t föreslagit, att förste Landtmätarne skulle i lön erhålla 2,500, och andre Landtmätarne 1,200 R:dr, så hade vilkoren för afskedstagande, eller pensionerna, kunnat och bort blifva alldeles desamma. Jag vet visserligen, att man som skäl för ofvannämnda förslag anför den omständigheten, att Statens lön icke utgör Landtmätarnes hela inkomst, utan att de genom enskilda förrättningar och uppdrag förskaffa sig en ganska betydlig och

ofta nödvändig biförtjenst. Det skall derföre, menar man, vara hårdt, om den gamle och utslitne Landtmätaren, då han erhållit afsked, skulle lida en minskning i de inkomster, som han under sin tjenstetid verkligen uppburit. Härvid torde dock blott behöfva erinras, att det gifves bra många tjenstemän utom Landtmätarne, som under sin tjenstetid hafva större inkomster än den lön, Staten lemnar, utan att derföre deras sportler tages i beräkning vid bestämmande af pensionen. Af dessa skäl och så länge man ej tilltror sig kunna medgifva en förhöjning af Landtmätarnes ordinarie aflöning, finner jag mig icke kunna bifalla förslaget om Landtmätarnes förhöjda pensionering, utan yrkar bifall till Utskottets hemställan.

Häruti instämde Contracts-Prosten *Janzon*.

Contracts-Prosten **Palmlund**: Då en föregående af mig högt vördad talare anmärkt, att den reservation, som jag nyss åberopade, icke gäller denna utan den 20:de punkten af Utlåtandet, ber jag få nämna, att jag ingalunda förbisett detta förhållande. Icke heller kan jag erinra mig, att nämnda reservation så anfördes, som skulle jag trott, att den gällde nu förevarande punkt, ehuruväl jag fann, att hvad deri yttras, på denna sednare egde *tillämplighet*.

Prosten **Lundholm**: Jag instämmer med de föregående talare, hvilka yrkat bifall till Kongl. Maj:ts Proposition, och har begärt ordet endast för att göra en erinring vid Doctor Ljungdahls yttrande, att det skulle vara vådligt, om man med afseende på Landtmätarne i länen frånginge den princip, som vid pensionering af alla andra embetsmannaclasser hittills gjort sig gällande, att nemligen lön och pension skola svara mot hvarandra, eller ock pensionen, der lönen öfverstiger 3,000 R:dr, blifva mindre än denna. Vådan synes dock mindre, om man ihågkommer, att principen redan är frånträdd, i det Commissions-Landtmätarne, hvilka icke hafva någon lön, förklarats berättigade att af Statens medel erhålla pension. Då för öfrigt Landtmätarnes inkomster under deras tjenstetid äro sådana, att de till ganska betydlig del härflyta från verkställandet af enskilda uppdrag, kan det väl icke blifva fullt billigt att endast efter lönen bestämma beloppet af den pension, som bör dem tillerkännas, om det skulle visa sig, att de derigenom erhålla en mindre pension än den, som utgår till de tjenstemän, med hvilka de i anseende till embetsmannaställning och öfriga förhållanden äro jemförliga. Medgifves det, att förste Landtmätaren kan bland öfriga tjenstemän närmast jemföras med en Kronofogde samt andre- och Commissions-Landtmätaren med en Häradsskrifvare, böra väl pensionsbeloppen för

Landtmätarne i enlighet dermed bestämmas. I annat fall skulle inträffa, att den ene af tvänne tjenstemän, hvilka beredt Staten ungefärligen samma gagn, skall, när de begge äro otjenstbara, lida nöd, men den andre icke. Slutligen vill jag nämna, att hvad om Landtmätarnes belägenhet blifvit anfördt, synes mig så behjertansvärdt, att Kongl. Maj:ts Proposition bör af Ständerna bifallas äfven om derigenom ett undantagsförhållande uppstode.

Jag yrkar alltså bifall till Kongl. Maj:ts nådiga Proposition.

Doctor **Gumælius**: Ehuru jag är medlem af Stats-Utskottet och icke reserverat mig mot dess beslut i förevarande punkt, måste jag dock instämma med de talare, hvilka yrka bifall till Kongl. Maj:ts Proposition. Att Landtmätarnes belägenhet är svår och behjertansvärd, är både genom tal och skrift tillräckligen ådagalagdt. Det kan då icke vava mer än billigt, att Statsmakterna äro betänkta på att bispringa en corps hvars ställning, redan svår, måste allt mer försämras i samma mån, som de förrättningar, af hvilka de hafva sin inkomst, minskas. Några talare hafva ansett, att man under sådana förhållanden borde öka dessa embetsmäns löner. Derom är likväl icke nu fråga, och Kongl. Maj:t har — enligt min tanke — på goda skäl nu icke funnit lämpligt föreslå någon löneförhöjning för Landtmätarne. Ty icke kan det vara välbetänkt att öka de ordinarie lönerna för embetsmän, hvilkas göromål blifva allt färre. Att åter genom tillräckliga pensioner draga försorg derom, att den gamle och genom en särdeles ansträngande tjenstgöring utslitne Landtmätaren, icke måtte lida brist, synes mig vara en lämplig och Staten värdig utväg. Visserligen hafva flere talare anmärkt, att man genom desse tjenstemäns förhöjda pensionering komme i strid med den allmänt antagna grundsatsen, att lön och pension böra svara mot hvarandra. Jag hemställer likväl, om det vore fullt billigt att tillämpa denna grundsats på Landtmätarne, hvilka ehuru i Statens tjenst anställda, likväl äro så aflönade, att de af enskilda personer, som anlita dem, uppbära antingen hela eller ock en betydlig del af sin inkomst. Men om ock sanningen och giltigheten af denna invändning ej kunnat förnekas, har man dock ansett afgörandet af denna fråga böra uppskjutas, tills det kan företagas i sammanhang med regleringen af pensionsväsendet i dess helhet. Jag tror likväl att de, som bevistat några Riksdagar, hafva tillräcklig erfarenhet om hvad ett sådant uppskof innebär, för att de skulle vilja uppmana den nödställde gamle Landtmätarne, att tåligt vänta, tills denna svårlösta fråga hunnit utredas. När det är obestridligt, att Landtmätarne befinna sig i svårare

belägenhet än andra tjenstemän, bör ock ett undantag för dem göras; och jag yrkar derföre bifall till Kongl. Maj:ts Proposition.

Doctorerna *Lindgren* och *Runstén* instämde.

Doctor **Moberger**: Jag instämmer hufvudsakligen i hvad den föregående talaren anförde och ber nu blott få tillägga ett par ord angående sakens enkla förhållande. De fleste talare hafva medgifvit, att det vore billigt tillerkänna Landtmätarne den förmån, som Kongl. Maj:t föreslagit, men tillika förklarat, att detta förslag nu icke bör bifallas derföre, att Landtmätarnes pensionering bör afgöras i sammanhang med regleringen af pensionsväsendet i dess helhet; och denna reglering är icke att emotse vid innevarande Riksdag. Frågar man nu: är det Landtmätarnes fel, att regleringen af pensionsväsendet icke är fullbordad? förtjena väl Landtmätarne att på gamla dagar lida nöd? gifves det någon säkerhet, att regleringen blir färdig till nästa Riksdag? — så måste på alla dessa frågor svaras nej. Uppkastar jag åter den frågan: är det möjligt, att Landtmätarne, om Kongl. Maj:ts Proposition afslås, utsättas för faran att efter ett långvarigt och mödosamt arbete i Statens tjenst lida brist på äfven det nödvändigaste? — så måste jag derpå svara ja och tillika bekänna, att jag icke finner de skäl, som Utskottet för sin hemställan anfört, vara hållbara. — Beträffande Vice Talmannens yttrande, att frågorna om de olika tjenstemanna-classernas pensionering lämpligen böra i ett sammanhang afgöras, eger detta nog sin fulla riktighet från theoretisk synpunkt: men kläder och föda äro dock saker af helt practisk natur. Icke heller finner jag alldeles riktigt att jemföra Landtmätarne med lärarne vid elementarläroverket, åtminstone icke hvad angår inflytandet af deras verksamhet på helsa och kroppskrafter. Slutligen har här framhållits den grundsatsen, att en tjenstemans pension icke får bestämmas högre än hans lön. Men huru denna grundsats skall kunna tillämpas på Landtmätarne, är svårt att inse, då man vet att större delen af deras inkomster utgöres af betalningen för de förrättningar, som de åt enskilda personer utföra, och att somlige bland dem icke hafva någon lön. På dessa nu anförda grunder får jag yrka afslag å Utskottets hemställan samt bifall till Kongl. Maj:ts Proposition.

Biskop **Sundberg**: Huru obehagligt det än är att för andra gången och äfven i detta fall nödgas afstyrka bifall till förslag, som åsyfta att bereda Landtmätarne någon förmån anser jag mig dock pligtig, när jag inom Utskottet deltagit i dess beslut, att åtminstone framhålla de skäl, som

föranledt Utskottets hemställan. Från medlidsamhetens ståndpunkt kan mycket låta sig säga till förmån för Kongl. Maj:ts förslag. Utgår man deremot från den synpunkt, hvilken för en Riksdagsman bör vara bestämmande i fråga om beviljandet af anslag åt Statens tjenstemän, inträder nödvändigheten af att tillse, att man icke åt en class af dessa medgifva förmåner, hvilka, om conseqvens och billighet skola iakttagas, föra derhän att man äfven åt andra classer måste medgifva hvad man ursprungligen icke ämnade och rätteligen ej bör bevilja. Skulle nu ifrågasatta förmån beviljas särskildt åt Landtmätarne, är jag öfvertygad, att derigenom skulle från en mängd andra embetsmän till en kommande Riksdag framkallas en hel svit af fordringar, hvilka man icke skulle kunna hvarken med fullt skäl tillbakavisa ej heller med våra inskränkta tillgångar tillfredsställa. Häraf inses, af hvilken synnerlig vigt det är, att frågor om de särskilda tjenstemannaclassernas pensionering icke behandlas isolerade, hvar för sig, utan afgöras på en gång och i sammanhang med hvarandra. När derföre, som kändt är, flera förberedelser blifvit vidtagna för ordnandet af civilstatens pensionering och detta arbete så fortskridit, att framläggandet redan för denna Riksdag af ett derpå grundadt förslag till reglering af nämnda pensionsväsende i dess helhet varit ifrågasatt, ehuru det icke kunnat utföras, syntes det Utskottet mindre lämpligt att just nu göra frågan om pensionering af Landtmäteristaten till föremål för särskild behandling. Och ehuru Utskottet icke förbisåg, att det ej gafs någon fullkomlig säkerhet för den allmänna regleringens slutliga genomförande vid nästa Riksdag, ansåg det sig kunna på goda skäl antaga, att uppskofvet dermed hvarken skulle blifva långvarigt ej heller särskildt för ifrågavarande tjenstemän medföra olägenheter, som icke skulle drabba andre och hvilka icke skulle kunna genom i hithörande fall vanliga utvägar afhjelpas.

Vidare förtjenar med afseende på det nu föreslagna beloppet af Landtmätarnes pensioner uppmärksammas hvad Doctor Ljungdahl anförde derom, att till grund för pensionering af tjenstemän i allmänhet blifvit lagd den princip, att pensionen bör svara mot lönen eller, der den sistnämnda öfverstiger 3,000 R:dr, blifva något mindre. Visserligen har en föregående talare anmärkt, att principen redan är frångången, då man medgifvit pensionsrätt åt Commissions-Landtmätare, hvilka icke hafva någon lön af Staten. Deraf följer likväl icke, att principen ej skulle vara i allmänhet antagen och tillämpas, ty det undantagsfall, som med afseende på commissionslandtmätare eger rum, betingas af det för desse tjenstemän egna förhållandet, att de, ehuru Statens tjenstemän, likväl hafva all sin inkomst af det arbete,

som de åt enskilde utföra och att följaktligen det ungefärliga beloppet af denna inkomst måste läggas till grund för beräknandet af deras pensioner. Så är ej förhållandet med öfrige Landtmätare i länen. Deremot medgifves, att det vid en allmän pensionsreglering kan visa sig nödvändigt att göra undantag från regeln och stundom bestämma pensionen högre än lönen. Detta kan inträffa med flere classer af tjenstemän och möjligt är, att Landtmätarne böra dit hänföras. Klart är dock att, derest man på ett för alla tillfredsställande sätt skall kunna bestämma, när undantag bör ega rum och till hvilket belopp en pensionsförhöjning då bör medgifvas, allt detta måste afgöras vid en generell pröfning och jemförelse af de särskilda tjenstemannaclassernas verksamhet och ställning. Går man åter så till väga, att särskilda undantagsförmåner på förhand beviljas vissa tjenstemän, oberoende af deras förhållande till andra, har man ock dermed försatt sig på en ståndpunkt, från hvilken det blifver omöjligt att förekomma orättvisor och oegentligheter.

På dessa grunder ansåg sig Utskottet icke böra tillstyrka bifall till Kongl. Maj:ts Proposition, och jag kan ej annat än förorda hvad Utskottet hemställt.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Uti hvad Biskop Sundberg nu anförde, instämmer jag helt och hållet och vill blott angående de bevekande skäl, som blifvit anförda för antagandet af Kongl. Maj:ts Proposition, anmärka, att de talare, som tro sig behöfva befara att Landtmätarne skulle "svälta ihjäl," innan någon allmän pensionsreglering hinner verkställas, helt säkert öfverdrifva sin fruktan. Om uti enstaka fall visar sig nödvändigt att bereda pension åt en tjensteman, som enligt gällande författningar icke är dertill berättigad, har Kongl. Maj:t, enligt hvad erfarenheten intygar, städse framställt Proposition derom, och Ständerna hafva aldrig visat sig ovilliga att afhjelpa verklig nöd. Under sådant förhållande tillstyrker jag bifall till Utskottets förslag.

Doctor **Gumælius**: Till svar på de tvänne talarnes yttrande, att det för conseqvensens skull vore så vådligt att bifalla hvad Kongl. Maj:t föreslagit, ber jag få nämna, att, enligt hvad jag tyckt mig förnimma, Rikets Ständer icke pläga synnerligen bekymra sig om iakttagande af denna omordade conseqvens. Väl plägar den stundom åberopas, då man vill hafva en viss önskan genomdrifven, men ofta händer ock, att beslut fattas i en riktning, som är alldeles motsatt den väg, hvilken man vid en föregående Riksdag ansåg för den enda riktiga.

Hvad

Hvad särskildt beträffar vice Talmannens invändning, att Kongl. Maj:t plägar genom framställningar till Ständerna bereda pension åt de afskedade tjenstemän, som deraf äro i synnerligt behof, är detta visserligen sannt. Men dels tror jag, att nämnda förhållande skall inträffa med de flesta otjenstbara Landtmätare, dels blifver ock Kongl. Maj:t, genom Ständernas afslag å denna proposition, i sina framställningar bunden vid det ringa belopp, hvartill Landtmätarnes löner på stat uppgå.

Sedan discussionen härmed förklarats afslutad samt den af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställda propositionen om bifall till Utskottets hemställan blifvit med blandade Ja och Nej besvarad och votering med anledning deraf begärd, framställdes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som bifaller Utskottets hemställan uti 5 punkten af detta Utlåtande, röste *Ja;* den det icke vill, röste *Nej.* Vinner Nej, har Preste-Ståndet med afslag å berörda hemställan bifallit Kongl. Maj:ts i ärendet aflåtna nådiga Proposition.

Voteringen, som härefter i behörig ordning verkställdes, befanns efter sedlarnes öppnande och rösternas summering hafva utfallit med 27 Ja mot 21 Nej; hvadan alltså Utskottets hemställan var af Ståndet *bifallen.*

Af anledning, som i nästa § omförmäles, afbröts härefter Ståndets öfverläggningar angående Stats-Utskottets förevarande Utlåtande.

§ 4.

Upplästes och godkändes följande *Expeditions-Utskottets* förslag till underdåniga skrifvelser:

N:o 41, angående anvisande af medel till ett vägarbete i Jemtlands Län för beredande af arbetsförtjenst åt den i följd af missväxt nödställda befolkningen;

N:o 42, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition angående anslag till beredande af arbetsförtjenst åt den genom missväxt lidande befolkningen inom Pajala socken af Norrbottens Län;

N:o 43, angående anvisande af medel till bestridande af kostnaderna för åtgärder till hämmande af boskapspesten, ifall den skulle inom landet utbryta, m. m.;

N:o 44, angående utarbetande af förslag till ny fördelning af städernas båtsmanshåll;

N:o 45, angående särskild föreskrift i afseende på rättigheten till tångtägt å hafsstränderna i Halland;

N:o 46, angående tilldelande åt vederbörande communalstyrelser af ett exemplar utaf Svensk Författnings-Samling;

N:o 47, angående några ändringar i stadgarne för Elementar-läroverken;

N:o 48, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition angående förändrad grund för utgörande af Fjerdingsmans aflöning.

§ 5.

Fortsattes föredragningen af *Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 60.

6:te punkten:

Contracts-Prosten **Palmlund**: begärde ordet och yttrade: Jag ber Högvörd. Ståndet ursäkta, att jag vid denna fråga tager uppmärksamheten för en stund i anspråk. Oaktadt både extra och ordinarie anslag till det economiska carteverkets befrämjande, fortskrider detta särdeles långsamt, ja, nästan omärkligt. Då Utskottets hemställan afser att minska tidsutdrägten med detta arbetes fullbordande, är det visserligen ingalunda min mening att derå yrka afslag, utan jag vill blott taga mig friheten att något starkare betona den af Utskottet uttryckta önskan, att nämnda arbete måtte *påskyndas*, och att man, sedan det kommer att drifvas med större personal än hitintills, dervid företrädesvis måtte använda duglige landtmätare, som redan nu börja sakna tillfälle till sysselsättning vid de vanliga landtmäterigöromålen. Jag skulle å min sida vilja göra dessa förbehåll till vilkor för beviljandet af det extra statsanslag, hvarom här är fråga; och ehuru jag icke ärnar föreslå, att Ståndets beslut måtte i enlighet med denna min åsigt särskildt formuleras, har jag önskat få den i protocollet antecknad.

Doctor **Gumælius**: Då föregående talare icke framställt något yrkande, vill jag blott nämna, att det är anledning hoppas, att genom detta anslag personalen för fortsättande af ifrågavarande arbete kommer att ökas, äfvensom det är sannolikt, att landtmätare skola dertill användas. Det ändamål, hvars ernående genom nu begärda medel i främsta rummet afses, är emellertid utgifvandet af redan färdiga cartearbeten, på det att dessa icke må ligga magasinerade, utan komma till allmänhetens kännedom och derigenom blifva practiskt gagneliga.

Efter härmed fulländad öfverläggning blefvo Utskottets hemställanden Litt. a) och b) *bifallna*.

7:de punkten:

Contracts-Prosten **Tegnér** anhöll om ordet och anförde: Inom Utskotts-Afdelningen tillstyrktes, utan votering, bifall till den af Kongl. Maj:t för Under-Ståthållaren äskade löneförhöjning af 1,250 R:dr, och detta hufvudsakligen på grund af de ökade göromålen, och att innehafvaren af den ifrågavarande beställningen vore, i afseende på tjenste-åligganden, fullt jemförlig med Landshöfdingen, och i afseende på värdighet honom lika, äfvensom till följe af den upplysning, som der meddelades af behörig person, att Kongl. Maj:t ofta sett sig i förlägenhet att finna en fullt tjenlig person, som vore hugad mottaga Under-Ståthållare-beställningen, i anseende till de med densamma förenade ringa och otillräckliga löneförmåner. Härvid yrkades endast af Bonde-Ståndets Ledamöter inom Afdelningen, att vilkoret måtte fästas, det finge innehafvaren af Under-Ståthållare-embetet dermed icke förena någon annan tjenstebefattning; hvilket yrkande ock, såsom helt oskyldigt, af oss öfriga biträddes. Inom Utskottets Plenum gjorde en annan åsigt sig gällande, utan att behofvet af löneförhöjning för Under-Ståthållaren derföre underkändes, men ansågs böra från hufvudstaden utgå; och Afdelningens förslag, i enlighet med Kongl. Maj:ts Proposition, föll, fast icke med betydlig röstpluralitet, vid voteringen.

Då Utskottet icke anser den lön af 8,000 R:dr, som blifvit för Under-Ståthållaren föreslagen, vara för hög, utan endast att den deri befintliga brist, eller 1,250 R:dr, bör af hufvudstaden fyllas på den grund, att flera af de göromål, hvilka på sednare tiden blifvit denne embetsman ålagde, "äro af en öfvervägande communal beskaffenhet och företrädesvis komma Stockholms stad tillgodo", kan man skäligen förmoda, att Utskottet förbisett att hufvudstaden redan bidrager med 2,250 R:dr till Under-Ståthållarens aflöning, och sålunda med hälften af det belopp, som från Statsverket till honom utgår. Skulle hufvudstaden derutöfver lemna Under-Ståthållaren ersättning för det ökade besvär, som, genom communalväsendets utveckling, blifvit samma embete ålagdt, så kunde ock, af enahanda anledning, fordras, att hvarje län skulle lemna sin Landshöfding ett ökadt bidrag utöfver hans innehafvande lön; men det vidgade communalväsendet är på en gång en följd af och vilkoret för samhällsutvecklingen i allmänhet, och det är ett åliggande för samhället, att sörja för att tjenstemännen blifva i förhållande derefter aflönade. Nu är ock Under-Ståthållaren en *Statens*, men icke *stadens* tjensteman, och derföre lär väl ock den erforderliga lönefyllnaden böra till honom utgå från Statsverket, men icke från stadscassan. Då han nu, hvilket icke lär bestridas, är i hvarje hänseende jemförlig med Lands-

höfdingen, och det minsta lönebeloppet, som till en sådan embetsman utgår, bestiger sig till 8,000 R:dr, hvilket dock endast torde ega rum inom Jemtlands och Norrbottens län, finner jag att Under-Ståthållaren i Stockholm bör med enahanda löneförmåner förses; hvarföre jag ock vördsamligen yrkar afslag å hvad Utskottet i denna del tillstyrkt, men bifall till Kongl. Maj:ts Proposition.

Contracs-Prosten *Fant* instämde.

Doctor **Lindgren**: I likhet med föregående talare finner äfven jag Utskottets i denna punkt anförda premisser ej stå i fullt sammanhang med conclusionen, enär man af de förre hade goda skäl att vänta bifall till hvad Kongl. Maj:t föreslagit. Utskottet erkänner nemligen, att Under-Ståthållarens tjenstebefattningar blifvit i betydlig mån ökade, hvadan ock billigt är att, såsom Utskottet uttrycker sig, "han uppbär en aflöning, som är tillräcklig för hans utkomst i den samhällsställning embetet medför och gör andra inkomster umbärliga." Men, detta oaktadt afslår Utskottet den ifrågasatta löneförhöjningen endast på den grund, att flera af de göromål, som på sednare tider blifvit åt bemälde embetsman uppdragne, skulle vara af communal natur, och följaktligen böra af Stockholms commun vedergällas. Och såsom sådana communala bestyr uppräknas ordförandeskapet i directionerna för Stockholms allmänna barnhus, Danviks hospital och Stockholms stads och läns kurhus. Jag hemställer om de nämnda befattningarna verkligen kunna till communalbestyr hänföras. Om så är, då lära väl hela både Under-Ståthållarens och Öfver-Ståthållarens tjenster samt alla Landshöfdingeplatser kunna och böra såsom communalbefattningar anses, och detta lärer väl dock ingen vilja på fullt allvar påstå.

På dessa skäl yrkar jag afslag på Utskottets hemställan, och bifall till Kongl. Maj:ts Proposition.

Doctor **Ljungdahl**: Man kan ej annat än hålla Stats-Utskottet räkning derför, att det icke tillstyrkt ifrågavarande nådiga Proposition. Det har här blifvit sagdt, att Under-Ståthållaren bör i allmänhet betraktas såsom Landshöfdings vederlike, emedan han har enahanda rang som sistnämnde embetsman. Jag kan dock icke medgifva att häraf skulle följa, att Under-Ståthållarens lön bör blifva lika stor som en Landshöfdings. Ty med afseende på göromålen är ofvannämnde likhet icke särdeles stor. Landshöfdingen har ett vidsträcktare verksamhetsfält sig anvisadt, liksom hans befattning är vigtigare och af mer allmän art och beskaffenhet. Ej heller har man väl synnerligen stora fordringar på de personer, som anses duglige till en Under-Ståthållares plats; dertill användes ofta Assessorer från Hof-Rätten och med

dem jemförlige tjenstemän. När, enligt hvad upplyst är, både Staten och Hufvudstaden med betydliga summor bidraga till hans aflöning, borde någon vidare tillökning i inkomster icke vara behöflig, isynnerhet som den Under-Ståthållare, hvilken icke kan nöja sig med nu anslagna lön, alltid har utvägar att söka sig en annan befattning samt icke kan sakna utsigt att deri lyckas, då, som bekant, platser med så hög rang som denna vanligen äro att betrakta som öfvergångsplatser. Att åter på den grund yrka löneförhöjning åt en tjensteman, att han af egna medel lärer bispringa nödställde och behöfvande, vore väl föga annat än att med contant erkänsla betala frivillig välgörenhet. Då Under-Ståthållarens lön redan uppgår till nära 7000 R:dr, och då det är obestridligt, att hans verksamhet till större delen är betingad af sådana omständigheter, som helt och hållet beträffa Stockholms commun, måste jag för min del motsätta mig det till hans förhöjda aflöning begärda stats-anslaget och tillstyrka bifall till Utskottets hemställan.

Häri hördes flere af Ståndets medlemmar instämma.

Doctor **Gumælius**: Föregående talare hade förmånen höra så många Ståndsmedlemmar instämma i hvad han yttrade, att de med honom oliktänkande torde hafva föga att hoppas af denna öfverläggnings slutliga resultat. Hvad sannt är, bör dock läggas i dagen. Som skäl för afslag å Kongl. Maj:ts Proposition har man isynnerhet framhållit den omständigheten, att Under-Ståthållarens befattning är af communal beskaffenhet, hvaraf följer, att Staten icke bör deltaga i hans aflöning med större bidrag, än hittills lemnats. Jag vill nu icke särskildt fästa mig dervid, att ingalunda alla af nämnde tjenstemans befattningar ega denna communala character, ej heller lägga alltför stor vigt dervid, att den commun, till hvars gagn Under-Ståthållaren mest synes verka, med en ganska dryg summa deltager i hans aflöning. Likväl kan jag icke förstå, huru man kan förbise den omständigheten, att Stockholm står uti helt annat förhållande till landet i det hela, än hvarje annan stad eller commun i landsorten. Uti Stockholm finnas förlagda flera stora inrättningar och institutioner, hvilka icke på något ställe i landsorten äro att tillgå och hvilka stå öppna för hela landets befolkning. Öfver många af de vigtigaste bland dessa allmänna inrättningar tillkommer det Under-Ståthållaren att utöfva inseendet. Så är ock förhållandet med omsorgen om den allmänna ordningen i hufvudstaden, hvars vigt ingen af oss lärer vilja förneka och hvars upprätthållande härstädes är af stor betydelse för hela rikets angelägenheter. — Vill man jemföra Under-Ståthållaren med en Landshöfding, skall man snart finna, att den förres göromål äro vida mer mångfaldiga och

trägna samt af sådan beskaffenhet, att denne embetsman sjelf måste lägga hand vid dem, hvilket icke alltid i samma mån inträffar med Landshöfdingarne. Huru maktpåliggande dessa göromål äro, kan ock bland annat inses deraf, att det lärer vara vida svårare att finna en passande Under-Ståthållare än att utse en lämplig Landshöfding. Då de för öfrigt äro i rang lika, och Under-Ståthållarens befattning icke är mindre vigtig än en Landshöfdings, borde de ock lika aflönas. — Det resonnemang, som sålunda föres till försvar för Utskottets hemställan, håller icke stånd, och jag får derföre på anförda grunder yrka, att Ståndet, med ogillande af Utskottets förslag, måtte bifalla Kongl. Maj:ts Proposition.

Professor **Selander**: Den siste talaren har påpekat, att Stockholms stad deltager i Under-Ståthållarens aflöning med en summa, som uppgår till mer än hälften af hans lön på stat. Dermed borde ock denna commun få anses hafva godtgjort de af hans förrättningar, hvilka uteslutande komma Stockholm till godo. För öfrigt lärer väl bland de åliggandeden, som tillkomma denne embetsman, endast handläggningen af fattigvårdsärenden kunna betraktas såsom egentligen communalt göromål. Erinrar man sig emellertid denna omständighet, eller att Under-Ståthållaren har att öfvervaka fattigvården inom hufvudstaden, är det lätt att inse det ogrundade i en föregående talares anmärkning, att Ständerna icke böra bekymra sig derom, att Under-Ståthållarens ställning för honom medför nödvändigheten att af egna medel ofta bispringa *Stockholms* fattige. Med sannolikhet kan antagas, att Under-Ståthållaren skulle vara den siste person, till hvilken desse i sådant ärende hänvända sig. Det är också allehanda löst folk från landsorten, som han på detta sätt måste understödja och bereda tillfälle att återvända till respective hembygder.

Åberopande hvad först blifvit ådagalagdt, att nemligen mångfaldiga nya tjensteåligganden blifvit Under-Ståthållaren uppdragna, och att fullgörandet af flera bland dessa är af vigt icke blott för hufvudstaden, utan för hela landet, anhåller jag att Högv. Ståndet måtte, med afslag å Utskottets hemställan, bifalla Kongl. Maj:ts Proposition.

Häri instämde Domprosten *Sondén*.

Doctor **Söderberg**: Jag vill endast nämna, att jag äfven mot Utskottets nu förevarande hemställan hade ämnat reservera mig samt att jag för öfrigt instämmer i hvad Professor Selander anfört.

Då discussionen härmed förklarades afslutad samt *H. H. Erke-Biskopens och Talmannens* proposition om bifall till

Utskottets hemställan blifvit med blandade Ja och Nej besvarad och votering begärd, uppsattes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som bifaller hvad Utskottet uti 7:de punkten af förevarande Utlåtande hemställer, röste *Ja*; den det icke vill, röste *Nej*. Vinner Nej, har Ståndet med afslag å sagda hemställan bifallit Kongl. Maj:ts i ämnet aflåtna nådiga Proposition.

Den härefter i behörig ordning verkställda voteringen befanns efter sedlarnes öppnande och rösternas summering hafva utfallit med 31 Ja mot 14 Nej; hvadan Preste-Ståndet stannat i beslut, som Ja-propositionen innehåller.

8, 9, 10, 11 och 12 punkterna. *Biföllos.*

13:de punkten:

Lit. a). *Bifölls.*

Lit. b):

Contracts-Prosten **Palmlund** anhöll om ordet och yttrade: Det uttryck, som Utskottet uti denna punkt begagnar, "Landshöfdingens i Vester-Norrlands län lön", förefaller tungt och tvunget; ty onekligt är, att denna sammanställning innebär något för öga, öra och tunga stötande. När den är afsedd att för längre tid utgöra *en särskild rubrik i Riks-Staten*, borde man välja ett lämpligare uttryck, hvilket ock är lätt att finna. I stället för hvad Utskottet förordat, föreslår jag, att denna titel komme att heta: "Landshöfdingens i Vester-Norrland lön." — Men detta är i språkligt hänseende en smak-fråga, på hvilken jag lägger liten vigt.

Bifölls.

14:de punkten:

Kyrkoherden **Englund** begärde härvid ordet och anförde: Ehuru jag mycket väl kan förutse utgången af denna fråga då Utskottet afslagit Herr Bennichs motion och ingen af dess medlemmar reserverat sig mot detta beslut, anser jag mig såsom innevånare i provinsen Jemtland böra uttala min öfvertygelse i saken.

Till en början vill jag nämna, att jag inskränker mitt yttrande till Jemtlands län, ty hvad Norrbottens angår, saknar jag tillräcklig kännedom om förhållandena derstädes.

Såsom skäl för afstyrkande af motionen har Utskottet anfört, att bemälde Landshöfdingelöner nyligen blifvit reglerade. Men om de dervid blifvit för lågt satta, borde väl här gälla hvad som i allmänna lifvet anses för regel, att nemligen misstag böra så fort som möjligt rättas Och att

en lön af 8,000 R:dr icke är tillräcklig för en Landshöfding öfver Jemtland, inses lätt, om man tar i betraktande landskapets vidd. Deraf följer nemligen, att de resor, som länets styresman bör till dess olika delar företaga, blifva förenade med stora kostnader. När härtill kommer den för ifrågavarande embetsman, såsom för andra Landshöfdingar, dryga representationskostnaden, är det väl icke så underligt att förutnämnde löneinkomst är otillräcklig. Men följden häraf är ett ofta inträffande ombyte af Landshöfdingar, hvilka icke alltid hinna att sätta sig in i provinsens förhållanden och lära känna dess behof, innan befattningen af dem lemnas. Att detta åter menligt inverkar på landskapets framåtskridande, är tydligt. Jag måste derföre yrka bifall till motionen, icke så mycket för Landshöfdingens skuld, som för landets och folkets. Stats-Utskottets andra skäl för afslag är den omständigheten, att Kongl. Maj:t icke framställt någon Proposition om denna löneförhöjning. Men hos en person, som sjelf innehaft platsen, borde väl kunna förutsättas större sakkännedom härutinnan, än hos regeringens medlemmar. Dessutom borde väl en löneförhöjning, hvars nödvändighet allmänt erkännes, kunna beviljas äfven om beslutet derom icke har den vanliga formen af bifall till en Kongl. Proposition. Jag får således, hvad angår Jemtlands län, yrka afslag å Utskottets hemställan samt bifall till Hr Bennichs motion.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Den motion, som uti förevarande punkt af Utlåtandet omnämnes, har Utskottet icke ansett sig kunna tillstyrka, dels emedan den afser förändring i löner, hvilka helt nyligen reglerades, dels ock derföre, att det måste antagas, att Kongl. Maj:t i frågor, som röra den allmänna administrationen icke lärer underlåta att föreslå de förändringar, hvilkas genomförande icke utan olägenhet kan uppskjutas. I synnerhet ansågs detta ega sin giltighet i fråga om de embetsmäns aflöning, som äro Kongl. Maj:ts närmaste Befallningshafvande i länen. Utan att ingå i någon vidare undersökning, huruvida en lön af 8,000 R:dr kan under alla förhållanden betraktas såsom tillräcklig för en embetsman i Landshöfdingarnes belägenhet, ansåg sig derföre Utskottet böra hemställa, att förslaget, finge förfalla, och jag förmodar, att Högvördiga Ståndet delar Utskottets åsigt.

Efter sålunda fulländad discussion, blef, uppå i behörig ordning framställd proposition, Utskottets hemställan *bifallen*.

15, 16, 17, 18 och 19 punkterna. *Biföllos.*

20:de punkten:

Lit. a). *Bifölls.*

Lit. b):

Härvid begärdes ordet af Doctor **Ljungdahl**, som yttrade: Såsom boende i en ort, der en del af de i denna punkt åsyftade tjenstemän hafva sina förrättringar, har jag förvärfvat mig någon kännedom om hithörande omständigheter och ber med anledning deraf få yttra några ord. — Då vid en föregående punkt af detta Utlåtande fråga förevar om pensionering af landtmätarne i länen, förklarade jag mig väl gilla Utskottets beslut, ehuru jag icke kunde godkänna det skäl, som af Utskottet åberopades och hvilket inskränkte sig dertill, att det vore vådligt, om man företoge sig att bestämma pensioneringen af en tjenstemannaclass, innan frågan om pensionsväsendet i dess helhet vore afgjord. Jag har tagit mig frihet erinra härom, emedan Utskottet äfven i denna punkt åberopar samma invändning såsom skäl för afslag å Kongl Maj:ts Proposition, och emedan jag lika litet nu, som då, kan erkänna giltigheten af nämnda skäl. Vid förevarande punkt af Utskottets Utlåtande har reservation mot det deri uttalade beslutet blifvit anmäld af f. Stats-Rådet Fåhræus, hvilken tydligen ådagalägger, att det icke skulle medföra någon våda, om Ständerna med afseen på storskiftes- och afvittringslandtmätarne medgåfve ett undantag och redan nu afgjorde frågan om deras pensionering på det sätt Kongl. Maj:t föreslagit, hvarjemte tillika blifvit visadt att en sådan åtgärd icke skulle på något sätt störande inverka på den allmänna pensionsregleringen. Hvad reservanten i detta syfte anfört, uttalar fullkomligen min öfvertygelse, och jag biträder helt och hållet hans åsigt.

Flera omständigheter samverka dertill, att dessa storskiftes- och afvittringslandtmätare befinna sig i en med öfrige Landtmätares helt olika belägenhet. Deras tjenstgöring och det arbete, som dervid ifrågakommer, är ojemförligt vida större och mödosammare än deras yrkesbröders i länen. Dessa sednare ega ock frihet att arbeta efter godtfinnande; de kunna åtaga sig ett arbete eller, om de så för godt finna, afsäga sig detsamma, under det att de förre *måste* fullgöra, hvad dem ålägges. Då vidare Landtmätarne i länen kunna föröka sina inkomster till allt större belopp, förblifver en Storskifteslandtmätares inkomst inskränkt till hans lön och kan icke högre uppbringas, såvidt han ej genom otrolig ansträngning förmår åstadkomma s. k. öfverpensum, för hvilket han får uppbära "högst" 400 R:dr. Sedan han under den blidare årstiden nedlagt ett ansträngande arbete på uppmätningar af ofta oländiga trakter samt återvänder till sitt hem, är han der upptagen af cartritning.

Och skulle så inträffa, att tid och krafter likväl tilläte honom emottaga enskilda uppdrag i Landtmäteriväg, är sådant honom förbjudet, i och med det han erhöll anställning vid storskiftes- och afvittringsverket.

Kongl. Förordningen af 5 September 1854 tillerkänner desse tjenstemän rätt till en årlig pension af 900 R:dr; hvaremot deras lön på Stat f. n. utgör 1,500 R:dr i den lägre och 1,800 R:dr i den högre graden. Vi finna således, att här inträffar ett alldeles motsatt förhållande mot det, som i fråga om pensionering af Landtmätarne i länen egde rum. Der begärdes en pension för förste, och andre Landtmätarne, som var högre än den motsvarande lönen. Här åter eger f. n. den obilligheten rum, att när tjenstemannen af ålder nödgas afgå ur Statens tjenst, erhåller han en pension, som icke uppgår till hälften af hans förra lön. I denna omständighet finner jag ett nytt och kraftigt skäl, på grund af hvilket Ständerna böra, med frångående af Utskottets åsigt, tillerkänna Storskiftes- och Afvittringslandtmätarne en pension till ett mot deras lön svarande belopp. Dermed hade man å ena sidan förekommit, att icke längre desse tjenstemän ensamma vore uteslutna från delaktighet i en förmån, som enligt Ständernas underdåniga skrifvelse den 27 Februari 1858 bör tillkomma alla civila embetsmän, hvilkas löner icke öfverstiga 3,000 R:dr. Å andra sidan skulle man genom fastställandet af just det föreslagna pensionsbeloppet hafva förebygt hvarje olägenhet för den allmänna pensionsregleringen, i det dervid den grundsats blifvit följd, som för denna i alla händelser måste blifva gällande.

Slutligen må det tillåtas mig att från min hemort, hvarest arbetet med skiften och afvittringar nu pågår i Vester-Dalarne och Orsa socken af Öster-Dalarne, anföra en i och för sig ringa omständighet, hvilken dock torde i sin mån belysa frågan, huruvida det kan vara lämpligt att genom en otillräcklig pensionering nödga äldre och till helsan försvagade personer qvarstå vid ifrågavarande befattning. Jag råkade nemligen en gång Landtmätare, som på 6 veckors tid icke varit i stånd att skaffa sig mjölk utan måst lefva på torrföda, emedan befolkningen fört sin boskap till fäbodarne. Stundom inträffar ock i vissa trakter, att det der ej är möjligt få köpa lifsmedel. När sålunda framgår, att det ej vore billigt, om Ständerna i denna fråga läte förblifva vid det nuvarande, och då ingen anmärkningsvärd olägenhet framkallas af ett bifall till Kongl. Maj:ts Proposition; får jag för min del på det lifligaste yrka, att Högvördiga Ståndet måtte bifalla nämnde Proposition.

Doctorerna *Sandberg* och *Söderberg* instämde.

Doctor **Gumælius**: Ehuru det är obehagligt att afstyrka bifall till Kongl. Maj:ts framställning i en fråga, så närbeslägtad med den, hvilken jag helt nyligen lifligt förordade, nödgas jag dock motsätta mig den sednaste talarens yrkande. — Det är märkligt, hvad åsigterna stundom visa sig tänjbara. Nyss talade man om nödvändigheten af att noga följa erkända grunder. Nu synes man icke bekymra sig derom, att de tjenstemän, för hvilka man här söker utverka en förmån, endast äro tillförordnade, icke uppförda på ordinarie Stat. Nyss ansåg man olämpligt att från den allmänna pensionsregleringen utbryta en tjenstemannaclass. Nu förklarar man, att sådant icke medför några olägenheter. I begge fallen har man med skäl åberopat de ifrågavarande tjenstemännens betryckta belägenhet, när de af ålder och sjuklighet nödgas lemna sin tjenst; nyss trodde man sig icke böra fästa synnerligt afseende vid detta skäl, nu tillerkännes det en stor betydelse.

För min del kan jag dock icke finna annat, än att, om det var riktigt att uppskjuta afgörandet af pensioneringen af Landtmätarne i länen, detsamma ock måtte ega giltighet med afseende på storskiftes- och afvittringslandtmätarne. Hade deremot Kongl. Maj:ts Proposition angående de förstnämndes pensioner vunnit Ståndets bifall, borde ock hafva beviljats hvad Kongl. Maj:t föreslagit angående de sednare. Då emellertid så icke skett, anhåller jag att Ståndet, för conseqvensens skull, äfven i denna punkt måtte antaga Utskottets hemställan.

Prosten *Lundholm* instämde.

Doctor **Ljungdahl**: Att upptaga Högvördiga Ståndets tid med replikerande af anmärkningar, som mera synas åsyfta person än sak, har jag städse ansett mig böra undvika och skall derföre endast fästa mig vid det yttrande af föregående talare, att de af Kongl. Maj:t föreslagna förhöjda pensionerna icke böra Storskiftes- och Afvittringslandtmätarne beviljas derföre, att de icke innehafva fasta löner, utan äro tillsatte på förordnanden. Hade denna invändning någon betydelse i detta fall, skulle den gälla om *all* pensionering af desse tjenstemän, lika väl angående den pension af 900 R:dr, hvartill de nu äro berättigade, som om de här ifrågasatta högre pensionerna. Något synnerligt afseende torde sålunda icke böra fästas vid denna invändning, ty om egenskapen af tillförordnade tjenstemän icke uteslutit desse Landtmätare från rättighet till erhållande af en mindre pension, borde den ej heller kunna hindra, att de erhålla en i förhållande till deras lön och ställning i allmänhet billig och rättvis pension.

Hvad vidare angår beskyllningen för inconseqvens, fin-

ner jag mig icke deraf träffad. Ty då jag vid 5:te punkten af detta Utlåtande afstyrkte bifall till Kongl. Maj:ts Proposition angående Landtmätarne i länen, var det icke derföre, att jag ansåg det förenadt med någon våda att nu bestämma och ordna pensioneringen af en tjenstemannaclass utan derföre, att förslaget var stridande mot den vid pensionering af Statens embetsmän antagna grundsatsen, att lön och pension skola till beloppet motsvara hvarandra. Här åter är endast fråga om att tillämpa samma grundsats med afseende på Storskiftes- och Afvittringslandtmätarne derhän, att de måtte komma i åtnjutande af samma förmån, som medgifvits alla andra Statens tjenstemän, hvilkas lön icke öfverstiger 3,000 R:dr. Jag anhåller fortfarande, att Ståndet måtte bifalla Kongl. Maj:ts Proposition.

Doctor **Gumælius**: Till föregående talare, som förmenar sig så väl hafva iakttagit conseqvensen, ber jag få hemställa, om det verkligen är så conseqvent att yrka förhöjning i de för Storskiftes- och Afvittrings-Landtmätarne fastställda pensionsbeloppen, på den grund, att dessa tjenstemän efter afskedstagandet må komma i åtnjutande af den lön och inkomst, som de under sin tjenstetid uppburit, sedan man förut afslagit Kongl. Maj:ts Proposition angående förhöjda pensioner åt Landtmätarne i länen. Det ådagalades likväl, då sistnämnda fråga nyss förevar, att endast genom antagandet af nämnda nådiga Proposition, Landtmätarne i länen skulle komma i åtnjutande, efter afskedet ur Statens tjenst, af den lön och inkomst, som de under sin tjenstetid uppburit.

Man må för öfrigt anföra hvilka skäl som helst för den åtgärden, att Afvittrings-Landtmätarne blott tillsättas på förordnande, säkert är likväl att deras pensionsrätt under sådant förhållande alltid måste anses tillkommen genom ett undantagsstadgande. Det kunde då tyckas, som borde dessa tjenstemän låta sig nöja med de förmåner, hvilka redan blifvit dem sålunda beviljade. Åtminstone hade jag icke väntat, att någon skulle för tillförordnade Landtmätare söka utverka hvad han icke ansett böra medgifvas de ordinarie.

Doctor **Runstén**: Jag instämmer med Doctor Ljungdahl, som på goda grunder förordat bifall till Kongl. Maj:ts förslag, och vill endast tillägga en upplysning, som jag från Landtmäteri-Contoret om förevarande fråga erhållit. Antalet af de Landtmätare, som äro vid Storskiftes- och Afvittringsverket anställde, utgör 55. Då härtill tages i betraktande det helsoförstörande i de göromål, hvilka äro dem ålagda, inses lätt, att, om pensioner, på sätt föreslaget är, beviljades dem, kostnaden för Staten icke blefve synnerligen stor, efter som dessa tjenstemän äro till antalet få och icke gerna kunna

antagas hinna särdeles hög ålder. Jag är visserligen icke benägen för Statsverkets betungande med nya utgifter, men i detta fall kan jag ej annat än, på anförda skäl och med åberopande af Herr Fåhræi reservation, yrka bifall till hvad Kongl. Maj:t föreslagit.

Sedan discussionen härmed förklarats afslutad samt *H. H. Erke-Biskopens och Talmannens* proposition om bifall till Utskottets förslag, blifvit med blandade Ja och Nej besvarad samt votering begärd, framställdes och godkändes följande voterings-proposition:

Den som bifaller hvad Utskottet uti 20:de punkten af förevarande Utlåtande hemställer, röste *Ja;* den det icke vill, röste *Nej.* Vinner Nej, har Preste-Ståndet med afslag å berörda hemställan beslutat antaga det förslag, som uti Hr Fåhræi reservation mot Utskottets beslut finnes framställdt.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns efter sedlarnes öppnande och rösternas summering hafva utfallit med 25 *Ja* mot 15 *Nej;* hvadan således Utskottets hemställan var af Ståndet *bifallen.*

21:sta Punkten. *Bifölls.*

22:dra Punkten:

Contracts-Prosten **Westin,** som härvid erhöll ordet, yttrade: Bland fordringar på Statsanslag är väl den, som enligt förevarande punkt af Utlåtandet blifvit af Styrelsen för Alnarps Landtbruks-Institut framställd, en bland de mest djerfva och anspråksfulla — att icke säga värre. Sedan Styrelsen genom öfverskridande af de anslag, som vid föregående Riksdag anvisades, åsamkat institutet en stor skuld, pretenderas, att denna skuld skall af staten betalas. Det tyckes likväl, som skulle statsmakterna ega bestämma, huru stora kostnader de vilja nedlägga på den statslyx, som kallas Landtbruks-Institut, och som skulle de kunna hysa anspråk derpå, att deras derom fattade beslut blifva respecterade.

Utskottet har nu föreslagit, att Staten skall betala Institutets skuld derföre, att Institutet vid förra Riksdagen erhöll ett mindre anslag, än det då begärde. Detta förfarande synes mig icke mycket olika en svag och klemande moders, som tillåter en bortskämd och slösaktig son, hvilken råkat i skuld, att resonnera ungefär sålunda: "alla dessa ledsamheter, i hvilka jag nu råkat, hafva icke blifvit framkallade af mig utan af min moder, ty hade jag fått så mycket penningar jag begärde, vore jag nu skuldfri." Bevekt af detta resonnement betalar den svaga modern sonens skulder utan vidare omständigheter än kanske en försäkran, att något dylikt icke mer skall ifrågakomma.

Så sentimentalt bör väl icke Staten gå tillväga, utan

bättre egnar det Ständerna att behandla saken affärsmessigt och icke gifva efter för Styrelsens pretentioner. Huru skall skulden betalas? frågar man då. Den bör ersättas antingen af Styrelsen, som på eget bevåg upptagit lån, eller ock får Institutet draga in på staten och genom en förbättrad hushållning godtgöra de brister, som genom misshushållning uppkommit. Jag yrkar afslag å Utskottets hemställan.

Doctor **Säve**: Det Höglofl. Utskottet har hittills och i föregående anslagsfrågor visat stor benägenhet att hushålla och dervid till och med gått längre, än man skulle önskat. Nu åter i fråga om Alnarps Landtbruks-Institut, har Utskottet på en gång sväljt en hel camel och denne af den mest extensiva storlek, då Utskottet föreslår Ständerna att till nämnda Institut anslå icke blott 50,000 R:dr, för att betala en åsamkad skuld, utan äfven, såsom af nästa punkt synes, 100,000 R:dr till economibyggnaders uppförande. Hvad nu angår det förstnämnda anslaget, genom hvilket Ständerna skulle åtaga sig att betala den skuld, hvari Institutet råkat genom öfverskridande af de tillgångar, som voro anslagna, är redan anfördt, att de ursäkter, som för denna skuldsättning föreburits, ingalunda äro tillfredsställande. Om ock Ständerna icke på en gång beviljade de summor, som genast i början begärdes, utgjorde dock 175,000 R:dr icke någon ringa penning, liksom ej heller det årliga anslaget af 18,000 R:dr kan anses obetydligt, isynnerhet som Institutet dessutom hade att påräkna särskild ersättning af de betalande eleverna. Men när förslaget till utgifts-staten uppgjordes, skedde detta på ett sätt, som redan föranledt Revisorerne att dervid göra grundade anmärkningar. Om af Riksdagen fastställda anslag i allmänhet icke få af vederbörande öfverskridas, vore det besynnerligt, om detsamma icke skulle ega sin giltighet äfven med afseende på Styrelsen för ett Landtbruks-Institut. Fråga uppstår nu först och främst, om till detta öfverskridande af Läroverkets stat varit ett tvingande behof. Jag nödgas tvifla derpå just med anledning af de mot Institutets hushållning af Revisorerna gjorda anmärkningar. Det kan nemligen ifrågasättas, om alla de utgifter, som här förklarats nödvändiga, verkligen äro det. Är det nödvändigt, att en föreståndare för ett Landtbruks-Institut skall hafva 6,000 R:dr i lön? Likväl hörde man nyligen, att det vore för mycket, om chefen för Landtmäteriet i ett län finge 2,500 R:dr i lön, och likaledes vet man, att Rectorerne vid våra Elementar-Läroverk icke aflönas med mer än 4,500 R:dr. När ifrågavarande tjensteman icke kan nöja sig med mindre än 6,000 R:dr och då öfriga Lärares vid Institutet löner måste bestämmas i proportion derefter, så synes man icke gå tillväga med all möjlig hushållning. Äfvenledes kan man

göra grundade anmärkningar mot beräkningen af dagspriset för mathållningen åt Institutets frielever. Detta pris, som vid Ultuna belöper sig till 82 öre och vid Carlberg till 75 öre, utgör vid Alnarp 1 R:dr 25 öre, utan att man kan inse, att någon skillnad i kosthållningen bör förekomma och utan att det rimligen kan antagas, att lefnadskostnaden är större i landets mest fruktbara provins än i trakten af Upsala och Stockholm. Skulle det slutligen befinnas, att kostnaderna för sjelfva jordbrukets ordnande vid Alnarp äro så stora, att de till en början icke motsvaras af inkomsterna, så är det naturligt, att dessa kostnader böra genom en småningom förökad afkastning af egendomen kunna återgäldas. Detta vore kanske rätta utvägen — jemte en strängare hushållning — att få det nu uppkomna obeståndet afhjelpt.

Jag anser, att denna punkt bör till Utskottet återremitteras, så att det blir utredt, om den nu föreslagna summan kunde något minskas.

Contracts-Prosten **Palmlund**: Vid denna punkt ber jag få åberopa Herr Hiertas reservation, uti hvilken jag till alla delar instämmer. Jag vill ingalunda förneka vederbörandes stora nit för utvecklingen af detta öfver höfvan dyra Landtbruks-Institut, men måste i likhet med reservanten anse, att det varit Styrelsens oeftergifliga pligt att respectera Statsmakternas beslut. Då så icke skett, utan Styrelsen på eget ansvar åsamkat Institutet skuld, bör den ock tillse, att skulden blir betald. Storartad i sin anläggning och storartad i sin utveckling, är denna inrättning att förlikna vid vissa nymodiga åkerbruksredskap, — machiner af den enorma och fatala beskaffenhet, att de icke blott *så* och *skörda*, utan hvad mera är, äfven sjelfva *uppäta* skörden.

Jag yrkar afslag å Utskottets hemställan.

Kyrkoherden **Wennerström**: Styrelsen för Alnarps Landtbruks-Institut har med beviljade statsmedel så hushållat, att man ej kan annat än högligen ogilla det; ej mindre klandervärdt synes det sätt, hvarpå Styrelsen sökt förklara sina åtgöranden. I båda fallen framträder ett öfvermod och en pligtförgätenhet, som åtminstone icke tala för beviljandet af det begärda. Om Kongl. Maj:t är uti anslagsfrågor bunden af Ständernas beslut, vore det besynnerligt, om en underordnad myndighet icke skulle behöfva underkasta sig detsamma. Man vet, att då cabinetts-cassan under Konung Carl Johans regering råkade i skuld, det var Konung Oscar, icke Ständerna, som betalade den. Jag tror också, att beviljandet af det begärda anslaget skulle innebära ett ganska vådligt prejudicat, och yrkar derföre helt enkelt afslag å Utskottets

hemställan. Enligt min tanke bör Styrelsen sjelf tillse, huru skulden må gäldas.

Doctor **Thyselius**: Sin missbelåtenhet öfver gjord nedsättning af begärda statsanslag, har Landtbruks-Institutet vid Alnarp mer än en gång låtit förmärka. Så har Föreståndaren för detsamma uti en i Styrelsens namn utgifven, allmänt spridd skrift: Beskrifning öfver Alnarps Landtbruks-Institut i afseende på economibyggnaderna uttalat, "att man bör kunna hoppas, att Staten ej behandlar ett läroverk för Landthushållning hårdare än hvarje jordegare i England skulle behandla sin arrendator," och uti sitt underdåniga Memorial af den 28 Juni 1865, hufvudsakligen intaget uti Stats-Råds-Protocollet af den 13 sistl. October, yttrar sjelfva Styrelsen, att *om* Rikets Ständer icke nedsatt Skånska hushållsföreningens framställning om 200,000 R:dr till 175,000 R:dr, *om* statsmakterna icke uti årligt anslag lemnat 8,675 R:dr *mindre* än hvad som begärdes, och *om* det sökta anslaget af 10,000 R:dr till inköp af tröskverk och locomobil hade blifvit beviljadt: så hade Institutets skuld på enskilda händer till en summa af 50,861 R:dr 70 öre icke uppstått.

Jag för min del anser åter denna skuldsättning icke hafva behöft ega rum, *om* Institutets Styrelse behjertat sin skyldighet, att begränsa sina utgifter inom de beviljade anslagssummorna, hvilka för Alnarp varit betydliga och, om man betänker hvad för en annan hufvudnäring, jernhandteringen, ifrån Statens sida blifvit åtgjordt, ganska rikeliga. Åtminstone borde Styrelsen, som hade att ifrån sig afleda ansvaret för den egenmäktigt ådragna, större skuldsättningen, hafva iakttagit mera hofsamhet i sin framställning till Jordegaren, som här är den Svenska staten.

Interims-Styrelsen för Alnarps Institut, den var då vida lyckligare, som kunde afsluta Institutets organisation utan någon skuldsättning, efter att, om än med bidrag af enskilt frikostighet, hafva uppfört en palatslik Institutsbyggnad för 143,366 R:dr 48 öre — den var säger jag, vida lyckligare än nu varande Styrelsen, som fyra år efter Institutets öppnande fordrar af Rikets Ständer godkännande af en åsamkad skuld å öfver 50,000 R:dr, begär ett anslag af 100,000 R:dr till economibyggnader och ökade årsanslag med öfver 50 procent. Sannerligen en skäligare tillrättavisning än den milda, Stats-Utskottet gifvit, hade varit väl befogad, och då ett tilltag som detta, åtminstone efter den framställning Institutets Styrelse tillåter sig göra till Rikets Ständer, måste stäfjas genom ett afslag, så yrkar jag att ett sådant måtte af detta Högv. Stånd i denna punkt lemnas.

Den angående 22 punkten uti Utskottets Utlåtande påbörjade

började öfverläggningen afbröts härefter af orsak, som i nästa § angifves.

§ 6.

Till åtlydande af Kongl. Maj:ts nådiga kallelse afgick Preste-Ståndet kl. 3/4 2 e. m. till Riks-Salen, för att derstädes afhöra Kongl. Maj:ts beslut angående förändringar i Tryckfrihets-Förordningen, samt aflemna Rikets Ständers svar å Kongl. Maj:ts Proposition i lagfrågor, som blifvit af Rikets Ständer bifallna.

Ut supra.

In fidem

S. H. Almqvist.

Den 14 April 1866.

Plenum kl. 6 e. m.

§ 1.

Föredrogs och remitterades till *Expeditions-Utskottet* för iakttagande vid Riksdagsbeslutets uppsättande, Kongl. Maj:ts denne dag å Riks-Salen meddelade Nådiga Svar, i anledning af åtskilliga utaf Rikets Ständer vid innevarande Riksdag antagna förändringar i Tryckfrihets-Förordningen.

§ 2.

Till företagande af en resa till hemorten begärde och erhöll Prosten Bergvall ledighet från Riksdagsgöromålen från den 19 dennes till månadens slut.

§ 3.

Föredrogs och *bordlades Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 67, i anledning af väckta motioner om åstadkommande och användande af Svensk jernvägsmateriel.

§ 4.

Föredrogs och *bordlades Sammansatta Lag- samt Allm. Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 4, i anledning af väckta motioner om förändradt röstberäkningssätt vid prestval, äfvensom vid tillsättande af Folkskolelärare, Orgelnist, Klockare och annan Kyrkobetjening.

§ 5.

Föredrogs och *bordlades Allm. Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 80, i anledning af väckta motioner angående ändringar i Kongl. Förordningen den 21 Mars 1862, om Communal-Styrelse på landet, om Communal-Styrelse i stad och om Landsting.

§ 6.

Fortsattes föredragningen af *Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 60, angående regleringen af utgifterna under Riks-Statens Sjette Hufvud-Titel.

Härvid förekom till fortsatt öfverläggning

Punkt 22:

Biskop **Sundberg** erhöll ordet och yttrade: De talare, som på f. m. yttrade sig i denna fråga, riktade skarpa hugg så väl mot Styrelsen öfver Alnarps Landtbruks-Institut som mot Höglofliga Stats-Utskottet. En talare anmärkte, att Styrelsen framkommit med så djerfva anspråk att de väl kunde kallas oerhörda; en annan talare såg i Styrelsens fordringar ett öfvermod, som förtjenade allvarlig näpst, och slutligen fick Utskottet uppbära den förebråelsen att icke hafva egnat tillbörlig granskning åt Styrelsens förvaltning, utan, efter att hafva vid behandlingen af andra frågor af samma slag silat mygg, nu gjort sig skyldigt till det motsatta felet och sväljt en stor kamel. Jag ämnar icke söka besvara de skarpa huggen med några mothugg; i stället skall mitt bemödande gå ut på att försvara både Styrelsen och Stats-Utskottet, neml. försvara den förra så vidt det är möjligt och af förhållandena påkalladt. När jag säger: så vidt det är möjligt, så har jag dermed velat förklara, att i formelt hänseende Styrelsens förfarande icke fullt låter sig rättfärdiga om det också icke derföre bör anses såsom i sak oförsvarligt. Styrelsen har onekligen öfverskridit de anslag, som af Rikets Ständer blifvit beviljade; men fråga är, om icke det anmärkta förhållandet varit både nyttigt och nödigt och om således icke det, som ser ut som ett fel och gjorts till föremål för skarpt klander, vid närmare betraktande befinnes vara icke ett fel utan snarare lända Styrelsen öfver Alnarps Landtbruks-Institut till heder.

Om man tillser, huru den skuld uppkommit, för hvilken Styrelsen öfver nämnde Institut häftar, så visar det sig, att den icke haft sin orsak uti onödigt slöseri med beviljade medel, utan uppstått dels genom omständigheter, som icke kunnat förekommas, dels genom behof, hvilka, af Styrelsen förutsedda, likväl icke från början blefvo af Rikets Ständer

erkända. Svårligen kan man förneka, att det anslag, som först beviljades Alnarps Landtbruks-Institut, endast kunde approximativt beräknas. Den summa, som ansågs behöflig, var till olika belopp föreslagen af Styrelsen och af Stats-Utskottet. Men det visade sig sedermera, att Styrelsen haft rätt i sin beräkning, då deremot den summa, som af Rikets Ständer beviljades, befunnits vara för knappt tilltagen.

Bland kostsamma företag, som dels för undervisningens skull, dels för Institutets egen nytta och bestånd blifvit gjorda, torde i första rummet böra nämnas det arbete, som nedlagts på sjelfva jordens häfd. På hela egendomen har nemligen grunddikning företagits. Denna grunddikning har blifvit något kostsammare än den under andra förhållanden behöft blifva, emedan man härvid hade att afse både sjelfva egendomens upphjelpande och elevernas undervisning. Vidare har en större summa blifvit offrad på boskapsgödning vid Institutet. Denna gren af landthushållning har på sednare tiden blifvit mycket uppmärksammad och kräft betydliga ansträngningar. Här har denna sak tillika måst anordnas på ett instructivt sätt och derigenom också blifvit dyr. De nedlagda kostnaderna äro dock icke förspillda; ty genom den skedda grunddikningen har egendomen vunnit en förbättring, som lofvar rikare skördar, och hvad boskapsgödningen beträffar, så lemnar naturligtvis äfven den oförtöfvadt god afkastning. För öfrigt har Institutet blifvit skött i öfverensstämmelse med gjorda föreskrifter. Väl hafva flera elever blifvit antagne än man från början afsett, men derigenom hafva icke kostnaderna ökats; ty dessa elever hafva betalt för sig. Deremot har fri-elevernas antal icke varit större än Reglementet tillåter.

Hvad byggnader angår, så har icke heller i afseende på dem anslagsbeloppet blifvit öfverskridet; ty ett öfverskridande häraf kan man icke säga egt rum derutinnan, att för öfverskottet R:dr 8,000 R:mt blifvit uppförd en byggnad för trädgårdsmästare och elever. Detta byggnadsföretag var så till vida nödvändigt som det utgjorde vilkor för, att Institutet skulle erhålla af Länets Hushållnings-Sällskap ett anslag å 3,000 R:dr för trädgårdsskötsel. Denna utgiftspost, om hvilken man måhända kan säga att dermed kunnat uppskjutas, var således af ett slags nödvändighet påfordrad, då den utgjorde ett vilkor för åtnjutande af Hushållnings-Sällskapets ansenliga bidrag. För öfrigt hafva inga byggnader blifvit af Institutet påkostade.

Jag kommer nu till en annan utgiftspost, som stigit högre än beräkningen, icke Styrelsens beräkning, utan Rikets Ständers, jag menar utgifterna för mat, bränsle och lyshållning. En talare har påpekat kostnaderna härför vid Ultuna för att dermed visa, att det vid Alnarp är för dyrt.

Det är icke lätt att svara härpå, om man håller sig vid lefnadskostnaden i allmänhet, som icke borde vara högre i Skåne än i Upland. Men det är dock ett factum, att Styrelsen, oaktadt alla försök, icke kunnat få ned mathållningen till mindre än 1 R:dr 25 öre per dag. Under det sista året blef afgiften dock något nedsatt nemligen till 1 R:dr 13 öre; men den entreprenör, som åtog sig detta, kan icke längre dermed fortfara. Han har bragts nära concurs och Styrelsen har haft många ledsamheter deraf. Om man nu vid Ultuna kan erhålla mat efter 80 öre per dag, men vid Alnarp icke kan få någon, som åtager sig det för mindre än 1 R:dr 25 öre, så kan ju ingen hjelpa det. Jag vill icke yttra mig, huruvida orsaken, såsom någon talare förmenat, är att söka deri, att Skåningarne äta mera kött och fläsk än annat folk. För min del har jag, som åtskilliga år varit bosatt inom provinsen, icke förmärkt, att Skåningarne lefva på annat sätt än andra Svenskar. Samma förhållande är det ock med utgiftsposten för bränsle och lyse. Vedpriserne äro i Skåne betydligt högre än i Upland. Det är ett förhållande, som icke kan undanrödjas, men skulden är icke Directionens.

Hvad har då varit för Stats-Utskottet att göra och hvad är nu att göra? Det visar sig nemligen att i följd af dessa omständigheter en brist uppkommit, för hvars betäckande Styrelsen beredt medel genom skuldsättning å enskilda händer. För min del tror jag, att hvilka anmärkningar man än i formelt hänseende kan göra mot Styrelsen, böra Rikets Ständer dock icke vägra anslag till den åsamkade skuldens betalning. Ty det vore icke helsosamt, om Institutet nödgades år efter år dragas med en skuld, som icke kan af dess egna tillgångar betäckas. Man hade hoppats att genom jordens afkastning reda sig från den iråkade balansen. Men detta hopp har svikits, enär skörden icke utfallit efter beräkning och spannmålspriserna varit nedtryckta, Dertill kommer att Alnarps Institut har ett drygt arrende att betala. Det uppgår till 1,200 tunnor, hvilket är ganska mycket, då jorden icke utgör mer än 500 tunnland. Det behöfs således en god afkastning, om det skall gå ihop. Men det har icke gått ihop, mycket mindre har något öfverskott kunnat beredas till betäckande af Institutets skuld.

Hvad är då att göra? frågar jag ännu en gång. Skall man lemna Institutet i förlägenhet? Jag svarar derpå ett bestämdt Nej. En talare har yttrat, att man borde handla nu såsom det skedde för flera år sedan, då Konung Oscar fick betala en af Cabinetts-Cassan åsamkad skuld och att således Institutet och dess Styrelse må se sig om, huru det kan reda sig ur affären. Jag tror icke, att detta exempel just är att framställa såsom ett imitandum. — Och härmed

slutar jag, viss om, att andra talare efter mig skola med större sakkännedom behandla frågan. Jag yrkar således bifall till Utskottets förslag och tror, att Styrelsen redan uppburit tillräckligt klander.

Doctor **Sandberg**, som begärt ordet, afstod derifrån och instämde i de yttranden, som Doctor Thyselius, Contracts-Prosten Westin och Kyrkoherden Wennerström på förmiddagen afgifvit angående denna punkt.

Domprosten **Sondén**: Till utredande af Alnarps historia återstår visserligen ännu mycket att säga, men jag nödgas till att börja med besvära Ståndet med afhörandet af min egen historia vis-à-vis denna fråga. När saken förevar i Utskottet, kunde jag icke der stanna till slut, enär jag af ett påkommet illamående nödgades begifva mig hem, och har således icke deltagit i beslutet hvarken om förevarande eller om en del af de följande punkterne. Jag anmälde detta vid justeringen; men genom något förbiseende af Utskottets Cansli har derom intet blifvit reservationsvis antecknadt.

Hvad saken angår, bekänner jag, att jag icke kan instämma med Biskop Sundberg. Den ärade talaren anser, att, om ock i formelt hänseende Styrelsen begått ett fel, har dock Institutet i materielt hänseende blifvit så väl skött, att Styrelsen deraf har all heder. Han har ock anfört detsamma som Styrelsen uti sitt underdåniga memorial framdragit nemligen att det är Styrelsen som räknat rätt, men att Stats-Utskottet och Rikets Ständer räknat orätt. Jag må bekänna att ett sådant resonnement förekommer mig ganska betänkligt. Det påminner mig om en anekdot. En lärare vid en skola, icke långt från hufvudstaden, fick på en framställd fråga ett besynnerligt svar, men hade dervid ingen anmärkning att göra utan sade blott: "Ursägta! Herrn svarade rätt, men jag frågade orätt". På samma sätt tyckes ock Stats-Utskottet vara benäget att undskylla Alnarps Institut; ty det heter i dess Utlåtande: "Att om Skånska Hushållsföreningens framställning att erhålla 200,000 R:dr till Institutets organisation lyckats tillvinna sig Rikets Ständers bifall och nämnda summa ej nedsatts till 175,000 R:dr eller 25,000 Rdr *mindre* beviljats än hvad som var behöfligt; att om Institutets Styrelses underdåniga framställning af den 28 Juli 1862, med anhållan om statsanslagets höjande med 14,675 Rdr årligen eller från 18,000 R:dr till 32,675 Rdr, lyckats tillvinna sig Statsmakternas bifall i stället för det att anslaget för nuvarande Statsregleringsperiod höjdes blott med 6,000 Rdr eller 8,765 R:dr årligen *mindre* än hvad som begärdes, — och

att om det under samma dag sökta anslaget af 10,000 R:dr till inköp af tröskverk och locomobil likaledes blifvit beviljadt, hvarigenom en årlig hyra för dylik tröskapparat, uppgående till circa 800 R:dr, blifvit besparad, så hade ej ifrågavarande skuldsättning uppkommit o. s. v." När jag läser dessa Styrelsens af Utskottet anförda ord, så måste jag bekänna, att det är ett språk mot Rikets Ständer, som kan förtjena ett annat svar än det Utskottet tillstyrkt: "Vi bifalla allt hvad Institutet begärt". Då jag inom Utskotts-Afdelningen yttrade mig i detta syfte, ansågs det vara obilligt strängt mot Institutet och "Mammas gosse", såsom en talare i dag kallade den omhuldade inrättningen, hade den så varma förespråkare, att jag öfvertalades att det var nog, blott man uttalade ett allvarligt klander af Styrelsens beteende, hvilket skulle utgöra en varning för framtiden så väl för Styrelsen öfver Alnarps Landtbruks-Institut som för alla, som kunde hafva lust att träda i dess fotspår. Afdelningens mening gjorde sig till en del gällande inom Utskottet, men dock utplånades det påpekande af Rikets Ständers rätt, som jag ansåg nödvändigt böra inflyta. Jag hemställer, huru det skulle gå med de äldre barnen i huset, om de vågade föra ett så högt språk? Det finnes en sedan år 1856 af Rikets Ständer synnerligen omhuldad institution, nemligen Elementarläroverken. Den talaren, som nyss hade ordet, är Ephorus vid ett sådant läroverk. Men hvarken han eller någon annan styrelse öfver ett sådant läroverk skulle våga öfverskrida de anslag som blifvit beviljade t. ex. för lärohusbyggnader eller materiel och sedan urskulda sig dermed, att det skett, emedan det för läroverkets ändamål varit nyttigt. "Betala sjelfva den åsamkade skulden!" — blefve då svaret och detta med rätta. Då nu Utskottet till och med utstrukit den mening, som Afdelningen ansett behöflig, så yrkar jag, att Utskottets hemställan må afslås. Det är ett enkelt språk, men också begripligt.

Häri instämde Prosten *Melén*.

Doctor **Hoberger**: Ämnet börjar vara temligen uttömdt och ehuru jag icke betviflar att ju samtlige Ståndets ledamöter äro goda svenskar, torde de dock i denna stund vara Atheniensare i den mening att de begära höra något nytt. Jag tycker mig se framför mig en patient, som med sura miner ger tillkänna att han icke kan undgå taga in ett mindre välsmakande medicament. Under sådana omständigheter brukar man vid sjuksängarne gifva in bäska piller i s. k. omslag. Jag får derföre till en början förklara, att jag tacksamt erkänner det Utskottet i de flesta fall gått till väga med upplyst pröfning, säkert omdöme och syftsenlig sparsamhet, men jag beklagar att detta omdöme icke synes kunna

tillämpas på förevarande fråga. Jag utbeder mig fördenskull, att först få yttra några ord om Alnarps Landtbruks-Institut och sedan något om Stats-Utskottets beslut.

Af Stats-Calendern har jag sett, att Institutets Styrelse utgöres af både högadliga och höglärda och vidtberömda elementer. De gode herrarne kunna således antagligen icke hafva glömt sin latin. Jag kommer nu ihåg en strof af den Romerske skalden Juvenalis, så lydande:

"Ne mullum cupias, cum sit tibi gobio tantum "in loculis." — —

Det betyder: "åtrå icke en karp, när du blott har en strömming i sumpen"; men kan ock öfversättas på god svenska: "man får lof att rätta mun efter matsäcken." Utan tvifvel vore det nyttigt för fäderneslandet, om Landtbruks-Institutet tillika vore ett Landthushållningsinstitut; men så tyckes icke Styrelsen uppfatta saken, enär hushållningen vid Alnarp blifvit ställd på sådan fot, att utgifterna årligen stiga till mer än inkomsterna. Jag vill icke neka att äfven detta kan vara nyttigt nemligen i negativt hänseende; ty folket får derigenom lära sig, huru man *icke* bör hushålla. För våra efterkommande torde den lärdomen egentligen kunna blifva nyttig; ty hvad den nuvarande generationen angår tyckes den fullkomligt possedera denna vetenskap utan att man behöfver påkosta tusental eller millioner för att lära den. Men betänkligt synes det dock vara, att dylika Instituter, hvilka borde vara en föresyn för andra, hushålla på sådant sätt att det kan anses såsom första varningsgraden för jordbrukare; ty hvad följden skulle blifva, om enskilda jordbrukare skötte sin hushållning efter Institutets föredöme, behöfver jag icke påpeka. Jag kan derföre icke inse, att det går an att bevilja den begärda summan,

Slutligen finner jag det besynnerligt, att Stats-Utskottet, hvars ledamöter hafva mera intelligens än som behöfs för att inse att 2 gånger 2 icke blott stundom utan alltid är lika med 4, likväl denna gång, troligen till följe af outredda naturkrafter eller på något hemligt sätt kommit till det resultat, att ehuru i allmänhet $2 \times 2 = 4$, det dock i anseende till särskilda förhållanden och under vissa omständigheter kan utgöra 5 eller 7. Jag kan således icke på grund af Utskottets skäl godkänna dess hemställan utan tycker att en viss man i sin reservation anfört tillräckliga skäl för att afslå densamma.

Kyrkoherden **Englund**: I denna fråga hafva redan förut många talare yttrat sig, hvilkas åtigter jag delar. Jag kan derföre inskränka mig till några få ord.

I likhet med Kyrkoherden Wennerström anser jag, att betalandet af den skuld, som Directionen för Alnarps Landt-

bruks-Institut åsamkat sig, innebär ett vådligt prejudicat. Hvilken Direction eller Myndighet som helst kan ju sedan, då omständigheterna dertill föranleda, göra skulder på Statens bekostnad. Sådant vore ju endast att följa Alnarps-Directionens exempel. Dennas sätt att gå till väga är mycket beqvämt, men om det är i samma mån anspråkslöst, kan sättas i fråga. Man får icke så stor summa man vill af statsmedlen; man skuldsätter sig då och söker att genom denna skuldsättning tvinga Rikets Ständer att lemna till fullo det belopp man önskat. Men här behöfves en erinran, att man gjort upp sin räkning utan värden. Tillfrågade man icke Ständerna, då summan lånades, så kan man gerna häfta för skulden, åtminstone tills vidare.

Väl har det blifvit sagdt, att penningarne blifvit använda till förbättrande af Alnarps egendom, hvilken i följd häraf skall innehålla valuta för ifrågavarande summa. Men då man vet, att i allmänhet vid rikets undervisningsanstalter i jordbruk mycket blir anlagdt på en vacker utsida, torde en närmare utredning vara af nöden. En sådan synes vara behöflig, äfven om ifrågavarande 50,000 R:dr blifvit använda till täckdikning, till boskapens gödning och till uppförandet af en för trädgårdsskötseln behöflig byggnad. Ty om också allt detta är af obestridlig nytta, så kan det väl sättas i fråga om det var oundgängligen nödvändigt att, genom skuldsättning för Statens räkning, inlåta sig på dylika företag, innan Ständerna blifvit i tillfälle att i denna sak göra sin vilja känd och uttala sina åsigter.

Jag måste således yrka afslag till denna punkt af Betänkandet.

Doctor **Rundgren**: Om man får något döma af de yttranden, som här i dag blifvit fällda, är förslaget att anse såsom en fallen storhet och då torde föga ära vinnas genom att slå sig till riddare på detsamma. När jag på f. m. begärde ordet, trodde jag icke, att tonen skulle blifva så mycket emot Alnarps Institut. Jag kunde derföre afstå och förena mig med några af föregående talare, men då jag nu blifvit uppropad, skall jag blott i få ord uttala min mening.

Det förundrar mig ingalunda, att Stats-Utskottet kommit till det resultat, som dess hemställan i förevarande punkt innehåller; men hvad som förundrar mig, är, att man försöker komma fram med skäl, hvarföre den åsamkade skulden bör genom Rikets Ständers mellankomst gäldas. Institutets behof och fordringar borde väl anmälts inför Rikets Ständer på nåde-väg och icke antagit formen af anspråk. Läser man å sid. 16 i förevarande Utlåtande alla de punkter, som börjas med orden: "*att om*" och hvilka af en föregående talare androgos, så visar sig deraf att Styrelsen icke

velat erkänna sitt begångna fel utan hvälfver skulden på Rikets Ständer, som icke beviljat allt hvad Institutet sagt sig behöfva och derföre ock nu böra betala balansen. Att Styrelsen så tager saken anser jag vara synnerligen betänkligt och deri torde ock grunden böra sökas till det starka, men ingalunda obefogade klander, som drabbat Styrelsen från så många håll. Det är ock förunderligt, att Utskottet, som ibland kunnat med yttersta stränghet nagelfara med småsaker, i afseende på revisionsberättelsen angående Alnarps Institut varit så undfallande. Det var icke längesedan Utskottet ansåg sig befogadt att göra starka anmärkningar i afseende på några silkesfransar i Skånska Hof-Rättens och några stolar i Svea Hof-Rätts embetslokaler äfvensom i afseende på en åtgärd af Wexiö Dom-Capitel, som kanske icke var oriktig, men der Utskottet dock fordrade återbetalning. Här deremot, då det är fråga om en summa af 50,000 R:dr, anser Utskottet att den bör från Riksgälds-Contoret utgå till gäldande af Institutets skuld. Jag vill icke vidare upptaga tiden, men har ansett som en pligt att mot en sådan fordran nedlägga ett bestämdt nej.

Prosten **Ljunggren**: Oaktadt allt som här blifvit yttradt mot Alnarps Landtbruks-Institut, tror jag dock icke, att frågan kan anses såsom fallen utan att det beslut, hvari Utskottet stannat, äfven skall blifva Ståndets. Det största fel Styrelsen begått synes mig ligga uti dess språk eller att Styrelsen alldeles för mycket rätt fram uttalat sina anspråk. Denna skuldsättning, som Institutet åsamkat sig, har icke kunnat undvikas, och alldeles detsamma har egt rum med Ultuna. När ett landtbruk icke bär sig, har man ingen annan utväg. Styrelsen öfver Ultuna Institut anmäler, att en årlig brist af 12,249 R:dr 25 öre uppstått. Vid Alnarp har årliga bristen icke varit så stor, men att en brist der uppkommit är icke Directionens fel utan deras, som beviljat ett för litet anslag. Här har sagts, att Institutet framställer sig såsom ett mönster icke för en god hushållning utan i stället för huru man *icke* bör hushålla. Men det kan väl icke vara meningen att man vid Landtbruks-Instituterna skall lära, huru en bonde på sitt $^1/_{16}$ mantal skall draga sig fram, utan meningen med dessa Instituterna är väl en annan, nemligen att lemna undervisning uti alla delar af en rationell landthushållning. Med en sådan plan är det naturligt att man skulle förlora i början och det så mycket mer under sistförflutna åren, då spannmålspriserna varit ganska låga så att t. ex. hafre nedgått från 10 R:dr till 6 R:dr pr tunna. Under sådana förhållanden är icke att vänta att ett landbruk skall bära sig, helst då Institutet icke blott skall vara ett landtbruk utan tillika ett experimental-fält,

der försök anställas med in- eller utomlands uppfunna nya methoder och deras användbarhet för våra förhållanden.

Hvad nu sjelfva jordfastigheten angår, så anses det ju vara nödvändigt, att grunddikning sker, derest man vill erhålla goda skördar. För detta ändamål hafva Rikets Ständer anslagit ett lån på 30,000 R:dr; men revisionsberättelsen upplyser, att ännu 8,000 R:dr årligen bekostas på grunddikning och således är det arbetet icke ännu genomfördt. Men capitalvärdet har dock under tiden blifvit ökadt i jemnbredd med den löpande skuldsättningen.

Hvad skulle följden blifva, om Rikets Ständer vägrade att anvisa erforderligt belopp till denna skulds betalning? Jo, att man finge sälja på auction hvad som finnes vara inköpt öfver det erhållna statsanslaget både af spanmål och kreatur för att dermed betala skulden; men huru skulle det tillgå att sedan drifva ett jordbruk utan nödiga kreatur och inventarier? Jag är säker på, att om Institutets begäran blifvit framstäld i en annan form, så hade frågan icke mött så mycket motstånd, så mycken ovilja. Jag hade velat utveckla saken bättre, men jag är icke jordbrukare och kan derföre icke, såsom önskligt varit, framställa förhållandena men hvad jag kan säga, är, att allt, som här blifvit yttradt emot Institutet, har förut i Utskottet blifvit framdraget, men dock icke hindrat Utskottet att enhälligt, på *en* röst när, tillstyrka bifall å Styrelsens begäran om den åsamkade skuldens gäldande. Skuldsättningen har varit ungefärligen lika stor vid båda Landtbruks-Instituterna. År 1863 utgjorde den omkring 5,300 R:dr vid Alnarp och omkring 5,900 R:dr vid Ultuna. Det hade icke varit någon konst att vigilera denna skuld, om icke Alnarp haft ett årligt arrende à 1,200 tunnor att betala, hvaremot Ultuna är utan arrende åt Institutet upplåtet. Vinsten af ett Landtbruks-Institut måste sökas på indirect väg nemligen genom den lyftning, som landets jordbruk derigenom vinner. Derföre synes mig också, att Rikets Ständer icke kunna undgå att betala denna skuld. Kommer Ultuna med en dylik begäran, måste vi också betala. Det är vår skuld; ty, det är en Statens inrättning, som derför häftar, och, jag säger det ännu en gång, felet ligger uti Styrelsens språk, icke uti dess förvaltning.

Häruti instämde Contracts-Prosten *Janzon*.

Professor **Agardh**: Utan tvifvel är det under en obehaglig form, som det ifrågavarande anslaget blifvit begärdt; men förbiser man denna form, så torde emot sjelfva anslaget icke vara särdeles mycket att invända.

Af flera här fällda yttranden vill det synas som hade man funnit sjelfva Styrelsens sätt att framföra sin begäran i någon mån stötande; man har antydt att Styrelsen snart

sagdt velat trotsa sig till de anslag, den ansett erforderliga; men detta är, som jag tror, beroende af ett missförstånd. Genomläser man med någon uppmärksamhet den Kongliga Propositionen, torde man utan svårighet finna, att man der uteslutit en stor del af Styrelsens framställning, hvarigenom naturligtvis de qvarstående delarne komma att framstå under en annan form än de i den ursprungliga skrifvelsen förekomma. Att Styrelsen, sedan den på öfligt sätt framställt sin begäran, derefter tillagt den anmärkning, att om vissa förut begärda anslag blifvit beviljade, så hade skuldsättningen icke uppkommit, torde så mycket mindre böra anses såsom något pockande på anslag, som fastheldre denna anmärkning torde hafva tillkommit likasom för att visa, att det nu begärda anslaget äfven förut ansetts erforderligt.

Såväl af Stats-Utskottets Utlåtande angående den föredragna punkten, som af hvad här blifvit yttradt vill det vidare synas, som man föreställde sig att Styrelsen för Alnarps Landtbruks-Institut haft bestämda föreskrifter att följa icke blott med hänseende till den första organisationen af Institutet utan äfven vid uppgörandet af dess årliga stat; men att Styrelsen med förbiseende af dessa föreskrifter, öfverskridit de anslag som för uppgifna behof blifvit till vissa belopp fastställda. Dock torde en hvar, som vill göra sig mödan att genomläsa Stats-Utskottets Utlåtanden vid 1856—8 årens Riksdag, hvilka väl måste anses såsom stiftelse-urkunderne för Institutet, lätteligen finna huru oriktig en sådan föreställning i sjelfva verket är. Man finner der endast i allmänna ordalag antydt, att man afsåg ett Landtbruks-Institut för 40—50 Elever, som för södra Sverige skulle vara hvad Ultuna är för det norra, och att dess bestämmelse vore att framvisa en "*mönsterhushållning för landtbruket i alla dess delar eller en skola, der Elever och Lärlingar fullständigt bibringas de insigter och kunskaper, som erfordras för landtbrukets rätta och ändamålsenliga skötsel.*" Då beslutet om Institutets inrättande af Ständerne fattades, var det ovisst om Arrendatoren af Alnarps Kungsgård vore sinnad att på uppgifna vilkor afträda sin rätt till 4 återstående år af arrendet; intet förslag till byggnader, inga ritningar eller kostnadsförslag förelågo, ingen stat fanns uppgjord; kostnaderne såväl för Institutets organisering som för dess årliga behof beräknades efter ett af "*Konungens Befallningshafvande i samråd med erfarne personer uppgjordt förslag*". Man torde lätteligen finna, att under sådane förhållanden Ständerne i sjelfva verket öfverlemnade allt åt Styrelsen; att, såvida det med Institutet afsedda ändamål kunde vinnas med användande af dertill beviljade anslag, det visserligen torde hafva varit Styrelsens uppgift att organisera och hålla Institutet i gång med dessa anslag; men det torde äfven vara klart,

att om anslagen, onekligen tilltagna temligen på slump, visade sig otillräckliga för ernående af hvad man åsyftat, så måste det bero af Styrelsens val, att antingen med öfverskridande af anslagsbeloppen söka uppnå det med Institutet afsedda ändamål, eller också att med förbiseende af detta icke öfverskrida anslagen. Att Styrelsen valde det förra alternativet, då det snart blef tydligt att den måste göra ett sådant val, torde väl böra anses både i allmänhet klokare och särskilt mera öfverensstämmande med en äfven på framtiden beräknad hushållning. Och skulle någon tvekan härom äfven hafva funnits, så befanns det snart att det valda alternativet i sjelfva verket blef en nödvändighet, enär vissa utgiftsposter, hvilka icke berodde af Styrelsens bestämmande, utföllo högre än de varit beräknade, och andra, som af de Erfarne männen blifvit alldeles förbisedda, funnos snart sagdt oundvikliga.

Att hela organisationen af Institutet verkligen i detta outredda skick öfverlemnades åt Styrelsen, torde tillräckligen tydligt framgå af det förslag till Utlåtande, som af Stats-Utskottets Utgifts-Afdelning vid samma tillfälle hade blifvit afgifvet, och hvilket i en reservation intogs i Stats-Utskottets Utlåtande N:o 96. Det heter deri (pag. 11): "*Någon allmän plan för Institutets ordnande finnes dessutom icke uppgjord och tillförlitliga beräkningar saknas såväl beträffande kostnaderne för nödiga byggnader som i afseende å antalet lärare och desses aflöning, hvarigenom Utskottet nu icke är i tillfälle bedöma verkliga kostnaden för denna inrättning. Att vid sådant förhållande och i saknad af så beskaffade upplysningar tillstyrka Rikets Ständer att anvisa medel, hvilkas tillräcklighet för det afsedda ändamålet icke med visshet kan bestämmas, torde derföre vara mindre lämpligt*".

Granskar man de särskilte, för den första organisationen såsom erforderlige, af de Erfarne männen uppgifne utgiftsposterne, så förekommer först afträdessumman till innehafvaren af arrendet, upptagen till 45,000 R:dr. Arrendatorn hade nemligen utfäst sig att, såvida formligt contract derom blefve före den 15 April 1857 med honom uppgjordt, mot nämnde summa afstå arrendet; men nu inkom Stats-Utskottets Utlåtande N:o 96, deri förslaget om Alnarps upplåtande till Landtbruks-Institut förekommer, först den 24 Juli samma år till Exped.-Utsk., hvadan Arrendatorn icke längre kunde anses bunden vid den förut bestämda lösesumman. Af Revisions-Berättelserne kan man beräkna att densamma i stället uppgått till omkring 55,500 R:dr. Nu kunde man visserligen säga, att Styrelsen utbetalt mera än som vederbort; men då uti 1865 års Stats-Revisions-Berättelse, p. 152, förekommer en utgifts-post å 3,372: 46 såsom åt förre

Arrendatorn *tilldömd* ersättning, så torde man häraf kunna sluta att Styrelsen i sjelfva verket icke godvilligt utbetalt den högre afträdessumman. På denna första post har således blifvit en brist af icke mindre än 10,500 R:dr, som det icke berott af Styrelsen att kunna förhindra.

De Erfarne männen hade vidare ansett, att till nödige byggnader erfordrades 145,000 R:dr. Enligt Revisorernes Berättelse af den 6 Aug. 1862 hade det nya boningshuset den 14 Mars 1862, då Institutet öppnades, kostat 143,366: 48; men derutöfver blefvo för andra, icke i det ursprungliga förslaget afsedda byggnader småningom större kostnader nödige. Skånska Hushålls-Föreningen erbjöd sig att årligen betala 3,000 R:dr till beredande af undervisning i trädgårdsskötsel vid Institutet. Ville man att Institutet skulle vara en skola för landtbruket i alla dess delar, så torde undervisning i trädgårdsskötsel icke gerna der kunna undvaras. Borde då Styrelsen icke med tacksamhet emottaga en gåfva, som åt Staten inbesparade en årlig uppoffring af 3,000 R:dr, om ock dermed följde skyldigheten att bygga ett vid de nya trädgårdarne nödigt trädgårdshus med boningslägenhet åt trädgårdsmästare och lärlingar? Detta sednare fordrade således en oförutsedd utgift af nära 7,300 R:dr Då tegelbruket, hvarmed man till en början endast afsett att bereda tegel åt Institutets egna byggnader, borde äfven för framtiden kunna bära sig, så ansågs det vara klokt, att lämpa dertill erforderliga byggnader för detta ändamål. Dessa medtogo således en ny utgift af nära 9,800 R:dr. Således hafva dessa tvänne oförutsedda poster medtagit en utgift af öfver 17,000 R:dr.

Till inventarier för gårdsbruket, kreatur, husgeråd och inre inventarier, till utsäde och förlag uppgåfvos af de Erfarne männen särskilta poster, hvilka tillhopa uppgingo till 75,000 Rdr. Skulle Alnarps gård kunna betala det dryga arrende, som Ständerne pålagt Institutet, så blef det alldeles oundvikligt att söka höja alla inkomstkällor. Att Styrelsen, med detta mål för ögonen, år efter år completterat och förbättrat inventarierne, att den år efter år kunnat öka antalet af kreaturen o. s. v. torde då väl icke böra klandras, om ock på detta sätt det ursprungligen dertill afsedda anslaget måst öfverskridas. På en egendom, som under en lång följd af år varit på arrende upplåten och gått från den ene arrendatorn öfver till den andre, hade det väl bordt förutsättas, att grundförbättringar skulle vara af behofvet i hög grad påkallade; och likväl förekommer i de Erfarne männens uppgift på organisationskostnaderne icke ens den ringaste summa derför afsedd! Skulle Styrelsen, emedan några medel för dylika utgifter icke varit anvisade, underlåta att redan från början vidtaga de grundförbättringar m. m., utom hvilka

arrendet i längden omöjligen kunde bära sig? Skulle, under det andra egendomar i trakten sökte göra sig tillgodo sednare tiders erfarenhet och införde deraf föranledda förbättringar i olika delar af landthushållningen, Alnarp ensamt stå qvar med sin landthushållning, inrättad efter äldre mönster? Hvad skulle då Elever och Lärlingar der hafva lärt; hvad skulle den besökande allmänheten, hvad Revisorer och Ständer hafva sagt om detta Landtbruks-Institut, som afsåg att framvisa en mönsterhushållning för landtbruket i alla dess delar, hvad skulle man då sagt om en Styrelse, som på detta sätt uppfattade sitt åliggande? Månne man då skulle åtnöjt sig med den ursäkten: Institutet har till dylika förbättringar icke erhållit något anslag! Styrelsen har nu i stället gått en annan väg; den har ansett sig redan från början böra vidtaga dessa förbättringar, som äro af natur att endast småningom kunna införas, och hade innan dertill ett statslån erhölls, redan derpå nedlagt betydliga kostnader.

Sålunda har Styrelsen dels af nödvändighetens tvång, dels af skyldigt bemödande att göra landtbruket så inbringande att det dryga arrendet deraf kunde betäckas, dels slutligen för att vid Institutets organisation uppnå dermed afsedda ändamål, snart sagdt blifvit tvungen att göra skulder. De af mig antydda olikheterne i det af de Erfarne männen uppgjorda öfverslaget af organisationskostnaderne och hvad som af Styrelsen verkligen dertill måste utbetalas, förklara redan uppkomsten af nära nog hela den skuldsumma, hvarför Styrelsen nu begärt ersättning. Men skulden får ytterligare sin förklaring deri, att vid det behöfliga årsanslagets bestämmande flera utgiftsposter likaledes blifvit af de Erfarne männen alldeles förbisedda. Det årliga anslaget bestämdes nemligen "*till löner för Föreståndare och Lärare, till underhåll för Elever och Lärlingar samt för bibliothek och samlingar*" att utgå med 18,000 R:dr. För de uppgifne ändamålen har Styrelsen icke öfverskridit denna summa. Den stat, som i nu föreliggande Utskotts-betänkande meddelas, är nemligen icke, såsom man här synes föreställa sig, af Styrelsen antagen, den afser en reglering för framtiden, hvartill Styrelsen nu begärt Ständernes bifall. 1865 års Stats-Revision angifver aflöningarnes belopp till 15,868 R:dr 92 öre; men Revisions-Berättelsen upptager derjemte andra utgiftsposter, som de Erfarne männen icke förutsett, och hvilka dock svårligen kunna undvikas. Så har neml. åtgått:

till bränsle och ljus (för året) .	4,175	R:dr	70 öre.
„ byggnaders och inventariers underhåll	2,141	„	23 „
„ diverse	4,949	„	17 „
	= 11,266	R:dr	10 öre

Bland dessa diverse kostnader förekomma de icke obetydliga utgifterne till laboratorium, brandförsäkringsafgift, läkare och medicamenter, skrifmaterialier och postporto, annonskostnader och protocollsföring, o. s. v.

Man synes temligen allmänt föreställa sig, att Alnarps betydliga åkerbruk skulle vara en betydande inkomstkälla för Institutet. Men dermed förhåller sig så, att då Alnarps gård, innan Institutet öfvertog densamma (med inberäkning af arbetsskyldige hemman) betalte i arrende 1,400 t:r säd, så betalar Institutet (jemte nämnde hemman) 1,600 t:r. Då arrendet varit en embetsman på lön anslaget, borde det väl kunna förutsättas, att denne redan förut sökt uppdrifva det till hvad skäligt kunde vara; men ändock höjdes det för Institutet med 200 t:r! Enligt Stats-Utskottets redan citerade Utlåtande N:o 96 vid 1857 års Riksdag utgjordes den af Arrendatorn fordrade afträdessumman (45,000 R:dr) till största delen af ersättningsbelopp för byggnader, för höstkörning och utsäde, samt för ett betydligt parti foder, under det endast 6,000 R:dr ansågs såsom ersättning för rättigheten till 4 återstående arrende-år. Om så var, månne synnerligen mycket kan vara att förtjena på ett arrende, som förre Arrendatorn afstod mot en ersättning af 1,500 R:dr för år, men som sedan blifvit höjdt med 200 t:r säd? Eller, för att räkna på ett annat sätt: Arealen af hela Alnarps egendom *(Stats-Utsk. Utl. N:o 96, p. 4)* utgör 1,050 tld, deraf 75 tld hårdvalls-äng med löfträd, 75 tld strandbete, 100 tld mad-äng, samt 800 tld åker. Arrendebeloppet, 1,600 t:r säd, motsvarar således 2 t:r af tunnlandet åker, eller omkring 1 ½ t:a af hela arealen. Då under förra året Lunds Academi hade att utarrendera ett hemman, beläget ungefär ½ mil ifrån Lund, var det först efter tvänne hållna offentliga auctioner, som 1 t:a af tunnlandet kunde erhållas och detta af jord, som utan tvifvel är fullt jemförlig med Alnarps. När nu Alnarps är en vida större egendom och betalar i arrende 50 % mera, kan man verkligen med fog vilja påstå, att något besydligt belopp kan vara att beräkna såsom förtjenst på landtbruket?

Man har äfven antydt, att på Eleverne borde något kunna förtjenas. Jag tillåter mig då anmärka, att efter 750 R:dr om året erhålles för 24 betalande Elever 18,000 R:dr; men Institutet, som har att betala kosthållet derjemte för 4 Fri-elever, betalar à 1 R:dr 25 öre om dagen för 28 Elever . . . . . 12,775 R:dr,
och för 24 Frilärlingar, á 80 öre om dagen . . 7,008 „

eller tillhopa 19,783 Rdr;

beräknas inkomstsumman efter 600 R:dr, som Eleverne till en början betalte, så ökas förlusten på mathållningen med

ytterligare 3,600 R:dr. Men, har man sagt: Kosthållet vore för dyrt. Ja! Styrelsen har verkligen också gjort ett försök att nedtvinga afgiften till Entreprenören; men det har redan af Biskop Sundberg blifvit omnämndt, huru detta försök utfallit. — Då man talar om det billiga priset på lifsförnödenheter i Skåne, månne man verkligen gjort sig reda för huru dermed förhåller sig? Vill man sluta dertill deraf att den Skånska jorden, såsom särdeles bördig, borde göra productionskostnaden billigare, så kan det väl ifrågasättas om icke den Skånske jordbrukaren får betala sin jord i samma proportion dyrare. Det bör dessutom ihågkommas, att värdet af en vara bestämmes hufvudsakligen af andra factorer — af förhållandet mellan tillgång och efterfrågan. Vore kött billigare i Skåne än i det öfre Sverige, hvarföre föres icke då slagtkreatur derifrån hit uppåt? Vore smöret billigare, huru kommer det sig, att man årligen ifrån det magra Småland skickar smör till det bördiga Skåne? Skåne exporterar visserligen både kreatur, smör och spannmål; men detta hindrar ju icke att man i år funnit uträkning att föra på jernväg stora qvantiteter spannmål ifrån det medlersta Sverige till de Skånska handelsstäderne. Vore lifsförnödenheterne i Skåne så billiga, eller berodde priset derpå af jordens bördighet, hur ville man då förklara dylika företeelser?

I betraktande af de förhållanden, jag haft äran anföra, kan jag verkligen icke anse Styrelsen hafva förtjenat de hårda förebråelser, som den i rikt mått fått uppbära. Den har, så vidt jag kan finna, sökt organisera Institutet efter den plan, som Rikets Ständer i allmänna ordalag antydt. — Om den hade handlat annorlunda, om den med förbiseende af det mål, som med Institutet åsyftades, strängt hade hållit sig inom några på slump antagna kostnadssummor, hvar skulle vi då stått för närvarande? Med mindre löner, hade man sannolikt fått åtnöja sig med mindre dugliga eller färre lärare, som måhända redan från början skulle satt Institutet i mindre anseende. Man hade kunnat bygga huset mindre, med föreläsningsrum, laboratorier, boningsrum jemt och nätt beräknade för det föreskrifna antalet Elever; men hade detta varit särdeles klokt? Enligt åsigten vid det Landtbruksmöte, der behofvet af ett nytt Landtbruks-Institut uttalades, trodde man sig kunna emotse 40—50 Elever, i stället för de 28, som Ständerne antogo. Då sednast vid Alnarp en ny kurs påbegyntes, anmälde sig 75 sökande till de befintliga 28 Elev-platserne. Liksom Ultuna, som hade plats för 18 Elever, under förra Riksdagen begärde och erhöll ett anslag af 109,000 R:dr till uppförande af en ny byggnad för att kunna ytterligare inrymma 20

Elever

Elever med behöfliga lärosalar m. m., så skulle ju äfven Alnarp, om byggnaden inskränktes så att den endast kunde rymma det föreskrifna Elev-antalet, redan nu behöft begära anslag till nya boningshus för att i någon mån kunna motsvara det stora behof, som de talrika ansökningarne angåfvo. Månne icke detta skulle utfallit vida kostsammare för Staten? I stället har Styrelsen redan under föregående år kunnat bereda plats för 42 Elever, 28 Lärlingar, 20 Smeder för undervisning i hofbeslag och för 10 Folkskolelärare i trädgårdsskötsel; således i allt för 100 lärande. Har nu detta resultat kunnat vinnas utan att mera öfverskrida den anslagssumma, om hvars tillräcklighet för det *då* afsedda Elev-antalet 1858 års Stats-Utskott redan hade hyst tvifvel, månne icke Ständerne böra snarare deröfver uttala sin belåtenhet, än instämma i det klander, som ifrån så många håll låter höra sig? Jag vågar således på anförda skäl anhålla om Ståndets bifall till hvad Utskottet föreslagit.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Sedan den föregående talaren haft ordet och så omständligt utvecklat frågan, har jag föga att tillägga och kunde inskränka mig till att med honom instämma. Jag vill dock bedja Ståndet, som tyckes vara böjdt för att afslå denna punkt, förut noga besinna sitt beslut. Professor Agardh har visat, att man icke väl tagit reda på hurudan ställningen vid Alnarp är. Man kunde anmärka mot Utskottet, att dess Utlåtande saknar en fullständig utredning af frågan, som för mången kunnat vara behöflig; men utredningen ligger i Revisions-Berättelsen, till hvilken man hänvisat, och derföre bör Utskottets korthet i referatet mindre klandras. Det ser nu emellertid ut som hade Styrelsen på ett mycket anspråksfullt sätt gått till väga. Institutet har dock icke öfverskridit de anslag, som af Rikets Ständer beviljats, utan den åsamkade skulden har tillkommit för sådant, som Styrelsen icke kunnat underlåta med mindre den skulle ådraga sig anmärkningar för brist på omtanke och derföre synes det mig vara både rätt och klokt att Rikets Ständer anvisa penningar till skuldens gäldande. Det är rätt; ty hvad anmärkning man än i formelt hänseende kunnat göra mot Styrelsens förfarande, så hafva dock alla erkänt, att vid Alnarps Institut allt är särdeles väl ordnadt för undervisningen, och då vore det både hårdt och oklokt att afslå beviljandet af medel, som utgjort och äro vilkor för Institutets fortgång och förmåga att uppfylla sitt ändamål. Jag tillåter mig äfven den anmärkningen, att det icke kan vara Landtbruks-Instituternas hufvudändamål att gifva exempel uti sparsamhet och hushållsaktighet. De skola i främsta rummet vara undervisningsanstalter, men för

att motsvara denna fordran är sparsamhet icke alltid möjlig. Om man nu, för att få debet och credit att gå ihop, försummat undervisningen, minskat elevernes antal o. s. v., hade icke ett sådant förfarande varit i högsta måtto klandervärdt? Men, säger man, Styrelsen hade kunnat draga in en hop kostnader, kunnat uppskjuta med en del anordningar. Jag frågar då: På hvad skulle man hafva dragit in? Hvarutinnan har Styrelsen slösat? Skulle man dragit in på mathållningsafgiften? Men då hade ingen entreprenör åtagit sig den. På arrendet? Men det är ju en gång bestämdt till 1,200 tunnor. Det återstår således att visa, hvari Styrelsen ådagalagt misshushållning. Hvad här sagts, dock af en talare, som nu för första gången är Riksdagsman, att, då medel för grunddikning, boskapsgödning m. m. icke voro beviljade, kunde man dröjt dermed och låtit bli skuldsättning — men den frågan var under öfverläggning vid sistlidne Riksdag och man insåg nödvändigheten af grunddikning för att höja egendomens värde. Om nu Rikets Ständer afslå, hvad blefve följden? Jo, att Institutet, för att betala skulden, måste realisera, och huru skulle det då gå med undervisningen? Jag medgifver visserligen, att Styrelsen på ett mera artigt sätt hade kunnat framställt sin begäran, men jag ser mera på *saken* än på *orden* och, ifrig för undervisningen i landets modernäring, tillstyrker jag bifall till Utskottets förslag. Jemförelsen med Elementarläroverken, som en talare anställt, är icke här tillämplig. Läroverken kunna icke få sådane extra-ordinarie utgifter som vid ett Landtbruks-Institut komma i fråga, utan deras utgifter kunna alla på förhand bestämmas. Med ett ord — Styrelsen öfver Alnarps Institut har icke gjort sig förtjent af ett misstroendevotum från Rikets Ständers sida.

Häruti instämde Contracts-Prosten *Janzon*.

Doctor **Gumælius**: Från den Riksdag, då första gången fråga väcktes om inrättande af ett landtbruks-institut på Alnarp, har jag deltagit i behandlingen af detta ärende och hade derföre tänkt uppträda för att efter förmåga söka gifva en fullständig utredning deraf. Men som jag visste, att här bland Ståndets ledamöter fanns en mycket sakkunnig person, väntade jag att han skulle taga till orda, och då han nu det gjort och på ett ganska klart sätt framställt saken, kunde det vara öfverflödigt att jag vidare utlåter mig. Han har visat, att felet icke ligger hos Styrelsen och att det förmenta pockandet från dess sida, som väckt så mångas förargelse, i sjelfva verket icke är fullkomligt sådant, som man äflats att framställa det, utan blott ett framläggande af de verkliga förhållandena i detta för Styrelsen i så många afseenden kinkiga uppdrag. En sak kan jag dock icke underlåta att nå-

got vidröra, enär jag hört, att flere i afseende derpå tyckas vara af samma mening. Det har nemligen sagts, att ett af de hufvudsakliga ändamålen för landtbruks-instituter skulle vara, att eleverna der finge lära sig sparsamhet. Att spara är visserligen en god sak — men icke behöfver man anlägga kostbara instituter för att inlära detta, som väl kan inhemtas uti hvarje någorlunda väl inrättadt hem. Om således eleverna få vid institutet lära sig att hushålla, så är det visserligen godt och väl, men hufvudsaken är väl ändå, att de der få lära sig att ordentligt och rationelt sköta landthushållningen och deraf främst sjelfva jordbruket. Man måste lära att genom användande af de bästa methoder taga af jordbruket den högsta afkastning. Men af ett åkerbruk får man icke genast reveny, helst om jorden, såsom förhållandet varit med Alnarp, förut illa varit skött. Stora penningesummor och mycket arbete måste läggas ned för att bringa ett förfallet åkerbruk i ordning igen. Har man sjelf dertill erforderliga capitaler, så är det bäst; annars måste man försöka att få låna. Drainering, som är en så vigtig sak, kanske en af de vigtigaste för att befrämja jordens jemna afkastning, lemnar icke genast afkomst, men för framtiden har man deraf större fördelar att hoppas. Man får icke tro, såsom en och annan tyckts inbilla sig, att för det att Alnarp förvandlades från Landshöfdingeboställe till Landtbruks-institut, i och med detsamma hela dess åkerbruk såsom genom ett trollslag blef förvandladt. Namnets förändring kunde väl icke verka såsom ett trollmedel, hvarigenom allt på en gång skulle framstå i fullständigt skick. Denna oriktiga föreställning och derpå byggda orimliga fordringar, har verkat mycken obenägenhet mot institutet. Det är väl bekant, att när ett tvifvel blifvit väckt, så växer det mer och mer; ehuru det vid en närmare granskning af saken kanske befinnes vara alldeles ogrundadt. Detta har man haft tillfälle att erfara vid många frågor, som förut utgjort föremål för stridiga meningar. Jordbruket skall bereda Sveriges välstånd. Derföre är angeläget att den näringen upphjelpes och befordras, och dertill skola landtbruks-instituterna bidraga. Det gamla sättet att sköta jorden kan icke längre bära sig. Jag hoppas att Ståndet må behjerta detta. Det institut, som nu är i fråga, är i så god ordning, som de tillgängliga medlen medgifvit, och det vore högst oförsvarligt, om man ville undandraga sig att uppehålla detsamma. Styrelsen förtjenar icke det hårda tadel, som här drabbat henne. Den består utaf i orten högt ansedda personer, och dessa Herrar hafva redan i sanning haft icke ringa bekymmer af sitt hedrande men med inga fördelar förenade uppdrag. Om dessa, i stället för att utveckla institutet så att det kunnat uppfylla sitt ändamål, helt

enkelt sagt: "vi kunna nu i brist på medel ingenting vidare göra; vi måste afträda och lemna institutet åt sitt öde", huru skulle man då hafva bedömt dem? Hvem skulle väl då haft mod att öfvertaga deras befattning, när så utmärkt skickliga och ansedda personer ansett sig ingenting kunna vidare uträtta. De ha i dess ställe modigt försökt att bära bördan och efter bästa insigt föra verket närmare sitt mål. Är det då Rikets Ständer värdigt att ytterligare lägga sten på börda och till de många bekymren, som de redan haft, äfven lägga tyngden af ett ogillande. Jag anhåller derföre att Utskottets hemställan må bifallas, på det institutets så gagneliga verksamhet icke skall förhindras eller förlamas, utan ytterligare utvecklas.

Häri instämde Doctor *Arrhenius* och Contracts-Prosten *Tegnér*.

Kongl. Hof-Predikanten **Rosenius**: Af allt, som här blifvit yttradt, kan man tydligt finna, att saken har varit och är sjuk och kanske är hela ställningen vid Alnarps landtbruksinstitut sjuk. Först skulle uppföras boningshus för lärare och elever, och der reste sig en slottslik byggnad, såsom man haft tillfälle att af ritningen se. För institutets organisation äskades vid 1856—1858 årens riksdag ett anslag af 200,000 R:dr. Denna summa nedsattes dock till 175,000 R:dr, emedan en sakkunnig man, sjelf ledamot af Skånska hushållsföreningen, på grund af sedermera uppgjorda calculer, förklarade, att sistnämnda summa vore för ändamålet tillräcklig. Sedan institutet kommit i gång, har man experimenterat bort stora summor. Det har väl blifvit yttradt, att en rationel hushållning nödvändigt måste leda till stora depenser; men då vid institutet bildas elever, hvilka sedan skola gå ut i landet och lära andra, så vore det väl en billig fordran, att de vid institutet finge lära sig, huru en god hushållning bör vara ställd. Så har dock icke skett. Hvad mathållningen beträffar så har den kostat för eleverne 1 R:dr 25 öre per dag, under det att för cadetterna vid Carlberg icke beräknats mer än 75 öre. Vidare hade man, då Rikets Ständer beviljade 18,000 R:dr såsom ordinarie anslag och denna summa ansågs tillräcklig, icke bordt öfverskrida densamma, utan hushållat så, att lånevägen icke behöft anlitas. När man icke gjort detta, så synes mig nödigt att ett exempel statueras, på det att Styrelsen må lära sig, att det icke går an att så förfara med Statens medel. Alla landets innebyggare få, hvar i sin mån, deltaga i skattebördorna, men hafva ingen nytta af de kostsamma apparaterna för dessa dyrbara instituter. I höga Norden, der jag har mitt hem, har man skött sin jord på gammalt sätt, och jordbruket har burit sig. Också jag har varit jordbrukare

och skördat ända till tionde kornet äfven under de sista hårda åren; men deremot är det väl bekant, att mången, som anskaffat och försökt dessa dyrbara redskaper, som utgå från landtbruks-instituterna, blifvit fattig. När jag tager alla dessa omständigheter i betraktande, kan jag icke på heder och samvete yrka annat än afslag å Utskottets hemställan.

Doctor **Falck**: En talare begynte nyss med en sjelfbekännelse. Jag nödgas följa exemplet och erkänna, att jag uppträdt i Ståndet med föresats, att icke lemna mitt bifall till Utskottets nu förevarande förslag. De skäl emellertid, som blifvit förebragte af Biskop Sundberg och Professor Agardh, hafva varit äfven mig för starke och förmått mig öfvergifva en mening, hvilken, ehuru hållbar gent emot hvad i Utskottets Utlåtande förekommer, icke synes mig vara det efter den närmare utredning ärendet sålunda fått. Då det vore möjligt, att åtskillige Ståndets ledamöter skulle dela denna åsigt, men finna sig förhindrade af hvad man kallat den formella sidan af saken, får jag således föreslå, att Ståndet ville förklara, att ehuru det väntat att Styrelsen öfver Alnarp iakttagit mera försigtighet i fråga om den skuldsättning som egt rum samt icke kunnat godkänna det sätt, hvarpå den sökt redogöra derför, vill Ståndet likväl för sin del biträda förslaget om skuldens betalande. Utan att fälla något omdöme, för egen del, om befogenheten af detta klander, måste jag föredraga denna utväg, att möjligen förena Ståndets tankar framför den att, enligt en ledamots uttryck, curera den förmenta sjukdomen med fullkomlig död, d. v. s. redlöshet för inrättningen, hvilket måste blifva den sannolika följden af ett afslag, äfvensom jag emot nämnde talare måste åberopa, att ett landtbruks-institut dock måste skötas annorlunda än en prestgård, vare sig i norr eller söder, och att hvad som derföre hos innehafvaren af denne sednare vore ett fel, lätteligen kan utgöra en förtjenst hos styresmannen öfver det förra.

Jag anhåller vördsamt om proposition å det af mig här ofvan formulerade förslag.

Doctor **Söderberg**: Då jag deltagit i Utskottets öfverläggningar öfver denna punkt så väl i plena som inom den Utskottets afdelning, som hade fått i uppdrag att afgifva förslag till Utlåtande öfver 6:te hufvudtiteln, må det tillåtas mig att yttra några ord i förevarande fråga, samt dervid fästa uppmärksamhet på ett eget förhållande, som ej ännu blifvit beaktadt af de ärade talare, som hitintills uppträdt till försvar för Utskottets tillstyrkande af denna punkt. — Vid denna punkt, mot hvilken så mången talare inom Högv. Ståndet uppstått, bittert klandrande Utskottets ledamöter för

deras visade flathet i hvad som rörer Directionen öfver Alnarps landtbruks-institut, finnes dock inom Utskottet blott en enda reservant. — Bland Utskottets 36 ledamöter hafva 35 varit med om ett beslut, mot hvilket blott *en* reserverat sig. — Då Utskottet i allmänhet ej har gjort sig kändt för böjelsen att misshushålla med Statens tillgångar och medel, eller att lemna oanmärkt hvarje öfverträdelse af de föreskrifter, som af Rikets Ständer blifvit gifna för deras användande, är den i förevarande fall sig uppenbarade enstämmighet inom Utskottet betecknande. — Hvad har väl kunnat föranleda Utskottets ledamöter, att vid afgörandet af denna skenbart tvistiga, kinkiga och ömtåliga fråga visa en sådan nästan enhällig öfverensstämmelse? Svaret finnes hos reservanten (se pag. 74). Der läse vi: Under den långvariga och varma öfverläggningen härom (om denna punkt) inom Utskottet, hafva alla de ledamöter, som yttrat sig, erkänt riktigheten af denna åsigt (nemligen den, att Directionen för en inrättning, som bekostas af allmänna medel, ej har rätt att utsträcka omkostnaderna utöfver det för inrättningen beviljade anslaget); men pluraliteten stannade likväl vid den meningen, att icke någon annan utväg finnes än att vidkännas ifrågavarande skuld. — Så står saken. Hvad skulle man väl här göra annat än betala? — Reservanten föreslog visserligen, under debatten inom Utskottet, att Ständerna borde vid detta tillfälle gå till väga på samma sätt som Norska Storthinget, då detta nekade att godtgöra hvad Byggnadsdirectionen hade utgifvit utöfver det bestämda års-anslaget för Konge-Paläets uppförande i Christiania. Följden blef, att byggnadsarbetet för ett år måste nedläggas. Men då en dylik method, använd vid detta tillfälle, kunde möjligtvis medföra institutets upplösning och död, så synes detta vara orsaken, att Utskottet ej åt detta reservantens förslag kunde lemna uppmärksamhet.

Discussionen förklarades härmed slutad, hvarefter *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställde proposition å bifall till Utskottets förslag. Då härvid blandade Ja och Nej hördes samt votering begärdes, uppsattes och godkändes följande voterings-proposition:

Den som godkänner Utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan, röste *Ja;* den det icke vill, röste *Nej.* Vinner *Nej,* har Ståndet samma hemställan afslagit.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 23 *Ja* och 19 *Nej,* i följe hvaraf Ståndet beslutat i enlighet med ja-propositionen.

Punkterna 23 och 24. *Biföllos.*

Punkten 25:

Domprosten **Sondén**, erhöll ordet och yttrade: För min del har jag icke kunnat biträda Utskottets hemställan att det för Alnarps Landtbruks-Institut å ordinarie stat uppförda anslag må förhöjas med 10,100 R:dr. Inom Afdelningen deltog jag deremot i ett annat tillstyrkande nemligen att anslaget måtte förhöjas med 8,600 R:dr och således hela ifrågavarande anslagsbelopp komma att utgöra 26,600 R:dr. Man ansåg bland annat att 5,000 R:dr kunde vara tillräcklig aflöning åt Föreståndaren vid Institutet. Såsom skäl för den förhöjda aflöning som Utskottet tillstyrkt anfördes, att Föreståndaren vid Alnarp skulle ega representationsskyldighet, hvarföre hans aflöning borde vara högre än föreståndarens vid Ultuna. Men som jag icke kan inse, att Rikets Ständer böra eller kunna anslå medel för dylikt ändamål, tror jag det vara nog, om man stannar vid den summa, som Afdelningen föreslagit och det så mycket mer, som man annars måhända har att vänta samma fordran från Ultuna, i hvars närhet ingen jernvägsstation finnes, der resande mot betalning kunna erhålla mat. Jag tillstyrker således att ordinarie anslaget för Alnarp endast höjes med 8,600 R:dr.

Prosten **Lundholm**: Jag kunde visserligen inskränka mig till att helt enkelt instämma med Domprosten Sondén; men då jag på begäran erhöll ordet, vill jag i största korthet yttra min tanke rörande det af Styrelsen öfver Alnarps Landtbruks-Institut afgifna förslag till aflöningsstat. Jag måste alltså bekänna att jag finner detta förslag, långt ifrån att vittna om behörig sparsamhet, tvärtom förråda anspråk, som synes mig alltför öfverdrifna. Att föreslå en lön af icke mindre än 6,000 R:dr för Institutets föreståndare, som väl har sin bostad och åtskilliga andra förmåner, förekommer mig högst orimligt. Det är sannt, föreståndaren heter Professor, men då borde han väl också kunna åtnöjas med samma lön, som bestås Professorer vid Rikets Universiteter. — Vidare äskas för en betjent en lön af icke mindre än 200 R:dr jemte en ersättning för kost af 292 R:dr samt för icke mindre än 3:ne dylika betjentgossar, hvarom Utskottet med skäl yttrar, att dessa poster icke synas vara af beskaffenhet att statsmedel dertill böra tagas i anspråk. Likaledes tyckes aflöningen för tvänne vaktmästare, föreslagna till 600 R:dr för hvardera, vara allt för högt tilltagen, helst bemälte tjenare utan tvifvel hafva sin bostad och sannolikt dessutom andra förmåner.

Om således behörig hushållning iakttages, är jag fullt förvissad att, om det förut varande årsanslaget förhöjes med 8,600 R:dr, är detta mer än tillräckligt, men då det torde vara förgäfves att yrka nedsättning i detta belopp, hvartill

jag eljest skulle vara färdig, bifaller jag för min del Domprosten Sondéns förslag.

Häri instämde Doctor *Säve*, Contracts-Prosten *Palmlund* och Kyrkoherden *Wennerström*.

Doctor **Moberger**: Jag ber blott att vördsamt få erinra Högv. Ståndet, att Professor Agardh i sitt omständliga och vältaliga försvarstal för Alnarps Landtbruks-Institut bland annat nämnde, att Styrelsens ledamöter vid sina besök på stället sjelfva betala sin middag. Då vet jag icke någon anledning att tala om föreståndarens representationskostnad. Jag har ock fästat mig vid en annan utgiftspost neml. underhåll för ett par hästar, hvilket upptages till 500 R:dr. I min hemort finnas som bekant är husarhästar och då för dessas underhåll i allmänhet icke betalas mer än 150 R:dr årligen, synes det mig besynnerligt, att i Skåne, som är en mycket fruktbarare provins än Småland, utfodringen för en häst skall gå till 250 R:dr. Jag förenar mig derföre i Domprosten Sondéns yttrande.

Efter härmed slutad discussion *bifölls* denna punkt med den ändring att Ståndet, i öfverensstämmelse med Inkomst-Afdelningens förslag, för sin del beviljade en förhöjning af allenast 8,600 R:dr uti nuvarande årsanslag för Alnarps Institut.

Doctor *Sandberg*, som förklarade sig dela Doctor *Mobergers* förut uttalade åsigter, anmälde reservation mot alla, rörande Alnarps Landtbruks-Institut, fattade beslut.

Punkt. 26:

Prosten **Ljunggren** erhöll ordet och yttrade: Mot hvad Utskottet i denna punkt tillstyrkt har jag anmält reservation. Kongl. Maj:t har uti det till Ultuna Landtbruks-Institut nu utgående årsanslag, 12,000 R:dr äskat förhöjning med 6,000 R:dr. Utskottet har ansett sig sakna anledning i vidsträcktare mån förorda den nådiga framställningen än att tillstyrka en förhöjning af 4,000 R:dr. För min del anser jag att ingen nedsättning bör ega rum i den af Kongl. Maj:t äskade summan. Det har upplysts, att, i följd af det nuvarande anslagets otillräcklighet, under de sednare fem åren en brist af omkring 12,000 R:dr årligen uppstått. En farm, Kungsängen, anses nu böra lemna så mycken afkastning att ungefärligen hälften af denna summa derigenom betäckes. 6,000 R:dr behöfvas således i förhöjdt anslag och jag hemställer vördsamt, att denna summa må beviljas.

Häri instämde Doctor *Gumælius*.

Då ingen talare vidare anmälde sig framställde *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* proposition å bifall till Utskottets förslag. Då härvid blandade ja och nej hördes samt votering begärdes, framställdes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som bifaller Utskottets hemställan i punkt 26, röste *Ja;* den det icke vill, röste *Nej;* Vinner nej, har Ståndet bifallit Utskottets hemställan med den ändring, att årsanslaget för Ultuna Landtbruks-Institut höjes till det af Kongl. Maj:t äskade belopp eller 6,000 R:dr,

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 16 ja och 21 nej och hade Ståndet således stannat i det beslut, som nej-propositionen innehåller.

Punkterna 27—33. *Biföllos.*

Punkten 34. *Lades till handlingarne.*

Punkterna 35—44 a). *Biföllos.*

Punkten 44 b):

Domprosten **Sondén** erhöll ordet och yttrade: Jag har bifallit föregående punkt, i hvilken anslag beviljats för befrämjande i Jemtlands län utaf en god afvel af arbetshästar, enär talande skäl blifvit anförda. Men deremot kan jag icke godkänna förevarande punkt, hvari ett anslag tillstyrkes till fårafvelns förbättrande i nämnde provins. Ingen har neml. kunnat uppgifva, hvarifrån en för Jemtland passande fårrace borde införskrifvas. När ingen är i stånd att säga på hvilken fläck af jorden tjenliga afvelsdjur äro att söka, tycker jag, att med anslagets beviljande kan tills vidare anstå till dess en sådan blifvit upptäckt och yrkar således afslag å förevarande punkt.

Kyrkoherden **Englund**: Med anledning af den föregående talarens anmärkning ber jag få nämna, att i motionen den s. k. Black-face-racen är föreslagen och att denna race skulle införskrifvas från Skottland. Föröfrigt vågar jag fästa Högv. Ståndets uppmärksamhet derpå, att den summa, som är i fråga, inskränker sig till ett mycket obetydligt belopp. Då så är förhållandet och den provins, som anslaget skulle tillfalla, i allmänhet är fattig och för det närvarande nödlidande, anser jag mig icke sakna skäl till den vördsamma förhoppning, att den af Stats-Utskottet föreslagna summan beviljas.

Domprosten **Sondén**: Jag erkänner min glömska och erinrar mig nu, att motionären föreslagit den Skottska s. k. "Black-face"-racen. Men i Utskottet fick man den upplysning att just denna race var alldeles olämplig i anseende

till climatiska olikheter mellan Jemtland och Skottland, och ingen annan race visste man att i stället föreslå, som vore mera passande. Hvartill skulle det då tjena att anvisa medel?

Contracts-Prosten **Tegnér**: Det har sin fulla riktighet att motionärerna fästat uppmärksamheten på den Skottska s. k. "Black-face"-racen, såsom, efter förmodan, en för Jemtland passande får-race, men härpå har Utskottet icke fästat något afseende, utan har endast föreslagit att 2,500 R:dr måtte ställas till Kongl. Maj:ts disposition för inköp af baggar af en för Jemtland passande race, att till fårafvelns förbättrande derstädes stationeras på lämpliga ställen. Således blir bestämmandet af orten, eller landet, hvarifrån de ifrågavarande afvelsdjuren skola anskaffas, äfvensom racen af dem, Regeringens ensak, och sedan de hit inkommit dispositionen af dem, då den sker inom Jemtland. Anslagsbeloppet har jag, för min del, tillstyrkt inom Utskottet, och fortfar med detta tillstyrkande äfven nu.

Efter härmed slutad discussion blef förevarande hemställan af Ståndet *bifallen*.

Punkterna 45—59. *Biföllos.*

Punkten 60:

Domprosten **Sondén** erhöll ordet och yttrade: Såsom reservationen utvisar har jag i denna punkt varit af en från pluralitetens afvikande mening. I nämnde reservation har jag ock i korthet redogjort för skälen, hvarför jag icke kunnat finna någon våda uti att bifalla Kongl. Maj:ts Proposition angående Bergsskolans i Fahlun förflyttning till Stockholm och förening med Technologiska Institutet. Utskottet har hufvudsakligen haft den invändningen att saken icke vore tillräckligt utredd, ja, Utskottet föreslår att i underdånig skrifvelse anhålla "det Kongl. Maj:t behagade låta utreda, huru undervisningsväsendet i Bergshandteringen bör för framtiden ordnas och hvilka kostnader dermed må vara förenade samt hvilken Bergverksort må för läroverket befinnas lämpligast". Af redan skedda utredningar är dock bekant, att för Bergsskolans ordnande i Fahlun kostnaden beräknas till 40,000 R:dr, hvaraf till lärarnes löner 23,000 R:dr. Hvad Bergsskolans förflyttning till hufvudstaden skulle kosta är ock redan meddeladt i Kongl. Maj:ts Proposition äfvensom förslag till dess Stat under sådan förutsättning blifvit uppgjord. Mig synes derföre att man redan fått den utredning som frågan behöfver och att fördenskull Utskottets nu gjorda hemställan åsyftar ett uppskof, hvilket,

så att säga, mera rätt fram kunnat vinnas, om Utskottet afslagit Kongl. Maj:ts Proposition, dervid anförande såsom skäl att för närvarande saknades erforderliga tillgångar. Men denna utväg har Utskottet ej begagnat.

Det resultat, hvartill Utskottet kommit, uppstod under öfverläggningarne om denna fråga. Någon af ledamöterna framkastade den tanken att liksom ett Landtbruks-institut icke förlägges i Stockholm utan på en landtegendom, så borde ock en Bergsskola icke förläggas i Stockholm utan vid ett jernverk, der eleverna samtidigt med den theoretiska undervisningen skulle kunna erhålla practisk öfning i jernhandteringens vigtigaste grenar. Denna åsigt har uti motionen blifvit antydd såsom varande Rikets Ständers mening, men man ryggade tillbaka för kostnaderna. Det är lätt att inse att ett sådant jernverk icke fås för intet. Icke heller kan Bergsskolan förläggas till hvilken hammarsmedja som helst. Det fordras ett jernverk af den omfattning att eleverna kunde få tillfälle till practisk handtering i de hufvudsakliga operationerna vid jernhandteringen såsom tackjernsblåsning, tackjernets beredning till smidigt jern eller stål o. s. v. hvarvid jag särskildt måste erinra om den i sednare tid uppfunna methoden att genast bereda tackjern till stål eller det berömda Bessemer-stålet. När eleven utgår från Bergsskolan fordras att han skall ega kännedom om allt detta. Ett jernverk, som skulle motsvara ändamålet, måste således åtminstone hafva trenne fullständiga verkstäder nemligen för tackjernstillverkning, valsverk för stångjern och slutligen för stålberedning. Men blotta inköpet af ett sådant jernverk eller af andel i ett sådant med förbehåll att dess verkstäder skulle få begagnas af skolan för meddelande af practisk öfning åt dess elever skulle uppgå till kostnader, i jemförelse med hvilka utgifterna för de förut omhandlade Landtbruksinstituterna torde kunna anses obetydliga.

Min reservation har vederfarits den ovanliga uppmärksamheten att en här utkommande daglig tidning upptagit den till vederläggning och ansett det vara min subjectiva öfvertygelse, att Bergsskolans förläggande till ett jernverk skall blifva mycket kostsam. Jag vågar dock tro att denna öfvertygelse, den må kallas subjectiv eller objectiv måste delas af hvar och en, som vet hvarom frågan är och har någon föreställning om hvad jernverk kosta i inköp och ett institut erfordrar i byggnader. Skulle min åsigt icke delas af Ståndet, så får jag blott hänvisa på den nyss slutade discussionen angående Landtbruksinstituterna, med afseende på hvilka man haft tillfälle se, huru föga man på förhand kan beräkna, hvad dylika anläggningar komma att kosta. Deremot synes, att inga vanliga kostnader äro förbundna

med Bergsskolans förflyttande till Stockholm. Man vet, att till dess byggnader erfordras 100,000 R:dr.

Mot detta förslag har hufvudsakligen den invändning gjorts, att Stockholm icke är någon bergslagsort. Men antaget, att skolan ock erhåller sin plats i någon landsortsstad i bergslag t. ex. Nora eller Philipstad, så finnas icke på dessa ställen något jernverk, der de practiska öfningarne kunna försiggå, utan måste man af enskilda personer betinga skolan rätt, att vissa tider på året besöka deras jernverk. Frågan blir då blott om en längre eller kortare resa och reducerar sig då till skjutsaffär. Det är bekant att eleverna brukat resa från Fahlun till Finspongs jernbruk. Låge nu Bergsskolan i Stockholm, så vore det en besparing i skjutspenningar. Om det ock i trakten af Nora och Filipstad finnes många jernverk, så följer icke deraf, att eleverna finge begagna dem. Med ett ord — frågan synes nu vara för fullständigt utredd, att man icke borde tveka att bifalla Kongl. Maj:ts Proposition, som blifvit af Kongl. Commers-Collegium och Bruks-Societeten tillstyrkt. Hyser man likväl tvekan att af sparsamhetsskäl anslå de äskade medlen, så afstyrker jag i alla händelser den föreslagna underdåniga skrifvelsen, helst den utredning Rikets Ständer vid 1860 års Riksdag begärde nu är vunnen.

Häri instämde Doctor *Söderberg*.

Contracts-Prosten **Tegnér**: Då frågan om jordbruket eller landets första modernäring, med Landtbruksinstituten, förekom, inlät jag mig icke i striden, utan iakttog tystnad, och först sedan den var utkämpad och utgången genom votering, skulle bestämmas, aflemnade jag ett ja att i urnan nedläggas. Nu gäller frågan landets andra modernäring i Bergshandteringen, eller *Bergsbruks-Institutet*, in petto, och såsom bosatt inom en s. k. bergslagsort, anser jag mig böra uttala den, i afseende på förevarande fråga, inom samma ort rådande allmänna opinion, hvilken ock af mig delas, på samma gång som jag ock är förvissad att den här icke mäktar göra sig gällande, utan är inskränkt till ett ringa fåtal.

Äfven denna frågas utgång var inom Utskotts-afdelningen motsatsen af hvad den blef i Utskottets plenum. I Afdelningen tillstyrktes bifall till Kongl. Maj:ts Proposition, fast med ringa pluralitet; i Utskottets plenum afstyrktes bifall till högstberörde Proposition med stor pluralitet. I detta sednare beslutet har jag icke deltagit, såsom då af Ståndet permitterad; men om tillstädes hade jag icke underlåtit att instämma i den af Domprosten Sondén afgifna reservationen. Min ställning till frågan är härmed uttalad. Det saknar icke sin märkvärdighet, och måste väcka en viss förundran, att i ett ärende, som nu för tredje gången blif-

vit af Kongl. Maj:t till Rikets Ständer framställdt, och hvaröfver alla auctoriteter och corporationer, som med ärendet kunna hafva något att skaffa, och bland dessa sednare Bruks-Societeten, genom dess Fullmäktige i Jerncontoret, hörda blifvit och yttranden afgifvit, något ännu kan återstå att *utreda*, och särdeles det som begäres, eller huru undervisningsväsendet i bergshandteringen bör för framtiden ordnas och hvilka kostnader dermed må vara förenade. Ty om både den ena och den andra af dessa omständigheter icke vore utredd, hvad innehölle väl då, eller huru hade Kongl. Commers-Collegium fullgjort sitt af Kongl. Maj:t meddelade uppdrag, att, efter det Föreståndaren för Bergsskolan ånyo sig yttrat, samt Bruks-Societeten jemväl blifvit hörd i afseende på fortfarande bidrag till skolan, till Kongl. Maj:t inkomma med alternativa förslag å de åtgärder, som kunde vara lämpliga att vidtaga, för att åt ifrågavarande undervisningsanstalt, bereda den *utveckling, som, med afseende å undervisningens tidsenliga ordnande — — — funnes vara af omständigheterna påkallad?* Att en sådan utredning ock verkligen skett blir uppenbart, af den critik, som Utskottet öfver densamma anställer, och hvilken finnes att läsa å sid. 62 af detta utlåtande; men troligt är att den icke behagar Utskottet, ty fortfarande föreslås Bergsskolans förläggande till Stockholm och sammanställning med Technologiska Institutet äfvensom Bruks-Societeten gör detta till vilkor för det fortgående årliga bidraget af 15,000 R:dr för den practiska undervisningens befrämjande. Det *Technologiska Institutet* klingar icke väl i hvarje öra, och *Stockholm* är ingen *bergverksort* på samma gång som Utskottet dock reserverar sig emot att hafva uttalat något omdöme till förmån för Bergsskolans qvarblifvande i Fahlun. Den begärda ytterligare utredningen af ämnet bevisar visst särdeles ömhet om Bergsundervisningens ordnande för framtiden, på det ändamålsenligaste sättet men icke lika förtroende till denna undervisnings målsmän och den auctoritet, som har uppsigten öfver bergverks-angelägenheterna närmast sig uppdragen, för att icke gå vidare. Hvad särskildt angår den bergverksort, der läroverket borde förläggas; så, och då uppmärksamheten uttryckligen blifvit fästad på ett yttrande af Kongl. Commers-Collegium, att läroverket borde förläggas vid ett *sådant jernverk, som omfattade alla de vigtigaste grenarna af jernhandteringen*", saknar man visst icke anledning till antagandet, särdeles om man läser mellan raderna, att Utskottet önskar med den förnyade utredningen framkallandet af förslag till ett *Bergs-Institut*, kanske till likhet med och i samma skala som Landtbruksinstituten. Under discussionen öfver ämnet fästade ock en ärad ledamot uppmärksamheten på chartan öfver *Grufvefälten* i närheten af den tilltänkta

jernvägen mellan Frövi och Fahlun, hvilken charta nu pryder ett par väggar af sessionsrummet, och gaf med detsamma äfven en anvisning på *läget för Bergsskolan*. Onekligen vore läget passande; kanske var det en siare-blick i framtiden af den berömde mannen, och med visshet var det en stor framtidstanke. Ty nekas kan icke att i en sådan ort tillfälle blefve icke blott att inandas *bergsluft*, hvilken icke finnes i Stockholm, och utgjorde således äfven ett hinder för Bergsskolans förläggande derstädes, utan äfven att *practiskt* studera vetenskapen allt från malmens brytning i grufvan och dess olika reningsprocesser tilldess derigenom uppkommer metallen, och det olika användandet af densamma. Men hvilka mångfaldiga inrättningar och verkstäder fordras ej för allt detta, hvilken lärarestat måste ej uppsättas och aflönas, för att i alla dessa mångfaldiga ämnen undervisa och handleda, hvilka byggnader måste ej anskaffas och underhållas för att deri inrymma lärare, lärjungar och egentliga arbetare; och först då vore väl Bergs-Institutet ordnadt, äfvensom undervisningen i bergshandteringen komme derhän, som Utskottet tyckes vilja att den må komma för framtiden, då den blifvit förlagd till den lämpligaste bergverksorten. Nu vill Utskottet ock veta och få utredt "hvilka kostnader dermed må vara förenade"; och har den föregående talaren, ehuru han är Mathematiker, förklarat, att de icke kunna ens approximativt beräknas, men att antaga det de komme att öfverstiga dem för både Ultuna och Alnarp sammanlagda torde hvarken vara vågadt eller blifva öfverdrifvet. I sådant fall komme åtminstone all anledning att saknas till klagan öfver ringa anslag för befrämjandet af bergsbruket. Men hvarifrån medlen skulle tagas, och kostnaden bestridas, för ett sålunda ordnadt undervisningsväsende i bergshandteringen, torde äfven fordra sin egen utredning, ty gifvet är att Statsverkets nu varande ställning icke medgåfve den. Att för utförandet af något sådant draga vexel på en kommande Riksdag kan äfven vara vanskligt, ty det är tänkbart, att, oaktadt god vilja man dock saknade förmåga att honorera vexlar, och att dermed kunde dröja längre än den redan bofälliga Bergsskolan i Fahlun kunde bestå, och de dervarande fåtaliga lärarekrafter mäkta åstadkomma och bibringa en mot tidens fordringar svarande och derefter behöflig undervisning i Bergsvetenskapen. Sannt är väl att man bör söka och sträfva efter det bästa, men det kan icke på en gång nås, och derföre bör och får man icke förbise eller försaka det bättre, som kunde vinnas. Det vore kanhända det mest främjande för bergsundervisningen att få anstalten, der denna undervisning skulle meddelas, förlagd i en bergverksort och vid ett jernverk, som omfattade de flesta grenarna af jern-

handteringen, eller med andra ord att få ett Bergs-Institut; men Statens tillgångar medgifva det icke, för närvarande, såsom jag tror här ofvan blifvit visadt. Derföre tror jag rådligast vara, hvad jag ock, meo voto, gör, att bifalla Kongl. Maj:ts Proposition om Bergsskolans förflyttning till Stockholm och sammanställning med Technologiska Institutet, helst denna förändring kunde med minsta tidsutdrägt verkställas, likasom den blefve med minsta kostnad förenad för Statsverket, efter all anledning till fromma och gagn för undervisningen, och, med visshet, allmännare både önskad och förordad af dem, som drifva bergshandteringen.

Kyrkoherden **Wennerström**: Jag undrar icke på, att de ledamöter, som inom Utskotts-afdelningen förordat Kongl. Maj:ts Proposition angående Bergsskolans förflyttning till hufvudstaden, också nu uppträda och söka göra sin mening gällande. För min del måste jag hålla Stats-Utskottet räkning för dess beslut att afböja denna flyttning, ty den synes mig vara både onaturlig och opractisk och skulle föranleda kostnader utan motsvarande nytta. De theoretiska studierna anser jag kunde drifvas vid Technologiska Institutet eller vid Universiteterna och Bergsläroverket således återgå till hvad det ursprungligen varit och som är dess naturliga ändamål nemligen att vara en practisk tillämpningsskola för bergsmannabildningen. Jag tror visserligen, att Utskottet hade kunnat helt enkelt tillstyrka afslag å den Kongl. Propositionen; men då Utskottet nu förordat en underdånig skrifvelse, bifaller jag dess hemställan derom.

Hof-Predikanten **Wahrenberg**: Instämmande med Kyrkoherden Wennerström kunde jag dervid låta bero. Jag kan så mycket heldre tillstyrka bifall till Utskottets hemställan som en så vigtig fråga som den förevarande icke kan lida af en närmare utredning. Factiskt är att meningarne inom landet i denna sak äro mycket delade och jag för min del tvekar icke att uttala min åsigt, att hufvudstaden icke kan vara lämplig plats för en Bergsskola. Ämnad till en practisk tillämpningsskola för bergsmannabildningen bör Bergsskolan icke göras till ett appendix till Technologiska Institutet. Det vore att befara att genom en sådan sammanslagning det theoretiska erhölle för stor öfvermakt. Mig synes också att det icke blifvit tillräckligen utredt, huru den practiska undervisningen vid grufvor och jernverk skulle anordnas för den händelse skolan förlägges inom Stockholm. Derföre vore det nödigt, att, såsom också Utskottet tillstyrkt, en utredning skedde, huruvida läroverket kunde förläggas i en bergslagsort.

Häremot har man invändt, att en sådan anordning

skulle vara förknippad med alltför stora, ja, nära nog oberäkneliga kostnader. Men hvem vet, om icke kostnaderna blefve lika stora, om, i öfverensstämmelse med Kongl. Maj:ts Proposition, Bergsskolan flyttades till Stockholm? Man blefve kanske tvungen att äfven der uppbygga verkstäder och vill man tala om oberäkneliga kostnader, så tyckes här vara skäl dertill. Man har åberopat Bruks-Societeten, som förordat Bergsskolans flyttning. Dertill kunna anledningarna vara många. Jerncontoret har såsom kändt är bekostat undervisningen i denna gren och ser naturligtvis icke ogerna att dess utgifter blifva minskade.

Ett annat skäl, som talar emot den föreslagna flyttningen är faran att centralisera allt i hufvudstaden. Det kan icke heller vara nyttigt, att dit draga landets ungdom. I en Bergslagstrakt synes rätta platsen vara för en undervisningsanstalt sådan som denna. Nyttan deraf vore icke blott ögonskenlig för ungdomen utan äfven för den kringliggande landsorten, som väl kan hafva anspråk på någon del af den bildning, som en undervisningsanstalt sprider omkring sig. Jag tillstyrker således bifall till Utskottets förslag.

Häri instämde Contracts-Prosten *Palmlund.*

Biskop **Sundberg**: Jag instämmer med de båda sista talarne och har icke mycket att tillägga. De talare, som först hade ordet i denna fråga, funno besynnerligt, att Utskottet hemställt att Rikets Ständer måtte uti underdånig skrifvelse anhålla om ny utredning angående undervisningen i bergshandteringen, då likväl så nyligen Kongl. Maj:t låtit verkställa en sådan. Men denna utredning har icke varit gjord i det *syfte*, som nu är föremål för Utskottets begäran. Nöjer man sig med en utredning endast af den economiska sidan af saken, då är visserligen tillräckligt åtgjordt; ty då visar det sig, att Bergsskolans sammanslagning med Technologiska Institutet är den minst kostsamma anordningen och med afseende derpå har ock undervisningsplanen blifvit uppgjord. Men denna utredning har icke för Utskottet varit fullt nöjaktig. Utskottet har icke ensamt velat se på kostnaden utan ock, huru det med bergsläroverket åsyftade ändamål må så fullständigt som möjligt kunna vinnas. Detta ändamål synes icke uppnås, om Bergsskolan göres till en afdelning af Technologiska Institutet. Derföre har Utskottet begärt en utredning, huru skolan bör ordnas för att utgöra en sjelfständig practisk tillämpningsskola och till hvilken bergverksort den då bör förläggas. Man har såsom mig synes, på goda grunder anfört, att endast i en bergslagsort tillfälle finnes till sådana practiska öfningar, som för undervisningen äro af största vigt och att undervisningen måste

blifva

blifva så att säga mera lefvande, der de omgifvande föremålen leda lärares och lärjungars tankar i samma riktning som deras studier. Förespeglingarne om de stora kostnaderna böra icke verka afskräckande, om blott afsigten vinnes. Staten offrar nu blott 7 à 8,000 R:dr för en så vigtig näring som jernhandteringen. Om ock denna summa mångdubblades, så betydde det föga, endast nyttan i samma mån blefve större. Utskottet förutsåg, att betydliga uppoffringar skulle kräfvas, men det oaktadt fann det saken vara så vigtig, att man ej borde skygga tillbaka derför. I bergshandteringens eget intresse yrkar jag bifall till Utskottets hemställan. Planen att inköpa ett jernverk för Bergsskolans räkning var endast en löst framkastad tanke af en Utskotts-Ledamot. En sådan affär är också öfverflödig, om Bergskolan förlägges i en ort, der rundtomkring jernverk finnas.

Häri instämde Doctorerna *Björkman*, *Ljungdahl*, *Arrhenius* m. fl.

Doctor **Rundgren**: Då åtskilliga talare förordat Utskottets förslag och Ståndet synes vilja godkänna detsamma, har jag ansett det vara angeläget att fästa Ståndets uppmärksamhet på angelägenheten att noga göra sig reda för *hvad* man bifaller genom ett godkännande af detta förslag. Dermed har man nemligen godkänt Utskottets åsigt att Bergsskolan icke bör flyttas till Stockholm, vidare icke uttalat något omdöme angående skolans qvarblifvande i Fahlun, ytterligare hänvisat på möjligheten att förlägga skolan hvarken i ena eller andra af nu omförmälda städer, utan i någon annan stad, samt slutligen begärt en undersökning om lämpligheten att förlägga skolan vid ett bergverk, antingen inköpt af Staten eller icke. Med allt detta är frågan för en längre tid undanskjuten, en åtgärd hvilken för undervisningen i bergsväsendet måste vara i högsta grad menlig.

Hade Utskottet föreslagit afslag å den Kongl. Propositionen af economiska skäl, skulle jag deremot icke haft något särdeles att invända, enär nästa Riksdag inträffar redan nästa år, och *ett* års uppskof med frågans afgörande icke lärer så mycket betyda. Men då uppskofvet betyder ett ogillande af hvad alla auctoriteter i frågan tillstyrkt, kan jag icke gå in på detsamma. Fahlun anses af samtliga auctoriteter olämpligt, och Bruks-Societeten, som väl skall vara mest intresserad i frågan, har tillkännagifvit sig vilja indraga sitt årsanslag, om förflyttningen till Stockholm icke varder beslutad.

Frågans vigt har föranledt mig att söka sätta mig in i saken. Klart har då blifvit för mig, att, antingen skolan qvarstadnar i Fahlun eller icke, uppoffringar måste göras.

Såsom nu är ställdt med undervisningen för en af våra vigtigaste modernäringar, kan det icke förblifva, och om undervisningen skall kunna förbättras, måste localerna för densammas bedrifvande blifva ändamålsenliga. Jemför man nu Fahlun med Stockholm, så äro obestridligen fördelarne på det sednares sida, likasom ock dessa fördelar blifva öfvervägande, om man vill uppsöka någon annan bergstad än Fahlun. I fråga om bergshandteringen, likasom i fråga om hvarje annan näring, måste ock vara af vigt för Läraren att kunna följa med sin tid, att hafva omkring sig de väckelser som nödga honom dertill, och de tillfällen, som sätta honom i stånd att göra det. Hur isolerad måste han icke känna sig i detta hänseende i Fahlun eller någon annan aflägsen småstad, i jemförelse med hufvudstaden?

Att åter förlägga skolan vid ett Bergverk, låter sig knappast verkställa. Antingen skall den upprättas vid något enskildt dylikt; men i sådan händelse torde tillfällen till experimenterande ej blifva särdeles många, då väl ingen lärer vilja åt elever öfverlemna sina dyrbara inrättningar och materialier. Eleverna skola då såsom nu blifva en slags åskådare, som föga förunnas practiskt lägga hand vid arbetet. Eller ock skall Staten inköpa eller ingå som actie-egare i ett jernverk; men hvad kostar detta? Kännare försäkra att 3 millioner R:dr vore det allra minsta som då kunde ifrågakomma. Vi se hvad våra Landtbruks-Instituter kosta, så väl vid inköp af egendomarne som vid deras skötsel. Jag tror icke att mången inom det Högv. Ståndet skulle vilja förorda en sådan utväg.

Man säger, att man alltför mycket skulle centralisera undervisningen, om man nu jemväl flyttar bergs-undervisningen till hufvudstaden, och att man skulle komma att bedrifva denna undervisning alltför theoretiskt. Jag frågar då, huru mycken practik kan väl beredas i Fahlun? Måste icke eleverna årligen genom resor inhämta den practiska kunskapen? Och för öfrigt måste väl skolans hufvudsakliga ändamål vara, att gifva de theoretiska grunderna för det practiska i bergshandteringen. Centralisationens faror blifva dessutom ringa i jemförelse med isoleringens. I Tyskland såsom i andra främmande länder skiljer man emellan Bergs-academi och Bergsskola. Den förra förlägger man ju mer och mer i de större städerna, utan afseende på deras läge i bergslagsorter. Mig förefaller såsom om vi just skulle behöfva en sådan Bergs-academi, och att dess läge måste vara i hufvudstaden. När dertill kommer, att icke blott i economiskt hänseende, utan jemväl för undervisningen fördelar uppkomma genom föreningen eller sambandet med Technologiska Institutet, så har detta bestämt mig i frågan. Jag yrkar derföre bifall till den Kongl. Propositionen; men om Ståndet icke vill in-

stämma häri, anhåller jag att Ståndet åtminstone ville afslå Utskottets förslag, och förklara att af economiska skäl den Kongl. Propositionen för närvarande icke kan bifallas.

Domprosten **Sondén**: Ehuru Ståndet redan synes hafva fattat sitt beslut, kan jag dock icke med tystnad lemna de skäl, som blifvit anförda till försvar för Utskottets hemställan. Hufvudskälet synes vara det, att man önskar att Läroverket skall blifva en *practisk* tillämpningsskola. Det skulle vara rätt intressant att veta hvad de ärade talarne mena med den *practiska* undervisning de förorda. Ser jag på den organisation, som Professor Bagge — en man fullt ut lika practisk och lika välvilligt stämd för skolans läge i en bergslagsort som någon af dem — föreslagit, så skulle lärarepersonalen, enligt hans mening utgöras af fyra Professorer, nemligen en i chemi och allmän metallurgi, en i jernets metallurgi, en i bergsmechanik; en i mineralogi, geologi, och grufbrytning; två Adjuncter, nemligen en i chemi och allmän metallurgi, och en i bergsmechanik, samt en extra Lärare i skogshushållning och brukseconomi. Frågar man nu vetenskapsmän hvilka vetenskaper de pläga kalla practiska, så finnes knappt någon enda bland de ofvannämnda, som icke i dagligt tal benämnes så, sjelfva chemien inberäknad. Menar man nu med practisk undervisning en undervisning i dessa practiska vetenskaper, så kan den likaväl ega rum i Stockholm som i Nora, Filipstad eller Fahlun. Skulle man åter med praxis mena detsamma som handlag, så är Stockholm till bibringande deraf otjenligt, men delar denna olämplighet med landsortsstäderna, hvilka lika litet som Stockholm äro försedda med verkstäder för jernberedningen. Man måste då förlägga skolan till ett jernverk. — Jag förmodar att Högv. Ståndet anser Landtbruks-Instituterna för practiska skolor. Men icke hafva väl dessa Läroverk till syfte att blott bibringa handlag i landtbrukets särskilda förrättningar, utan nog meddelas der äfven icke så litet af de vetenskaper, hvarpå ett rationelt landtbruk grundas. Men der sådana vetenskapliga studier idkas, der är icke heller en sådan praxis, som dagligen behöfver verkstäder.

Häri instämde Contracts-Prosten *Lundberg*.

Efter härmed slutad discussion blef förevarande punkt af Ståndet *bifallen*.

Punkterna 61—63. *Biföllos*.

Punkten 64:

Doctor **Arrhenius** erhöll ordet och yttrade: Då tiden så långt framskridit skulle jag icke hafva besvärat Ståndet med

något yttrande, derest icke den sak, som nu är i fråga, vore af så stor vigt för det samhälle som den rör.

Staden Carlstad har, sedan den hemsöktes af den förstörande eldsvådan, uppgjort plan för ny tomt- och gatureglering och för dess utförande begärt hos Kongl. Maj:t nådig framställning till Rikets Ständer om beviljande af ett anslag af 250,000 R:dr och ett lån af 100,000 R:dr. Kongl. Maj:t har endast såvida beviljat denna underdåniga anhållan, att Kongl. Maj:t föreslagit Rikets Ständer att, för inlösen af den jord med derå varande byggnader, som erfordras till gator, torg och allmänna platser, bevilja ett anslag af 112,000 R:dr utan återbetalningsskyldighet. Stats-Utskottet har ytterligare nedsatt denna summa till 100,000 R:dr och hvad värre är, föreslagit att blott hälften deraf skulle utgå såsom understöd utan återbetalningsskyldighet, och den andra hälften eller 50,000 R:dr, såsom lån. Såsom skäl härför anföres, att det synts Utskottet som vore 112,000 R:dr för hög summa, "enär, enligt hvad handlingarne utvisa, en förhöjning af 50 procent i allmänhet tillagts det åsatta taxeringsvärdet, men, sedan Rikets Ständer numera antagit det af Kongl. Maj:t vid innevarande Riksdag framlagda förslag till ny expropriationslag, en sådan förhöjning icke lärer komma att utgå, utan blott ett belopp, motsvarande högsta värdet af den egendom, som för ändamålet erfordras." Jag får härvid anmärka, att den nya expropriationslagen, som icke ännu är promulgerad, i detta fall så mycket mindre kan tillämpas, som den uppgjorda tomt- och gatureglerings, enligt hvad den Kongl. Propositionen upplyser, vunnit nådig stadfästelse och till en del redan gått i verkställighet. Utskottet åberopar vidare exemplet af staden Örebro, som vid 1853—1854 årens Riksdag erhöll 75,000 R:dr till tomtreglering, hvaraf hälften som anslag och hälften som lån. Men detta exempel bevisar alldeles motsatsen af hvad det skulle bevisa. Huru obetydlig var icke brandskadan i Örebro i jemförelse med den förfärliga brand, som ödelade staden Carlstad! Den nya tomtregleringen i Carlstad omfattar en mångfaldigt större areal än tomtregleringen i Örebro, och fordrar följaktligen en mångfaldigt större kostnad. Dessutom beder jag få fästa Högv. Ståndets uppmärksamhet på en annan behjertansvärd omständighet. Nästan alla städer i Riket, som lidit brandskada, hafva fått understöd genom beviljande af byggnadslån. Så t. ex. fick Wexiö ett byggnadslån å 510,000 R:dr, Örebro ett å 375,000 R:dr, Wenersborg ett å 225,000 R:dr, Eksjö ett af 200,000 R:dr, Borås ett å 127,000 R:dr. Carlstad deremot kan icke ens söka dylikt lån, enär Rikets Ständer, för att tvinga städerna att mera allmänt brandförsäkra sina hus, beslutat att icke vidare bevilja något byggnadslån åt städer, som lidit brandskada. Med stöd af hvad jag nu haft äran

framställa, tager jag mig friheten vördsamt anhålla, att Högv. Ståndet med bifall till Kongl. Maj:ts Proposition, ville bevilja åt staden Carlstad ett anslag utan återbetalningsskyldighet af 112,000 Riksdaler.

Domprosten **Sondén**: Då fråga är om ett anslag sådant som det ifrågavarande, är det icke utan en viss tvekan man uppträder för att försvara en gjord nedsättning i anslagssumman. De skäl, som föranledt Utskottet dertill, böra dock icke förtigas. Enligt hvad handlingarne utvisa, har en förhöjning af 50 procent i allmänhet tillagts det taxeringsvärde, som blifvit åsatt den jord med derå varande byggnader, som bör inlösas till gator, torg och allmänna platser i staden, hvilken förhöjning kommer tomtegarne till godo. Dessutom synes värderingarne vara särdeles högt gjorda, och då Utskottet sökte beräkna, huru det af Kongl. Maj:t tillstyrkta anslagsbeloppet, 112,000 R:dr, uppkommit, var det svårt att finna och syntes nog högt tilltaget. Oaktadt den höga auctoriteten, tror jag för min del, att en något mindre summa kan vara tillräcklig. Men på det att ingen skall tro, att jag på minsta sätt är ogynnsamt stämd mot ett hårdt hemsökt samhälle, så vill jag föreslå, att hela den af Utskottet föreslagna summan eller 100,000 R:dr, må anvisas såsom anslag utan återbetalningsskyldighet. Men längre kan jag icke gå. Att låta hjertat tala för mycket, kan komma svårt igen och jag kan icke annat än tycka att anspråken varit bra stora, då Carlstad begärt anslag för planerings-arbeten, stensättning och grusning, hvilket Rikets Ständer väl icke böra bekosta.

Häri instämde Vice Talmannen Biskop *Annerstedt* samt Biskop *Sundberg*.

Doctor *Arrhenius* afstod från sitt yrkande och förenade sig med Domprosten Sondén, hvarefter discussionen förklarades slutad. Med ändring af Utskottets förslag beviljade Ståndet, uppå derom i vederbörlig ordning gjord proposition, för sin del åt staden Carlstad, för det i denna punkt omförmälda ändamål, ett anslag af 100,000 R:dr utan återbetalningsskyldighet, till följd hvaraf Utskottets förslag med afseende på lånevilkoren ansågs hafva förfallit.

Punkten 65:

Domprosten **Sondén** erhöll ordet och yttrade: Utskottet har i denna punkt föreslagit, att 120,000 R:dr måtte ställas till Kongl. Maj:ts disposition i och för Sveriges deltagande i en allmän exposition af åkerbruks-, industri- och konstalster i Paris år 1867. I afseende på kostnaderna för sådant ändamål har det visat sig, att dessa i alltför ansenligt förhållande tilltagit, ty då Sveriges deltagande 1851 uti ex-

positionen i London endast kostade 9,744 R:dr, uppgick kostnaden vid sednaste expositionen dersammastädes år 1862 till 159,384 R:dr. Kostnaden må nu blifva större eller mindre, så är ändamålet, såsom orden lyda, att Sverige må blifva värdigt representeradt. Den är således att betrakta såsom en skatt åt nationalfåfängan; ty att Svenska industrien af dessa expositioner hemtat fördelar, motsvarande de betydliga uppoffringar, som derå blifvit nedlagda, har ingen kunnat påstå. De utställare, som vunnit prismedaljer, hafva egentligen ingen annan nytta haft, än att de inom landet kunnat framställa sig sjelfva såsom förträffliga fabricanter. För ett sådant ändamål synes mig 100,000 R:dr vara tillräckligt och till detta belopp yrkar jag, att den af Utskottet föreslagna summan må nedsättas.

Häri instämde Doctor *Moberger* och Kyrkoherden *Wennerström.*

Efter härmed slutad discussion *bifölls* denna punkt utan annan ändring än att det tillstyrkta anslagsbeloppet, 120,000 R:dr, nedsattes till 100,000 R:dr.

Punkterna 66—71. *Biföllos.*

Punkten 72. *Lades till handlingarne.*

Punkten 73. *Bifölls* med anmodan till Utskottet att uti här beräknade anslagssummor vidtaga de jemkningar, som af Ståndets i ämnet nu fattade beslut påkallas.

Vidfogade tabellerna *godkändes* likaledes med de ändringar, som blifva en följd af Ståndets här ofvan upptagna beslut.

§ 7.

Upplästes och *lades till handlingarne* från respective Med-Stånden meddelade Protocolls-Utdrag, nemligen från Vällofl. *Borgare-Ståndet* N:is 178—180 och från Hederv. *Bonde-Ståndet.* N:is 213—215.

Ståndet åtskiljdes kl. 10 e. m.

Ut supra.

In fidem.

S. H. Almqvist.

Rättelser:

Sid. 398,	rad. 12	uppifr.	står:	*ringat*	läs:	*ringt.*
„ 469,	„ 13	„	„	*luccus*	„	*succus.*